

КІРОВОГРАДСЬКИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО
ТА МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ
КЛАСИЧНОГО ПРИВАТНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА**

**Збірник наукових праць
Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Кіровоград, 11 грудня 2013 року)**

Кіровоград – 2013

УДК 342.553+352(477)

ББК 67.9(4УКР)300.66

А 43

Рекомендовано до друку Науково-методичною комісією Кіровоградського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету (протокол № 2 від 3 грудня 2012 року)

Редакційна колегія:

кандидат юридичних наук І.І. Литвин, кандидат юридичних наук Г.Ю. Шаркова, кандидат юридичних наук, доцент Ю.А. Кричун, кандидат юридичних наук, доцент О.М. Окопник.

А 43 Актуальні питання юридичної науки: теорія та практика:

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кіровоград, 11 грудня 2013 року). – Кіровоград : КІДМУ КПУ, 2013. – 298 с.

ISBN 978-966-189-247

У збірнику представлені матеріали наукових доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання юридичної науки: теорія та практика» (11 грудня 2013 року). Тематика доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції з України, Росії, Білорусії та Польщі охоплює різні актуальні проблеми правового регулювання, а саме: загальні засади теорії держави та права; філософії права; конституційного, адміністративного, інформаційного, цивільного, сімейного, міжнародного приватного, господарського, земельного, екологічного, трудового, кримінального права та кримінології; цивільного, господарського, адміністративного та кримінального процесу; криміналістики та судової експертизи.

Збірник розрахований на наукових і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, докторантів та аспірантів, студентів, суддів, прокурорів, адвокатів та інших практикуючих юристів, а також широкий читацький загал.

ISBN 978-966-189-247

© Автори, 2013

© Кіровоградський інститут державного та муніципального управління КПУ, 2013

ЗМІСТ

I. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Драган І. О. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГОЗБАЛАНСОВАНИМ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ.	10
Бобрижна Г. В. ГАРМОНІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РИНКОВИХ І СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.	13
Ганзицька Т. С. ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ.	16
Драган І. В. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.	19
Зеленко І. П. ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОВИХ ПРЕЗУМПЦІЙ.	22
Ігнат'єв В. А. ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ АСОЦІАЛЬНОЇ ДЕВІАЦІЇ.	25
Куракін О. М. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПОМИЛОК В ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ.	28
Михалкович М. І. ЛАПІДАРНІ ПАМ'ЯТКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В АНТИЧНИХ МІСТАХ-ПОЛІСАХ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я.	30
Поворознюк І. О. СТАДІЇ ПРАВАЗАСТОСОВЧОГО ПРОЦЕСУ ЯК ОСОБЛИВОЇ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА.	33
Постолок А. В. ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ.	36
Цуркан М. М. МОРАЛЬ І ПРАВО: ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ.	38
Шмуратов О. Є. ФІЛОСОФІЯ ВЛАДИ З ТОЧКИ ЗОРУ ГЕНЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.	42

ІІ. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО. ФІНАНСОВЕ ПРАВО. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Зьолка В. Л. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КОМПЛЕКТУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ОСОБОВИМ СКЛАДОМ	46
Голота Божена, Сзолтек Агнешка. СУСПІЛЬНІ КОНФЛІКТИ: ФОРМИ, ПРИЧИНИ, ДИНАМІКА В СФЕРІ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ	49
Жабокрицька М. В. ГАЛУЗЕВА СТРУКТУРА ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ МАШИНОБУДУВАННЯ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ.	54
Камінська Н. В., Мойсеєва І. ПРОБЛЕМИ КОМЕРЦІЙНОЇ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ	58
Коломоєць О. Д. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНУ «СІМ'Я» У ВІТЧИЗНЯНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	62
Коломоєць С. Д. ВИХОВНА РОБОТА ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ-«АУТСАЙДЕРАМИ»: ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	66
Кулик А. О. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ.	70
Литвин І. І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	74
Манжула А. А. ПІДСТАВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ПРОСТУПКІВ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК ТА БЕЗПЕКУ ГРОМАДЯН.	77
Окопник О. М. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОСТУПКИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ПРАВА І СВОБОДИ ГРОМАДЯН	81
Онищенко Б. П. ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ В УМОВАХ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ	83

Підгорна А. В. ЮРИДИЧНИЙ ЗАХИСТ КОРИСТУВАЧІВ ВІД СПАМУ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ	87
Прокопчук М. І. ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.	90
Рябець К. А. НОВЕЛИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ.	93
Рябець Т. А. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ОСНОВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ . . .	96
Соболь Є. Ю. АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ІНВАЛІДІВ . . .	100
Соколова С. В. ХАРАКТЕРИСТИКА КАТЕГОРІЙ ПОСАД В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	103
Татарова І. А. ЗАКОНИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК ОДНЕ З НАСКРІЗНИХ ПОНЯТЬ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ФІЗИКИ	106
Фуркаленко О. В. ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ	109
Хороманська Агнешка. ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У ВИПАДКАХ СІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ	114

ІІІ. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО. СІМЕЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

Басовська А. М. ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ ПОБУТОВОГО ПІДРЯДУ	118
Богустов А. А. ПРИВИЛЕГИРОВАННЫЕ АКЦИИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ПОЛЬШИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ	121
Ільницька О. М. ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ	125
Кицик Я. Р. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА СУБ'ЄКТІВ ПРИМІРНИХ ДОГОВОРІВ	128
Маковій В. П. ЧАСОВІ МЕЖИ ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ПРОДАВЦЕМ ЩОДО ПЕРЕДАЧІ ТОВАРУ.	131
Малахова Л. С. СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ	134

Мартыненко И. Э. ПРАВОВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ОБНАРУЖЕНИЯ КЛАДА: НЕОБХОДИМЫ НОВЫЕ ПОДХОДЫ.	137
Остапчук О. В. ПИТАННЯ УНІФІКАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОРЕНДУ.	140
Приходько В. Г. ПРИВАТНІСТЬ ТА ЇЇ МЕЖІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ДЕТЕКТИВІВ.	145
Розгон О. В. ПЕРЕХІД ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА АКЦІЮ ЗА ДОГОВОРОМ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ.	148
Слободян О. А. ВПРОВАДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО ОМБУДСМЕНА НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ	153
Соботник Р. В. ЦИВІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ДЖЕРЕЛОМ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТ СТРАХУВАННЯ.	156
Френдій Н. А. СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ.	160
Шаповал Л. І. РИЗИКИ «КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ» АВТОМОБІЛЯ ЗА ГЕНЕРАЛЬНОЮ ДОВІРЕНІСТЮ.	165
Шаркова Г. Ю. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ КОНСАЛТИНГУ.	168

IV. ЦИВІЛЬНИЙ, ГОСПОДАРСЬКИЙ ТА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС

Бахарева О. А. ЗАКЛЮЧЕНИЕ МИРОВЫХ СОГЛАШЕНИЙ ПО ДЕЛАМ, ВОЗНИКАЮЩИМ ИЗ СЕМЕЙНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ.	173
Бичкова С. С. ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА НАБУТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ ЦПК УКРАЇНИ, ГПК УКРАЇНИ І КАС УКРАЇНИ.	176
Боровська І. А. ПІДСУДНІСТЬ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ.	180
Буц О. О. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ.	183

Ковальчук Ю. М. ОСОБЛИВОСТІ ПРОДАЖУ МАЙНА ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ПІДПРИЄМСТВ, У СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ ЯКИХ ЧАСТКА ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ ПЕРЕВИЩУЄ П'ЯТДЕСЯТ ВІДСОТКІВ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО.	187
Миколаєць В. А. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРУПОВОГО ПОЗОВУ У СУЧАСНИХ СИСТЕМАХ.	193
Москалевич Г. Н. РОЛЬ ЕКСПЕРТА В СУДОПРОИЗВОДСТВЕ ПРИ УСТАНОВЛЕННИ СОДЕРЖАНИЯ НОРМ ИНОСТРАННОГО ПРАВА.	194
Николайченко О. В. ПРИНУЖДЕНИЕ В УСЛОВИЯХ НЕПРЕРЫВНОГО РЕФОРМИРОВАНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РОССИИ.	198
Орищенко Ю. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ.	202
Чурпіта Г. В. ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ВИД НЕПОЗОВНОГО ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.	205

V. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО. АГРАРНЕ ПРАВО. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО

Лук'янчиков О. М. ПРЯМА ДІЙСНА ШКОДА: ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ.	209
Синиця В. В. АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ЗАБРУДНЕННЯ СВІТОВОГО ОКЕАНУ.	212
Чередниченко А. О. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ.	215

VI. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Гладун О. З. ПОКАРАННЯ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПОРЯДКУ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ.	219
Гузьнічак Цезари. ЮРИДИЧНІ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ПОЛЬЩІ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ШТРАФНИМИ САНКЦІЯМИ.	222

Дорожінський О. Л. ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ ЗЛОЧИНУ	228
Драгоненко А. О. ПІДКУП ЯК СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ	233
Духновський М. О. ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ ТА ЙОГО ВИДИ.	236
Кобулас Марчін. КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ГЕОПРОСТОРОВИХ СТРАТЕГІЧНИХ АНАЛІЗІВ.	240
Корніца Д. К. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК ПРОЯВ КРИМІНАЛЬНОГО БІЗНЕСУ	244
Кричун Ю. А. ПРОЯВИ ХАБАРНИЦТВА В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ	247
Маліновська Ірена, Гачковскі Кшиштоф. ВПЛИВ ПРОЦЕСУ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА СТАН ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	251
Рашковська Моніка, Себастьянка Богуслава. НАДАННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ЖЕРТВАМ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ.	254
Русаков В. О. ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИМ ЗЛОЧИННИМ УГРУПУВАННЯМ В СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	258
Товмазова Є. М. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ЗАБОРОНА ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ДЕЯКИХ КРАЇН СНД І БАЛТІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА.	260

**VII. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА.
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА
ДІЯЛЬНІСТЬ**

Лабуз Павло. ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ КОРОННОГО СВІДКА У БОРОТБІ З ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В ПОЛЬЩІ	264
Парфенчук А. С. ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК ПОТЕРПІЛИЙ В РАМКАХ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.	270
Скрябін О. М. ПОРЯДОК АТЕСТУВАННЯ ОСОБИ, ЯКА ВИЯВИЛА БАЖАННЯ СТАТИ АДВОКАТОМ	274

Степанов П. Л. ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ПОРЯДКУ ПРОВАДЖЕННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЙОВИМ КАЯТТЯМ ТА ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПЛИМ	277
Телійчук В. Г. СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ	280
Фомічов К. С. ЗМІНИ В НОВОМУ КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНІ, ЯК ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ТА ВИКОРИСТАННЮ МОЖЛИВОСТЕЙ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У РЕЙДЕРСЬКИХ СХЕМАХ	284
Чорноус О. В. ЛЕКСИЧНІ НОРМАТИВИ В ТЕКСТАХ СУДОВИХ РІШЕНЬ	287
Швець Р. Ю. ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМИ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ І СУДУ НА ПРИКЛАДІ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ	292

I. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГОЗБАЛАНСОВАНИМ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ

Драган Іван Олександрович

*доктор наук з державного управління,
старший науковий співробітник, провідний
науковий співробітник Державної установи
«Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України»*

Важливою складовою частиною національної стратегії сталого розвитку є побудова потужної суверенної фінансової системи, основу якої повинна становити програма капіталізації неринкових у даний час елементів національного багатства. Одними з таких ресурсів, які в неповній мірі включені в ринковий обіг в Україні, є природні ресурси. На території соціально-економічних систем завжди знаходяться природні ресурси, які вимагають особливого механізму капіталізації із врахуванням потреб екологічної безпеки та потреб майбутніх поколінь. Усталеність розвитку держави залежить від вибору і реалізації політики щодо використання і управління природними ресурсами і від того, куди інвестувати і як розподіляти доходи, які вони формують.

Останнім часом набувають значної актуальності питання формування інвестиційної привабливості сфери природокористування та конструктивний аналіз її значення як об'єкта дослідження. Внаслідок гостроти та складності екологічних проблем в природокористуванні спостерігається зростання потреби в інвестиціях з ціллю попередження та нівелювання негативних екологічних явищ і наслідків господарської діяльності, зниження рівня ресурсно-екологічних ризиків [1, с. 104].

Сучасний стан природокористування як цілісного сектору економіки країни відзначається сукупністю складних проблем, структурних диспропорцій в інвестуванні, відсутності змістовних успіхів в охороні довкілля і досягненні раціонального природокористування. Стан природокористування в Україні визначається фактичними і потенціальними можливостями забезпечення екологічними благами та

послугами економіки і населення, природним капіталом, об'єктивними природними умовами, діючими виробничими, соціальними, організаційними, фінансовими, інституціональними, інвестиційними, інтеграційними, історичними та іншими умовами і факторами, траєкторією і особливостями історичного розвитку складових елементів та сектору економіки у цілому. Для стабільного розвитку природокористування, його екологобезпечного функціонування, необхідно зміцнення природно-ресурсної бази розвитку суспільства, вирішення економічних, фінансових, організаційних, інституціональних, інвестиційних, інноваційних та інші завдань для яких потребує застосування цілісного, комплексного та системного підходів, довгострокового прогнозування та стратегічного управління [2, с. 5].

Домінантні позиції у поліпшенні стану довкілля, досягненні збалансованого природокористування, екологобезпечного розвитку суспільства займають інвестиційне забезпечення рішення стратегічних задач природокористування. Підвищення результативності інвестиційної діяльності у сфері природокористування гальмується унаслідок цілого ряду причин: недосконалості законодавчої бази, несприятливого інвестиційного клімату, обмеженості інвестиційних ресурсів, високих адміністративних бар'єрів і трансакційних витрат, нерозвиненістю інфраструктури інвестиційного ринку, обмеженістю доступу до інформаційних систем, зокрема про привабливість і стартові умови ведення бізнесу, дефіциту професійних кваліфікованих кадрів. Перешкодою також є відсутність підходів до вибору пріоритетних напрямків вкладання інвестицій в сферу природокористування в практиці господарювання на основі оцінки інвестиційної привабливості природокористування [3, с. 49].

Формування інвестиційною привабливості природокористування в Україні як складного системного поняття та явища є однією із найважливіших та водночас проблемних етапів в системі механізмів збалансованого природокористування та досягнення сталого розвитку в країні. Стабільний екологозбалансований розвиток України в умовах глобалізації та загострення екологічних проблем потребує глибоких системних перетворень інвестиційної діяльності в сфері природокористування.

Метою оцінки інвестиційної привабливості є визначення напрямку вигідного вкладання інвестицій у сферу природокористування при припустимих рівнях ризику для всебічного рішення гострої екологічної проблеми й одержання позитивного економіко-екологічного, економічного ефекту. Інвестиційна привабливість природокористування представляє

систему економічних відносин між суб'єктами (інвесторами) і об'єктами (функціональні компоненти сфери природокористування) інвестування, що формується в процесі узгодження їхніх потреб і інтересів. Зазначене поняття, з одного боку, є об'єктивна характеристика, оскільки дає зріз в узагальненій формі реально існуючих особливостей функціонування об'єкта природокористування, з іншого боку, суб'єктивна – оскільки проводиться через бачення об'єкта інвестування стратегічним інвестором. Інвестиційну привабливість природокористування слід розглядати як: реальний процес зміни інвестиційної привабливості окремих об'єктів природокористування та природокористування в цілому, що передбачає динамічний аналіз явища у просторі і часі; економічне поняття узагальнює теоретичне та абстрактне відображення існуючого економічного явища під впливом оточуючого середовища та дії сукупності значимих факторів; економічне явище, яке статичне та відокремлене, фактично відображає сучасний стан привабливості об'єктів природокористування щодо вкладання інвестицій з різних джерел інвестування.

Для значно поглибленого розкриття змісту інвестиційної привабливості природокористування слід проаналізувати функції, які виконуються інвестиційною привабливістю природокористування у теорії та практики природокористування та господарювання. До них пропонується віднести наступні функції: оцінювання привабливості об'єкту сфери природокористування щодо вкладання інвестицій; діагностування стану інвестиційного процесу в різних секторах, видах діяльності, функціональних елементах сфери природокористування; контролювання та моніторингу об'єктів сфери природокористування щодо привабливості та результативності інвестиційного процесу; прогнозування потенційного та фактичного потоку інвестиційного капіталу, пріоритетних напрямків вкладання інвестицій щодо державних та приватних інвесторів, вітчизняних та зарубіжних; регулювання перерозподілу інвестиційного капіталу між секторами, видами діяльності, об'єктами та функціональними елементами сфери природокористування; впровадження в систему механізмів досягнення збалансованого природокористування та сталого розвитку інвестиційних факторів та механізмів щодо використання та споживання, відтворення, охорони екологічних благ та послуг, підтримки екологічно безпечного функціонування економіки; управління щодо реалізації діючих та ефективних інвестиційних рішень, які приймають суб'єкти інвестиційної діяльності, власники капіталу, органи влади; соціалізації на засадах людино-центричної концепції розвитку суспільства; інноваційність

інвестиційних рішень та ресурсозберігаючого типу природокористування на засадах збалансованого розподілу інвестицій.

Низький рівень інвестиційної привабливості відображає нестійкість, не ефективність та не здатність сфери природокористування стати одним з провідних секторів економіки. Висока потреба у масштабних інвестиціях зумовлена цілою низкою невирішених складних питань які висувають на перший план проблеми інвестування, інвестиційні фактори зростання: використання морально і фізично застарілого обладнання, основного капіталу; не сприятливий стан довкілля та природно-ресурсного потенціалу; загрозливий рівень небезпеки.

Список використаних джерел

1. Аніщенко В.О. Еколого-інноваційний бізнес як рушійна сила виконання завдань екологічної політики України / В.О. Аніщенко // Науковий вісник ДАСОА. – 2006. – № 3. – С.104-105.
2. Литовченко І. В. Механізм оцінки антропогенних навантажень // Вісн. Київського нац. ун-ту. – 2011. – Вип. 47. – С. 5-7.
3. Хвесик М. А. Економіко-правове регулювання природокористування : монографія / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач. – К. : Кондор, 2004. – 524 с.

ГАРМОНІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РИНКОВИХ І СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

*Бобрижна Ганна Вікторівна
аспірантка Академії
митної служби України*

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки митне регулювання України не в повній мірі виконує свої функції, в першу чергу, захисні і регулюючі. Традиційно головним завданням митної політики є своєчасний збір митних платежів до державного бюджету, тобто основна роль митного тарифу бути фіскальним інструментом. Інші завдання, такі як, сприяння прискоренню розвитку зовнішньої торгівлі, підвищення ефективності функціонування механізму митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, застосування митних тарифів в якості захисних заходів від недобросовісної конкуренції – відійшли на другий план. Це призводить до відставання в розвитку

регулюючої і захисної функції митного механізму, що не створює сприятливих умов для розширення зовнішньої торгівлі.

Основна робота при вдосконаленні митної політики має бути спрямована на оптимізацію митного тарифу шляхом зниження податкового навантаження за різною номенклатурою товарів, які не сприятливі до імпорту. Існуюча диференціація ставок митних зборів (мінімальні мита на матеріали, сировину, комплектуючі; максимальні – на готові вироби) створює більш привабливі умови для виготовлення товарів в Україні порівняно з їх імпортом і сприяє перенесенню виробництв на територію України [1, с. 22].

Необхідність вдосконалення митного тарифу зумовлено наступними причинами: не досконалість тарифної системи, зловживання, що пов'язані з неправильним декларуванням імпортних товарів, низька якість митного адміністрування. На перший план повинна вийти регулююча функція митного тарифу, що характерно в даний час для всіх розвинених країн. Пошукооптимального співвідношення функцій митного тарифу як інструменту регулювання імпорту та експорту, є сьогодні найбільш актуальним питанням у діяльності митних органів України. Вирішення цієї проблеми дасть змогу зробити більш прозорою зовнішню торгівлю України, усунути економічні перешкоди, що сприяють криміналізації імпорту товарів, корупції в митних органах, а також посилити протекціоністську функцію митного тарифу по відношенню до вітчизняних товарів. При вдосконаленні митної системи слід більшу увагу приділити фіскальній, регулюючій та захисній функціям в митній політиці [2, с. 280].

Для створення умов, що сприяють організації виробництва тих товарів, на які ставка мита нижче, ніж на компоненти для їх виробництва, буде застосовуватися класифікація товарів, ввезених в розібраному вигляді, за тарифною позицією, до якої відноситься товар в готовому вигляді. В таких галузях, як автомобілебудування, сільгоспмашинобудування обов'язково має бути проведена робота щодо підготовки правил класифікації товарів, які ввозяться в розібраному вигляді, по тій номенклатурі товарів, де ставка ввізного мита на готові вироби нижча, ніж на матеріали і комплектуючі. Також має бути продовжена робота щодо диференціації ставки ввізного мита, що застосовуються по відношенню компонентів і комплектуючих, які в одному випадку ввозяться для промислового виробництва товарів, а в іншому – не призначених для такого виробництва.

Обмеженням для диференціації ставки мита в залежності від призначення товарів є правова та економічна невизначеність статусу

товарів (якщо він декларується митним органам за зниженою ставкою мита тому що призначений для промисловості). Запровадження цих пропозицій дасть змогу, з одного боку, забезпечити сприятливі умови для збільшення ввезення товарів, а з іншого – значно знизить кількість порушення митних правил.

У свою чергу, рекомендується продовжити роботу щодо подальшого зниження ставки ввізного мита на технологічне обладнання, яке не має вітчизняних аналогів, при збереженні захисних ввізних митних зборів на висококонкурентне обладнання, яке виробляється вітчизняними підприємствами. Пріоритет в даному випадку має віддаватися імпорту високотехнологічного обладнання, використання якого підвищить конкурентоспроможність вітчизняної продукції.

Також наголошено на необхідності відмови від необгрунтовано завищеного мита, насамперед, на товари промислового і соціального призначення, які не виробляються в Україні. Збереження ставки митних зборів з фіскальною метою призводить до підвищення цін і, відповідно, навантаження на споживача. Іншим негативним ефектом наявності високих ставок є порушення митного законодавства з метою мінімізації розміру митних платежів.

Використання основних інструментів митного регулювання, по-перше, передбачає втручання в сферу приватного підприємництва, а тому потребує чіткої нормативно-правової регламентації, а по-друге, узгодження зовнішньоторговельної політики до загальноприйнятих стандартів міжнародної торгівлі.

Слід навести додаткові заходи щодо вдосконалення митної політики України: зниження абсолютного розміру ставки ввізного мита на велику частину номенклатури технологічного обладнання при одночасному збереженні високої ставки мита по тим товарам, де необхідний захист; розширення практики застосування диференційованих за рівнем абсолютних значень ставок митних зборів у залежності від рівня заявленої вартості за одиницю товару.

Список використаних джерел:

1. Дмитренко Е.С. Проблемні питання визначення компетенції та повноважень митних органів у сфері забезпечення митної безпеки держави / Е.С. Дмитренко // Митна справа. – №3. – 2012. – С. 22-29.
2. Стельмащук А.М. Підвищення ролі митної політики в системі захисту внутрішнього ринку / А.М. Стельмащук // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науковий журнал. – 2011. – С. 279-289.

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Ганзицька Тетяна Сергіївна

*старший викладач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

Гендерна політика, як окремий напрям державної політики, стала розповсюдженим правовим явищем в усіх демократичних державах світу, у тому числі і в Україні, після створення у 1946 р. спеціальної Комісії ООН для спостереження за становищем жінок та сприяння реалізації їхніх прав [3, с. 7]. Окрім того чотири конференції ООН зі становища жінок, що відбулися протягом останніх двох десятиліть минулого століття, визначили основні напрямки та принципи гендерної політики, що знайшли своє відображення у відповідних конвенціях та інших міжнародно-правових актах.

Стосовно «гендерної політики» як наукової дефініції, то на сьогодні в юридичній літературі остаточного та однозначного визначення даного поняття не існує.

Так, наприклад, С. В. Гаращенко вважає, що «гендерна політика – це діяльність, спрямована на врахування та збалансування інтересів та потреб різних гендерних груп» [2, с. 59].

На думку української дослідниці Н. Ф. Сербіної, гендерна політика – це один із напрямків державної політики, що визначає утвердження партнерства статей у визначенні та втіленні політичних цілей, завдань та методів їх досягнення в діяльності політичних структур – держави, політичних партій, громадсько-політичних об'єднань [8, с. 13].

При визначенні досліджуваної дефініції, К. Б. Левченко визначає «гендерну політику» як комплексну, цілеспрямовану діяльність держави, міжнародних та недержавних організацій, яка здійснюється ними безпосередньо та опосередковано на національному та регіональному рівнях і спрямована на інтегрування гендерного підходу в усі сфери політики як засобу ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі та досягнення рівного розподілу економічних, соціальних і політичних ресурсів між жінками та чоловіками [7, с. 75].

Проте ще більш повно, на нашу думку, дала визначення державній гендерній політиці Н. В. Грицяк, яка вказала, що це дії органів державної влади з вирішення проблем забезпечення гендерної рівності в суспільстві,

а саме: забезпечення однакових для жінок і чоловіків суспільного статусу, умов реалізації прав людини, можливостей використовувати соціальні та економічні ресурси, робити свій внесок у національний, політичний, соціальний, економічний і культурний розвиток, а також рівного права для жінок і чоловіків мати однакову користь від результатів їх діяльності [4, с. 36].

У практичному аспекті державне забезпечення гендерної рівності в суспільстві відбувається через формування такої гендерної політики, метою якої є інтегрування гендерного підходу в усі сфери суспільного та політичного життя.

Гендерне інтегрування – це реорганізація, покращення, розвиток і оцінка політичних процесів із застосуванням методик гендерної рівності в усіх сферах державної політики і на всіх її рівнях особами, які ведуть політичну діяльність [5, с. 14].

Запровадження в Україні гендерного інтегрування, тобто включення до напрямів державної політики гендерного компоненту, стало нагальною потребою не тільки в результаті підписання Україною низки міжнародно-правових актів, але й в результаті реальної несприятливої ситуації у сфері рівноправності чоловіків та жінок в українському суспільстві. Цьому слугували гендерні проблеми як для жіночого (обмежений доступ до влади і власності; обмеження у сферах зайнятості; жінки отримують 2/3 заробітної платні чоловіків тощо), так і чоловічого соціуму (чоловіки ідуть на пенсію пізніше, ніж жінки, хоча тривалість життя чоловіків на 12 років менша; такі хвороби як туберкульоз, пияцтво, алкоголізм та наркоманія, що заповнили суспільство, більше вражають чоловіків; надзвичайно гострими є проблеми репродуктивного здоров'я чоловіків та ін.) [1, с. 31].

Все це та інші явища такого ж порядку стало результатом дисгармонії, дисбалансу, неупорядкованості відносин між чоловіком та жінкою в умовах кардинальних змін в системі економічної, політичної, ідеологічної, культурної трансформації українського суспільства. Тому саме вони спонукали органи державної влади до формування державної гендерної політики, яка була б спрямована на вироблення стратегій і відповідних ним гендерних перетворень, на забезпечення рівних прав, свобод і можливостей для жінок і чоловіків, утвердження гендерної демократії в реальному житті й формування гендерної культури в суспільстві.

Здійснення гендерної політики знайшло своє пряме закріплення в ст. 3 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.). Окрім законодавчого закріплення гендерна

політика була впроваджена через Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001–2005 роки та Державну програму з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року та низку інших нормативно-правових актів. На сьогоднішній день було розроблено Проект концепції Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (утвердження гендерної рівності) на період до 2016 року». Нещодавно 26 вересня 2013 р. на основі розробленої концепції на засіданні Кабінету Міністрів України було затверджено проект Постанови «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року». Хоча Держпрограму було прийнято нещодавно, Мінсоцполітики вже зробило низку кроків з її практичного втілення. Так, міністерством розроблено проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів стосовно забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Він вже пройшов погодження в міністерствах і знаходиться на розгляді в уряді [6].

Таким чином, можна сказати, що гендерна політика відіграє важливу роль в практичному втіленні гендерних засад суспільства, тобто впровадженні рівних прав і можливостей чоловіка та жінки в усі сфери суспільного життя держави. Вплив сучасних світових й національних процесів на гендерну політику суттєво залежить від причетності до неї і відбиття в ній вибору жінкою й чоловіком індивідуального, колективного та суспільного способу життя, активності їх ставлення до перетворень у політичній сфері, і насамперед у системі влади; осмислення ними свого місця та ролі в розвитку і функціонуванні всієї політичної системи суспільства, в набутті необхідного рівня політичної культури.

Список використаної літератури:

1. Впровадження гендерних підходів в діяльність державних органів влади, місцевого самоврядування та громадських організацій: навчально-методичний посібник. – Чернігів, 2008. – 54 с.
2. Гаращенко С. В. Гендерна рівність як чинник демократичних перетворень в Україні / С. В. Гаращенко // Наукові записки НаУКМА. Серія : Політичні науки. – Т. 82. – 2008. – С. 58–61.
3. Гендерні аспекти державної служби : монографія / М. Пірен, Н. Грицяк, Т. Василевська, О. Іваницька ; заг. ред. Б. Кравченко. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 335 с.

4. Грицяк Н. В. Формування гендерної політики в Україні: проблеми теорії, методології, практики: монографія / Н. В. Грицяк. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 384 с.
5. Законотворчість: забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: закони і законодавчі акти / заг. ред. і упоряд. О. І. Суслєва, Е. Р. Рахімкулов, ред. О. Б. Дирда. – К. : Заповіт, 2006. – 189 с.
6. Законопроект про рівність жінок і чоловіків направлено до уряду [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights/news/Zakonoproekt_pro_rvnst_zhнок_cholovkv_npravleno_urjadu – Назва з екрану.
7. Левченко К. Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління: монографія / К. Б. Левченко. – Х. : Вид-во НУВС, 2003. – 344 с.
8. Сербіна Н. Реалізація гендерної політики в Україні / Н. Сербіна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 37. – С. 12–17.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Драган Ірина Василівна

старший науковий співробітник

Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», кандидат економічних наук,

старший науковий співробітник

В світлі рішень саміту Організації Об'єднаних Націй по сталому розвитку «Ріо+20», відбулася 20-22 червня 2012 р. в Ріо-де-Жанейро, адекватним сьогоденшньому моменту й оціненим перспективам розвитку світової цивілізації є розгорнутий концепт сталого розвитку в трьох основних імперативах: екологічному, який визначає умови й межі відновлення екологічних систем унаслідок їх експлуатації; економічному, що передбачає формування економічної системи, гармонізованої з екологічним чинником розвитку; соціальному, який утверджує право людини на високий життєвий рівень в умовах екологічної безпеки й благополуччя. В світлі заявлених на саміті «Ріо+20» інноваційних тенденцій становлення сталого розвитку, стратегічною основою організаційно-господарського механізму сталого розвитку

може стати ціннісний концептуальний підхід до оцінки природних та інших ресурсів та проектний підхід до природокористування у цілому. До цього мають залучатися системні принципи як «синьої», так і «зеленої» економіки, спрямовані, з однієї сторони – на гармонізацію виробничих технологій з навколишнім природним середовищем, гармонійне вбудовування виробничих елементів в природні екосистеми, з іншої сторони – на державний вплив на організацію і розвиток виробництв, охорону й відновлення елементів довкілля. Іншою вагомою стратегічною проблемою є забезпечення готовності технологічного укладу виробництва до впровадження новітніх екологічно та соціально орієнтованих механізмів господарювання з відповідними інноваційними перетвореннями.

Еколого-економічна безпека досягається шляхом визначення найважливіших стратегічних напрямів її забезпечення, побудову логічної схеми своєчасного виявлення і ліквідації можливих небезпек і загроз, зменшення наслідків. Концепція еколого-економічної безпеки є системою поглядів, ідей, цільових установок, пронизаних єдиним задумом, на проблему безпеки, логічну схему (програму) функціонування системи безпеки регіону, а також систему заходів, шляхів, напрямів досягнення поставлених цілей і створення сприятливих умов для досягнення цілей сталого розвитку в умовах існування внутрішніх і зовнішніх загроз [1, с. 51].

Процес розробки Концепції на основі програмно-цільового підходу необхідно здійснювати в три етапи: перший етап – організаційний – передбачає формування координуючого органу – умовно Координаційної Ради із забезпечення безпечного сталого розвитку, до складу якої можуть бути включені: відповідні підрозділи і представники керівних органів влади; територіальні підрозділи органів влади, спеціально уповноважених в області органи охорони довкілля і управління використанням природних ресурсів; великі промислові підприємства та інші господарюючі суб'єкти, що чинять значну негативну дію на довкілля; представники місцевих органів влади муніципальних утворень з найбільш несприятливою екологічною ситуацією; екологічні фонди, фонди відтворення природних ресурсів; учені і фахівці в різних областях охорони довкілля і природокористування; представники неурядових екологічних та інших зацікавлених організацій; комерційні банки; представники засобів масової інформації.

На другому етапі – визначаються попередні або точні терміни виконання і готуються початкові методологічні матеріали: розробляється структура концепції; формулюються коротко-, середньо- і довгострокові

цілі і завдання концепції; розглядаються пропозиції за критеріями ранжирування екологічних проблем і вибору пріоритетних напрямів і заходів по їх вирішенню; формуються робочі групи для розробки розділів концепції і визначаються технічні завдання для цих груп; розробляються рекомендації по ресурсному забезпеченню процесу підготовки і реалізації концепції.

Третій етап – є основним і є процесом розробки концепції.

Найважливішим стратегічним напрямом забезпечення еколого-економічної безпеки держави та її регіонів є планування, яке здійснюється на основі виробленої концепції. Саме планування вносить організуюче начало в процес рішення тих або інших завдань. У нім не лише сформульовані заходи, але і визначені послідовність і терміни їх виконання, вказані виконавці і, що дуже важливо, визначені сили і засоби їх виконання. На базі стратегії в якості складеного етапу її реалізації розробляються двох- і трирічні плани дій з охорони довкілля. Кожен такий план дій складається з двох взаємозв'язаних частин: системи регіональних екологічних програм, які необхідні для виконання пріоритетних завдань плану; перелік законопроектів, прийняття яких потрібне для нормативно-правової підтримки виконання програм.

В процесі реалізації стратегії і забезпечення еколого-економічної безпеки виділяється декілька довгострокових цілей. Перша довгострокова мета полягає у збереженні гарантованого доступу до ресурсного і екологічного потенціалу регіону. Друга мета – підключення внутрішньорегіонального потенціалу до зміцнення конкурентних позицій регіону в державній економіці і світовій торгівлі і ефективного використання для цього курсу на екологізацію сфери виробництва товарів і послуг, попиту на таку продукцію ринку як такого, який прагне перетворити в основі своїй в ринок екологічно чистої продукції [2, с. 325; 3, с. 38].

Для успішної реалізації Концепції, яка є передусім, політичним документом, в основу її розробки мають бути покладені певні принципи: ієрархічної організації; єдність цілей (діяльність усіх рівнів ієрархії об'єднується єдністю цілей); послідовної екологізації усіх сфер життєдіяльності території; управління – для населення; єдиного контролю і доступності інформації; фінансування програм сталого розвитку.

Доведено, що в окремих регіонах антропогенна дія може бути збільшена, якщо це дозволяють його еколого-економічна стійкість (місткість) і безпека, і це доцільно з точки зору глобальних позицій. Але в цілому згадана Концепція передбачає зниження господарської

і іншої дії на природу, реалізацію стратегії «вписування» в природу, «наслідування» її процесів і біосферних циклів. Перерозподіл квот антропогенного навантаження цілком можливо на будь-якому рівні.

Щодо національних тенденцій сталого розвитку України в контексті світових течій, слід наголосити на стратегічних завданнях створення: системи високоефективних територіальних господарських корпоративних інститутів природокористування; економічного ринкового механізму оцінки та капіталізації природних ресурсів, корпоративного управління природокористуванням; дієвих механізмів подолання бідності шляхом ефективного управління ресурсами розвитку, відповідального господарювання та справедливого розподілу; системи соціально та екологічно відповідального господарювання використанням механізмів корпоративної соціальної та екологічної відповідальності; фінансової основи сталого розвитку територій через відповідні розподільчі та акумулятивні механізми.

Список використаних джерел:

1. Костецький В. Конституційне регулювання охорони довкілля: український та світовий досвід / В. Костецький // Право України. – 2003. – № 10. – С. 51.
2. Кравців В.С. Стратегія раціонального використання природно-ресурсного потенціалу в регіоні: екологічні пріоритети / В.С. Кравців // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Збірник наукових праць. Економіка. Частина 2. Випуск 4 (36). – Рівне, РВЦ НУВГП. – 2006. – С. 325-330.
3. Сенюшкін Є. О. Економіко-правові механізми державного забезпечення сталого розвитку / Сенюшкін Є. О. // Статистика України. – 2003. – № 3. – С. 38.

ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОВИХ ПРЕЗУМПЦІЙ

Зеленко Інна Павлівна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
правознавства Кіровоградського інституту
державного та муніципального управління
Класичного приватного університету*

Соціально-економічні та політичні перетворення в правовій системі України викликають необхідність зміни форм та методів правового регулювання. Однією зі специфічних правових форм у законодавстві

України є презумпції. Зацікавленість у цій юридико-правовій формі законодавця є значною, чим й обумовлюється важливість проблеми класифікації презумпцій.

Метою роботи є дослідження проблеми класифікації презумпцій.

Вивченню правової презумпції присвячені праці В.К. Бабаєва, В.П. Воложаніна, Г.Ф. Дормідонтова, В.І. Камінської, Д.І. Мейера, Н.Ф. Качур, О.А. Кузнецові, В.А. Ойгензихта, І.Г. Оршанського, Ю.А. Серікова, З.М. Черніловського, Д.М. Щокіна та ін.

У вітчизняній юриспруденції спроби класифікувати презумпції були зроблені О.М. Гаргат-Українчук, А.Й. Іванським, В.П. Феннич. Зокрема, О.М. Гаргат-Українчук досліджував питання класифікації презумпцій у кримінальному процесі України. Прямі та непрямі доказові презумпції судового судочинства аналізує В.П. Феннич. Наукові розробки А.Й. Іванського присвячені розгляду класифікації презумпцій у фінансовому праві. Але теоретичного аналізу класифікації правових презумпцій ще не проводилося.

Класифікація, що використовується в теорії правових презумпцій є одним зі способів пізнання правового явища, яке досліджується, та являє собою логічний процес зарахування правової презумпції до певного виду, відповідно до задалегідь завданого критерію (підстави). Метою класифікації є більш глибоке та детальне вивчення цього інститута. Класифікація презумпцій дозволяє краще зрозуміти їх роль у правовому регулюванні, з'ясувати їх сутність та виробити рекомендації з їх практичного використання [1, с. 60-61].

В юридичній літературі за довгу історію існування презумпцій пропонувалися різноманітні критерії класифікації. З погляду З.М. Черніловського, види презумпцій настільки різноманітні, що не існує двох однакових книг з однаковим переліком [2, с. 98-104]

Юридична наука однією з природних підстав поділу презумпцій вважає факт закріплення цієї категорії в нормах права. Така класифікація передбачає поділ їх на фактичні та правові. Фактичні презумпції (їх ще називають загальнолюдськими – *praesumptiones hominis*), являють собою припущення, не закріплені у нормах права та у зв'язку з цим не тягнуть юридичних наслідків [3, с. 98-121].

Існують два підходи щодо вищезазначеної класифікації: позитивний та негативний. Прибічниками позитивного підходу є Д.І. Мейер, Г.Ф. Дормідонтов, В.І. Камінська, В.К. Бабаєв та ін. [4, с. 25]. Науковці виокремлюють фактичні презумпції та визнають за ними певні функції і роль у праві. Наприклад, Д.І. Мейер, аналізуючи фактичні презумпції та посилаючись на французького юриста Дома, зазначає: «Все, що

відбувається природно та звично, вважається істинним, та, навпаки, незвичне та неістотне, що не доведено, не вважається істинним. На цьому побудовані припущення, що батько любить своїх дітей, що кожний переймається своїми справами, що платник є зобов'язаним, що люди діють відповідно до своїх правил та звичок, що кожний вчиняє згідно з розумом і тому виконує свої обов'язки» [3, с. 105].

Негативний підхід до фактичних презумпцій представлений М. С. Строговичем, Ю. М. Грошевим, В. А. Ойгензіхтом, О. В. Бауліним [5, с. 18]. Вони заперечують існування фактичних презумпцій, не визнають їх роль у праві. Але такий підхід вважається хибним, тому що фактичні презумпції, хоча й не закріплені у нормах права, не тягнуть юридичних наслідків і не обов'язкові для суду, але мають певне правове значення.

Ми не можемо не погодитись з Ю. А. Серіковим, котрий вважає, [6, с. 19] що фактичні правові презумпції мають право на існування. Це пов'язано з тим, що, по-перше, використовуються законодавцем під час створення правових норм як їх підстави або мотив. Так, норми, що встановлює вік юридичної відповідальності превалює фактичне припущення законодавця про нерозуміння особою своїх дій до цього віку. По-друге, деякі фактичні презумпції з часом знаходять своє закріплення у нормах права та перетворюються на правові презумпції. Наприклад, у Сімейному кодексі закріплено презумпцію батьківства. Життєвий досвід встановив правило, згідно з яким є підстави припускати батьком дитини особу, яка до народження дитини спільно проживала разом із матір'ю та вела з нею спільне господарство. По-третє, правозастосовна діяльність використовує фактичні припущення в як логічний засіб. Коли суд розглядає суперечку щодо будь-якої юридичної дії, він виходить із фактичного припущення про те, що дія вчинена особою в нормальному стані.

Отже, ми можемо говорити про те, що класифікація презумпцій обтяжена певним проблемами. Це пов'язано, по-перше, з їх різноманітністю, що породжує багатоманітність класифікацій, а, по-друге, відсутністю єдиного погляду на класифікацію презумпцій, що викликано недостатнім вивченням презумпцій.

Список використаних джерел:

1. Щекин, Д. М. Юридические презумпции в налоговом праве: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.14. / Д. М. Щекин. – М, 2001. – 200 с.

2. Черниловский, З.М. Презумпции и фикции в истории права / З.М. Черниловский // Советское государство и право. 1984. – № 1 – С. 98-104
3. Мейер, Д.И. О юридических вымыслах и предположениях, о скрытных и притворных действиях / Д. И Мейер // Д.И. Мейер. Избранные произведения по гражданскому праву. – М., 2003. – 400 с.
4. Дормидонтов, Г.Ф. Классификация явлений юридического быта, относимых к случаям применения фикций / Г.Ф. Дормидонтов. – Казань, 1985. – 183 с.
5. Ойгензихт, В.А. Презумпции в советском гражданском праве / В.А Ойгензихт. – Душанбе, 1976. – 190 с.
6. Сериков, Ю.А. Презумпции в гражданском судопроизводстве / Сериков Ю. А. – Волтерс Клувер, 2006. – 184 с.

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ АСОЦІАЛЬНОЇ ДЕВІАЦІЇ

Ігнат'єв Віталій Аркадійович

доцент кафедри правознавства

Кіровоградського інституту державного

та муніципального управління Класичного

приватного університету, кандидат

філософських наук, доцент

З позиції соціальної філософії злочинність розглядається як девіантна асоціальна поведінка людини чи групи людей. Саме асоціальні взаємовідносини формують особистість як суб'єкт деформованої моральної сфери. При цьому «така особистість є уособленням аморальності, несвободи та неправа і тому її поведінка тягне за собою відповідальність» [3, с. 1].

Як стверджує класична правова парадигма соціальна відповідальність регулюється правовою системою. В свою чергу правова система є наслідком або історичних традицій народу (прецедентне право) або систематичних державних проектів (нормативне право). В процесі відносно стабільного і вільного від внутрішніх і зовнішніх потрясінь суспільного життя будь-яка форма права стає реальним механізмом відповідальності за асоціальну девіантну поведінку.

Але ж новітня українська держава народилася можливо в найкритичніший період історії. І це не тільки стосується попереднього тоталітарної системи, де право носило формальний характер, який можна

приспосувати до необхідної ідеологічної формули. На жаль в умовах загибелі великих ідеологій сучасний процес української державності ще більше посилив процес релятивізації права («закон – що дишло») до сучасних форм корпоративного розбійництва (рейдерство), які мають псевдо правову основу.

В таких умовах моральнісна деформація суспільства стає неминучою. Більше того, аморальність отримує формально-правове обґрунтування, в наслідок чого відбувається суспільна легалізація злочинності.

Але внутрішньо українські реалії отримують якісне ускладнення причин виникнення злочинності, враховуючи ще й кон'юнктуру кризового стану глобально правової культури, філософська основа якої сформувалася ще в епоху Просвітництва.

Абстрактний універсалізм класичного права, направлений на побудову єдиної універсальної цивілізації на основі науки, переживає сьогодні свою теоретичну смерть. В роботі Дж. Грея «Поминок за Просвітництвом» обґрунтовується тотальний історичний і соціально-філософський провал проекту Просвітництва. Ми живемо в Постпросвітницький, Постсучасний період.

Аналізуючи увесь комплекс сучасної гуманітаристики, В. Новік приходиться до висновку: «Сказати, що зараз складний час - це майже нічого не сказати. Сьогодні на межі тисячоліть загострився надзвичайно хворобливий і непередбачений процес зміни світоглядної парадигми, що лежить в основі всієї сучасної культури і самого способу життя» [4, с. 18].

Тому сучасні основи і механізми права, як основного суспільного регулятора епохи модерну, не тільки не здатні забезпечити розвиток суспільства, а ще й обґрунтовують нігілістичну поведінку людини, тобто закладають злочинність, як суспільну норму.

Підтвердженням цього висновку є результат всіх великих ідеологій. Так, наприклад, проект комунізму і сьогодні несе в собі теоретичний пафос гуманізму при одночасній реальності суспільних катастроф, які стали наслідком практичної реалізації його ідей в ХХ ст. А початок ХХІ ст. став символом тотальної кризи капіталізму. І чого чекати людству від глобальної економічної катастрофи нам ще не відомо. Як закликає І. Валлерстайн «Ми повинні переосмислити наші старі стратегії, ми повинні переосмислити наш старий аналіз. Вони були дуже відмічені пануючою ідеологією капіталістичного світу-економіки» [1, с. 323]. Далі американський соціолог обґрунтовує не тільки кінець капіталізму, але й стверджує, що «після, скажімо, 2050 р. або 2075 р. людство може бути

впевнене лише в декількох речах. Ми будемо жити не в капіталістичній світовій економіці, а при якомусь новому порядку або порядках, при якійсь новій історичній системі або системах ...Для всього світу найближчі 25 років будуть важкими. З прийдешніх потрясінь і анархії, можливо, виросте дещо нове» [2, с. 9].

Така фундаментальна соціальна філософська невизначеність проявляється в підміні міжнародного права міжнародною політичною доцільністю, що легімітує групову злочинність міжнародного рівня. А це вже реальна небезпека обґрунтування, наприклад, будь-яких державних або коаліційних вторгнень під приводом боротьби з міжнародним тероризмом тощо.

В критичний період життя людина починає переосмислювати свої дії, свої думки і бажання, які могли би привести до такого кризового стану. Те саме робить будь-яка спільнота від сім'ї чи фірми до великих соціальних інститутів, якими є держава і нація. Тому окрім боротьби з новими формами злочинності, існує актуальна необхідність осмислити фундаментально філософські причини виникнення ще й цивілізаційної асоціальної девіації.

Список використаних джерел:

1. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн; пер. с англ. П. М. Кудюкина; под общ. ред. Б. Ю. Кагарлицкого. – СПб. : Университетская книга, 2001. – 416 с.
2. Валлерстайн И. М. Политические дилеммы на рубеже тысячелетий : (из выступлений участников юбилейной конференции ИСПРАН) [Электронный ресурс] / И. М. Валлерстайн // Полис. – 1996. – № 4 – С. 9 – Режим доступа: <http://www.archipelag.ru/authors/wallerstein/?library=1089>. – Заглавие с экрана.
3. Девіантна асоціально особистість [Електронний ресурс] / Вікіпедія. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/> – Назва з екрану
4. Новик В. О православно-християнском миропонимании [Электронный ресурс] / В. Новик. – Режим доступа: <http://www.philosophy.ru/lib/relig/>. – Заглавие с экрана.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПОМИЛОК В ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

Куракін Олександр Миколайович
професор кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

Однією з найскладніших й актуальніших питань загальної теорії права є проблема помилок у правовому регулюванні, що викликана недостатньою увагою до неї з боку наукового загалу. Ретельному аналізу, зазвичай, піддаються виключно правотворчі помилки. Необхідно, однак, відзначити що поняття «правотворча помилка» і «помилка в правовому регулюванні» не є синонімами. «Правотворчою помилкою» вважаються результати правотворчості, що порушують конкретні принципи і правила право творення та юридичної техніки, а «помилкою в правовому регулюванні» є ігнорування його структурно-функціональних закономірностей та відповідних вимог.

Отже, наприклад, граматичні помилки в проектах нормативно-правових актів, будучи різновидом «правотворчих помилок», не є різновидом «помилки у правовому регулюванні», за винятком випадків, коли наслідком граматичної помилки є невизначеність або неоднозначність правових приписів. З іншого боку, ігнорування інтересів суб'єктів права не є «правотворчою помилкою», але є «помилкою у правовому регулюванні» виходячи з порушення відповідних вимог правової регуляції.

Пропонуємо більш детально розглянути види помилок у правовому регулюванні. За різними критеріями їх можна класифікувати на такі:

- ігнорування закономірностей та вимог правового регулювання, а також змішані помилки;
- невірне визначення об'єкта, предмета та основних елементів методу правового регулювання;
- невизначеність зобов'язаної сторони у правовідносинах;
- невірне визначення статусу суб'єктів права;
- невизначеність термінів здійснення юридичних обов'язків, об'єктів суспільних відносин, що входять у предмет правового регулювання та ряд інших.

Невизначеність джерел права, якими можуть бути врегульовані окремі види суспільних відносин, процедури реалізації суб'єктивних

прав і обов'язків, заходів захисту і відповідальності за порушення суб'єктивних прав та невиконання обов'язків також відноситься до помилок у правовому регулюванні. [1, С. 611] Також в законодавстві зустрічаються помилки, пов'язані з ігноруванням принципів правового регулювання, зокрема його єдності та диференціації.

Поряд з помилками, що пов'язані з ігноруванням структурно-функціональних закономірностей, можна виділити ті, що пов'язані з ігноруванням вимог правового регулювання. До них можна віднести:

- ігнорування вимог визначеності та обґрунтованості врахування інтересів суб'єктів права;

- обмеження свободи суб'єктів права;

- недотримання стабільності й системності правового регулювання тощо. Аналіз функціонування правового регулювання буде неповним, якщо не розглядати шляхи усунення вказаних помилок. Може виникнути питання, чи можливе взагалі створення подібного роду алгоритму. Ми вважаємо, що виходячи з штучності системи правового регулювання, того, що вона створена людьми, процес вдосконалення, за визначенням, може і повинний бути також ними вироблений. [2, с. 117] Така послідовність дій має включати в себе ряд кроків при розробці нормативно-правового акта відносно визначення основних елементів правового регулювання, врахування вимог правового регулювання, а також зв'язки з іншими елементами правового впливу. Крім цього, подальші дослідження у цій сфері, безумовно, повинні бути пов'язані зі створенням сучасної концепції правового регулювання, визначенням в ньому ролі людини, аналізом його досвіду в різних сферах діяльності суспільства.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С. С. Право: азбука, теория, философия. Опыт комплексного исследования. – М. : Статут, 1999. – 710 с.
2. Соціологія права: Підручник / М.І. Панов, Н.П. Осипова, Л.М. Герасіна та ін.; За ред. Н.П. Осипової. – К. : Концерн «Вид. дім «Ін Юре», 2003. – 276 с.

ЛАПІДАРНІ ПАМ'ЯТКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В АНТИЧНИХ МІСТАХ-ПОЛІСАХ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

*Михалкович Марія Ігорівна
студентка I курсу гр. ДП-213
Кіровоградського інституту
державного та муніципального
управління Класичного
приватного університету*

Протягом останнього сторіччя українськими і зарубіжними вченими проведено ґрунтовне дослідження особливостей віднайдених лапідарних пам'яток права в Північному Причорномор'ї близько двох тисяч років тому. До нашого часу дійшло багато пам'яток офіційної лапідарної епіграфіки – написів, вирізьблених на кам'яних плитах, що містили державні закони, декрети, угоди, норми яких впорядковували сфери суспільного відносин [4, с. 35].

До цього часу малодослідженими питаннями є становлення засад кримінального права античних держав Північного Причорномор'я, які починають з'являтися з кінця VII-VI ст. до н. е. [1, с. 162].

Положення кримінального права прийшли до полісів переважно з правової системи афінської держави через метрополії – Гераклею Понтійську та Мілет, при цьому на формування кримінальних норм вплинули місцеві звичаї та традиції сусідніх «варварських» племен. Так, у лапідарних пам'ятниках права перш за все знаходимо поняття злочину. Під ним у полісах розуміли діяння, що завдавало шкоди державі, громаді або конкретній приватній особі. Шкода могла бути фізичною, моральною або матеріальною. Найтяжчі злочини називали «адікією» – гріхом перед богами [4, с. 36].

Розрізнялися вбивства умисні, які тягли за собою страту, і вбивства з необережності або випадкові, покаранням за яке було вигнання з держави. Тюремне ув'язнення було лише попереднім. Широко застосовувалися покарання, які безчестять, або позбавляють прав громадянства [4, с. 152].

В свою чергу звичаєвим правом визначалися обставини, обтяжуючі провину злочинця. Наприклад, до них належала «метімерінея» – здійснення злочину серед «білого дня» [1, с. 162].

Визначення міри покарання залежало від тяжкості злочину, а також від характеристик участі у злочинному діянні, як приготування, замах,

підбурювання. Мету покарання вбачали у спричиненні страждань, мук. Смертна кара здійснювалась у різні способи, серед яких найгуманнішим було отруєння. Нічний злодій міг бути вбитим на місці злочину [3, с. 152].

Крім цього у віднайдених лапідарних пам'ятках права містять згадки про кілька різновидів злочинних діянь. Це державні, посадові та військові злочини, злочини проти релігії, проти честі особи, проти сім'ї та моральності [4, с. 35].

Так, серед державних злочинів найтяжчими вважались: державна зрада, посягання на демократичний устрій правління та встановлення тиранії і безвірництво. Винні у цих злочинах каралися смертною карою або вигнанням за межі поліса [3, с. 152].

У відомій пам'ятці державного права – присязі херсонеситів підкреслюється: «Я не буду повалювати демократичного ладу і не дозволю цього зраджуючому та повалюючому і не укрию цього, але доведу до відома державних посадових осіб. Я буду ворогом відкриваючому Херсонес, чи Керкентиду, чи Прекрасну гавань, чи укріплені пункти та територію херсонесців». Важливе значення, що надавалося подібним нормам, ще раз підтверджує факт прийняття афінянами у 409 р. до н. е. закону, відповідно до якого особа, що знищила б демократію в Афінах, або ж посіла будь-яку громадську посаду після повалення демократії, мала бути проголошена ворогом афінського народу її дозволялося безкарно вбити і конфіскувати все її майно [1, с. 162].

Тяжким посадовим злочином вважалася «парапресбейя». Цим терміном позначалося погане або несумлінне виконання послом своїх обов'язків. Суворо каралися громадяни за хабарництво. Передбачалися окремі склади злочинів – дача хабара, підкуп – «декасмо», та його прийняття – «дорон» [4, с. 36].

Широко розповсюдженими були злочини проти честі особи. Загальне поняття про нанесення будь-якої образи, особливо родичам, визначалося терміном «какосея». Існували й окремі поняття: «аікія» – образа дією (зокрема, побоями), «ібрея» – образа словом. Наприклад, Демосфен стверджував, що закони визнають винним в образі словом того, хто буде дорікати комусь із громадян у ринковій торгівлі. Платон згадував про те, що Солон заборонив громадянам ляяти інших у храмах, судових та урядових приміщеннях, а також під час видовищ. За порушення цього закону був призначений штраф у три драхми на користь ображеної особи і ще дві – на користь державної скарбниці. При цьому Платон зауважував: «Ніде не стримувати гнів – це ознака людини невихованої та нестриманої; скрізь стримувати – важко, а для деяких неможливо».

Окремий склад злочину становив наклеп – поширення завідомо неправдивих свідчень, що неславлять іншу особу [1, с. 163].

До релігійних злочинів відносили зловживання і порушення законів чи звичаїв при виконанні жрецьких функцій. У цьому випадку були можливі три варіанти: незначні проступки, які полягали у порушенні встановленого ритуалу, злочин проти богів і культу як таке і незаконне виконання функцій жерця. У першому випадку дії жерця, не розцінювалися як «асе бея» і підлягали покаранню у вигляді штрафу в адміністративному порядку чи за рішенням суду, який тільки встановлював, чи мало місце подібне порушення [2, с. 48].

Відповідно до афінського законодавства деякі кримінальні злочини, наприклад, крадіжка дарів, культових предметів або приношень, покладених по обітниці, також розцінювалися як дії, що ображають святість місця і завдають шкоди божеству і тому підлягали суду за звинуваченням у «гіеросилії». Гіеросилія була найпоширенішим видом асебо, оскільки джерела рясніють згадками про випадки настільки різноманітних, що можна сказати, що серед жителів полісів було багато небогобоязливих людей, які крали все, що могли [2, с. 50].

Найтяжчим серед злочинів проти сім'ї та моральності, так само, як і у багатьох інших народів, вважалася подружня зрада – «моіхея», «агамія» – безшлюбність чоловіків [4, с. 37].

Громадською мораллю суворо засуджувалася й «аргія» – неробство, ледарювання. За рішенням державних органів у ряді випадків нероби могли бути покарані обмеженням громадянських прав. Тяжко каралася також відмова утримувати батьків, що досягли похилого віку, нездатних працювати тощо. Таке діяння іменувалося терміном «ситой». Згідно з давньогрецькими нормами «закон велить утримувати батьків, батьками ж вважаються батько, мати, дід, баба, прадід та прабаба» [1, с. 167].

Таким чином, аналіз лапідарних джерел надає можливість відзначити наявність широкого кола різновидів злочинних діянь, які карались відповідно до норм права, що існували на території античних полісів Північного Причорномор'я. Що дає підстави відзначити високий рівень правосвідомості населення античних полісів по відношенню до вчинених протиправних дій до числа яких можна віднести державні, посадові та військові злочини, злочини проти релігії, проти честі особи, проти сім'ї та моральності тощо, подальшого покарання винних осіб.

Список використаної літератури:

1. Гавриленко О. А. Поняття та види злочинів в античних державах Північного Причорномор'я / О. А. Гавриленко // Вісник Харківського

- національного університету ім. В.Н. Каразіна – №817 – Серія: Право. – 2008. – Випуск № 1 (3). – Ст. 162-167.
2. Никитюк Е.В. Классификация преступлений против религии в греческом праве классического периода (часть I) / Е.В. Никитюк // Вестник СПбГУ – Серия 2: История – Вып. 1-2. – 2004. – С. 48-54.
  3. Глиняний В.П. Історія держави та права зарубіжних країн: навчальний посібник / В.П. Глиняний – 5-те видання. – К. : Істина, 2005. – 768 с.
  4. Гавриленко О. А. Історія держави та права України: стародавня доба: навчальний посібник. – Х. : ХНУВС, 2011. – 64 с.

СТАДІЇ ПРАВОЗАСТОСОВЧОГО ПРОЦЕСУ ЯК ОСОБЛИВОЇ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА

*Поворознюк Ілона Олександрівна
студентка II курсу гр. КДП-283
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

Становлення і розвиток демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства в Україні, входження її до міжнародного економічного і правового простору, неможливе без удосконалення правозастосовної діяльності відповідних державних органів, які мають бути тими ефективними правовими інституціями, діяльність яких направлена на вирішення соціально-правових завдань у державі. Більшість науковців під застосуванням розуміють винесення індивідуально-конкретних державно-владних правових актів при вирішенні юридичних справ компетентними органами держави, громадськими організаціями і посадовими особами. Процес застосування норм права є системою послідовних, однорідних стадій правозастосування. Хоча на практиці окремі дії, що відбуваються в процесі правозастосування, є досить близькими і взаємно зумовлюють одна одну, проте теорія виділяє їх в окремі стадії [1, с. 70]. Поділ правозастосовної діяльності на стадії доцільний з огляду на пізнавальну мету: щоб детальніше вивчити явище, потрібно його спочатку розділити на складові і вивчити їх окремо.

Мета роботи: дослідження стадій правозастосування як особливої форми реалізації норм права.

Науковці виділяють різну кількість стадій правозастосування. В. С. Нерсисянц виділяє три стадії застосування норм права: 1) встановлення фактичних обставин справи; 2) юридична кваліфікація фактичних обставин справи; 3) прийняття рішення у справі. Він вважає, що всі дії суб'єкта правозастосування на всіх стадіях – це передбачені нормами права юридично значущі дії для визначення юридичного значення відповідних фактичних обставин справи і прийняття юридичного рішення [2, с. 260]. Тому фактичні й юридичні аспекти застосування норм права і справи, яка вирішується тісно взаємозв'язані на всіх стадіях правозастосування. Юридичне завжди має бути обґрунтовано фактичним, а фактичне – встановлено в його юридичній значущості.

Початок правозастосовного процесу пов'язується з отриманням інформації про обставини справи, вирішення якої потребує прийняття спеціального правозастосовного акту. Джерелом такої інформації можуть бути і найчастіше є заяви громадян, звернення організацій, інших зацікавлених осіб. Можуть застосовуватися й інші джерела: публікації в ЗМІ, анонімні повідомлення.

Достовірність більшої частини таких джерел потребує перевірки, тому початкова стадія – це встановлення обставин, наявність яких дозволяє порушити юридичну справу. На цій стадії проводиться лише попередня перевірка викладених у заяві чи іншому джерелі фактів. З метою спрощення перевірки фактів у деяких випадках потрібна наявність не лише заяв, звернень, а й документів, які підтверджують реальність обставин, повідомлених заявником. Якщо суб'єкт правозастосування визначає, що викладені в заяві або іншому джерелі факти є достовірними і можуть бути покладені в основу правозастосовного акту, то порушується юридична справа [3, с.136]

Після встановлення фактичної основи правозастосування, яка являє собою визначенні життєві факти, обставини справи, суб'єкт правозастосовування повинен дати їм юридичну кваліфікацію [4, с. 221]. Остання є другою стадією процесу правозастосування. Юридична кваліфікація складається з чотирьох основних процесів: 1) вибір юридичної норми, яка підлягає застосуванню; 2) перевірка юридичної дії норми; 3) перевірка правильності тексту норми; 4) з'ясування змісту нормативного припису. Хоча перша і друга стадії правозастосовного процесу взаємопов'язані, вихідні, але все ж таки це різні стадії, які відбуваються в різних площинах. Ці дві стадії здійснюють підготовку для правильного і точного вирішення юридичної справи, тобто мають підготовчий характер. Якщо С.С. Алексеев вважає [5, с. 267], що при застосуванні права необхідно вибрати саме ту норму, котра підлягає

застосуванню щодо конкретного життєвого випадку, то В.В. Лазарев зазначає, що на цьому етапі необхідно визначити всі ті норми, якими потрібно буде керуватися у правозастосовчому процесі, а також віднайти і перевірити акти тлумачення, які мають юридичне значення [6. с.123]. Слід звернути увагу на те, що на другій стадії процесу правозастосування об'єктом пізнання є самі юридичні норми.

Особливої уваги заслуговує саме третя стадія правозастосовного процесу. Вирішення юридичної справи являє собою висновок, в якому конкретні факти підлаштовуються під норму права. Таким чином рішення об'єднує дві попередні стадії процесу застосування норм права. Прийняття рішення – це не тільки формально-логічний процес, а й творчий, тому що суб'єкт застосування норм права поширює загальні правила поведінки на конкретні життєві обставини. Саме на цьому етапі слід уникати свавілля суб'єктів застосування норм права, тому що творчий характер цієї стадії не означає свавільне, без контрольне вирішення юридичної справи. Це рішення, яке приймається на підставі й задля виконання принципу законності. Характеризуючи заключну стадію застосування норм права, не можна обійти увагою таку ознаку цієї стадії, як державно-владний характер, тобто рішення – це не тільки логічний висновок, а й веління, державно-владний припис, що відображає авторитет і силу держави [4, с. 178].

Висновок. Отже, правозастосування – складна, послідовна діяльність, яка відбувається в декілька стадій: 1) встановлення фактичних обставин справи; 2) юридична кваліфікація фактичних обставин справи; 3) прийняття рішення у справі.

Список літературних джерел:

1. Костюк Н.П. Особливості стадій правозастосування / Н.П. Костюк // *Держава і право*. – 2009. – Вип. 44. – С. 70-76.
2. Нерсесянц В. С *Право и закон. Изисторииправовых учений / В.С. Нерсесянц – М: «Наука», 1983. – 366 с.*
3. Рабінович П.М. *Основи загальної теорії держави та права: Навч. посібник. Вид. 9-е, зі змінами / П.М. Рабінович – Львів: Край, 2007. – 192 с.*
4. Дюрягин И. Я. *Применение норм советского права / И. Я. Дюрягин – Свердловск, 1973. – 248 с.*
5. Алексеев С.С. *Проблемы теории права: Курс лекций в 2-х томах. Т. 1 / С.С. Алексеев – Свердловск: Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1972. – 396 с.*

6. Эффективность правоприменительных актов / В.В. Лазарев // Правоведение. – № 6. – 1976. – С. 123-124

ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

*Постолюк Анастасія Валентинівна
студентка II курсу гр. КДП-283
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

Правове регулювання громадського життя, зміцнення законності неможливо без всебічного і глибокого розуміння змісту правових норм. Тлумачення нормативних актів є необхідною передумовою для правильної реалізації норм права. Якщо б тлумачення не було б, складний процес право реалізації був би вкрай важким, а в деяких випадках взагалі неможливим. Необхідність у тлумаченні підтверджена багатовіковим правовим досвідом, юридичною практикою.

Метою дослідження є розкриття різноманітних підходів до поняття тлумачення норм права.

В юридичній енциклопедії під тлумаченням норм права розуміють «інтелектуально-вольову діяльність, спрямовану на з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої у нормі права, а також результати цієї діяльності» [1, с.80].

О. Скакун зазначає, що тлумачення норм права «(інакше: інтерпретація норм права) – це розумова інтелектуальна діяльність суб'єкта, що пов'язана із встановленням їх точного значення (змісту)» [2, с. 404].

З погляду Н. Крестовської та Л. Матвєєвої тлумачення норм права – «це інтелектуальна діяльність, що направлена на розкриття значущого змісту правових норм» [3, с. 253].

На думку О. Осауленко «тлумачення норм права – це спеціальна діяльність офіційних та неофіційних суб'єктів суспільних відносин, спрямована на з'ясування і роз'яснення змісту і значення нормативно-правових актів, понять, термінів і акта що може бути виражена в актах тлумачення (інтерпретаційних актах)» [4, с.139].

Як зазначає В. Козлов, за своїм змістом тлумачення права являє собою перш за все внутрішню, логічну, інтелектуальну дію осіб щодо аналізу та з'ясування конкретно-правових приписів [5, с.336].

Викладене свідчить, що одні автори розуміють під тлумаченням норм права лише з'ясування, інші вважають, що зміст тлумачення норм права складає їх роз'яснення, деякі визначають тлумачення як єдність з'ясування та роз'яснення. З погляду А. Шляпочнікова [6; с. 76] та Л. Явича [7; с. 140] з'ясування правової норми та її роз'яснення становить єдиний процес пізнання правової норми. Навпаки, А. Піголкін [8; с. 76] не погоджується з таким визначенням, вважаючи, з'ясування та роз'яснення різними самостійними процесами.

Вбачається, що визначення співвідношення між з'ясуванням і роз'ясненням слід виходити з цільового призначення тлумачення. Якщо з'ясовується норма права для себе, з'ясування виступає як самостійний процес пізнання норми права. Коли ж зміст норми права роз'яснюється іншим, з'ясування і роз'яснення становлять єдиний процес, спрямований на доведення змісту норм права до третіх осіб [9; с. 45]

Висновок. На нашу думку, тлумачення норм права – це спеціальна діяльність інтелектуально-вольового та логічного характеру органів держави, посадових осіб, громадських організацій, окремих громадян з метою встановлення змісту норми права.

Тлумачення правових норм складається з двох частин: з'ясування та його результату та роз'яснення. У даному випадку з'ясування правових норм – це внутрішній процес мислення суб'єкта тлумачення, спрямований на пізнання і розкриття дійсного змісту норми права.

Список використаних джерел:

1. Власов Ю. Л.; Нагребельный В. П. Тлумачення норм права // Юридична енциклопедія: В 6 т – Т. 6: Т-Я. // Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. Енцикл.», 2004. – С. 80.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави та права: Підручник / Пер. з рос. – Х. : Консум, 2006. – 656 с.
3. Осауленко О. І. Загальна теорія держави і права: [навч. посіб.] / Осауленко О. І. – К. : Істина, 2007. – 336 с.
4. Крестовская Н. Н. Теория государства и права: элементарный курс / Н. Н. Крестовская, Л. Г. Матвеева. – Х. : Одиссей, 2007. – 384 с.
5. Общая теория права: учеб. пособие для вузов / С. Г. Дробязко, В. С. Козлов. – 2-е изд., исправл. и доп. – Минск: Амалфея, 2007. – С. 480.
6. Шляпочников А. С. Толкование уголовного закона / А. С. Шляпочников – М., 1960. – 356 с.
7. Явич Л. С. Проблема правового регулирования советских общественных отношений / Л. С. Явич – М., 1961. – 267 с.

8. Пиголкин А.С. Толкование нормативных актов в СССР / А.С. Пиголкин – М., 1962. – 345 с.
9. Молибога М. Тлумачення норм права: сутнісні характеристики / М. Молибога // Часопис Київського університету права. – №2. – 2010. – С. 45.

МОРАЛЬ І ПРАВО: ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ

*Цуркан Марина Миколаївна
студентка II курсу гр. КДП-283
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

Мораль та право є найважливішими різновидами соціальної регуляції. І мораль, і право як форми суспільної свідомості необхідні, перш за все, для ціннісної орієнтації людини в складному, різноманітному, багатому на протиріччя світі між людських стосунків, допомагають індивіду усвідомити своє місце в них, стати вольовою та відповідальною особистістю. Як соціальні норми, вони вказують, як потрібно поводитися людям у різних життєвих ситуаціях, у стосунках людей між собою. І мораль, і право є продуктом цивілізації та культури, створюються в результаті свідомої діяльності людей, їх спільнот та соціальних інституцій. У нормативній формі мораль і право відображають прагнення до врегулювання між учасниками суспільних відносин, впорядкованості соціального життя. Моральні та правові норми відображають досягнутий рівень соціального та духовного розвитку суспільства і людини [5, с. 127].

Метою доповіді є дослідження особливостей взаємозв'язку моралі і права та їх протиріч.

Починаючи з Давнього Риму й до ХХ ст. мислителі доводили нерозривність моралі і права, їх непростий взаємозв'язок. Право – це мінімум моралі [4, с. 48], сказав один з дослідників права на початку ХХ ст.

Коли говорять про співвідношення норм права і норм моралі, найчастіше мають на увазі три моменти: їх розбіжність, єдність, та взаємодію. Складність проблеми сутності й взаємодії моралі і права полягає в тому, що необхідно виробити позицію, яка гармонійно дозволила б розвиватися особистості людини в рамках державної

системи, де право дозволило б людині не протиставляти норми моралі й релігій нормам права [8, с. 19].

Один із сучасних російських філософів А. Гусейнов так визначає особливості моралі: а) вона не підлягає закону причинності і принципу корисності; б) моральний закон не допускає розділення суб'єкта й об'єкта дії, тобто створювати мораль і практикувати її самому – це один нерозривний процес; в) мораль – це тяжкий тягар, який людина добровільно приймає на себе. Мораль – це така гра, в якій людина «ставить» сама на себе. Сократ був примушений випити отруту, Ісус Христос був розіп'ятий, Джордано Бруно був спалений, Ганді був убитий. Такі умови цієї гри [3, с. 16].

Мораль – це універсальний регулятор поведінки людей, регулює різноманітні її види, тобто сферу впливу моральних норм на суспільні стосунки не завжди можна вкласти в певні рамки; право ж регулює лише найбільш важливі й актуальні з точки зору суспільства та держави відносини, які, зрештою, отримують загальнообов'язкове визнання. Право передбачає кодифікацію існуючих законів і норм. Правових норм має бути «скінченна» кількість, вони потребують чіткого визначення, що вможливує достатньо легку процедуру перевірки їх фактичного виконання. Норми ж моралі принципово не можна звести до будь-якої «скінченої» їх множини, а через це не може існувати й будь-який вичерпний кодекс моральних норм [6, с. 48].

Якщо адресатами правових настанов є конкретні люди й організації, то мораль, хоч би якими деталізованими були ті чи інші її конкретні вимоги, завжди, по суті, звертається «до всіх», «до людини взагалі». Якщо контроль за виконанням правових норм здійснюють спеціально призначені для цього інститути (суд, прокуратура), то додержання моральних норм – власна справа особи й відповідних людських спільнот. Якщо покарання за порушення правової норми повинно мати суто об'єктивний характер і чітку передбачену законом кількісну міру, то в галузі моралі, навпаки, вирішального значення набувають суб'єктивні чинники й критерії. Як слушно зазначає В. А. Малахов, «можна покарати людину 10 роками ув'язнення або штрафом у 5750 доларів, але ж неможливо відміряти їй 5 чи 10 років докорів совісті!» Звичайно, люди бувають різні: для когось страшніша в'язниця, для когось – людський осуд і голос власного сумління. У будь-якому разі перед нами – істотно різні виміри людського буття і, відповідно, різні способи регуляції людської поведінки [6, с. 49].

Отже, мораль і право відрізняються за багатьма параметрами, але у них багато спільного.

Джерела у моралі і права, як наголошує І. Н. Римська, однакові. Це міфи, релігія, звичаї, табу [2, с. 17]. Ці явища розглядаються водночас як перед мораль та перед право, що поступово трансформуються у моральні норми і звичаєве право, а потім у природне право. Історично «дух законів», дійсно, коренився у звичаях та традиціях. Ще у сиву давнину римські юристи сформуvalи тезу – постулат «Право рекомендує те, що схвалено звичаєм», мається на увазі моральність. Законами, як правило, намагалися їх поліпшити, пізніше звичаї у всіх народів співіснували з правом, і їх авторитет був достатньо високим.

У моралі і права спільні покликання й мета – забезпечення стійкого розвитку суспільства, впорядкування відносин між людьми на ґрунті загальнолюдських моральних цінностей: гуманізму, справедливості, рівності, свободи. Тому вони є взаємозумовленими та взаємопов'язаними системами регуляції суспільного життя, виконують спільну соціальну функцію регулювання людської поведінки, життєдіяльності суспільства. Мораль і право є складними системами, що включають в себе моральну і правову свідомість, моральну та правову практику (моральні і правові відносини, моральні і правові аспекти діяльності).

Мораль як відносно автономне соціальне явище не лише завжди впливала на соціальний інститут права, але й відчувала на собі зворотний вплив. Усе правове має бути моральним, право не може суперечити панівній моральній системі. Але між нормами моралі і права можуть виникати конфлікти та суперечності, вирішення яких є важливою стороною процесу вдосконалення законодавства. Є певні причини виникнення суперечностей між нормами права і нормами моралі. Узагальнюючи їх, А. Є. Якубов, зокрема, зазначає, що це, по-перше, недосконалість окремих правових норм або їх відставання від потреб суспільного життя; по-друге, випереджальний характер морального розвитку, висування моральністю більш високих вимог до людської поведінки порівняно з правом; по-третє, різниця в об'єктивних властивостях правових приписів і моральністю та інші [10, с. 15]. Процесу досконалення норм права відповідно до вимог моралі здійснюється роками, а то й протягом десятиріч. Прикладом впливу моральних поглядів на вдосконалення правової системи, зокрема кримінального законодавства, є розвиток інституту відповідальності за недонесення і покриття протягом майже 100 років [10, с. 16]. Таке взаємозбагачення моралі і права є джерелом їх подальшого розвитку. Чинне законодавство та юридична практика відбивають моральний рівень суспільства і служать вдосконаленню моралі.

Право і мораль активно взаємодіють між собою та впливають одне на одного, а тому в реальних соціальних відносинах досить не просто провести між ними чітку межу. Найкращою і бажаною є ситуація, коли мораль підтримує правові норми, додаючи їм нормативної сили з огляду на моральн уоцінку і виправдання правової поведінки з позицій добра і зла, інших подібних цінностей. Є й такі сфери стосунків між людьми, де різницю між моральними та правовими приписами встановити можна тільки мовно, наприклад, у родинно-шлюбних стосунках. Важливе місце у формуванні духовного світу особистості та всього світу, його свідомості, культури належить моралі – соціального регулятора, що цілеспрямовано впливає на людський розвиток і вдосконалення.

Мораль – важливий елемент людської культури. Правове життя суспільства не може розвиватися без таких моральних категорій, як гуманізм, соціальна справедливість, совість, честь, добро, свобода і т.д. Органічне втілення цих моральних ідеалів і принципів у реальні правові відносини свідчить про підвищення моральної цінності права. Юристи вивчають, тлумачать, застосовують перш за все правові норми. Але для правильної оцінки поведінки суб'єктів правових відносин і правильного вирішення колізій постійно звертаються до етичних критеріїв, бо в основі права лежить мораль. Право – це засіб реалізації морально-гуманістичних ідеалів суспільства, а тому без уроків моралі, етики право не можливе [1, с. 23].

Висновки. Отже, узагальнюючи сказане, можна зробити наступні висновки.

Мораль – це універсальний регулятор поведінки людей, регулює різноманітні її види, тобто сферу впливу моральних норм на суспільні стосунки не завжди можна вкласти в певні рамки; право ж регулює лише найбільш важливі й актуальні з точки зору суспільства та держави відносини, які, зрештою, отримують загальнообов'язкове визнання.

Спільним в моралі і праві є покликання й мета – забезпечення стійкого розвитку суспільства, впорядкування відносин між людьми на ґрунті загальнолюдських моральних цінностей, які виражені певними моральними категоріями, а саме: гуманізму, честі та гідності, сумління, справедливості, добросовісності, людяності, рівності, свободи тощо.

Право і мораль активно взаємодіють між собою та впливають одне на одного, а тому в реальних соціальних відносинах досить не просто провести між ними чітку межу.

Список використаних джерел:

1. Архангельский Л. М. Социально-этические проблемы теории личности / Л. М. Архангельский. – М. : Мысль, 1974. – 221с.
2. Букреев В. И. Этика права: от истоков этики и права к мировоззрению / В. И. Букреев, И. Н. Римская. – М. : Юрайт, 1998. – 336 с.
3. Гусейнов А. А. Великие моралисты / А. А. Гусейнов. – М. : Республика, 1995. – 351 с.
4. Еллинек Г. Социально-этическое значение права, неправды и наказания. – М. : Товарищество «Печатня С. П. Яковлева», 1910. – 148 с.
5. Лозовой В. О. Етика: навч. посібник / Лозовой В. О., Панов М. І., Стасевська О. А. та інші / за ред. проф. В. О. Лозового. – К. : ЮрінкомІнтер, 2007. – 224 с.
6. Малахов В. А. Етика: курс лекцій: навч. посібник / В. А. Малахов. – 4-те вид. – К. : Либідь, 2002. – 384 с.
7. Матузов Н. И. Мораль и нравственность / Н. И. Матузов. – М. : Правоведение, 1992. – 248 с.
8. Право, держава, духовність: Шляхи розвитку та взаємодії: тези доп. міжнар. наук. практ. конфер. ОНЮА «Право, держава, духовність: шляхи розвитку та взаємодії»; м. Одеса, 3 вересня 2006 р. / Відп. ред. Ю. М. Оборотов, Г. І. Чанишева. – Одеса: Фенікс, 2006. – 306 с.
9. Шердаков В. Н. Нравственность и права человека / В. Н. Шердаков // Этика прав человека: материалы Международной конференции. – Москва; Тула. 1994. – С. 35.
10. Якубов А. Е. Взаимодействие уголовного права и этики / А. Е. Якубов // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 1992. – № 5. – С. 15-18.

ФІЛОСОФІЯ ВЛАДИ З ТОЧКИ ЗОРУ ГЕНЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Шмуратов Олександр Євгенович

студент I курсу гр. ДП-213

Кіровоградського інституту державного

та муніципального управління

Класичного приватного університету

Відомий польський учений Єжи Вятр дав визначення, гідно з якими влада є певним типом поведінки, заснованим на можливості зміни

поведінки інших людей. В найширшому розумінні влада – це здатність впливати на події та явища. Але людство завжди цікавило звідки береться так званий «ген влади»? Чому одні люди здатні впливати на хід історії та поведінку мас, а інші на все життя залишаються в тіні?

Однією із ознак влади є примус. Зазвичай у суспільстві примус здатні здійснювати найсильніші його представники, яких і можна назвати лідерами. Саме лідери фактично і є владою, будучи при цьому обраними народом чи шляхом самопроголошення. Лідери визначають напрямки геополітики, формують соціальний устрій. Людина з владними повноваженнями не обов'язково є лідером, але кожен лідер як результат має владні повноваження.

В ХХ столітті сформувався ряд теорій, які окрім соціальних умов, що обумовлюють формування того чи іншого типу лідерських якостей вказують на біологічну основу. Ряд експериментів, які ототожнюють поведінку людини і тварини намагаються тлумачити жагу до влади генетичним нахилом.

Так, французький вчений Дідьє Дезор помістив до однієї клітки шість щурів з метою вивчити їх плавальні здібності. Єдиний вихід з клітки вів до басейну, який було необхідно переплисти, щоб дістатися до годівниці з їжею. Незабаром з'ясувалося, що пацюки не пливли разом на пошуки їжі. Все відбувалося так, як ніби вони розподілили між собою соціальні ролі. Там було два експлуатованих плавця, два експлуататора (тобто лідера), які не плавали, один незалежний плавець і один неплаваючий «козел відпущення». Два експлуатованих пацюки пірнали у воду за їжею. Після повернення в клітку два експлуататори били їх до тих пір, поки вони не віддавали свою їжу. Лише коли вони наситились, експлуатовані мали право доїсти за ними. Експлуататори ніколи не плавали. Вони обмежувалися тим, що постійно давали прочухана плавцям, щоб наїстися досхочу. Автоном був досить сильним плавцем, щоб самому дістати їжу і, не давши її експлуататорів, самому ж і з'їсти. Нарешті, «козел відпущення» не міг плавати, боячись експлуататорів, тому доїдав решту.

Виходячи з попередніх даних, ми ставимо собі запитання: «Чи існують люди з вродженою здатністю до лідерства, а значить, і до влади?»

26 червня 2000-го року завершився міжнародний проект, що тривав 13 років. Як стверджують його учасники вперше за історію людства вченим вдалося розшифрувати геном людини. Зі слів Баєра, вченого з проекту Rurikid Dynasty DNA Project, стає відомо, що після досліджень У хромосоми у 3500 тисяч представників влади було встановлено

унікальну міжклітинну мутацію на ДНК рівні, носіями якої на Землі є не більш ніж 4% населення.

Основний ареал розповсюдження групи N1c – регіон Близького Сходу. Так, максимальну частоту виявлено у туркменських курдів – це 3.13% або 1 з 32 людей. Серед досліджуваних з Саудівської Аравії ця група зустрічається у 21 з 787 людей. Виявлена частота гаплогрупи N1c у Кувейті досягає 2.48%. Серед населення Ірану групу N1c знайдено у 1 з 32 людей, тобто у 2%. Вірменія – носії групи – 2 з 324 представників цього народу, тобто 1.71% / Араби Лівану – 2 з 171 громадян Палестини – 0.88%.

Треба сказати, що у більшості випадків N1c розповсюджена з частотністю ще нижче 1%. А саме: Греція – 0.27% (1 випадок зі 1115), Італія – 0.24%, Польща – 0.2%, Норвегія – 0.15%, Румунія – 0.14%, Туреччина – 0.14%, Німеччина – 0.06%, Росія – 0.03% (1 людина з 3136). В інших країнах, згідно досліджень, гаплогрупу N1c виявлено не було.

При цьому так званий ген влади, може бути присутній у людини не з найкращими якостями характеру. Так, наприклад, Черчилль був пиякою та постійно запинаявся у розмові, мав найгіршу в класі успішність. Ленін був замкненою людиною. Наполеон, крім комплексів, що здобув будучи вихідцем з багатодітної провінційної сім'ї, мав протягом усього свого життя жакликий акцент, коли розмовляв французькою. Беніто Муссоліні у дитинстві пізно почав говорити. Протягом тривалого часу батьки боялися, що він глухонімий. Незабаром він став тямущою, але настільки некерованою дитиною, що його змушені були віддати в закриті школу-інтернат... (Уоллас, 1993: с.168, 170).

Ще один лідер світового масштабу, Мао Цзедун, багато палив, їв жирні страви, дуже мало рухався – часто його не можна було змусити навіть прогулятися протягом 10 хвилин. Був нетерпимим до чужої думки.

Тим не менше ці особистості мали унікальну можливість впливати на хід історії та керувати поведінкою мас. В ХХ ст. в Німеччині і СРСР проводились експерименти, що мали за мету штучне створення надлюдини. Відомою організацією, яка займалася цими дослідженнями, була суворо засекречена «Аненербе», створена за особистої участі А. Гітлера. Експериментатори шукали джерела нових таємних знань, які сприяли б створенню надлюдини. Було проведено тисячі експериментів, жертвами яких стали жінки і навіть діти. У програмі були задіяні кращі наукові кадри.

Існування гену влади не дає спокою науковцям, але поки що всі ці експерименти не показали бажаного результату. Це дозволяє зробити висновок, що, по-перше, чисто генетичний підхід має обмежені можливості в процесі формування лідерських якостей. По-друге, переоцінка генетичного підходу може призвести до катастрофічних наслідків подібних до історії Німеччини та СРСР. Але, по-третє, буде помилкою повністю ігнорувати ментальність народу, в якій на психологічному рівні фіксується історія формування або знищення якостей влади або лідерства.

Список використаних джерел:

1. Гаплогрупа N1c (Y-ДНК). Вікіпедія. Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki>
2. Кольцов Н.К. Родословные наших выдвиженцев // Русский евгенический журнал.1926. Т.4. №3/4. С. 103—141. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://za.zubr.in.ua/2012/05/14/16095/>
3. Науковий проект генеалогічності Рюрика. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.familytreedna.com/public/rurikid/default.aspx?section=news>
4. Панцов О. В.«Мао Цзэдун»: «Молодая гвардия», 2007
5. Процент наявності групи N1c у народів. Режим доступу: <http://gentis.ru/info/mtdna-tutorial/hg-n/n1c>

II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО. ФІНАНСОВЕ ПРАВО. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КОМПЛЕКТУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ОСОБОВИМ СКЛАДОМ

*Зьолка Валентин Леонідович
докторант Національної академії
Державної прикордонної служби імені
Богдана Хмельницького, кандидат
юридичних наук, доцент*

Важливими складовими розбудови прикордонного відомства, яке здійснюється в рамках реалізації заходів, передбачених Концепцією розвитку Державної прикордонної служби України (далі – Держприкордонслужба) на період до 2015 року є «удосконалення комплектування Держприкордонслужби особовим складом» [1].

В сучасних умовах відбувається модернізація системи комплектування Держприкордонслужби з урахуванням передового досвіду країн – членів Європейського Союзу. Це стосується зокрема удосконалення правової регламентації відносин у цій сфері.

В силу відсутності предметного дослідження досвіду організаційних та правових аспектів комплектування Держприкордонслужби персоналом певний інтерес представляють наукові роботи які присвячені окремим аспектам комплектування військових формувань та правоохоронних органів особовим складом, зокрема це роботи: В. Селезньова; М. Гацко; І. Корж; В. Дерев'яно; О. Царенко; С. Заболотного; В. Беркій; Д. Іщенко; В. Соляра; О. Чижикова та ін.

Структурними елементами адміністративно-правових відносини з комплектування Держприкордонслужби персоналом є: об'єкти, суб'єкти та зміст.

Об'єктами даних правовідносин виступають претенденти на службу (роботу) на різноманітних посадах в органах Держприкордонслужби.

В сучасних умовах претендентів на службу в Держприкордонслужбу можна класифікувати виходячи з специфіки займаних в мабутньому посад та за відношенням до військової служби. Так, у статті 14 Закону

України «Про Державну прикордонну службу України» закріплено що до особового складу Держприкордонслужби України належать військовослужбовці та працівники Держприкордонслужби [2, С. 23].

Однак, класифікація особового складу лише на дві категорії є досить загальною. Кожна категорія особового складу включає декілька підгруп.

Застосування ж критеріїв, які традиційно використовуються в адміністративному праві: «правове становище в системі управління» та «професійна приналежність» [3, С. 9], дозволяє класифікувати особовий склад Держприкордонслужби на посадових осіб – представників влади та обслуговуючий персонал та, відповідно: на особовий склад що виконує специфічні функції (охорона державного кордону, прикордонний контроль, кінологічна служба, викладацька діяльність).

Посади працівників в Адміністрації та регіональних управліннях Держприкордонслужби комплектуються державними службовцями.

Методика оцінки та процедура оцінки ділових якостей кандидата на державну службу повинна бути закріплена у локальних актах. Слід погодитись з А. О. Мовчан який зазначає про необхідність закріплення у локальних актах порядку використання анкетування, проведення співбесід, конкурсу та інших форм добору кадрів для виявлення ділових якостей кандидата у працівники [4, С. 78].

В загальному вигляді вимоги до претендентів на військову службу закріплені у законах України «Про військовий обов'язок і військову службу» та «Про Державну прикордонну службу України».

Аргументованим є підхід Дерев'яно В. В., яка пропонує визначити критеріями професійного відбору в правоохоронні органи: соціально-правовий, медичний, психологічний, діловий та моральний [3, С. 12].

На рівні законів закріплені в основному соціально-правові критерії добору претендентів на службу в Держприкордонслужбу України: вік, освіта, громадянство і т.д. Недоліком, на нашу думку, є те, що медичні та психологічні критерії добору претендентів не знайшли свого закріплення у нормах законів, а містяться у відомчих актах. Крім того, практично не знайшли свого нормативного закріплення вимоги до моральних та ділових якостей претендентів на службу.

В якості позитивного прикладу правової регламентації відносин пов'язаних з комплектуванням прикордонного відомства слід навести досвід суміжної з Україною держави, члена Європейського Союзу – Республіки Польщі. Де на рівні Закону Республіки Польщі від 12 жовтня 1990 року «Про Прикордонну варту» у статті 31 закріплені вимоги до кандидатів на службу в Прикордонній варті [5].

Перелік суб'єктів правовідносин пов'язаних з комплектуванням Держприкордонслужби особовим складом та їх повноваження закріплені в нормах Наказу Адміністрації Держприкордонслужби від 2 квітня 2009 року № 235 «Про організацію роботи та забезпечення діяльності центрів комплектування Держприкордонслужби України».

Безпосереднє проведення заходів з добору кандидатів на військову службу за контрактом та кандидатів з цивільної молоді для вступу до навчальних закладів Держприкордонслужби України й інших навчальних закладів за замовленням Адміністрації Держприкордонслужби покладено на структурні підрозділи Держприкордонслужби України з комплектування військовослужбовцями військової служби за контрактом.

З урахування характерних особливостей комплектування Держприкордонслужби персоналом можна зробити наступні основні висновки: по-перше: умовах розбудови правової держави з метою недопущення обмеження прав громадян загальні питання та основні процедурні питання які встановлюють правообмеження у сфері комплектування повинні бути закріплені не нарівні відомчих актів а на рівні Закону України «Про державну прикордонну службу України»;

По-друге: на сьогодні накопичено значну кількість нормативно-правових актів в сфері правової регламентації відносин з комплектування Держприкордонслужби. З метою розмежування компетенції органів управління та недопущення колізій існує нагальна потреба у систематизації законодавства у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України від 19 червня 2006 року № 546 / 2006 «Про Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року». / Офіційний вісник України – 2006 р. – № 25 – ст. 1807
2. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 3 квітня 2003 р. № 661- IV // Закони України з прикордонних питань. – Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2003. – С. 19-43.
3. Дерев'яно В. В. Організаційно-правові засади роботи з кадрами в органах прокуратури / Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.07 – «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – К. : МАУП, 2012. – 18 с.
4. Мовчан А. О. Правове забезпечення прав людини у відносинах із добору кадрів. / Вісник Запорізького юридичного інституту

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – № 3 (56). – 2011. – С. 66-79.

5. Закон Республики Польши «О Пограничной охране» от 12 октября 1990 г. // Законодательный вестник. – 2005. – № 234. – поз. 1997
6. Закон України «Про військовий обов'язок та військову службу» / Відомості Верховної Ради України. – 1992. – N 27. – ст.385

СУСПІЛЬНІ КОНФЛІКТИ: ФОРМИ, ПРИЧИНИ, ДИНАМІКА В СФЕРІ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ТА ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

KONFLIKTY SPOŁECZNE: FORMY, PRZYCZYNY, DYNAMIKA W ZAKRESIE BEZPIECZEŃSTWA I PORZĄDKU PUBLICZNEGO

Голота Божена (Golota Bożena)

*підінспектор поліції, старший викладач
Інституту адміністративного права
Вищої школи поліції в м. Щитно (Республіка
Польща)*

Сзолтек Агнешка (Szoltek Agnieszka)

*підкомісар поліції, ад'юнкт Інституту
адміністративного права Вищої школи
поліції в м. Щитно (Республіка Польща)*

Pojęcie «konflikt» pochodzi z języka łacińskiego i oznacza «zderzenie». Należałoby je rozumieć jako: niezgodność, sprzeczność interesów, poglądów, spór, zatarg [1, s. 102]. W literaturze przedmiotu można wyodrębnić różnorodne ujęcia definicyjne, uzależnione od stron występujących w danej sytuacji konfliktowej. Spór może dotyczyć nie tylko pojedynczych osób ale również większych grup, np. pracowniczych. Termin «konflikt» rozpatrywany w wąskim wymiarze oznacza: ...«działanie skierowane przeciwko drugiej osobie, w celu zdobycia lub też zachowania cennych dla jednostki zasoby» [1, s. 103]. Stan sprzeczności celów między grupami, z których jedne otrzymują to do czego dążą, zaś inne nie mogą tego mieć lub tego osiągnąć, stanowi szerokie podejście definicyjne. W psychologicznym aspekcie, «konflikt» jest pojmowany jako psychiczny, świadomościowy stan stron, przejawiający się napięciami, w postaci wrogości i otwartego antagonizmu. Podsumowując zaprezentowane podejścia, można odwołać się

do definicji zawartej w słowniku psychologicznym, która rozpatruje pojęcie «konfliktu» w aspekcie szerokim.

Konflikt, to ...« każda sytuacja, w której istnieją wzajemne sprzeczne motywy, cele, zachowania, impulsy [2]. Tradycyjne poglądy odnoszące się do sytuacji konfliktowych, podkreślały ich negatywne elementy, tj. wyrażanie wrogości, antagonizm w stosunku do drugiej strony. Współczesne podejście badaczy akcentuje nieuchronność konfliktów oraz wskazuje na elementy korzystne dla jednostek lub też organizacji [3, s. 77-89].

Konflikt, jako pojęcie socjologiczne i psychologiczne, występuje w rozmaitych kontekstach znaczeniowych. W rozumieniu socjologicznym myślimy o konfliktach społecznych.

Konflikty społeczne występują wtedy, gdy dochodzi do sprzeczności interesów ludzi lub grup społecznych. Mogą przybierać szereg form: jawnych i ukrytych; inspirowanych (kierowanych) i spontanicznych; łagodnych i ostrych; wewnętrznych i zewnętrznych (sprzeczności wewnątrz grupy lub pomiędzy grupami) [4, s. 174].

Najbardziej typowy podział konfliktów społecznych obejmuje wyróżnienie na: konflikty interpersonalne, intrapersonalne, grupowe, międzygrupowe [5; 6]. Konflikt interpersonalny będzie dotyczył co najmniej dwóch osób, którymi kierują sprzeczne interesy.

Konflikty interpersonalne występują wszędzie, gdzie współpracują ze sobą ludzie. Są one konsekwencją różnorodności potrzeb, celów, przekonań i sposobów reagowania na różnego rodzaju sytuacje. Mają miejsce, gdy jedna osoba lub obie strony konfliktu oceniają zachowanie innych jako niekorzystne dla siebie, zagrażające realizacji własnych interesów.

W zależności od charakteru relacji łączących ludzi i sytuacji w jakich się kontaktują, można wskazać trzy obszary konfliktów interpersonalnych w organizacjach: podział ograniczonych zasobów; sprawowania kontroli nad innymi; koordynacji działań [7, s.119].

Konflikt intrapersonalny występuje wywcześnie, gdy określona osoba zmuszona jest dokonywać wyborów w zakresie celów, postaw i zachowań, a to prowadzi do powstawania stanów wewnętrznego napięcia i frustracji. Można wymienić trzy typowe sytuacje konfliktu wewnętrznego. Pierwsza ma miejsce kiedy pracownik zmuszony jest dokonać wyboru między dwoma lub więcej wariantami, które mają dla niego pozytywne znaczenie lub wydają się rywalizacyjnie atrakcyjne. Druga sytuacja powstaje kiedy pracownik zmuszony jest dokonać wyboru między wariantami mającymi dla niego negatywne konsekwencje. W trzecim przypadku konflikt wywołany jest przez sytuację, w której pracownik musi zdecydować o czymś, co ma dla niego zarówno pozytywne, jak i negatywne skutki [7, s.118].

Każda grupa zajęta jest nieustannie podejmowaniem decyzji i rozwiązywaniem problemy. Każda też przy rozwiązywaniu swoich specyficznych zadań napotyka w określonych fazach na rozmaite wewnętrzne problemy, które przeszkadzają jej w pracy i osiąganiu wydajności [8, s. 124].

Sytuacja rywalizacji i współzawodnictwa charakteryzującego się tym, że zdobycie określonej wartości (np. awansu czy podwyżki) przez jedną osobę lub grupę osób wyklucza osiągnięcie jej przez rywali (i) [4, s. 174].

Biorąc pod uwagę czynniki destrukcyjne konfliktu mogą one prowadzić do: zniszczenia współpracy; pogłębienia różnic między ludźmi; dezintegracji grup i alienacji jednostki; wzajemnej podejrzliwości i braku zaufania; obniżenia wydajności i jakości pracy.

Konflikt może być serią zjawisk wynikających z rozbieżności interesów. Jest procesem, w którym jednostka lub grupa dąży do osiągnięcia własnych celów poprzez wyeliminowanie, podporządkowanie sobie lub zniszczenie jednostki lub grupy, która dąży do celów identycznych lub podobnych. Stąd u podłoża konfliktów leżą sprzeczności, które w życiu społeczeństwa są nieuniknione ze względu na rozwój postępu społecznego, organizacyjno-technicznego, informatycznego itp [7, s. 108].

Każda potencjalna sytuacja konfliktowa może prowadzić do powstania rzeczywistego konfliktu, jednak by sytuacja taka mogła zaistnieć konieczne są obok warunków obiektywnych także subiektywne. Pierwsze źródło konfliktów wynika z różnorodnych sprzeczności między potrzebami a możliwościami ich zaspokojenia. Drugie źródło to warunki subiektywne, na które składają się psychospołeczne właściwości ludzi: ich świadomość, morale, aspiracje, umiejętność współżycia i współpracy, doświadczenie życiowe i zawodowe itd. Na powstawanie konfliktów istotny wpływ mają także wszelkiego rodzaju frustracje, jakim ulega człowiek, nie nadążając za tempem rozwoju społecznego i gospodarczego. Jednak przeważająca większość konfliktów w organizacjach wiąże się z sytuacjami trudnymi, wymagającymi zmian organizacyjnych, w tym szczególnie o charakterze innowacyjnym. Tu przykładowo można wskazać na następujące przyczyny konfliktów: brak planowania zmian organizacyjnych w instytucji; niewłaściwe wprowadzanie zmian organizacyjnych wynikające z braku informacji, motywacji do ich stosowania, czy partycypacji w całym procesie projektowania i wdrażania; wady i różne mankamenty w projektach zmian, których świadomość u osób, których one dotyczą powodują brak ich akceptacji lub wręcz opór [7, s. 108].

Na zjawisko organizacyjne jakim jest konflikt i jego przebieg, należy spojrzeć jak na jeden z procesów mających miejsce. Pomimo to, że każdy

konflikt jest inny, to fazy przez które przechodzi wykazują znaczne podobieństwa, choć różne typy konfliktów charakteryzuje nieco inna dynamika. W konfliktach krytkotrwałych kolejne fazy następują po sobie szybko i mogą wystąpić problemy z ich wydzieleniem. Z kolei w konfliktach długotrwałych przejście to dokonuje się niepostrzeżenie, a to z kolei rodzi inne trudności. Stąd można założyć, iż niektóre typy konfliktów mogą być traktowane jako odmienne fazy tego procesu.

Każdy konflikt ma swoje fazy i swoją dynamikę. Fazy konfliktu określa się często terminem cyklu konfliktu. Socjologowie wyróżniają najczęściej następujące jego fazy [9, s. 328-331]:

1. Powstawanie konfliktu. W fazie tej pojawiają się sprzeczności: różnice między stronami dotyczące przedmiotu sporu np. niezgodności celów, odmienne zdania co do realizacji celów, użycia zasoby itp.

2. Wybuch konfliktu. Eskalacja zarzutów wobec drugiej strony i przeświadczenie o własnej słuszności oddalają zupełnie możliwości porozumienia.

3. Przebieg konfliktu. Rozpoczęty konflikt zaczyna żyć własnym życiem. Obie strony nadal przesadnie się krytykują i wyolbrzymiają dzielące je różnice. Często nawet «gubią» przedmiot sporu, gdyż najważniejsze staje się pokonanie przeciwnika.

4. Wynik konfliktu. Wynik konfliktu przynosi zazwyczaj korzyści wygrywającym, tj. umacnia ich pozycję, natomiast pokonani są sfrustrowani i dlatego też bardzo często ich grupy rozpadają się.

Można także wskazać, że najbardziej ogólnymi przyczynami powstawania konfliktów są [7, s. 112]:

- współzależności pomiędzy ludźmi czy komórkami organizacyjnymi;
- różnice we władzy, statusie, kulturze;
- niejednoznaczności – różne rozumienie zakresu obowiązków lub sposobu wykonania zadań w przypadku niskiej formalizacji organizacji lub wystąpienia problemu nietypowego;
- niedobór zasoby i konieczność ich limitowania;
- różne style kierowania i style wykonawstwa;
- sprzeczność między celami organizacji, celami grup i pojedynczych pracowników;
- preferowanie różnych wartości i wyrażanie odmiennych poglądów.

Dynamika konfliktu, jego przebieg i eskalacja zależy od wielu przyczyn, które przesądzają o tym do jakiego rodzaju można go zaliczyć, czy to jest konflikt funkcjonalny czy dysfunkcjonalny. Ten pierwszy powoduje osiąganie lepszych efektów działań ludzi i / lub zespołów, zaś drugi wpływa negatywnie

na organizację i jej pracowników, poprzez ujawnienie nieprawidłowości, które zdaniem stron konfliktu nie są możliwe do usunięcia.

Konflikty są nie do uniknięcia tam, gdzie ludzie konfrontują swoje wartości, punkty widzenia, potrzeby czy skłonności składające się na style życia. Rodzą je kontrowersje wokół dzielenia zasobów, możliwości realizowania własnych celów i pojętego w bardzo szeroki sposób sprawowania władzy, a więc dążenia do kontrolowania innych bądź przeciwnie, uzyskania autonomii [10].

Każdy konflikt jest jedyny w swoim rodzaju i trudno jest znaleźć uniwersalne rozwiązanie dla wszystkich sytuacji konfliktowych. «Sposób postępowania zależy nie tylko od przedmiotu sporu zaangażowanych stron i okoliczności zewnętrznych, ale także od tego, jak zinterpretowana zostanie sytuacja konfliktowa. Konflikt można zinterpretować jako konstruktywny, gdy obie strony mogą coś zyskać, odnieść jakąś korzyść z samego konfliktu, lub jego rozwiązania, albo jako destruktywny, gdy jedna strona wygrywa, a druga przegrywa. Im silniejsze są negatywne emocje, tym większa skłonność do interpretacji konfliktu jako destruktywnego («my albo oni»), a od tego zależy wybór strategii działania» [11, s. 22].

Konflikt sam w sobie nie jest dobry ani zły. Nabiera wartości pozytywnej lub negatywnej zależnie od tego, w jaki sposób zostanie potraktowany. Rozwiązywany niewłaściwie lub tłumiony może przynieść straty. Zaobserwowany w porę i rozwiązany pozytywnie przyniesie na pewno korzyści, również w zapewnieniu poczucia bezpieczeństwa obydwu stron oraz innych osób.

BIBLIOGRAFIA:

1. Potocki A. «Zachowania organizacyjne», Warszawa 2005, Wyd. Difin, s. 102.
2. Rebe A.S., Reber E.S. Słownik psychologii, Warszawa 2008, Wyd. Scholar.
3. Eisenhardt K., M., Kahwajy J.L., Bourgeois L.J. « How Management Teams Can Hale a Good Fight; Harvard Business review, 1997, nr 7-8, s. 77-89
4. Augustynek A. « Wstęp do psychologii » Warszawa 2009, Wyd. Difin, s. 174.
5. Griffin R.W. «Podstawy zarządzania organizacjami», Warszawa 2005, PWN.
6. Chępa S., Witkowski T. «Psychologia konfliktów», Warszawa 1995, Wyd. UNUS.
7. Potocki A. « Zachowania organizacyjne », Warszawa 2005, Difin, s. 119.

8. Кдлин К., Мүри Р. «Kierować sobą i innymi. Psychologia dla kadry kierowniczej», Kraków 1998, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, s. 124.
9. Kuc B.R. «Zarządzanie doskonale», Warszawa 2000, Wydawnictwo Menedżerskie PTM, s.328-331.
10. Szystak A. «Konflikty interpersonalne – specyficzna sytuacja stresowa» / w / : Kamińska M., Siewierski B., Skawa A., Szóstak A. «Panowanie nad stresem», 2003, Wyd. Onepress /
11. Oleś P., Konflikty, «Przekrój», 1991, nr 5, s. 22.

ГАЛУЗЕВА СТРУКТУРА ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ МАШИНОБУДУВАННЯ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

***Жабокрицька Марина Валерійвна**
старший викладач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

Сьогодні вся життєдіяльність людського суспільства пов'язана з використанням продукції машинобудування, яка виготовлена також машинами або з їх використанням. Машинобудування має велике значення для зміцнення економіки як регіону так і України в цілому та становлення її як незалежної високорозвиненої держави. «Економічне диво» ФРН, Японії, Південної Кореї та інших держав починалося з розвитку найсучасніших його галузей. Машинобудування є однією з провідних ланок важкої промисловості. Створюючи найбільш активну частину основних виробничих фондів (знаряддя праці), машинобудівна промисловість істотно впливає на темпи і напрями науково-технічного прогресу в різних галузях господарства, зростання продуктивності праці, інші економічні показники, які визначають ефективність розвитку суспільного виробництва [7].

Роль машинобудування в економічному розвитку країни визначає його обслуговуюча функція в усіх міжгалузевих комплексах – паливноенергетичному, агропромисловому, будівельному, лісопромисловому тощо; участь у територіальному поділі праці (внутрішньодержавному та міждержавному). Саме від частки машинобудівної продукції в експортному секторі залежить, багато в чому, статус країни, її місце в міжнародних економічних інтеграційних

процесах. Машинобудування є важливою галуззю промисловості Кіровоградської області, яка визначає рівень економічного розвитку нашого регіону та його місце в економіці України, сприяє науково-технічному прогресу, полегшує працю робітників і виробництва [4].

Промисловість обласного регіону є важливим об'єктом суспільно-географічного вивчення. Саме територія адміністративної області є базовим об'єктом для створення і проведення державної регіональної політики, яка «має на меті повніше та якісніше задовольнити соціальні потреби населення території шляхом створення умов сталого господарського (в т.ч. і промислового) розвитку».

Машинобудування є складним і розгалуженим комплексом, який об'єднує сотні різних виробництв.

Підприємства цієї галузі при розміщенні орієнтуються на сировинні ресурси, трудові ресурси, а також близькість до районів споживання готової продукції.

У галузевій структурі машинобудування і металообробки Кіровоградської області виділяють:

- підйомно-транспортне машинобудування;
- електротехнічне;
- верстатобудування і інструментальне;
- приладобудування;
- сільськогосподарське і тракторне;
- обладнання для легкої і харчової промисловості та побутових приладів;
- ремонт машин і обладнання;
- транспортне [5].

Машинобудування є однією з галузей спеціалізації області, що представляє Кіровоградщину у міжобласному поділі праці, на загальнодержавному рівні [3]. Машинобудівний комплекс Кіровоградщини у попередні роки був основною галуззю спеціалізації і на сьогодні залишається базовою галуззю промисловості нашого регіону, у 2010 році тут працювало 183 підприємства.

Машинобудівний комплекс забезпечує робочими місцями значну частку населення Кіровоградської області. Середньорічна кількість штатних працівників в машинобудівній промисловості становить 9,1 тис. осіб або 20,1% до загальної кількості працівників у промисловості.

За останні роки роль та значення машинобудування в економіці області значно зменшилась. Так, у структурі обсягу виробництва промислової продукції за галузями на 2012 р. машинобудування займає друге місце в області після харчової промисловості. Частка машинобудівної продукції у 1988 році становила 30,1% (I місце

в структурі промисловості нашого регіону), у 2004 році – 27,3% (II місце), 2010 році – 17,5% і у 2012 році вона знизилась до 13%, тобто на 56,8% у порівнянні з 1988 р. [2].

Аналізуючи виробництво промислової продукції у машинобудуванні протягом останніх п'яти років, слід зазначити, що найбільше зростання (в 1,6 разів) обсягів виробництва порівняно з 2012 роком досягнуто у 2007 р. [1].

Одним із факторів, що зумовлює позитивний розвиток будь-якої галузі, є покращення стану її матеріально-технічної бази, що у свою чергу потребує проведення активної інвестиційної політики. У 2012 р. на розвиток підприємств машинобудування спрямовано 137,8 млн. грн. інвестицій в основний капітал (5,8% загального обсягу капіталовкладень у промисловість області), що на 28% більше обсягу 2010 р., найбільше – на розвиток підприємств з виробництва електричного, електронного та оптичного устаткування (на 43,2%) [1].

Машинобудування Кіровоградської області в загальноукраїнському масштабі виробляє 100% сівалок, устаткування для атомної енергетики, дозувальних автоматів для будівельних сумішей, 78.6% млинового обладнання типу «Фермер»; 98.6% гідромашин та гідросистем для с / г техніки, 27.3% причепів для легкових автомобілів.

Фактично вся галузь розташована в трьох промислових центрах області. Так, найвищі обсяги виробництва галузі у м. Кіровограді (78.9% від загальнообласного виробництва), Світловодську (6.5%) та Олександрії (6.4%). Найвищу частку у структурі промислового виробництва району машинобудування займає в Світловодську (53.4%) та Олександрійському районі – 35.8% [8].

Найбільшим центром машинобудування є Кіровоград. Найбільша частка у структурі машинобудування міста належить тракторному та сільськогосподарському машинобудуванню, важливими промисловими пунктами тут є ПАТ «Червона Зірка» та ЗАТ «Гідросила груп»). Кіровоград також є центром приладобудування (ПАТ «Завод дозуючих автоматів», ЗАТ «Радій»), верстатобудування та інструментальної промисловості (завод «Сегмент»).

Наступний за величиною центр – Олександрія. Тут розвинуті електротехнічне машинобудування (ПАТ «НВО Етал», завод «Автоштамп»), підійомно – транспортне (ПАТ «Віра – Сервіс»).

У Світловодську машинобудування представлено заводом радіодеталей і заводом теплоізоляцій і будівельних конструкцій, сільськогосподарським машинобудуванням (ПАТ «Олімп»).

Знам'янка – центр с / г машинобудування (ПАТ «Завод Пуансон»). В Гайвороні діє тепловозремонтний завод.

Машинобудування області зосереджено на виробництві:

- зернових, кукурудзяних та бурякових сівалок, гідромашин та гідросистем для тракторів, комбайнів, дорожньо – будівних машин (ПАТ «Червона Зірка» та ЗАТ «Гідросила груп»);

- дозувальних автоматів для будівельних сумішей, вагів в асортименті (ПАТ «Завод дозуючих автоматів»);

- автотранспорту, в т.ч. малої вантажопідйомності 1,6-1,8 та 3-4 тонни, електротранспорту та електрокарів (ПАТ «Віра – Сервіс»);

- апаратури автоматизованих систем управління технологічними процесами атомних електричних станцій, ретранслятори та передавачі, систем кабельного телебачення, газового обладнання (ЗАТ «Радій»);

- млинового обладнання з переробки пшениці на високоякісне борошно (ЗАТ «Завод Автоштамп»).

- ізоляторів для ліній електропередач (ПАТ «Світловодський ізоляційний завод»). Галузева структура машинобудування нашого регіону має багато напрямів і забезпечує виробництво широкого асортименту машинобудівної продукції.

Загалом економіко-географічне положення області є вигідним для розвитку економіки нашого регіону і промисловості зокрема. Більшість факторів є сприятливими для формування, розвитку і раціональної територіальної організації машинобудівної промисловості.

Промисловість Кіровоградщини має широкий споживчий ринок, який є одним з найбільших у структурі господарства області.

Подальший розвиток машинобудування регіону потребує докорінної реконструкції та технічного переоснащення. Нові напрямки розвитку має стати створення невеликих і середніх підприємств, що випускатимуть різноманітні товари народного вжитку.

Отже, машинобудівна промисловість Кіровоградської області має ряд проблем, однак є і перспективи розвитку. Про це свідчать конкретні дії відповідно до розроблених державних програм розвитку промисловості області, внаслідок яких спостерігаються позитивні тенденції.

Машинобудування буде розвиватись по кластерному принципу. Рішення про початок розробки проекту «Кластер машинобудування Кіровоградщини» було прийнято на засіданні тристоронньої соціально-економічної ради Кіровоградської області. Створено робочу групу, до якої увійшли представники роботодавців, обласної адміністрації, обласного центру зайнятості, науковці [6].

Список використаних джерел:

1. Машинобудування Кіровоградської області: доповідь. – Кіровоград, 2013 р.
2. Промисловість Кіровоградської області: статистичний збірник за 2012 рік. – Кіровоград, 2013 р.
3. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2012 рік. – Кіровоград, 2013 р.
4. <http://polkaknig.narod.ru/>
5. <http://rada-vlasovka.at.ua/>
6. <http://uc.kr.ua/>
7. <http://ukrkniga.org.ua/>
8. www.kirstat.kr.ua/

ПРОБЛЕМИ КОМЕРЦІЙНОЇ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ

Камінська Наталія Василівна

*професор кафедри загальноправових
дисциплін Національної академії внутрішніх
справ, к.ю.н., доцент;*

Мойсеєва Ірина

*студентка III курсу навчально-наукового
інституту права та психології Національної
академії внутрішніх справ*

Сучасні держави, у т.ч. Україна, постали перед колом соціально-негативних явищ – поширенням сексуальної експлуатації неповнолітніх. Міжнародна організація ЮНІСЕФ наголошує, що мільйони дітей у світі потерпають від сексуальної експлуатації і страждають від насильства.

Сексуальна експлуатація є одним з найганебніших порушень прав дитини, насильством, під яким розуміються різноманітні сексуальні дії з неповнолітніми. Жага наживи у кримінальному світі, зростання попиту на дитячу проституцію і порнографію призвели до появи комерційної сексуальної експлуатації дітей (КСЕД).

Поняття «комерційна сексуальна експлуатація дітей» вперше було зафіксоване 1996 р. на Міжнародному конгресі в Швеції. Її масштаби можна приблизно оцінити за розвитком однієї із сучасних форм комерційного використання неповнолітніх – дитячої порнографії в

мережі Інтернет. Тут обертається біля 12 млн. фотозображень, а один сеанс перегляду коштує від 20 до 150 млн. дол. Проблема дитячої експлуатації в режимі «он-лайн» часто замовчується, що дозволяє злочинцям залучати до свого брудного бізнесу тисячі дітей у світі. За даними італійського центру соціальних досліджень, лише в Україні створено понад 12 мільйонів зразків дитячого порно [1]

Комерційна сексуальна експлуатація включає різні форми експлуатації, а саме: торгівля дітьми за кордон або в межах країни, використання дитини в проституції або порнографії, примус до раннього шлюбу, використання дитини для надання сексуальних послуг у сфері туризму (секс-туризм) .

Однією з основних причин поширення сексуальної експлуатації дітей є відсутність розуміння прав дітей з боку суспільства як країни-постачальника, так і країни призначення. До соціальних чинників можна віднести і зміну ціннісних, моральних орієнтирів, негативний вплив мас-медіа і поширення у суспільній свідомості ілюзій легкого життя за кордоном, привабливості роботи в проституції та порнографії, байдужість громад до соціально невлаштованих верств (безпритульних), зниження рівня соціального контролю з боку міліції.

Причини, через які неповнолітні змушені торгувати своїм тілом, і категорії населення, звідки вони походять, скрізь однакові. Відмінність лише у ступені зацікавленості держави й суспільства у розв'язанні цих проблем. Проституція як прямий наслідок масової бездоглядності, для них – лише робота. Такий собі спосіб заробляти на життя, що не викликає страху та сумнівів. Причин «нормального» ставлення до сексу за гроші й цілковитої необізнаності з ризиками, на які можна наразитися при цьому, чимало. За даними ЮНІСЕФ, понад 50 відсотків дітей, попри погане ставлення до них батьків, люблять і довіряють їм більше, ніж будь-кому [2].

Діти, що потрапили до работоргівців, є найбільш уразливими до сексуального насильства та експлуатації. Небезпека полягає у негативному впливі на неповнолітніх, які стають жертвами злочинних посягань, та у руйнуванні загальної суспільної моралі. Потрапивши у тенета комерційної сексуальної експлуатації, неповнолітні стикаються з сексуальним, фізичним, психічним насильством, розбещенням, зґвалтуванням, втягненням у злочинну діяльність. Це призводить до серйозних наслідків на все життя, а іноді ставить під загрозу і саме існування особи. Діти, що стали жертвами сексуального використання на конвеєрі кримінального бізнесу, отримують моральні, духовні та фізичні травми, затримується їх фізичний та розумовий розвиток, нерідко

вони інфікуються ВІЛ, потерпають від інших хвороб, що передаються статевим шляхом, стають нарко- та алкозалежними, дівчата страждають від ранньої вагітності, абортів, трапляються й летальні пологи. Право дітей на щасливе, здорове та достойне дитинство порушується, під загрозою опиняється їх майбутнє продуктивне, повноцінне життя.

Близько 250 тисяч бразильських звідників пропонують в якості проституток тисячі дівчат-підлітків. У Китаї від 200 до 500 тис. дітей займаються проституцією, у Таїланді сексуальній експлуатації піддаються 300 тис. дітей. У сферу сексуальної експлуатації залучені також діти країн Європи та Північної Америки. Так, у країнах Східної Європи нараховують 100 тис. безпритульних дітей, багатьох з яких переправляють у будинки розпусти Західної Європи. У США за офіційними даними у проституцію залучено більше 100 тис. дітей.

Хоча у ХХ-ХХІ ст. були прийняті й ратифіковані багатьма країнами міжнародно-правові акти, спрямовані на захист прав та інтересів дітей, молоді, у розвинутих державах діють закони, що регулюють правове положення молоді та неповнолітніх, все-таки вони, напевно, належною мірою не функціонують.

Прикладом ефективного інструменту, на нашу думку, є міжнародна організація ЕКПАТ. Її діяльність спрямована на розроблення соціально-технологічних планів і механізмів, пов'язаних з профілактикою та попередженням торгівлі дітьми [3]. Заснована 20 років тому для того, щоб зупинити дитячий секс-туризм в Азії, ця організація забезпечує технічну підтримку та інформацію, формує партнерські відносини з ключовими учасниками (співробітниками правоохоронних органів й індустрії туризму), є також міжнародним «голосом» дітей, які зазнають сексуальної експлуатації в комерційних цілях.

Нею розроблено Кодекс поведінки для захисту дітей від сексуальної експлуатації в подорожі і туризмі, який використовується понад 1000 компаніями приватного сектора в 40 країнах. ЕКПАТ також вперше розширила права і можливості молоді, які є жертвами, а також молоді з груп ризику для пропагандистських кампаній, лобіювання урядів та підвищення обізнаності щодо захисту дітей від комерційної сексуальної експлуатації. Ця організація відіграла вирішальну роль під час Першого Світового конгресу проти комерційної сексуальної експлуатації дітей (Стокгольм, 1996 р.). Робота третього Світового конгресу проти сексуальної експлуатації дітей 2008 р. була підкріплена важливими міжнародно-правовими актами, які набрали чинності, а саме: Конвенція Міжнародної організації праці (№ 182) про заборону та термінові дії для усунення найгірших форм дитячої праці [4], Конвенція ООН проти

транснаціональної організованої злочинності і Протокол до неї щодо запобігання та покарання за торгівлю людьми, особливо жінками і дітьми [5].

Загалом ЕКПАТ стала першою міжнародною неурядовою організацією, яка займається усіма проявами комерційної сексуальної експлуатації дітей і визнає, що секс-туризм – важливий і глобальний аспект сексуальної експлуатації. Вона у партнерстві з ЮНІСЕФ, Групою НУО Комітету з прав дитини стали рушійною силою під час усіх конгресів для зосередження глобальних зусиль для боротьби з КСЕД.

У 2011-2012 рр. в Україні проводилась робота з розробки та впровадження Кодексу щодо захисту дітей від жорстокого поводження з дітьми в мережі Інтернет та ІКТ-ресурсах [6-7], ініційована «Ла Страда – Україна»[8] за підтримки Уповноваженого Президента України з прав дитини та фінансової підтримки Міжнародної організації ЕКПАТ. Кодекс включає питання захисту дітей від насильства в Інтернеті, в т.ч. від дитячої порнографії. Провайдери зобов'язуються інформувати своїх клієнтів про відповідальність за ці злочини та про можливості уберегтися від них. Кодекс підписали мобільні оператори «Київстар» та «МТС», підтримав ініціативу «Укртелеком».

Таким чином, актуальними напрямками боротьби проти злочинної сексуальної експлуатації дітей залишаються попередження та просвітницька робота. Юридичний аспект профілактики включає: розвиток правової бази захисту дітей від злочинних посягань; правозастосування і практичну діяльність правоохоронних органів; правову освіту населення з питань захисту дітей. Необхідним є приведення у відповідність національного законодавства до норм міжнародного права в частині криміналізації за зберігання та користування дитячою порнографією, внесення змін у правові акти стосовно виїзду дітей за кордон (виключно за проїзним документом дитини). Доцільно також спеціальними відомствами за участю експертів міжнародних і громадських організацій розробити нормативно-правове й методичне забезпечення діяльності центрів реабілітації постраждалих дітей.

Список використаних джерел:

1. Сайт ЮНІСЕФ // <http://www.unicef.org/ukraine/ukr/>
2. Сайт ЮНІСЕФ // <http://www.unicef.org/ukraine/ukr/>
3. Міжнародна організація ЕКПАТ <http://ufb.org.ua/>
4. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці №182 від 17.06.1999 // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>

5. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї від 15.11.2000 // <http://zakon.rada.gov.ua/laws/>
6. Кодекс щодо захисту дітей від жорстокого поводження з дітьми в мережі Інтернет та ІКТ-ресурсах // <http://www.kyivstar.ua/f/1/about/responsibility/>
7. Розпорядження КМУ Про затвердження плану заходів з виконання у 2013 році Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року від 13.03.2013 // <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/163-2013-p/conv>
8. Сайт «Ла Страда – Україна»// <http://www.la-strada.org.ua/>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНУ «СІМ'Я» У ВІТЧИЗНЯНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

*Коломоєць Олександр Дмитрович
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри правознавства Кіровоградського
інституту Міжрегіональної академії
управління персоналом*

Вдосконалення понятійного апарату у будь-якій галузі права допомагає уникнути правових колізій на практиці та сприяє розвитку теоретичного підґрунтя подальшого розвитку науки, у тому числі й адміністративного права. Саме тому основною метою цієї роботи є аналіз чинного законодавства України з метою уніфікації терміну «сім'я», який, незважаючи на те, що досить широко застосовується, сьогодні не має однозначного трактування.

Юридичне визначення поняття «сім'я» міститься у ч.1 ст.3 Сімейного кодексу України, яке передбачає, що «сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік, у зв'язку із навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин, не проживають спільно» [1]. Проте таке визначення, на нашу думку, не враховує той факт, що існують так звані неповні сім'ї (коли відсутній один із батьків тощо).

У соціології та соціальній психології сім'я розглядається як заснована на шлюбі та спорідненні мала група, відносини в якій суттєво чином відбиваються на психічному здоров'ї її членів [2, с.36].

За А.С. Пашенко, сім'я – «заснована на шлюбі чи кровному спорідненні мала група, члени якої пов'язані спільним побутом, взаємною допомогою, моральною та правовою допомогою [3, с.14]

По-своєму трактує поняття сім'ї вільна енциклопедія: «Сім'я – це соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, котрі перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей» [4].

Це визначення має важливе значення, адже сьогодні в нашому суспільстві існують певні образні штампи, за якими агресорами в сім'ях виступають виключно чоловіки, а по відношенню до дітей – батьки дитини. Але відомі непоодинокі випадки, коли дії, які мають ознаки насильства в сім'ї, вчиняють саме інші члени сім'ї [5]. Саме тому вважаємо за необхідне конкретизувати цей термін з метою попередження понятійної плутанини. Наприклад, аналізуючи ситуацію у сфері попередження насильства в сім'ї у м.Кам'янець-Подільськ за 2009 рік, доповідач виключає з переліку членів сім'ї «сусідів, співмешканців, у тому числі розлучених осіб, що продовжують спільно проживати, осіб, що зустрічаються, але не перебувають у шлюбі тощо» [6].

У той же час, згідно з ч.4 ст.1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», членами сім'ї можуть бути: особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання [7].

Аналізуючи зазначене вище, можемо зробити висновок, що сім'єю є не тільки особи, які перебувають у законно зареєстрованому шлюбі, але й особи, які проживають у фактичному шлюбі, не зареєстрованому державою (так званий «цивільний шлюб»). Крім того, сім'я може існувати й у складі родичів (прямої або непрямої лінії) за умови спільного проживання. Отже, положення Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» поширюють свою дію як на осіб, які перебувають у законному шлюбі, так і на осіб, що спільно проживають без такої реєстрації.

Це положення має важливе значення, а також спричиняє проблеми у правозастосуванні. Наприклад, О.В. Ковальова наголошує на неврегульованості дії чинного законодавства у сфері попередження насильства в сім'ї між гомосексуальною парою (за її словами, гомосексуальний зв'язок, з одного боку, на думку більшості громадян, суперечить моральним засадам суспільства в Україні на теперішній час, а з іншого, не заборонений законом (однак, гомосексуальні пари позбавлені права на укладення шлюбу та усиновлення) [8, с.25].

Проблеми виникають і у випадку, коли особи проживають у фактичному (цивільному) шлюбі, не зареєстрованому державою, – виникають питання: з якого часу від початку їх спільного проживання вважати таку пару сім'єю; хто і як може (повинен або уповноважений) фіксувати початок такого проживання, якщо, наприклад, воно є неперіодичним? У деяких наукових працях пропонується термін більше одного року, при цьому вбачається, що такі партнери можуть навіть не проживати разом, а просто «за взаємною згодою мають тривалі інтимні чи інші значущі стосунки» [8, с. 28; 263]

Досить складним є питання кваліфікації насильства, яке виникає між колишнім подружжям. Логічно застосовувати формальний підхід до вчинених дій і кваліфікувати це правопорушення (злочин) на загальних підставах. Проте практика доводить, що досить часто насилля між колишнім подружжям має ознаки сімейного. Крім того, ускладнює зазначену ситуацію їх спільне проживання. Деякі науковці взагалі пропонують відносити до насильства в сім'ї й насильство у відносинах колишнього подружжя, не залежно від того, чи продовжує воно мешкати разом [8, с. 28].

Існує думка, що насильство в сім'ї може мати місце й у стосунках осіб, які не пов'язані родинними зв'язками. Зокрема О.В. Ковальова, спираючись на рекомендації ООН, пропонує доповнити перелік осіб, яких можна вважати членами сім'ї при кваліфікації насильства в сім'ї, хатніми робітницями та членами їх сімей [8, с.28]. Вважаємо цю пропозицію досить дискусійною з огляду на те, що у випадку виникнення будь-якого конфлікту із самими хатніми робітницями матимуть місце трудові відносини, і всі питання, які виникнуть, будуть врегульовані, в першу чергу, трудовим законодавством. Що стосується членів сімей хатніх робітниць, то включення їх до такого переліку взагалі видається спірним.

Отже, сім'я – це соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, котрі перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших членів сім'ї і здійснює свою життєдіяльність на основі

спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей.

На нашу думку, до переліку осіб, які можуть підпадати під поняття «інші члени сім'ї», слід віднести: осіб, які замінюють батьків; опікуна (піклувальника); брата (сестру); племінника (племінницю); тітку (дядька), у тому числі двоюрідних; бабу (діда); прабабу (прадіда); онуків; партнера одного з батьків, які перебувають у цивільному шлюбі, дітей таких партнерів.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2002. – №21-22. – ст. 1353 (зі змінами).
2. Обозов Н.Н. Межличностные отношения / Н.Н. Обозов. – Л., 1979. – 158 с.
3. Пашенко А.С. Особливості розкриття злочинів, пов'язаних з домашнім насильством: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09 / Пашенко Анастасія Сергіївна. – Волгоград, 2005. – 182 с.
4. Вікіпедія (вільна енциклопедія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org> – Заголовок з екрану.
5. Шуба В. Захист дітей від експлуатації – першочергове завдання прокурорів / В.Шуба // Вісник прокуратури. – 2003. – №2. – С.90-92.
6. Попередження насильства в сім'ї : Звіт міського голови Кам'янця-Подільського за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://info.kp.km.ua/content/view/1704/39/lang.uk/> – Заголовок з екрану.
7. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 року №2789-III // Відомості Верховної Ради. – 2002. – №10. – ст.70 (із змінами).
8. Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07 / Ковальова Олена Володимирівна. – Х., 2008. – 238 с.

ВИХОВНА РОБОТА ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ- «АУТСАЙДЕРАМИ»: ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Коломоєць Сергій Дмитрович

*вчитель історії Ульяновської
загальноосвітньої школи I-III ступенів
Олександрійської районної ради
Кіровоградської області*

Сьогодні у нашій країні склалася така ситуація, що у виховній роботі з дітьми та молоддю на перший план виступає особа педагога – учителя загальноосвітньої школи, викладача університету, класного керівника, куратора навчальної групи, керівника молодіжної організації або гуртка, основними принципами праці яких повинні бути небайдужість, активність, відповідальне ставлення до покладених на нього обов'язків і відповідальність за дитячу особистість, адже ціна будь-якого «не доопрацювання» та педагогічних помилок – спотворене дитинство, «образ на життя», невірна оцінка загальнолюдських цінностей, деформований світогляд. Як складеться доля такої дитини – можна лише здогадуватися, але існує великий ризик того, що в кінцевому результаті така особистість зможе вчинити протиправний вчинок. Саме тому у своїй доповіді ми хотіли б торкнутися одного із аспектів піднятої теми, який чомусь довгий час залишається поза належною увагою як суб'єктів виховного процесу, так і науковців.

Вивчаючи причини девіантної поведінки неповнолітніх та шляхи її корегування, ми звернули увагу на те, що дослідники правопорушень серед неповнолітніх основну увагу приділяють лідерам колективів неповнолітніх (формальних і неформальних), намагаючись при цьому знайти теоретичне та практичне рішення обмеження негативного впливу такого лідера на особистість неповнолітнього або ж на колектив у цілому, а також ізоляції неповнолітнього від так званого «пливу вулиці». У зв'язку з цим нами було виявлено недостатню розробленість проблеми існування окремого психологічного типу неповнолітніх, які, навіть знаходячись у колективі, що піддається впливові та контролю з боку педагога, не є його повноцінними членами. Проблема існування «аутсайдерів» (іноді їх називають «парії», «суспільні ізгої» [1] – що є не тільки неточною дефініцією, а й не досить доцільним з етичного боку), присутніх в переважній більшості суспільних мікрогруп та колективів, перешкоджає гармонійному розвитку особистості, вихованню її

громадянської свідомості, яка має містити правову, патріотичну, екологічну та ще цілу низку морально-емоційних та особистісно-психологічних характеристик. З особливою яскравістю присутність подібних «соціально відторгнених» елементів виявляється в учнівських і студентських колективах освітніх закладів та в неформальних вуличних підліткових та молодіжних колективах та угрупованнях.

Діти-«аутсайтери» завжди є соціально відстаючими від своїх однолітків. Найчастіше вони перебувають у ролі об'єкту постійних принижень, на якому кожен із членів формального (неформального) колективу може продемонструвати свою фізичну та психологічну зверхність чи зверхність свого соціального статусу, або ж взагалі відкидаються за сферу інтересів та діяльності цих соціальних мікрогруп. Можливо слід вдатися до дискусії: що є більш сприйнятливим для особистості неповнолітнього – бути поза колом своїх однолітків, відчувати власну непотрібність та неповноцінність у порівнянні з іншими, чи бути об'єктом постійних принижень та психічних (фізичних) знущань. Але безсумнівною є суспільна та педагогічна негативність існування в колективах неповнолітніх самого явища «аутсайдерства».

На підставі проведених досліджень, ґрунтуючись на педагогічному досвіді, багаторічних спостереженнях і роботі в колективах старшокласників та студентів вищих навчальних закладів, враховуючи наукові праці ряду фахівців, нами виділено три типи прояву поведінкової реакції: до людей, від людей і проти людей. Відповідно до цього психологічний тип «аутсайдерів» ми класифікували на три основних: *«потребуючий уваги»*, *«замкнений»* та *«агресивний»* [2; 3]. Кожний із цих типів має різне сприйняття виховно-попереджувальних заходів. тому їх соціальна реабілітація вимагає застосування різних видів заходів і комплексного підходу до вирішення проблеми.

Одним із дієвих засобів вирішення проблеми «аутсайдерства» у колективах неповнолітніх, на нашу думку, є повноцінна реалізація психолого-педагогічного комплексу дій та заходів, які можна визначити як *соціальну реабілітацію неповнолітніх-«аутсайдерів»*.

Загальне поняття соціальної реабілітації сформульовано в ст.1 Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» і визначається як «робота, спрямована на відновлення морального, психічного та фізичного стану дітей та молоді, їх соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність із загальновизнаними суспільними правилами і нормами» [4]. Вважаємо дане визначення дещо спрощеним і неповним, зокрема, слово «робота» не розкриває весь спектр дій, які необхідно виконати у цьому

випадку. Досить часто в чинному законодавстві визначення «соціальна реабілітація» застосовують щодо певної категорії громадян [5]. Сьогодні існує кілька поглядів на зміст поняття «соціальна реабілітація» та його співвідношення з поняттями «соціальна профілактика», «соціальний супровід» та «соціальна адаптація», оскільки ще немає методологічно єдиного підходу до визначення самих термінів. Але ця тема потребує окремого наукового дослідження.

Нашу думку, соціальна реабілітація неповнолітніх-«аутсайдерів» – це комплекс психолого-педагогічних дій та заходів, спрямованих на руйнування у об'єкта реабілітації психологічних комплексів уникання суспільства, відчуття власної відстороненості та неповноцінності, повернення індивідів, що знаходяться у стані «аутсайдерства», до активної суспільно-значимої діяльності та формування у них активної життєвої позиції.

Основними заходами соціальної реабілітації неповнолітніх-«аутсайдерів» є:

– *індивідуальна робота* – за умов якої виховний вплив на кризову особистість здійснюється безпосередньо педагогом. У цьому випадку на педагога покладаються як практичні дії та заходи щодо реабілітації «аутсайдера», так і оцінка досягнутих результатів та наступна корекція подальшої програми педагогічних дій;

– *робота в групах* – за умов якої виховний вплив на кризову особистість здійснюється групою неповнолітніх (однолітків), при цьому педагог контролює ситуацію в подібній групі і намагається за допомогою педагогічних засобів позитивно впливати на її подальший розвиток;

– *робота в змішаних групах* – за умов якої педагог здійснює виховний вплив на кризову особистість, не виокремлюючи її із загальної маси вихованців, а безпосередньо в самому дитячому колективі, «вживлюючи» соціально нестабільного вихованця в середовище однолітків, формуючи при цьому довкола нього сприятливе соціальне оточення. Сам педагог, під час подібної форми організації процесу соціальної реабілітації, знаходиться не поза групою вихованців, а перебуває в їх активnodіючому оточенні, він є прямим учасником практичних завдань, заходів та акцій, отримуючи, таким чином, моральне право (в першу чергу, в очах своїх вихованців) на введення колишнього «аутсайдера» до числа «рівних»;

– *робота в колективі* – за умов якої виховний вплив на кризову особистість здійснюється за допомогою всього колективу (класу, групи, членів гуртка, молодіжної організації тощо), який, виконуючи завдання свого керівника, свідомо чи опосередковано поступово руйнує

у соціально нестабільного вихованця почуття власної непотрібності суспільному оточенню, комплекс неповноцінності тощо.

Основними методами реалізації соціальної реабілітації неповнолітніх-«аутсайдерів» є:

- залучення «аутсайдерів» до колективних чи групових суспільно-значимих акцій та заходів;

- визначення конкретних практичних завдань, які б максимально відповідали смакам, уподобанням, знанням, умінням і навичкам, нахилам соціально нестабільного вихованця та мали за мету показати соціальному оточенню «аутсайдера» його значимість для цього ж оточення;

- формування у «кризової» особистості нових, суспільно корисних та значимих смаків, уподобань, нахилів і прагнень;

- підготовка та реалізація практичних завдань малими групами вихованців (2-3 чол.), до складу яких, поряд з соціально стабільними вихованцями, включаються «аутсайдери»;

- індивідуальні бесіди з «кризовим» неповнолітнім вихованцем із метою формування у нього внутрішніх переконань своєї значимості та руйнування психологічних комплексів особистої соціальної неповноцінності;

- індивідуальні та групові бесіди з представниками суспільного оточення «аутсайдера» з метою позитивного впливу на психологічний та емоційний мікроклімат у даній соціальній мікрогрупі, який би сприяв повноцінному становленню та подальшому розвитку «аутсайдера»;

- формування передумов і надання психологічної та практичної допомоги щодо виявлення соціальним «аутсайдером» суспільних ініціатив.

Результати проведеного теоретичне дослідження пройшли практичну апробацію в процесі навчально-виховної діяльності Ульяновської ЗОШ I-III ст. Олександрійського району Кіровоградської області [6]. Хочемо зазначити, що даний перелік заходів соціальної реабілітації не є вичерпним і не є панацеєю в будь-якому педагогічному випадку «аутсайдерства» – кожна особистість, кожна ситуація вимагає від педагога творчого, індивідуального підходу до вирішення цієї проблеми.

Список використаних джерел:

1. «Ізгої» – проблема соціальна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.33channel.vinnitsa.com/m04-24-19.php> – Заголовок з екрану.

2. Коломеец С.Д., Социальная реабилитация в воспитательной работе с несовершеннолетними / А.Д. Коломеец, С.Д. Коломеец // Правовое просвещение и профилактика правонарушений в подростковой и молодёжной среде. Сборник научных статей / под науч. редак. Н.А. Исаева, Е.В. Марковичевой – Орёл: Орловский государственный университет, ООО ПФ «Оперативная полиграфия», 2008. – С.33-42.
3. Коломеець С.Д. Практичні аспекти застосування заходів соціальної реабілітації у виховній роботі з неповнолітніми / О.Д. Коломеець, С.Д. Коломеець // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2007. – №3. – С.130-145.
4. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 №2558-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2558-14> – Заголовок з екрану.
5. Про реабілітацію інвалідів в Україні: Закон України від 06.10.2005 № 2961/2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2961-15> – Заголовок з екрану.
6. Коломеець С. Молодіжно-підліткова організація «ТАРПАН» як приклад молодіжної позашкільної (загальношкільної) організації нового типу / С. Коломеець // Права Людини. Громадянська освіта / Бюлетень Харківської правозахисної групи. – № 18 (454), червень, 2007. – С. 2-8.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

*Кулик Альвіна Олександрівна
студентка III курсу гр. КП-011
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

Своєрідність неповнолітніх як спеціального суб'єкта адміністративної відповідальності, передусім, полягає у тому хронологічному віці, який обумовлює психічний та фізіологічний розвиток особистості, набуття нею певних знань, навичок та вмій, що дає змогу усвідомлювати суспільну небезпечність своїх дій та керувати ними. Міжнародною Конвенцією про права дитини від 20

листопада 1989 року, що була ратифікована Постановою Верховної Ради України 27 лютого 1991 року, визначається, що «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку» [2]. При цьому законодавчо в Україні встановлено градацію віку дитини у таких вікових категоріях: малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, неповнолітньою – у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Поділяємо позицію О. В. Марцеляка, який зазначає, що поняття «дитина» ширше, ніж поняття «неповнолітній», оскільки воно містить характеристику важливого періоду життя людини, тоді як останнє активізує увагу на відсутність у людини певної риси, а саме: досягнення особою віку повноліття [4, с. 48]. Так, у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) законодавець встановлює віком настання адміністративної відповідальності шістнадцять років [5]. Суб'єктом адміністративної відповідальності визнаються саме неповнолітні у віці від 16 до 18 років. У КУпАП відсутнє визначення поняття «неповнолітній», але стаття 13 передбачає відповідальність неповнолітніх, до яких, як можна зрозуміти, відносять осіб віком від 16 до 18 років. Водночас, у ст. 184 КУпАП [5] ідеться про вчинення правопорушень неповнолітніми у віці від 14 до 16 років, які ще нібито не є суб'єктами адміністративної відповідальності, але у цьому разі все ж таки настає адміністративна відповідальність у виді накладання штрафу на батьків неповнолітніх або осіб, які їх замінюють. Це за своїм змістом не є адміністративною відповідальністю неповнолітніх, а відповідальністю батьків або осіб, що їх замінюють, за дії неповнолітніх. Таким чином, таке притягнення батьків неповнолітніх до адміністративної відповідальності справляє непрямої виховний вплив на неповнолітніх та вказує батькам на прогалину у вихованні, за допомогою чого здійснюється профілактика вчинення правопорушень, у тому числі повторних.

Отже, встановлення віку адміністративної відповідальності з шістнадцяти років, вважається найбільш доцільним та таким, що відповідає міжнародним керівним принципам ООН для попередження злочинності серед неповнолітніх.

Особа неповнолітнього правопорушника як спеціального суб'єкта адміністративної відповідальності та учасника провадження у справах про адміністративні правопорушення зумовлюють деякі особливості складання протоколу про адміністративне правопорушення, що також потребують свого законодавчого закріплення у КУпАП. По-перше, вік, який має бути точно встановлений через залучення до матеріалів справи копії паспорту або, якщо він ще не отриманий, копії свідоцтва

про народження особи. На практиці існують ситуації, коли встановити вік особи не виявляється можливим, у такому випадку ми підтримуємо позицію О.М. Ярмак щодо можливості застосування за аналогією з кримінально-процесуальним законодавством положення щодо встановлення віку особи шляхом проведення судово-медичної експертизи [7, с. 725]. Крім того, неповнолітній вік особи є обставиною, що пом'якшує відповідальність. По-друге, до протоколу мають заноситись досить докладні відомості про особу неповнолітнього, з вказівкою місця навчання (або роботи), наявності самостійного заробітку, інших обставин, що характеризують його особу, а саме: чи раніше притягався він до відповідальності, чи були приводи до міліції, та обов'язково мають бути внесені відомості про обох батьків або осіб, що їх замінюють, які однаково відповідають за виховання своєї неповнолітньої дитини. По-третє, у протоколі мають зазначатись законні представники, якщо вони залучались, та захисник неповнолітньої особи. По-четверте, обов'язково до протоколу має бути долучено пояснення батьків неповнолітнього або осіб, що їх замінюють, з метою встановлення психофізіологічного стану неповнолітнього правопорушника, умов, в яких він проживає, та вирішення питання про належне виконання батьками обов'язків з виховання своєї неповнолітньої дитини. На нашу думку, складання протоколу про адміністративне правопорушення неповнолітніх у письмовій формі є ще однією гарантією захисту їх прав та інтересів.

Особливістю адміністративної відповідальності неповнолітніх є також розгляд справ про адміністративні правопорушення неповнолітніх у районних, районних у містах, міських чи міськрайонних судах (суддями) (ст. 221 КУпАП) і тільки за місцем фактичного проживання неповнолітньої особи, що посилить виховний вплив на правопорушника.

Покарання неповнолітніх за вчинення адміністративних правопорушень теж є однією з особливостей їх адміністративної відповідальності, про що також свідчить докладно визначений перелік заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх (ст. 24-1 КУпАП). При цьому, навіть при вчиненні неповнолітніми правопорушень, за які законодавцем встановлена адміністративна відповідальність на загальних підставах, передбачена можливість застосування до неповнолітніх правопорушників спеціальних заходів впливу (окрім правопорушення, передбаченого ст. 185 КУпАП, – злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця), що вказує на їх особливу виховну роль у формуванні особистості правопорушника. Такими

заходами впливу виступають зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; застереження; догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання [5].

Отже, для дієвого функціонування системи правосуддя у справах про притягнення неповнолітніх до адміністративної відповідальності вона має включати в себе: врахування вікових особливостей неповнолітнього; юридичні гарантії захисту прав і законних інтересів неповнолітніх; повноту індивідуального соціально-психологічного дослідження особистості неповнолітнього; вибір індивідуального заходу впливу та його виконання. При цьому, з метою виконання принципу індивідуалізації адміністративного покарання та з урахуванням вікових особливостей неповнолітніх притягнення їх до адміністративної відповідальності потребує детального законодавчого закріплення. Саме щорічне зростання кількості правопорушень, що скоюють неповнолітні, та наявні особливості притягнення неповнолітніх до адміністративної відповідальності й сприяють необхідності введення до КУпАП окремого розділу «Провадження у справах про адміністративні правопорушення неповнолітніх».

Список використаних джерел:

1. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / [за заг. ред. А. Т. Комзюка]. – 2-ге вид., виправл. і доп. – Х. : Ун-т внутр. справ, 2000. – 103 с.
2. Конвенція про права дитини 1989 року: збірник міжнародних документів та нормативно-правових актів України з питань соціально-правового захисту дітей. – К. : Логос, 2001. – Ч. 1. – С. 42-63.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року // Верховна Рада України – 2002. – № 21. – Ст 135.
4. Марцеляк О. Омбудсман з прав дитини: проблеми формування та розвитку у світі і в Україні / О. Марцеляк // Право України. – 2003. – № 10. – С. 44-48.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – С. 11-22.
6. Руководящие принципы предотвращения преступности среди несовершеннолетних Организации Объединенных Наций (Эр-

Риядские руководящие принципы) [Электронный ресурс]. – uig-info.org.ua

7. Ярмак О.М. Урахування специфіки суб'єкта адміністративного проступку при складанні протоколів про адміністративні правопорушення, вчинені неповнолітніми / О.М. Ярмак // Форум права. 2009. – №3. – С. 722-727.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Литвин Іван Іванович

*проректор з науково-педагогічної роботи –
директор Кіровоградського інституту
державного та муніципального управління
Класичного приватного університету,
кандидат юридичних наук*

Сутність служби в органах місцевого самоврядування знаходить своє відображення у її принципах. Окремі дослідники (Ю.М. Старілов) розглядають їх як основоположні риси, найбільш суттєві сторони та характеристики служби, які визначають зміст відносин, що складаються під час її організації та здійснення [1, с. 198-199]. Інші (В.М. Манохін) пов'язують із принципами певні засади, на яких побудовані та функціонують певний об'єкт, система відносин і т.д., щодо служби – певні вимоги як до служби в цілому, так і до її організації та статусу службовця [2, с. 135-136]. Важливо відзначити, що принципи, виступаючи науковою категорією, знаходять правове втілення не тільки шляхом закріплення у відповідних нормах, але й «виводяться із загального змісту законів шляхом тлумачення окремих правових норм» [3, с. 27].

Необхідно зазначити, що категорія принципів служби в органах місцевого самоврядування є достатньо новою для української науки державного управління. Вона є продуктом синтезу принципів державного управління і державної служби та принципів місцевого самоврядування, але не суто механічного їх поєднання. Являючи собою визначальні засади організації та здійснення управлінської праці в децентралізованих публічно-владних структурах, принципи служби в органах місцевого самоврядування спрямовані в першу чергу на забезпечення ефективності управління з боку цих структур.

Розв'язуючи завдання класифікації принципів служби щодо державної служби, російський вчений Ю.М. Старілов виділяє

конституційні та організаційні принципи. При цьому він відзначає, що «конституційні принципи обумовлені положеннями Конституції РФ, які конкретизуються у відповідних законодавчих актах», а «організаційні принципи відображають механізм побудови та функціонування державної служби, державного апарату та його ланок, розподілу управлінської праці, забезпечення ефективної адміністративної діяльності в державних органах» [1, с. 203].

Інші дослідники, наприклад, А.А. Немцінов та А.М. Володін, класифікуючи принципи муніципальної служби, відокремлюють принципи організації служби, її формування, та принципи функціонування служби, тобто діяльності муніципальних службовців. Першими характеризуються «формування структур та підрозділів органів місцевого самоврядування, підбір та розстановка кадрів муніципальних службовців» [3, с. 37]. Другі, на думку дослідників, являють собою «основні засади, керівні ідеї та вимоги, на яких ґрунтується діяльність муніципальних службовців. Виконуючи свої службові обов'язки, реалізуючи свої службові права, муніципальні службовці зобов'язані керуватися в своїй діяльності цими засадами, ідеями, виконувати ці вимоги» [3, с. 28].

За період радянської доби були сформульовані та знайшли своє практичне втілення принципи, що відбивали сутність радянської державної служби, яка включала службу в місцевих Радах народних депутатів, їх виконавчих органах та апараті. Це керівна та спрямовуюча роль КПРС, участь громадськості в державному управлінні, демократичний централізм, рівноправність національностей, соціалістична законність, соціалістичне планування та облік [4, с. 11-12]. Окремі дослідники державного управління (В.А. Воробйов) наводили також такі принципи служби: загальнодоступність державної служби при рівному праві на неї всіх громадян СРСР; здійснення службовцями соціально необхідних функцій від імені, за дорученням та в інтересах держави; виборність робітників провідних ланок державного апарату представницькими органами влади, а в низці випадків і безпосередньо народом; відсутність будь-яких привілеїв або правообмежень службовців, крім тих правообмежень, які випливають з характеру державно-службової діяльності [5, с. 17]. Принципи радянської державної служби, як і сама державна служба, являли собою глибоко ідеологізовані інститути, які не мали відповідного правового закріплення, що дозволяє говорити про їхню декларативність та відірваність від практики функціонування служби.

Після проголошення українською державою незалежності формування інститутів місцевого самоврядування та професійної служби покликали необхідність як критичного перегляду системи принципів служби, так і їх відповідного правового закріплення. Тривалий час на службу в органах місцевого самоврядування поширювалися норми законодавства про державну службу, у тому числі й ті, що закріплювали принципи служби.

Концепція адміністративної реформи передбачила дві групи принципів служби в органах місцевого самоврядування: загальні принципи публічної служби в Україні та специфічні принципи служби в органах місцевого самоврядування. До першої групи належать: законність, пріоритет прав і свобод людини, професіоналізм і компетентність службовців, рівний доступ громадян до служби з урахуванням їх ділових якостей та професійної підготовки, підконтрольність та підзвітність службовців та їх відповідальність за невиконання своїх службових обов'язків, заборона сумісництва та зайняття підприємницькою діяльністю, гласність публічної служби, правова та соціальна захищеність службовців, позапартійність публічної служби; до другої – самостійність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в межах їх повноважень, відповідальність службовця перед територіальною громадою, поєднання загальних вимог до служби в органах місцевого самоврядування, встановлених законодавством, національних, історичних та місцевих традицій служби, визначених статутами територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Старилов Ю. Н. Службное право. Учебник. – М. : БЕК, 1996.
2. Манохин В. М. Служба и служащий в Российской Федерации: правовое регулирование. – М. : Юристъ, 1997.
3. Немчинов А. А., Володин А. М. Муниципальная служба: Справ. пособ. – М. : Издательство «Дело и Сервис», 2002.
4. Пахомов І. М. Адміністративно-правові питання державної служби в СРСР. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1971. – 128 с.
5. Воробьев В. А. Принципы государственной и общественной службы СССР // Служба в государственных и общественных организациях. – Свердловск, 1988. – 136 с.

ПІДСТАВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ПРОСТУПКІВ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК ТА БЕЗПЕКУ ГРОМАДЯН

Манжула Андрій Анатолійович
професор кафедри правознавства
Кіровоградського інституту розвитку
людини, кандидат юридичних наук, доцент

Необхідно зауважити, що приводами для порушення справи про публічний проступок можуть бути заяви та скарги громадян, рішення відповідних державних органів, їх посадових осіб тощо. Якщо аналізувати зміст ст. 173 КУпАП, то можна стверджувати, що приводом для порушення провадження у справі про здійснення дрібного хуліганства є заява потерпілого, або протокол [1, с. 221].

Можна стверджувати, що нормативною підставою відповідальності є визнання відповідного вчиненого (вчинюваного – якщо проступок є триваючим у часі) діяння протиправним і передбачення юридичної можливості притягнення правопорушника до відповідальності.

Фактичною підставою відповідальності є факт вчинення визначеного протиправного діяння (наприклад, розповсюдження неправдивих чуток) чи їх певної сукупності (вчинення насильства в сім'ї та невиконання батьками або особами, які їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей), тобто факт вчинення проступку. Адже особа може бути притягнута до відповідальності за умови, якщо в її діях містяться всі ознаки складу конкретного правопорушення та відсутні підстави, передбачені статтями 17-20 КУпАП, які виключають відповідальність (необхідна оборона, крайня необхідність, неосудність) [1, с. 97].

Слід зазначити, що самого факту вчинення протиправного діяння для притягнення винних до відповідальності недостатньо. Необхідно, щоб такий проступок був виявлений компетентним органом (уповноваженою на те посадовою особою), тобто суб'єктом права, компетенція якого передбачає звичайно можливість здійснення відповідних контролюючих дій і видання актів реагування й актів припинення. Якщо ж факт протиправного діяння стане відомий неналежному суб'єкту, він не матиме юридичного значення, тобто відповідальність за вчинення проступку проти громадського порядку може і не настати (крім випадків, коли відповідне порушення буде виявлено в ході проведення контрольних заходів уповноваженими суб'єктами).

В юридичній науці виділяють фактичні й юридичні (правові) підстави адміністративної відповідальності. Фактичною підставою відповідальності є проступок. Юридичні підстави відповідальності пов'язують з поняттям «склад проступку», під яким розуміють сукупність встановлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують дію чи бездіяльність як проступок [2, с. 124-127].

Таким чином, відповідальність має місце за наявності складу проступку – системи об'єктивних і суб'єктивних елементів діяння, сконструйованих за чотирма підсистемами, ознаки яких визначені в диспозиціях норм законодавства, що передбачають відповідальність, тобто структурно склад проступку включає в себе, по-перше, чотири підсистеми (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона); по-друге, елементи, які входять до складу підсистеми (вина, мотив, мета є складовими об'єктивної сторони правопорушення), та ознаки елемента складу проступку (наприклад, прямиї умисел) [3, с. 51].

Визначаючи наявність складу проступку як об'єктивної необхідності застосування стягнень, законодавець, на жаль, не визначає ні в Кодексі, ні в межах іншого законодавчого акта поняття та сутності його основних елементів чи їх обов'язкових або факультативних ознак. Вважаємо, що це не сприяє створенню єдиного підходу до розуміння вказаних категорій, визначення їх юридичного та фактичного змісту, практичного застосування під час вирішення питання про притягнення особи до відповідальності, хоча вказані проблеми традиційно порушуються юридичною наукою.

Слід зазначити, що жоден елемент складу проступку проти громадського порядку не є сам собою достатньою підставою для притягнення особи до відповідальності. Лише одночасна наявність усіх об'єктивних і суб'єктивних ознак створює склад порушення й є підставою для застосування передбачених законодавством адміністративних санкцій. Разом із тим така взаємна залежність об'єктивних і суб'єктивних ознак не вказує на їх несамостійність, а навпаки, лише доведення наявності кожного елемента створює основу відповідальності. Отже, наявність усіх елементів складу проступку, їх доведеність, а так само відсутність обставин, які звільняють особу від відповідальності, є тією підставою, що робить відповідальність правопорушника можливою та такою, що повинна мати місце [4, с. 56].

Аналіз змісту КУпАП дозволяє визначити такі умови настання відповідальності: вчинення протиправних дій, що становлять об'єктивну сторону конкретного проступку проти громадського порядку; вчинення відповідних протиправних діянь належним суб'єктом – особою, яка

досягла віку відповідальності, є осудною та не діяла у стані крайньої необхідності чи необхідної оборони. Якщо закон за вчинення окремих протиправних діянь визнає можливим притягнення до відповідальності спеціального суб'єкта, то особа, крім загальних ознак, має володіти також спеціальними ознаками суб'єкта правопорушення (посадова особа, військовослужбовець, працівник банку, водій тощо); доведеність вини особи, яка вчинила відповідне протиправне діяння; вчинення дій, які визнані як такі, що посягають на охоронювані законом блага.

Кількість проступків проти громадського порядку, що вчиняються суб'єктами права, є надзвичайно великою. Тому необхідність законодавчого закріплення поняття та структурних елементів складу проступків, їх обов'язкових і факультативних ознак не викликав сумнівів, адже за кожною справою криється конкретна особа. І лише встановлення всіх елементів складу проступку проти громадського порядку, доведеність вини правопорушника дозволяють назвати особу винною у вчиненні протиправно-караного діяння та застосувати передбачені законом санкції чи заходи впливу. Стягнення накладаються компетентними органами і посадовими особами шляхом видання спеціальних індивідуальних актів управління, що мають примусовий характер. Примусовий вплив повинен бути справедливим, відповідати характеру проступку й особи правопорушника. Його тяжкість залежить від тяжкості проступку.

У юрисдикційній практиці штраф – домінуючий вид стягнення. Насамперед це пояснюється тим, що він передбачений як єдиний або альтернативний захід за більшість проступків проти громадського порядку. Штраф у сфері проступків, що посягають на громадський порядок, передбачається за вчинення правопорушень передбачених статтями 173-184 КпАП. Але поряд з іншими видами стягнень існують, такі які не відповідають сучасним реаліям демократичного суспільства.

За чинним законодавством адміністративний арешт передбачається за вчинення таких проступків: дрібне хуліганство (ст. 173); розпивання спиртних напоїв у громадських місцях і поява у громадських місцях у п'яному вигляді (ч. 3 ст. 178) [1].

Призначається адміністративний арешт тільки судом (суддею) на термін до 15 діб. Його не застосовують до вагітних жінок, жінок, що мають дітей віком до 12 років, осіб, які не досягли 18 років, інвалідів 1 і 2 груп (ст. 32), а також військовослужбовців, призваних на збори військовозобов'язаних, осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ (ст. 15). Винятковість адміністративного арешту означає, що можливість застосування до правопорушника

альтернативних заходів впливу старанно вивчена і визнана недоцільною. У цьому зв'язку характерними є санкції ст. 173 «Дрібне хуліганство», ст. 178 «Розпивання спиртних напоїв у громадських місцях і поява у громадських місцях у п'яному вигляді» [9, с.2].

Такими, стягненнями, що свідчать про кримінально-правовий характер проступків, є: конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом проступку; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного проступку (ст. ст. 174, 1772, 181, 182); виправні роботи (ст. 1731); адміністративний арешт (ст. ст. 173, 1732" 178). Отже, існує необхідність перегляду змісту та видів стягнень. Ними повинні залишитися лише попередження, штраф та позбавлення спеціального права, наданого особі (права керування транспортними засобами, права полювання тощо).

Що стосується процесуального критерію відмежування проступку проти громадського порядку від злочинів, то він пов'язаний лише з процесуальним порядком розгляд справ. Перші розглядаються за правилами адміністративного процесу, а інші – за правилами кримінального судочинства. Також слід врахувати й те, що кримінальні проступки повинні мати судову юрисдикцію й бути предметом регулювання кримінального законодавства (наприклад, дрібне хуліганство, вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису тощо). Схожим є поділ злочинних діянь на злочини та кримінальні проступки за КК Литовської Республіки. Згідно зі ст. 12 кримінальним проступком вважається небезпечне й заборонене цим Кодексом діяння, за вчинення якого передбачене покарання, не пов'язане з позбавленням волі, за винятком арешту [5, с. 112]. Але і такі підходи до регулювання деліктних відносин є спірним.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення // ВВР УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
2. Щербина Є. М. Класифікація складів адміністративних правопорушень правил благоустрою територій населених пунктів / Є. М. Щербина // Право і суспільство. – 2010. – № 2. – С. 94-100.
3. Битяк Ю. П., Зуй В. В. Административное право Украины (Общая часть). Учебное пособие / Ю. П. Битяк, В. В. Зуй – Х. : ООО «Одиссей», 1999. – 224 с.
4. Миколенко А. И. Административный процесс и административная ответственность в Украине: учеб. пособ. / А. И. Миколенко. – Х. : Одиссей, 2004. – 272 с.

5. Лук'янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку. Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 220 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОСТУПКИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ПРАВА І СВОБОДИ ГРОМАДЯН

Окопник Олена Миколаївна

*професор кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету, кандидат
юридичних наук, доцент*

Удосконалення законодавства про адміністративні проступки нерозривно пов'язане з адміністративною реформою яка здійснюється сьогодні в Україні. Головними завданнями реформи є удосконалення системи державного управління, приведення норм адміністративного права у відповідність із положеннями Конституції України, забезпечення реалізації прав і свобод громадян у сфері державного управління, їх охорони і захисту адміністративно-правовими засобами.

Сказане безпосередньо стосується інституту адміністративної відповідальності. Чинне в наш час законодавство про адміністративні проступки було створено ще в період існування СРСР. В той же час стаття 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП) прямо визнає, що це законодавство має своїм завданням охорону прав і свобод громадян, однак виконання зазначеного завдання належним чином не забезпечено. Зміни, що вносяться до, істотно проблему вирішити не можуть. Сьогодні потрібен докорінний перегляд чинного адміністративного-деліктного законодавства, приведення його у відповідність з Конституцією України.

Структура чинного КпАП на сьогодні не відповідає вимогам, які ставляться до кодифікованих нормативних актів. Необхідно переглянути структуру Особливої частини, яка на сьогодні не відповідає поставленим перед КпАП завданням; найгостріше це стосується поділу на глави. Так, стаття 1 КпАП ставить на перше місце охорону прав і свобод громадян, однак Особлива частина не містить жодної глави, яка була б присвячена тільки проступкам проти прав і свобод громадян. Тобто нема чіткого

виділення цього виду адміністративних проступків, в більшості складів права громадян виступають додатковим об'єктом посягання поряд із встановленим порядком управління, громадським порядком та іншими суспільними відносинами. Створюється враження, що права і свободи громадян охороняються КпАП ніби побічно. Науковці під час розробки нового КпАП виділяють окремі глави, в яких пропонують об'єднати адміністративні проступки, що посягають на різні види прав і свобод громадян. Вже сьогодні, аналізуючи норми чинного КпАП, можна таким чином об'єднати адміністративні проступки, що посягають на трудові, житлові, політичні права громадян.

Але впорядкування системи складів адміністративних проступків, що посягають на права і свободи громадян, пов'язане з певними труднощами. Не всі склади зазначених проступків внаслідок ряду причин може бути виділено в окрему главу. По-перше, одне і те ж право може належати і людині як невід'ємне, конституційне право, і іншим суб'єктам, в тому числі державі (наприклад, право власності, авторське право). Якщо виділити адміністративні проступки, що посягають на такий об'єкт, в главу, яка об'єднує норми, що охороняють права і свободи громадян, то одночасно стає необхідним створення норм для охорони аналогічних прав інших суб'єктів і розташування цих норм у відповідних главах, що зумовить надмірне збільшення КпАП.

Інша причина, через яку неможливо виділити склади деяких адміністративних проступків в окремі глави, полягає в тому, що об'єктом діяння, яке утворює склад проступку, одночасно є як права і свободи громадян, так і інші суспільні відносини, що охороняються законом. Наприклад, забруднення і засмічення вод (ст. 59 КпАП) посягає як на права громадян, так і на встановлений порядок управління в сфері охорони довкілля. Вирізнити окремо проступок, що посягає на права і свободи громадян, з таких складів не дозволяють особливості діянь і об'єктів посягання. Тому аналогічні за конструкцією склади раціональніше об'єднувати залежно від сфер, в яких вчиняються проступки (що посягають на екологічну безпеку, на дорожню безпеку тощо).

Виходячи зі сказаного, можна зробити висновок, що виділення в самостійні глави складів адміністративних проступків, що посягають на права і свободи громадян, можливе за дотримання певних правил. По-перше, право, що охороняється нормою, має належати тільки громадянину. По-друге, це право має належати до основних конституційних прав громадян, а не до спеціально наданих (право полювання, керування транспортними засобами, різні пільги тощо).

По-третє, проступок повинен мати об'єктом лише права і свободи громадян. Однак, як виняток, можливе поміщення до цієї глави складів проступків, що одночасно посягають і на інші об'єкти. Це визначить права і свободи громадян як основний об'єкт посягання, що, в свою чергу, посилить їх правову охорону, встановить пріоритет прав і свобод громадян перед іншими відносинами, що охороняються законодавством про адміністративні проступки.

Виходячи з викладеного, можна резюмувати, що необхідність удосконалення адміністративної відповідальності з метою більш повного захисту прав і свобод громадян стосується як матеріальних, так і процесуальних норм. Процес реформування охоплює не тільки інститут адміністративної відповідальності, а й усю галузь адміністративного права в цілому. Крім того, він тісно пов'язаний з іншими галузями права, тому повинен здійснюватися в комплексі з ними. Упорядкування системи складів адміністративних проступків, що посягають на права і свободи громадян, упорядкування системи адміністративних стягнень, створення процедур, які дозволять реалізовувати матеріальні норми, є основними напрямками реформування законодавства про адміністративну відповідальність з метою забезпечення охорони і захисту прав і свобод громадян.

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ В УМОВАХ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Онищенко Богдан Петрович
керівник апарату суду Кіровського
районного суду м. Кіровограда

Сьогодні перед Україною стоїть складне завдання проведення адміністративної реформи завдяки якій буде підвищено всі організаційні заходи діяльності посадових осіб. Фундаментальною стратегічною метою розвитку України на сучасному етапі залишається демократизація та побудова розвинутого громадянського суспільства, адміністративна реформа ґрунтуватиметься та реалізовуватиметься з чіткою прив'язкою до конкретних успіхів на цьому шляху. На підставі цього аналітики відзначають, що саме розвинене громадянське суспільство й інститут місцевого самоврядування повинні стати прискорювачами адміністративної реформи [4].

Адміністративну реформу в Україні слід оцінювати як принциповий, але наступний, після формування громадянського суспільства, крок у процесі трансформацій.

У зв'язку з удосконаленням організаційних заходів діяльності та відповідальності посадових осіб в умовах здійснення реформ в Україні «адміністративна реформа» вимагає більш ґрунтовного аналізу, що зумовлено наявністю численних суперечливих елементів, недоліків та помилок, а також відсутністю змін у сприйнятті суспільством необхідності самої реформи, незважаючи на прийняття численних ефективних рішень, та зв'язку між теорією і практикою реформування. Наслідком невирішення цих проблем є відсутність послідовних перетворень у функціонуванні системи державного управління.

Викладене обумовлює визначення підстав і шляхів удосконалення організаційних заходів діяльності та відповідальності посадових осіб в умовах здійснення адміністративної реформи в Україні.

Організаційними заходами діяльності органів публічної влади є конкретні прийоми і способи організації роботи та безпосереднього функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування.

Сутність організаційних заходів полягає у впорядкуванні діяльності структурних підрозділів, посадових осіб та працівників органів публічної влади з метою їх оптимального функціонування. Ці заходи спрямовані на підвищення організованості органів, оптимізацію їх владної діяльності. Вони мають на меті підвищити ефективність практичної реалізації ними своїх завдань, функцій та компетенції [5, с. 61].

Підставами удосконалення діяльності посадових осіб в умовах здійснення адміністративної реформи є:

1) політичні та суспільні умови:

- економічні та соціальні стосунки, які характеризуються бюрократичною, централізованою та командною системою управління;
- відсутність громадянського суспільства, здатного впливати на процес реформування;
- відсутність сильних прореформаторських течій у системі політичних партій та вищих органів влади;
- відсутність консенсусу серед існуючих політичних угруповань щодо цілей адміністративної реформи;
- нестабільне політичне керівництво уряду;

2) організаційні умови, пов'язані з процесом управління змінами:

- відсутність єдиного центру (органу), відповідального за проведення реформи, який наділений владними повноваженнями, ресурсами та користується підтримкою політичних лідерів;

– відсутність середньострокового стратегічного плану реалізації адміністративної реформи;

– відсутність відповідного забезпечення процесу реформування системи державного управління бюджетними коштами та людськими ресурсами;

– брак інформації про напрями та суть здійснюваних заходів;

3) умови суспільної свідомості та культури, які пов'язані з розумінням понять держави, управління і демократії:

– концептуальні моделі мислення про адміністрування, функціонування державного управління та принципи його діяльності, які блокують реформаторські ідеї.

Наявність таких негативних явищ, як, наприклад, тіньова економіка, корупція в органах державної влади, які знецінюють значення образу інституції, зростання корупції в органах державної влади обумовлено, перш за все, відсутністю чіткого законодавчого регулювання багатьох питань про державну службу, контролю за доходами державних службовців та їх джерелами, а також державним апаратом, його чисельністю і структурою [2].

Одним із шляхів реформування, передбачених Указами Президента України та Концепцією про проведення адміністративної реформи, є розподіл повноважень між державними та регіональними органами виконавчої влади. Безумовно, формування й розвиток правового механізму реалізації реформ в Україні є важливою умовою становлення ринкової економіки й громадянського суспільства.

Реалізація механізму реформування проявляється в його констатуючих та регулятивних функціях щодо зв'язків апарату виконавчої влади з людиною, власністю, фінансами й економікою в цілому. Йдеться насамперед про функції забезпечення цілісності територіального господарювання, фінансово-економічну функцію, функцію забезпечення економічної безпеки регіонів.

З огляду на викладене, виникає необхідність забезпечення відповідальності за цілісність територіального господарювання як самостійного й специфічного напрямку, що проявляється у встановленні позитивних правил поведінки, наділенні правами і обов'язками керівників управлінського процесу реформування з метою розмежування повноважень між органами виконавчої влади.

Найважливішою умовою забезпечення цілісності та єдності управлінських рішень у процесі розподілу повноважень між органами управління є удосконалення механізму правової реалізації адміністративної реформи як необхідної передумови регулювання

міжрегіональних відносин, підвищення їх фінансово-економічної ефективності.

Отже, характер управління реформи визначається як можливість і необхідність розвитку форм і методів діяльності з її реалізації. Це – спосіб організації здійснення зазначених у ній вимог. Застосування норм, передбачених рішеннями органів державного та регіонального управління, необхідне з метою впорядкування громадського життя, встановлення чітких організаційних основ взаємодії між ланками реформування. Це дозволяє зосереджувати увагу певних органів, наділених виконавчими повноваженнями, на окремих питаннях реформи.

Забезпечення реалізації приписів, визначених у Концепції реформи, усунення шкідливих наслідків порушень цих приписів неможливе без владного втручання в реалізаційний процес посадових осіб компетентного органу. Метод управлінського впливу є одним з основних методів діяльності посадових осіб органів управління, відповідальних за проведення реформи. Без нього неможливе державне і регіональне управління реалізаційним процесом реформування. Водночас управлінські органи делегують частину своїх владних повноважень з вирішення питань концептуального значення посадовим особам, відповідальним за реформу.

Отже, можна констатувати, що на сьогодні створені всі передумови вдосконалення правової бази щодо регулювання адміністративної відповідальності шляхом правового супроводження адміністративної реформи та визначені проблеми і напрями удосконалення організаційних заходів діяльності посадових осіб в умовах здійснення адміністративної реформи в Україні

Список використаних джерел:

1. Адміністративно-територіальний устрій України. Проблемні питання та можливі варіанти їх вирішення / за заг. ред. В. Г. Яцуби. – К. : Вид-во поліграф. центру Укр. ДАГП Мінекоресурсів України, 2003. – 321 с.
2. Бачинська І. С. Причини формування корупції на державній службі [Електронний ресурс] / І. С. Бачинська // Збірник наукових праць ХарПІ НАДУ «Державне будівництво» – 2008. – № 1. – Режим доступу до журн. : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/title.html>.
3. Гонцяж Я. Адміністративна реформа: нездійснені мрії та втрачені можливості. Як знайти конструктивний шлях для реалізації

- основних компонентів адміністративної реформи? / Я. Гонцяж, Н. Гнидюк. – К. : Міленіум, 2002. – 136 с.
4. Матіос А. В. Адміністративна відповідальність посадових осіб у сфері державного управління: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. В. Матіос. – К., 2006. – 19 с.
  5. Серьогін В. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підручник / В. О. Серьогін, О. Н. Ярмиш – Харків: Вид-во Національного ун-ту внутр. справ, 2002-653 с.

ЮРИДИЧНИЙ ЗАХИСТ КОРИСТУВАЧІВ ВІД СПАМУ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ

Підгорна Анна Вікторівна
старший викладач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету

Популярність розсилок рекламного характеру по електронній пошті і на мобільний телефон нерідко трансформується у відомий всім спам. Зі спамом стикається майже кожен. Відповідно до загальнодоступної статистики, не менше 80% листів, які пересилаються в даний час складають рекламні електронні листи (за даними деяких досліджень на одного інтернет-користувача сьогодні припадає по 70 спамових повідомлень на добу) [7]. Проте компанії, що використовують спам як інструмент маркетингу, часто ніби не усвідомлюють різниці між санкціонованою розсилкою і цим явищем інформаційного простору, закриваючи очі на те, що його використання найчастіше викликає лише негативну реакцію з боку споживача, а крім цього ще й порушує ряд законів.

Очевидно, що величезна кількість непотрібних повідомлень завдає істотної шкоди одержувачам. У першу чергу мова йде про час, витрачений даремно на відсіювання непотрібної пошти і вишукуванні серед неї окремих потрібних листів. Дуже часто інтернет-трафік коштує дорого, і користувачеві доводиться платити за очевидно зайві листи. Провайдери також несуть додаткові витрати через підвищення даремного навантаження на канали і обладнання. Саме провайдерам доводиться витрачати ресурси на надлишкове устаткування і системи

захисту від спаму [7]. Безперечно, що проблема захисту користувачів від спаму потребує юридичного втручання.

Метою роботи є аналіз основних законів України, які захищають користувачів від спаму та їх ефективності.

В Україні здійснення розсилок регулюється законами України «Про рекламу», «Про захист персональних даних», «Про захист прав споживачів». Статтею 19 Закону України «Про захист прав споживачів» забороняється нечесна підприємницька практика, тобто діяльність, що вводить споживача в оману або є агресивною (містить елементи примусу, впливає або може вплинути на свободу вибору). Забороняються і такі форми підприємницької практики, як систематичні телефонні, факсимільні, електронні або інші повідомлення без згоди споживача [1; 2; 3]. Якщо ж він не проти отримувати подібні розсилки, то їх відправникам все ж варто ознайомитися зі статтею 15 Закону «Про рекламу», яка говорить, що текст реклами про певні товари або послуги повинен містити повну, точну інформацію про них. Такою є вартість продукції / послуги, наявність вікових чи інших обмежень, назва та адреса постачальника рекламованого бренду і ін. Відсутність таких відомостей дає підстави стверджувати, що адресант порушує закон [4]. Згідно ж із статтею 6 Законом «Про захист персональних даних», «обробка даних про фізичну особу без її згоди неприпустима, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини». Перш ніж відправити повідомлення конкретній фізичній особі, компанія, щоб уникнути порушення законодавства, зобов'язана попередньо отримати згоду адресата на отримання ним розсилки [5].

Тим часом регулювати роботу спамерів покликаний і Кримінальний кодекс. За несанкціоновану розсилку у кодексі передбачені штрафи, виправні роботи і арешти, але тільки обов'язковою умовою наявності складу злочину має бути порушення або припинення роботи комп'ютерів, систем чи мереж внаслідок поширення повідомлень електронного зв'язку [6]. На практиці створити подібне не так-то просто. Тобто можна відзначити, що діючі статті Кримінального кодексу України неможливо застосувати у випадках СПАМ-розсилок.

Тому пропонують доповнити Кримінальний кодекс України статтю 362 пункт 3 про кримінальну відповідність за порушення, пов'язані зі СПАМ-розсилками. Але введення санкції стане можливим тільки після того, як запрацюють чіткі правила розповсюдження електронних повідомлень в інтернеті, SMS-повідомлень і т.д. Суть пропонованих норм – не в однозначному жорсткому покаранні за будь-які розсилки

електронних повідомлень, а у введенні санкцій за порушення чітких правил, які визначають діяльність у сфері масових електронних розсилок [6].

Організації, що займаються розсилкою спаму, насправді вкрай рідко відповідають за порушення законодавства – насамперед через небажання абонентів пред'являти офіційні претензії. Одержувачів часто відлякує тривалість процедури визначення спамера, та й наявність претензії далеко не завжди змушує компанію-ініціатора розсилки вжити заходів щодо усунення подібної практики надалі [6].

Хоча жоден законопроект сам по собі повністю не позбавить нас від спаму. Проте якщо той факт, що спам є серйозною і комплексною проблемою, буде визнаний на рівні світового співтовариства, а кожна окрема країна буде розвивати відповідні законодавчі ініціативи та судову практику, якщо повною мірою буде налагоджено міжнародну взаємодію і запроваджений комплекс заходів з освіти користувачів, можна буде сподіватися на значний прогрес у вирішенні пов'язаних зі спамом проблем.

Список використаних джерел:

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 30. – Ст. 379
2. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 39. – Ст. 181
3. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481
4. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 15 жовтня 2013 року). – Х. : ТОВ «Одіссей», 2013. – 232 с.
5. Законопроект про внесення змін до кримінального кодексу України від 9 грудня 2011 року № 9575.
6. Спам і закон: чим небезпечний спам і чому з ним важко боротись [Електронний ресурс] – сайт «Лабораторія Касперського»

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Прокончук Марія Іванівна

студентка III курсу гр. КП-011

*Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

Багато хто вважає, що юридичні особи не можуть нести адміністративну відповідальність, але після короткої доповіді Ви зрозумієте що це не так.

Відповідно до КпАП суб'єктами адміністративної відповідальності є лише фізичні особи. Однак, на законодавчому рівні встановлено адміністративну відповідальність і юридичних осіб. Інтенсивний розвиток цього виду відповідальності розпочався після здобуття Україною незалежності й був зумовлений процесами зростання підприємництва та становлення ринкової економіки, які призвели до утворення значної кількості юридичних осіб, заснованих на приватній і колективній формах власності [1].

Як відомо, юридичних осіб визнають суб'єктами правових відносин майже в усіх галузях права, за винятком тих, де це неможливо, виходячи з природи самих відносин (наприклад, у сімейному, кримінальному праві та деяких інших).

Юридична особа – це організація, що має відособлене майно, може від свого імені здобувати майнові й особисті немайнові права й мати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді, арбітражному суді або в третейському суді (ст.23 ГК України) [2].

Вступаючи у правові відносини, юридичні особи, як і фізичні, своїми діями можуть реалізовувати надані їм права та виконувати обов'язки, тобто здійснювати правомірну поведінку, але можуть і порушувати їх, тобто здійснювати неправомірну поведінку. За окремі вияви неправомірної поведінки законодавством передбачено притягнення порушника, в нашому випадку юридичної особи, до правової відповідальності.

А ч. 2 п. 2 Положення про порядок накладення та стягнення штрафів за порушення законодавства про захист прав споживачів встановлює, що виготовлення, реалізація товару, виконання робіт, надання послуг, які не відповідають вимогам нормативних документів, тягне накладення на суб'єктів господарської діяльності стягнення у вигляді штрафу

в розмірі 50% вартості виготовленої або одержаної для реалізації партії товару [4].

У наведених приписах закріплено ознаки, притаманні адміністративній відповідальності: змушення (спонукання) порушника до виконання загальнообов'язкових правил, установлених у сфері державного управління, адміністративне стягнення у вигляді штрафу, негативні наслідки матеріального (фінансового) характеру, що настають для порушника. Крім того, в інших нормах згаданих правових актів містяться ще деякі риси, характерні адміністративній відповідальності. Так, згадані стягнення в більшості випадків застосовують органи виконавчої влади, хоча іноді й через суд. Щодо порядку притягнення до відповідальності, то він спрощений, навіть порівняно з передбаченим КпАП, тощо.

Хочо є всі підстави говорити про адміністративну відповідальність юридичних осіб, як про самостійний вид адміністративної відповідальності. Він тісно переплітається з адміністративною відповідальністю фізичних осіб. Так, у разі скоєння правопорушення юридичною особою можливо три види правових наслідків: притягнення до відповідальності посадової особи, як за порушення митних правил; притягнення до відповідальності одночасно і юридичної, і посадової осіб, як у разі скоєння порушення в сфері обмеження монополізму; притягнення до відповідальності лише юридичної особи, як у випадку порушення правил містобудування.

Незважаючи на викладене, окремі науковці заперечують факт наявності адміністративної відповідальності юридичних осіб. Це зумовлено переважно тим, що в КпАП юридичні особи не згадуються, окремий кодифікований акт, присвячений цьому питанню, відсутній, а правові норми, які складають згаданий вид адміністративної відповідальності, не об'єднано в цілісну систему.

Однак, ретельний аналіз чинного законодавства дозволяє стверджувати, що все вищенаведене свідчить не про відсутність адміністративної відповідальності юридичних осіб, а навпаки, про те, що інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб перебуває в процесі становлення. Безперечно, він ще остаточно не оформився й містить багато суперечностей і прогалин, однак, заперечувати його існування немає жодних підстав. Останнім часом особливо гостро стояла проблема майже повної відсутності правового регулювання загальних питань і принципів цього виду відповідальності.

Вагомим кроком щодо розв'язання цієї проблеми стало прийняття Господарського кодексу України (ГКУ), главу 28 якого повністю

присвячено загальним питанням адміністративної відповідальності юридичних осіб. У ній встановлено перелік адміністративних стягнень, які законодавець називає адміністративно-господарськими санкціями, надано характеристику кожному з них, визначено термін їх застосування та гарантії прав юридичних осіб у разі неправомірного притягнення їх до відповідальності.

Тобто ГКУ можна назвати не лише законом, який офіційно визнав адміністративну відповідальність юридичних осіб, а і першим кодифікованим актом, який містить загальні положення щодо такої відповідальності. Його положення стосуються не всіх її випадків, але значної частини з них. Так, вони регулюють відповідальність юридичних осіб за порушення в сферах обмеження монополізму, захисту конкуренції, захисту прав споживачів, зовнішньоекономічної діяльності, містобудування, реклами, виконання державних замовлень тощо. На відповідальність за порушення в сфері оподаткування, пожежної та санітарно-епідеміологічної безпеки, використання природних ресурсів, банківської діяльності й деякі інші ці загальні положення не поширюються.

Надалі, щоб забезпечити ефективне функціонування розглянутого виду адміністративної відповідальності, слід встановити чіткий перелік юрисдикційних органів, а також загальні правила щодо притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності. Стан справ, наявний нині, коли в кожного державного органу розроблений свій, окремий і здебільшого дуже недосконалий, порядок накладення адміністративних стягнень (розгляду справ про адміністративні правопорушення з боку юридичних осіб), а в багатьох випадках він взагалі відсутній, є незадовільним.

В зв'язку з цим проведення систематизації, зокрема кодифікації законодавства про адміністративну відповідальність юридичних осіб, має важливе практичне значення. Це дозволить не лише ефективніше застосовувати відповідні правові норми, що є передумовою зміцнення законності в сфері діяльності підприємств, установ і організацій, а й створить надійну базу для подальшої роботи в напрямі вдосконалення згаданого законодавства та практики його реалізації.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення // ВВР УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

2. Господарський кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 липн. 2013р). – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2013. – 208 с.
3. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 // Відомості Верховної Ради УРСР, 1991. – № 30. – Ст. 379.
4. Про внесення зміни до пункту 2 Положення про порядок накладення та стягнення штрафів за порушення законодавства про захист прав споживачів: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2013 р. // Урядовий кур'єр від 17.10.2013. – № 190

НОВЕЛИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

Рябець Катерина Анатоліївна
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права Київського національного
університету культури і мистецтв,
кандидат юридичних наук, доцент

1 липня 2013 року набув чинності Закон України «Про аквакультуру» [1], який спричинив певні зміни у водному законодавстві.

Ми вважаємо, позитивним доповнення відповідно до положень Закону України «Про аквакультуру» статті 1 Водного кодексу України [2] визначеннями термінів: «водосховище комплексного призначення», «замкнений водний об'єкт», «технологічна водойма». На наш погляд, тлумачення даних термінів удосконалює термінологічний апарат водного права.

Однак, не усі підтримують таку точку зору. Так, при обговоренні проекту Закону України «Про аквакультуру» зустрічалися думки, що відбудеться перевантаження зазначеними термінами статті 1 Водного кодексу України, оскільки вони не мають безпосереднього відношення до вже закріплених норм [3].

На нашу думку, також позитивно є новела положень ст. 51 Водного кодексу України, відповідно до яких *водні об'єкти надаються у користування за договором оренди земель водного фонду на земельних торгах у комплексі із земельною ділянкою*. У такому договорі визначаються умови використання водних об'єктів, розмір орендної плати та строк дії договору оренди. При цьому, необхідно відзначити, що для визначення розміру орендної плати була затверджена наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 28.05.2013

року № 236 Методика визначення розміру плати за надані в оренду водні об'єкти [4]. Зазначене повинно попереджувати спірні питання при використанні водних об'єктів на умовах договору оренди.

Проте, на жаль, нові положення Водного кодексу України не завжди **в повній мірі** застосовуються. Наприклад, зміст рішення господарського суду Черкаської області від 16 вересня 2013 року [5] вміщує у собі наступне: до суду звернувся прокурор з позовом про визнання недійсним договору оренди земельної ділянки від 12 лютого 2009 року, на якій знаходиться водний об'єкт. На думку прокурора, предметом спірного договору фактично був водний об'єкт загальнодержавного значення.

Суд, постановляючи рішення, вдався до висновків, які суперечать новим положенням Водного кодексу України, а саме: ***право користування водним об'єктом не є тотожним праву користування землями водного фонду. Предметом спірного договору є саме земельні ділянки загальною площею 30,1261 Га із земель водного фонду, а не водний об'єкт.***

Орендодавцями, залежно від розташування водойми в межах чи поза межами населеного пункту, виступають сільські, селищні, міські ради та місцеві державні адміністрації у відповідності із повноваженнями, визначеними Земельним кодексом України [6]. Підґрунтям зазначеного є нові положення ст. 51 Водного кодексу України, а саме: «водні об'єкти надаються у користування на умовах оренди органами, що здійснюють розпорядження земельними ділянками під водою (водним простором) згідно з повноваженнями, визначеними Земельним кодексом України, відповідно до договору оренди, погодженого з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері водного господарства».

Таким чином, критерій «підвідомчості» водойми в залежності від її місцевого чи загальнодержавного значення скасований.

На перший погляд, позитивним зрушенням для реалізації громадянами права загального водокористування є нові положення ст. 51 Водного кодексу України, щодо яких орендарі водного об'єкта зобов'язані передбачити місця для безоплатного забезпечення права громадян на загальне водокористування (купання, плавання на човнах, любительське і спортивне рибальство тощо). При визначенні таких місць перевага надається традиційно розташованим місцям масового відпочинку. У межах населених пунктів забороняється обмеження будь-яких видів загального водокористування, крім випадків, визначених законом.

Однак, як зазначалося вище, це лише на перший погляд здається, що тепер громадяни можуть безперешкодно здійснювати право загального водокористування. Положення Водного та Земельного кодексів України свідчать, що строк оренди земель водного фонду не обмежується строком дозволу на спеціальне водокористування, а тому може бути встановлений до 50 років. Законодавчою основою цього є ч. 4 ст. 93 Земельного кодексу України, яка передбачає, що оренда земельної ділянки поряд із короткостроковою – не більше 5 років, може бути ще довгостроковою – не більше 50 років.

Надалі потрібно більш глибоко зосередити увагу на вищевикладених положеннях ст. 51 Водного кодексу України щодо обов'язку орендарів передбачити місця *для безоплатного* забезпечення права громадян на загальне водокористування та зіставити їх з положеннями ст. 47 Водного кодексу України. Останні визначають, що місцеві ради зобов'язані повідомляти населення про встановлені ними правила, що *обмежують* загальне водокористування. На водних об'єктах, наданих в оренду, загальне водокористування допускається *на умовах, встановлених водокористувачем*, за погодженням з органом, який надав водний об'єкт в оренду. Водокористувач, який узяв водний об'єкт у користування на умовах оренди, зобов'язаний доводити до відома населення умови водокористування, а також *про заборону* загального водокористування на водному об'єкті, наданому в оренду. При цьому відзначимо, що зазначені положення ст. 47 Водного кодексу України не містять жодних винятків для обмеження, встановлення умов, заборони щодо реалізації права загального водокористування.

Отже, на підставі проведеного дослідження вищезазначених положень Водного та Земельного кодексів України можна зробити висновок, що громадяни майже на 50 років можуть бути обмежені, або навіть повністю позбавлені права загального водокористування. Окрім того, не потрібно забувати, що як зазначено вище – «загальне водокористування допускається на умовах, встановлених водокористувачем». Такими умовами може бути, наприклад, відповідна плата за любительський вилов риби, купання тощо. У такому разі, мова не може йти про реалізацію громадянином права загального водокористування, оскільки порушується його основний принцип – безоплатність.

Зазначене свідчить, що проблема населення з орендарями водних об'єктів щодо реалізації права загального водокористування так і не подолана.

Насамкінець відзначимо, що прийняття Закону України «Про аквакультуру», внесення у зв'язку з цим певних змін та доповнень до Водного і Земельного кодексів України, а також прийняття нових нормативно-правових актів, не вирішили усіх проблем у галузі водокористування, а тому нині водне законодавство потребує удосконалення в частині регулювання проблемних аспектів, які були виявлені в процесі проведення даного дослідження.

Список використаних джерел:

1. Про аквакультуру: Закон України від 18.09.2012 р. № 5293-VI // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5293-17>.
2. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр>.
3. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Водного кодексу України» (щодо впровадження інтегрованих підходів в управління водними ресурсами за басейновим принципом) від 08.06.2012 р. № 10596 // http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc3_4?id=&pf3511=43683&pf35401=228299.
4. Методика визначення розміру плати за надані в оренду водні об'єкти, затв. затверджена наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 28.05.2013 р. № 236 // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0986-13>.
5. Рішення господарського суду Черкаської області від 16 вересня 2013 р. // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33494140>.
6. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ОСНОВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ

Рябець Тетяна Анатоліївна
здобувач Національного університету
біоресурсів і природокористування України

Чинна нормативно-правова база в сфері лісового господарства не надає можливість в повній мірі інститутам державної влади на всіх рівнях застосовувати надані їм повноваження, впливати на галузь для досягнення суттєвих позитивних змін спрямованих на покращення

виробничих та фінансових показників, підвищення ролі галузі в подоланні глибокої економічної кризи в національній економіці.

Непослідовність та неузгодженість нормотворчої діяльності в питанні санітарних правил в лісах призводить до значних економічних втрат. Результатом несвоєчасного проведення рубок, формування і оздоровлення лісів є падіння продуктивності, погіршення санітарного стану і негативні зміни природного стану лісів.

З метою усунення наявних недоліків Мінагрополітики України наказом від 23.03.2012 р. № 136 затвердило розроблені Держлісагенством України «Санітарні правила в лісах України» [1], які містять низку позитивних новел в порівнянні з Санітарними правилами затвердженими Постановою Кабміну України від 27.07.1995 р. № 555 [2].

Але зазначена постанова Кабміну України до цього часу не скасована і відповідно Санітарні правила затверджені Мінагрополітики України не набрали чинності.

Результатом відсутності у ст. 28, 28-1, 29, 29-3 Лісового кодексу України [3] чітко виписаних повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері лісового господарства на сайті Мінекології України розміщено проект Постанови Кабінету Міністрів України «Про Затвердження санітарних правил у лісах України та здійснення державного контролю за дотриманням вимог цих правил», підготовлених Державною екологічною інспекцією України [4].

Проект нової редакції «Правил» спрямований, зокрема, на посилення контролю за проведенням санітарних рубок, тому що сьогодні лісовики при санітарних рубках отримують до 60-70% ділових сортиментів, в той час як необхідний вихід за нормами повинен бути у межах 35%. За свідченням фахівців з точки зору лісової науки, у переважній більшості санітарні рубки проводити необґрунтовано, оскільки вони перешкоджають збереженню та відновленню біологічного різноманіття лісів, а законодавча процедура призначення та проведення вибіркового санітарних рубок створює сприятливі умови для їх трансформації у пошукові рубки.

Зазначене свідчить, що зміни потребують у першу чергу лісівничі норми, на підставі яких плануються та призначаються санітарно-оздоровчі заходи.

В цілому норми проекту «Правил» мають на меті посилити контроль з боку Державної екологічної інспекції України за призначенням та проведенням санітарних рубок про що свідчать наступні пропозиції:

– до складу спеціальної комісії, що має обстежувати лісонасадження, які потребують суцільних санітарних рубок, повинен входити представник Держекоінспекції України;

– залучення представників екоінспекції до планування санітарно-оздоровчих заходів;

– лісгоспи повинні протягом тижня з дати затвердження санітарно-оздоровчих заходів подавати до територіального органу Держекоінспекції зведену відомість санітарно-оздоровчих заходів.

Згідно з проектом «Правил» обласні управління Держлісагенства України позбавлено права видачі дозволів на проведення суцільних санітарних рубок.

Суттєвою перешкодою на шляху запровадження правопорядку в сфері лісокористування є недостатня наполегливість Держлісагенства України в питанні запровадження в галузі електронного засобу маркування та обліку деревини, який значно унеможливує крадіжку лісу, упорядковує облік деревини, надає можливість відслідковувати переміщення деревини від верхніх складів аж до моменту її реалізації, спонукає виконавців більш відповідально відноситися до своїх функціональних обов'язків.

Запровадження електронного обліку деревини стає ще більш актуальним у зв'язку із значними змінами, що відбулися в законодавстві США і Австралії. Нормативно-правова база зазначених країн забороняє торгівлю деревиною, яка заготовлена з порушенням національного законодавства країни – постачальника. Одночасно закони зобов'язують імпортерів лісу розробляти та запроваджувати системи оцінки та мінімізації ризиків купівлі деревини незаконного походження. Нове законодавство запроваджує кримінальну і адміністративну відповідальність за порушення чинних норм.

Відповідно до нових міжнародних вимог відповідальність за забезпеченість легальності покладається одночасно на лісозаготівельників і лісоімпортерів в ЄС, США і Австралії.

В Україні електронний облік деревини, на відміну від країн Європи де він успішно застосовується вже протягом десяти років, почав застосовуватися лише у 2012 році. На сьогоднішній день в системі Держлісагенства України електронний облік деревини застосовується тільки у 17 регіонах, а в господарствах інших лісокористувачів він зовсім відсутній. З метою запобігання корупційних проявів, підвищення ефективності діяльності галузі та створення умов для прискореної інтеграції України у європейське співтовариство існує потреба на рівні підзаконного акту Кабінету Міністрів України визначити заходи щодо

якнайшвидшого суцільного застосування у лісовому господарстві електронного обліку деревини.

Окрім того, Кабмін України повинен активізувати роботу щодо передачі цілісних майнових комплексів інших лісокористувачів до сфери управління Держлісагенства України, що надасть можливість здійснювати скоординовану державну політику в сфері лісового господарства.

У лісовій галузі державним сектором економіки створюються сировинні ресурси основними споживачами яких є, як правило, суб'єкти господарської діяльності недержавного сектору економіки. Саме це обумовлює необхідність напрацьовувати норми, які б сприяли максимально повному збереженню державної власності. Законодавство в сфері лісового господарства також повинно сприяти збільшенню реалізації деревини та інших природних ресурсів для отримання максимальних прибутків, максимальному забезпеченню деревиною першочергово власного товаровиробника, ефективному використанню лісових ресурсів, створенню лісової інфраструктури, підвищенню заробітної плати працівників галузі.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Санітарних правил в лісах України: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 21 березня 2012 року № 136 // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0505-12>.
2. Про затвердження Санітарних правил в лісах України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 року №555 // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555-95-п>.
3. Лісовий кодекс України: Закон України від 08 лютого 2006 року № 3404-VI (3404-15) станом на 18 листопада 2012 р. // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.
4. Про затвердження Санітарних правил у лісах України та здійснення державного контролю за додержанням вимог цих правил: Проект Постанови Кабінету Міністрів України // <http://www.menr.gov.ua/index.php/normbaza/regulatory/554-proekty-rehuliatornykh-aktiv>.

АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ІНВАЛІДІВ

Соболь Євген Юрійович

доцент кафедри правознавства

Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка, кандидат

юридичних наук, доцент

В юридичній літературі під правом на судовий захист пропонується розуміти право кожного на відкритий розгляд і вирішення упродовж розумного строку компетентним, незалежним і неупередженим судом, утвореним відповідно до закону, конкретної судової справи правовими засобами, наданими судом з метою захисту гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, а також законодавчо закріплена і гарантована можливість оскарження судового рішення з мотивів його незаконності та / або необґрунтованості [1, с. 47].

Право на судовий захист належить до найважливіших громадянських прав людини, які представляють собою традиційні цінності, які визнаються демократичною державою [2, с. 137; 3, с. 116]. Право на судовий захист закріплене у низці міжнародних документів у галузі прав людини – ст. 8 Загальної декларації прав людини, ст.14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ст.6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Відповідно до ч.1 ст.9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Зважаючи на це, при аналізі змісту права на судовий захист слід виходити з його нормативного закріплення не тільки в національному законодавстві, а й у зазначених міжнародних документах [3, с. 162].

Національна та міжнародно-правова законодавча база теоретично повинна була забезпечити рівні можливості у захисті власних прав інвалідів, а також призвести до попередження всіх форм дискримінації за ознакою інвалідності. Однак, достовірно невідомо як насправді, на практиці, здійснюється судовий захист цієї категорії осіб, наскільки він є успішним, якою є його специфіка, тощо. Відповіді на ці питання вимагають спеціалізованого наукового вивчення судової практики України у справах, в яких в якості сторони приймали участь інваліди.

З цією метою нами було проаналізовано судові документи з електронного ресурсу бази даних веб-сайту «Єдиний державний реєстр судових рішень України» [4], що були ухвалені в період з 1 жовтня 2012 р. по 1 жовтня 2013 р.: 180 судовий документ із адміністративного судочинства, 92 судових документів із цивільного судочинства, 45 судовий документ із кримінального судочинства.

У рамках адміністративного судочинства найбільша кількість справ стосувалися призначення, виплати, перерахунку пенсії або державної соціальної допомоги (82 випадки), майже третина – оскарження дій або бездіяльності й зобов'язання вчинити дії посадових осіб або виконавчого органу (58 випадків), ще у 20 випадках – стягнення недоотриманої грошової суми або заборгованості (допомоги на оздоровлення, щорічної разової грошової допомоги, тощо). Також у 5 випадках «внесення до списку виборців», та 15 «скасування постанови про накладення адміністративного стягнення». Всього було проаналізовано 35 судових ухвал та 145 постанов, серед яких 143 документів відносились до суду першої інстанції, 30 апеляційної та 7 касаційної інстанції.

У рамках цивільного судочинства найбільша кількість судових позовів стосувалися адміністративних відносин (50 документів), одна четверта частина – цивільних відносин (25 документів), близько однієї десятої – сімейних відносин (10 документів), та ще 7 судових документа були про встановлення факту, що має юридичне значення. Всього було проаналізовано 8 судових ухвал та 84 судових рішення, серед яких 75 документів відносились до суду першої інстанції, 16 апеляційної та 1 касаційної інстанції.

У рамках кримінального судочинства найбільша кількість випадків вчинення злочинів інвалідами стосувалася злочинів проти життя та здоров'я особи (15 випадок), 6 випадків – проти власності, 5 випадків – проти безпеки руху та експлуатації транспорту, 8 випадків – у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення, 5 випадки – проти громадської безпеки, й по 3 випадки – проти громадського порядку та моральності та у сфері господарської діяльності відповідно. Всього було проаналізовано 33 судових вироків, 10 постанов та 2 судові ухвали, серед яких 40 документів відносились до суду першої інстанції та 5 апеляційної інстанції.

Більша частина інвалідів із загальної кількості проаналізованих нами справ за всіма формами судочинства захищали себе у судовому процесі самостійно. Послугами представника або адвоката користувалися загалом близько 30 відсотків осіб.

Органи прокуратури здійснювали представництво в судовому процесі в інтересах інвалідів на підставі ст. 36-1 Закону України «Про прокуратуру» [5] лише у 2 справах з цивільного судочинства. Водночас у рамках адміністративного судочинства органи прокуратури представництво не здійснювали в жодній з проаналізованих нами справ.

У кримінальному судочинстві органи прокуратури брали участь у справі на стороні звинувачення. Але, справа в тому, що з одного боку, органи прокуратури здійснюють загальний нагляд за дотриманням законодавства, а з іншого боку – представництво інвалідаду суді згідно законодавства та за постановою слідства чи суду може здійснюватись адвокатом за рахунок державних коштів (Постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2012 № 305 «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» [6]).

У проаналізованих судових документах з цивільного та кримінального судочинства не було виявлено жодного посилання на міжнародні нормативно-правові документи, а з адміністративного судочинства – лише у 5 документах. При чому не було виявлено жодного посилення на положення Конвенції ООН про права інвалідів. У 4 судових документах були присутні посилання на Конвенцію ООН про захист прав людини і основоположних свобод й протоколи до неї та рішення Європейського суду з прав людини.

Загалом, враховуючи відсутність у переважній кількості справ представників, можна констатувати, що загальна результативність (успішність) захисту особами з інвалідністю власних прав є більш-менш позитивною. Так, більш ніж 2/3 позовів в рамках адміністративного та 6/7 позовів в рамках цивільного судочинства в тому чи іншому ступеню було задоволено. У рамках кримінального судочинства не можна сказати наскільки був успішним захист власних прав обвинувачуваними, які мають інвалідність, оскільки у кожному випадку є свої нюанси. Однак можна констатувати, що при визначенні виду та міри покарання суд враховував інвалідність як пом'якшуючу відповідальність обставину.

Список використаних джерел:

1. Мігорян С.Д. Регламентация права на судебный захист в международном праве з прав людини / С.Д. Мігорян // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2005. – Випуск 306. Правознавство. – С.46-47.
2. Права человека : ученик для вузов / отв. ред. Е.А. Лукашова. – М. : Изд-во НОРМА, 2002. – 573 с.

3. Голубок С.А. Международно-правовые стандарты права на судебную защиту / С.А. Голубок // Правоведение. – 2007. – № 1. – С.112-123.
3. Шило О.Г. Проблеми реалізації права на судовий захист у ході досудового провадження по кримінальній справі / О. Г. Шило // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – 01(40). – С. 161-166.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
5. Про прокуратуру : Закон України від 05.11.1991 № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
6. Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу : постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2012 № 305 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 30. – Ст. 1114.

ХАРАКТЕРИСТИКА КАТЕГОРІЙ ПОСАД В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Соколова Світлана Володимирівна
начальник навчально-методичного відділу
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету

Служба в органах місцевого самоврядування спрямовує волю окремих осіб на виконання суспільно важливих завдань та функцій в децентралізованих органах публічної влади. Суттєвою рисою служби є її управлінський, організуючий характер. Службовці органів місцевого самоврядування здійснюють повсякденний керуючий вплив на різноманітні сфери суспільних відносин. При цьому з одних питань (власні повноваження) вони є підзвітними та підконтрольними територіальним громадам та їх представницьким органам, а з інших (делеговані повноваження) – органам виконавчої влади. Необхідною передумовою ефективної реалізації повноважень органів місцевого самоврядування виступає її організація.

Ще за радянських часів відзначалося, що характерною ознакою службовців апарату управління є організація їх діяльності, тобто служби, на основі професіоналізму [1, с. 16]. Створення стабільного та кваліфікованого персоналу органів управління обумовлюється багатьма об'єктивними факторами (політичними, економічними,

організаційними, правовими, технічними, психологічними). З цієї причини формується певна система підготовки, підбору службовців та їх просування по службі, регламентації їх функцій та порядку діяльності. Незалежно від того, якою є система органів публічної влади, які існують взаємовідносини між ними, зміст їхніх повноважень і механізм реалізації, публічні службовці «мають працювати на однаково високому професійному рівні» [2, с. 276].

Служба в органах місцевого самоврядування являє собою один із видів публічної служби. Посадові особи та інші службовці органів місцевого самоврядування забезпечують виконання власних та делегованих повноважень, покладених законом на органи місцевого самоврядування, займають посади у відповідних органах та їх апараті, а за свою працю регулярно отримують грошову винагороду.

За змістом діяльності розрізняють керівників, спеціалістів та технічних виконавців. Свого часу такий поділ мав юридичне підґрунтя в затвердженій в 1967 р. Державним комітетом СРСР з питань праці та заробітної плати Єдиній номенклатурі посад службовців. Цей документ став нормативно-правовою базою для розробки посадових характеристик, штатів, тарифно-кваліфікаційних довідників та схем посадових окладів. Передбачений ЄНПС поділ службовців на три категорії став також фундаментом для розгляду питань класифікації та опису кожної категорії службовців. З цього приводу С. В. Ківалов звертає увагу на те, що «за існуючою в той час звичкою в підручниках, наукових роботах мова йшла про класифікацію службовців, хоч у ЄНПС йдеться про номенклатуру, а значить, про класифікацію посад» [3, с. 25].

Керівники відіграють велику роль у визначенні перспективних та поточних завдань очолюваного органу (організації), структурного підрозділу; у спрямуванні та координації їх діяльності, підборі та розстановці кадрів, використанні фінансів та обладнання, прийнятті рішень та контролі за їх виконанням. У правовій літературі виділяють безпосереднього керівника, керівника вищого рівня і керівника вищого рангу. Безпосереднім керівником є особа, яка приймає правові рішення щодо поточної діяльності службовця. До її основних функцій відносяться: вирішення питання про надання відпустки та дозвіл на звільнення зі служби; прийом та погодження заяв службовця зі службових питань; встановлення факту невідповідності службовця займаній посаді; контроль за дотриманням службовцем обмежень, пов'язаних із проходженням служби; оцінка та атестація персоналу; прийняття інших рішень з питань роботи з персоналом.

До посад керівників відносяться посади сільських, селищних, міських голів, голів обласних, районних, районних у містах рад, їх заступників, секретарів сільських, селищних, міських рад, керуючих справами (секретарів) виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад, керівників виконавчих органів сільських, селищних, міських рад та їх заступників.

Посади спеціалістів мають право займати особи, які мають вищу або середню спеціальну освіту, вони виконують роботу, яка потребує спеціальних знань та трудових навичок, але не є керівниками. Вони не мають права здійснювати службові юридично-владні дії як засоби управління людьми. Їх повноваження пов'язані з підготовкою проектів рішень, юридичних актів, опрацюванням питань, які вимагають спеціальних знань. Спеціалісти, крім знань теорії управління, володіють знаннями у сферах певної професійної діяльності: економіки, фінансів, торгівлі, медицини, екології тощо.

Спеціалістами є інспектори, економісти, юристи, землевпорядники, інженери, бухгалтери, референти, консультанти, експерти, інші фахівці виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах рад, виконавчих апаратів обласних і районних рад.

Посади технічних виконавців пов'язані з допоміжною діяльністю, яка не впливає на зміст рішень органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Спрямованість їх діяльності визначається завданнями забезпечення службової діяльності керівників і спеціалістів шляхом створення матеріальних, інформаційних, організаційних та інших умов, необхідних для виконання останніми службових функцій.

До цієї групи службовців відносяться секретарі, машиністки, діловоди, касири та інші службовці, зайняті підготовкою та оформленням документів, господарським обслуговуванням, організаційно-технічною стороною обліку і контролю, веденням діловодства.

Таким чином, у юрисдикційній діяльності для вирішення питання про відповідальність службовців велике значення має поділ всіх посад за обсягом повноважень, що надаються особам, які їх заміщують. Відповідно серед службовців (посад) розрізняють посадових осіб та осіб, які не є посадовими. Цей поділ стосується службовців державних органів, органів місцевого самоврядування, інших організацій.

Список використаних джерел:

1. Служащий советского государственного аппарата. – М. : Юрид. лит., 1970. – 280 с.

2. Андрійко О.Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади: Дис.... д-ра юрид. наук. – К., 1999.
3. Кивалов С.В. Таможенне право України. (Служба в таможенних органах). Учеб. пособ. Практикум. – Одеса: Астропринт, 1998. – 148 с.

ЗАКОНИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК ОДНЕ З НАСКРІЗНИХ ПОНЯТЬ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ФІЗИКИ

*Татарова Інна Анатоліївна
старший методист з профорієнтаційної
та соціально-виховної роботи
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління
Класичного приватного університету*

Нині кількість інформації інтенсивно збільшується з кожним днем. Існує точка зору, що головним завданням школи, особливо для реалізації задач профільної освіти, є не стільки передача певних знань, а навчання умінням їх здобувати і перетворювати у безпосередню продуктивну силу. Таке завдання можна успішно виконати за умови запровадження у діяльність загальноосвітніх навчальних закладів технології виокремлення фундаментальних наскрізних понять. Одним з таких понять є закони збереження. При цьому постає нова проблема формування методики навчання наскрізних понять, зокрема законів збереження у шкільному курсі фізики.

У науково-методичних дослідженнях проблему відображення сучасної фізики в шкільному курсі з наголосом на фундаментальні наукові принципи і новий виклад незмінного за обсягом навчального матеріалу виділяли А.Ф. Іоффе, Я.Б. Зельдович, І.І. Логвінов, А.М. Мишляєв, В.Г. Разумовський, Л.І. Резніков, М.Т. Мартинюк, П.С. Атаманчук, В.А. Фабрикант, Б.Є. Будний, А.І. Павленко.

Проблемою виокремлення наскрізних понять шкільного курсу фізики та розробкою методики їх вивчення в школі займалися М.І. Садовий, А.А. Дробін.

Закони збереження відносяться до числа тих найбільш фундаментальних принципів фізики, значення яких важко переоцінити. Роль цих законів особливо зросла після того, як з'ясувалось, що вони далеко виходять за рамки механіки і представляють собою універсальні

закони природи. На сьогоднішній день науковцями не було виявлено жодного явища, де б порушувались ці закони. Вони безпомилково «діють» і в області елементарних частинок, і в області космічних об'єктів, і у фізиці атома і фізиці твердого тіла та є одними з тих небагатьох загальних законів, які лежать в основі сучасної фізики.

При вивченні курсу фізики в школі учні знайомляться з такими основними законами збереження: закон збереження механічної енергії; закон збереження електричного заряду; закон збереження імпульсу; закон збереження моменту імпульсу.

На мою думку, в шкільному курсі фізики відомості про закони збереження даються фрагментарно і не мають системності викладу. Зокрема, на заключному етапі вивчення фізики в середній школі доцільно детальніше розглянути проблеми поняття енергії. Зокрема, закон збереження енергії нічого не говорить про те, які з дозволених ним процесів можуть мати місце, а які – ні. Нічого не говорить фундаментальний закон і про умови перебігу цих процесів. Наприклад, на електричну плитку ставимо чайник. Через деякий час вода закипить. З погляду закону збереження енергії можливий і обернений процес. Поставлений на холодну плитку гарячий чайник приведе до появи електричного струму і лічильник зменшить свої показники в процесі охолодження води. Однак такого не буває, хоч це не суперечить закону збереження енергії. Такі процеси на відміну від «прямих» не проходять самі собою. Одного обліку і збереження кількості енергії недостатньо для того, щоб кваліфікувати можливість того чи того процесу. Тому енергію необхідно характеризувати не лише кількісно, а й якісно. Якісну характеристику енергії визначає закономірність, що енергія первинної якості може перетворюватись в енергію більш низької якості. Величина, яка визначає якість енергії, називається ентропією. Тобто ентропія – міра безладдя в системах атомів, електронів, фотонів, інших частинок. Чим більший «порядок» у системі, тим нижча (зміст терміну склався історично) ентропія.

Закон збереження маси сформульовано до виникнення теорії відносності на основі подібних процесів.

Як видно з аналізу змісту навчального матеріалу виклад законів збереження в ШКФ є фрагментарним і вимагає наскрізного формування поняття енергії та закону збереження енергії, що забезпечує формування понятійного мислення, яке породжує особливу форму розуміння учнями навколишнього середовища через призму особистісного понятійного знання. З гносеологічного погляду воно забезпечує узагальнене і опосередковане відображення у мисленні реальних характеристик

навколишнього світу. З психологічних позицій вивчення поняття можливе лише в контексті реальних психологічних процесів.

Розглянемо технологію виокремлення наскрізних фундаментальних фізичних понять, відповідно до її структурних складових:

1. Аналіз цілей і завдань навчання.

2. Визначення змісту ШКФ, що передбачає:

2.1. Відбір найбільш значимого матеріалу та його структурування.

Технологію відбору наскрізних елементів знань ми пропонуємо вирішити засобами поелементного аналізу навчального матеріалу шкільного підручника, який полягає у наступному. У навчальному матеріалі параграфа, теми чи розділу підручника з фізики виділяємо елементи: явища, поняття, судження, закони, теорії, дії, які в даних умовах дослідження складають первинну освітню ланку. Подальший поділ на елементи (явища, поняття, теорії) або неможливий, або недоцільний.

Для відбору змісту понять, теорій, суджень нами вироблені наступні правила та рекомендації: 1) до елементів знань ми відносимо первинні фізичні поняття, явища, закони, принципи, константи, теорії тощо, згруповані за категоріями; 2) зміст теми, розділу, курсу фізики аналізується з метою виявлення повторюваності виділених елементів змісту теми. Така повторюваність виявляється через дослідження перетину структурно-логічних схем; 3) зміст курсу фізики 10 та 11 класів аналізується на предмет виявлення узагальнених понять, теорій, вивчення яких засновано на знанні виділених елементів знань. Вони розміщуються у околі перетину всіх площин структурно-логічних схем.

Для оцінки значимості виділених елементів знань ми запровадили критерії значимості: повторюваність (яка показує, як часто в процесі вивчення теми, розділу, курсу учні зустрічають з певним елементом навчального матеріалу. Чим частіше вони повторюються у темі, тим більш важливим є цей елемент) та фундаментальність (яка дозволяє віднести виділені елементи знань до фундаментальних, внаслідок наявності у змісті цих елементів знань філософського, загальнонаукового та конкретно-фізичного змісту. Такі теорії, поняття, судження властиві декільком темам, розділам курсу фізики).

2.2 Відбір прикладів та аргументів, актуалізацію аксіологічного аспекту ШКФ.

Цей структурний елемент передбачає підбір фактів з історії фізики та розставлення відповідних акцентів та обґрунтування ціннісних

категорій навчального матеріалу. Наприклад, розкриття значення законів збереження у фізичній науці.

2.3 Відбір завдань спрямованих на формування компетентісних умінь та навичок.

Цей структурний елемент має прикладну спрямованість і передбачає розв'язання задач, тестів, виконання лабораторних, практичних, творчих, пошукових завдань для закріплення навчального матеріалу та формування компетентісних умінь та навичок.

Такий підхід дає можливість на більш якісному рівні реалізувати діяльнісний підхід поетапного формування розумових дій у навчанні фізики; озброїти учнів методологією сучасної фізики з урахуванням психологічних та педагогічних особливостей процесу навчання; сформувати єдиний підхід до формування уявлень учнів про закони збереження на протязі усього періоду вивчення фізики в школі; систематизувати поняття кожного розділу фізики, що дозволить оптимізувати структуру та зміст ШКФ.

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Фуркаленко Олена Вікторівна

студентка III курсу гр. ДП-211

Кіровоградського інституту державного

та муніципального управління

Класичного приватного університету

Зміни, що відбуваються у політичній, економічній і соціальній сферах, духовно-моральні труднощі нашого життя стали істотним фактором, що дестабілізує традиційні сімейні відносини. З кожним роком збільшується кількість сімей, не здатних належним чином забезпечити утримання і виховання дітей. Заявило про себе так зване «соціальне сирітство», тобто сирітство при живих батьках. Падіння рівня життя, збільшення числа неблагополучних родин, втрата моральних цінностей призвели до того, що діти найчастіше «витісняються» на вулицю, наслідком чого є небачене зростання протиправних вчинків, що скоюються неповнолітніми. Правовий статус дітей як громадян держави у вітчизняній правовій системі не залишається поза увагою та знаходить документальне відображення у низці нормативно-правових актів. Перш за все певні гарантії прав дитини передбачені Конституцією України: «Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою»

(ст. 51); «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним» (ст. 52); «Кожна людина має невід’ємне право на життя» (ст. 27) [1]. Це повністю відповідає ст. 6 Конвенції про права дитини, яка встановлює невід’ємне право на життя кожної дитини [2]. У Сімейному кодексі України реалізовано право дитини мати ім’я від народження, встановлено місце, порядок та строки реєстрації народження [3], а у Законі «Про громадянство України» закріплено право дитини мати громадянство [4].

У інших законодавчих актах зафіксовано новий погляд на становище дітей, визначено пріоритетність їх інтересів, значення останніх для благополуччя суспільства. Але значна частина вказаних норм має насамперед декларативний, ніж практичний, характер. Це призвело до того, що законодавство про права дитини здебільшого не реалізується, а то й просто порушується. Відсутність чіткого механізму контролю за його виконанням та неспроможність державного забезпечення неухильного дотримання гарантованих дитині прав, позбавляє її надійного соціального захисту. Жорсткі реалії сучасного економічного, соціально-демографічного і культурного становища у нашій країні об’єктивно довели не тільки безсилля держави у вирішенні проблем неповнолітніх, а й те, що сьогодні діти залишені сам-на-сам зі своїми проблемами, методи і шляхи розв’язання яких вони обирають самостійно. Прямий наслідок цього – збільшення кількості підлітків, чия поведінка виходить за межі моральних і правових норм і які стають об’єктом нагляду правоохоронних органів. Аналіз стану і причин протиправної поведінки неповнолітніх свідчить, що у більшості випадків вона є наслідком недбалого виконання батьками своїх обов’язків по вихованню дітей або ж неправомірних дій саме батьків або осіб які їх замінюють. Питання адміністративної відповідальності у цілому і адміністративної відповідальності неповнолітніх, зокрема, висвітлені у працях таких вчених-адміністративістів, як: В. С. Анджиевський, Д. М. Бахрах, М. І. Ветров, І. О. Галаган, І. П. Голосніченко, С. Т. Гончарук, Є. В. Додін, І. К. Ігошев, А. П. Ключніченко, Л. В. Коваль, Т. О. Коломєць, А. Т. Комзюк, В. К. Колпаков, С. Ф. Константинов, О. П. Рябченко та інших. І хоча останнім часом наукою адміністративного права приділяється належна увага загальним проблемам адміністративної відповідальності, з питань адміністративної відповідальності неповнолітніх та батьків або осіб, які їх замінюють [5].

Під адміністративною відповідальністю неповнолітніх треба розуміти негативну реакцію держави в особі уповноважених нею органів чи посадових осіб на протиправну поведінку підлітків віком від 16 до 18

років через застосування до них стягнень і заходів впливу, передбачених чинним адміністративним законодавством. Неповнолітні несуть адміністративну відповідальність з 16 років. У разі, якщо проступок скоєно особою до 16 років під впливом дорослих, то відповідальність (здебільшого – штраф) несуть дорослі.

Справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від 16 до 18 років, розглядаються судьями районних (міських) судів.

За вчинення адміністративного правопорушення до неповнолітнього віком від 16 до 18 років можуть бути застосовані такі заходи впливу.

а) зобов'язання публічно чи в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;

б) застереження;

в) догана (сувора догана);

г) передача неповнолітнього під нагляд батьків або особам, які їх замінують, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

Особи віком від 16 до 18 років підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах за такі адміністративні правопорушення:

1) незаконне вироблення, придбання, зберігання, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин у невеликих розмірах без наміру збути їх (ст. 44 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП));

2) дрібне розкрадання державного або колективного майна (ст. 51 КУпАП);

3) порушення водіями правил експлуатації транспортних засобів, правил користування ремнями безпеки або мотошоломами (ст. 121 КУпАП);

4) порушення правил дорожнього руху пішоходами, велосипедистами, водіями та іншими особами (ст. 12 КУпАП);

5) дрібне хуліганство (ст. 173 КУпАП);

6) стрільба з вогнепальної, холодної металевий чи пневматичної зброї в населених пунктах і в не відведених для цього місцях або з порушенням встановленого порядку (ст. 174 КУпАП);

7) злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовця чи образа їх (ст. 185 КУпАП);

8) порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передачі іншим особам або продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї (ст. 190 КУпАП) та ряд інших випадків.

При накладенні адміністративного стягнення до неповнолітніх враховуються характер вчиненого правопорушення, особа правопорушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують (обтяжують) відповідальність, а також обставини, які таку відповідальність виключають [6].

З метою забезпечення конституційного права неповнолітніх на захист обґрунтована пропозиція про необхідність внесення до КУпАП доповнення щодо права неповнолітнього на апеляційне та касаційне оскарження постанови суду про накладення на нього адміністративного стягнення та у зв'язку з цим про встановлення початку строку виконання рішення суду про адміністративне стягнення з дня набуття чинності постанови суду. У КУпАП є прогалини стосовно питань, ким і в якому порядку визначається стан неосудності особи (неповнолітнього), яка вчинила правопорушення. Оскільки КУпАП не передбачає проведення судово-психіатричної експертизи, пропонується проводити психіатричний огляд неповнолітніх, якщо є підстави вважати, що у них наявний психічний розлад. Порушення питання перед відповідними медичними установами про перевірку наявності у неповнолітнього психічного розладу доцільно покласти на батьків або органи опіки. Виходячи з принципу невідворотності відповідальності за правопорушення, пропонується встановити обов'язок правоохоронних органів порушувати адміністративні провадження за фактом вчинення деяких проступків, наслідки від яких наближує їх до злочинів (ст. 51, ст. 173 КУпАП). Якщо в процесі перевірок по кожному із таких фактів буде встановлено, що вчинили такі правопорушення неповнолітні – здійснювати провадження по справі належить доручити кримінальній міліції у справах неповнолітніх. Обґрунтована доцільність внесення пропозиції щодо змін та доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення: ввести до КУпАП окремих розділ «Адміністративна відповідальність неповнолітніх», в якому відобразити особливості притягнення неповнолітніх до адміністративної відповідальності, передбачити перелік статусних правопорушень та їх поняття, за вчинення яких застосовуються заходи виховного впливу; доповнити ст. 255 КУпАП пунктом 17, в якому необхідно відобразити вимоги ст. 5 Закону України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх», а саме: складання протоколу про адміністративні правопорушення неповнолітніх, а також їх

батьків або опікунів, які не виконують обов'язки щодо виконання і навчання неповнолітніх, покладається на кримінальну міліцію у справах неповнолітніх [7]; доповнити ст. 241 КУпАП частиною другою, в якій передбачити відповідальність неповнолітнього у разі ухилення від застосованих до нього заходів впливу або у випадку вчинення ним повторного адміністративного правопорушення протягом року; внести нові види адміністративних стягнень – громадські роботи від 15 до 30 год., а систему заходів виховного впливу (ст. 241 КУпАП) доповнити пунктом – покладення на неповнолітнього, який досягнув 16-річного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків. Внести до КУпАП додаткові обмеження щодо неповнолітнього, які передбачають заборону відвідувати певні громадські місця, використовувати деякі форми дозвілля, у тому числі пов'язані з керуванням механічними засобами, з обмеженням перебування поза домом після 23-ї години, вимоги щодо повернення до освітнього закладу або працевлаштування за допомогою спеціалізованої державної установи; обґрунтовано доцільність надання можливості суду застосовувати до неповнолітніх правопорушників такий виховний вплив, як направлення до центрів медико-соціальної реабілітації; внести до КУпАП норми, що зобов'язують посадових осіб приймати від громадян заяви про адміністративні правопорушення неповнолітніх, якщо складання протоколу входить до їхньої компетенції; законодавчо зобов'язати органи кримінальної міліції у справах неповнолітніх у процесі адміністративного розслідування по справах, передбачених ч. 2 ст. 13, 1851, 1853, 1859 КУпАП встановлювати причини вчинення адміністративних проступків, обставини, що характеризують неповнолітніх правопорушників (вік, характеристика особи неповнолітнього, умови життя та виховання, обставини, що негативно впливають на виховання підлітка) та пом'якшують їх відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 26 травня 1996 р. // Верховна Рада України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Конвенції про права дитини: за станом на 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс] – режим доступу : // www.ligazakon.ua
3. Сімейний Кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року // Верховна Рада України – 2002. – № 21. – Ст. 135.

4. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
5. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р., зі змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : наук.-практ. коментар / Р. А. Калужний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібной та інш. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2007. – 781 с.
7. Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх: Закону України від на 24 січня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6.– Ст. 35.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У ВИПАДКАХ СІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ

STOSOWANIE MEDIACJI W WYPADKACH RODZINNEGO PRZEMOC

Хороманська Агнешка (Choromańska Agnieszka)

*підкомісар поліції, викладач Інституту
адміністративного права Вищої школи
поліції в Щитно (Республіка Польща),
магістр права*

Dokonując zestawienia wcześniejszych analiz nt. mediacji i powyższych rozważań kategorycznie należy opowiedzieć się za praktyką stosowania mediacji w sprawach z art. 207 k.k., choć jednocześnie trzeba sobie zdawać sprawę z oporyw nie tylko ze strony środowisk prawniczych, ale i nierzadko stowarzyszeń mediacyjnych. Faktycznie z samej definicji przemocy wynika element przewagi sprawcy nad ofiarą, a przecież warunkiem koniecznym do rozwiązania konfliktu między osobą stosującą przemoc a jej ofiarą jest zrywanie praw obu stron. Czy jednak tradycyjne postępowanie jest w stanie podolać temu zadaniu? Pytanie to wydaje się być pytaniem retorycznym. Proces karny określany jest wszak mianem zespołu prawnie uregulowanych czynności, których celem jest wykrycie przestępstwa i jego sprawcy, osądzenie go i ewentualnie wykonanie kary, środków karnych czy zabezpieczających. Osoba pokrzywdzona i zaspokojenie jego potrzeb odsunięte są niestety na plan dalszy. Nie byjmy się tego powiedzieć – ofiara traktowana jest w sposób przedmiotowy, z punktu widzenia sądu – jest źródłem dowodowym, ktrye ma

dostarczyć ewentualnych informacji w sprawie. Poza tym procedura sądowa nie sprzyja porozumieniu, skłania bowiem strony do walki, jeszcze bardziej konfliktuje.

Prybą podjęcia skutecznej walki ze zjawiskiem przemocy domowej niewątpliwie ma być Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie [1] oraz obowiązujący od 08.06.2010 r. przepis art. 275 § 3 k.p.k. mywiący, iż «jeżeli zachodzą przesłanki do zastosowania tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej na szkodę osoby najbliższej albo innej osoby zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, zamiast tymczasowego aresztowania można zastosować dozjr, pod warunkiem że oskarżony w wyznaczonym terminie opuści lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym oraz określi miejsce swojego pobytu». Temu samemu celowi służyć ma także rozwiązanie art. 275a k.p.k. – nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym oraz art. 244 § 1a i 1b k.p.k. – zatrzymanie osoby w przypadku popełnienia przestępstwa na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej. Musimy jednak zdać sobie sprawę z faktu, iż problemy ofiar przemocy w rodzinie nie kończą się wraz z uprawomocnieniem wyroku sądu karnego. Jak słusznie zauważa Anna Sitarska »najczęściej wyrok stanowi dopiero początek sądowych batalii. Jeżeli ofiara zdecyduje się na rozwód lub separację, to czeka ją kolejna konfrontacja ze sprawcą. Konieczność rozstrzygnięcia o prawie do opieki czy kontaktów z dziećmi, jak rywnież w kwestii alimentów będzie przedłużała czas trwania postępowania. Jeżeli do tego dojdą sprawy o podział majątku czy eksmisję, to okaże się, że doprowadzenie na drodze sądowej przez ofiarę do zaspokojenia wszystkich jej potrzeb będzie trwało wiele miesięcy» [2]. Odpowiedzią na taki stan rzeczy jest niewątpliwie mediacja. Instytucja ta pozwala wpływać pokrzywdzonemu na przebieg i rezultat procesu karnego. Poza tym postępowaniem mediacyjnym kieruje wspomniana już wcześniej zasada rywności stron, pokrzywdzony może stawiać żądania, wyrażać swoje potrzeby, emocje i to do niego właśnie należy decyzja ostatecznej decyzji co do treści ewentualnej ugody. Wzajemne zaufanie uczestników postępowania, w tym i do mediatora wzmacnia zasada poufności. Zobowiązuje ona mediatora do zachowania w tajemnicy wszystkiego, co zostało powiedziane w trakcie mediacji. Warto w tym momencie wspomnieć o niedopatrzaniu ustawodawcy jakim jest brak zapisu w kodeksie postępowania karnego, który zakazywałby przesłuchiwanie mediatora na okoliczność przebiegu mediacji.

Niejako na poparcie głoszonych tez warto przytoczyć wyniki badań Agnieszki Harasimiuk [3, s. 32-35], otóż z 65 spraw skierowanych przez sędziów do mediacji aż 32 stanowiły postępowania z art. 207 k.k. Wśród argumentów za taką procedurą Agnieszka Harasimiuk wymienia ekonomikę

postępowania (wskazując, iż sprawy z art. 207 k.k. toczą się w sądzie nawet przez okres 2 lat, podczas gdy mediacja trwa maksymalnie 1 miesiąc). Poza tym słusznie zauważa, iż «oskarżony i pokrzywdzony często mieszkają ze sobą w jednym mieszkaniu, są na siebie skazani, więc własne, wspólnie wypracowane uzgodnienia oraz zobowiązania mają większą szansę realizacji niż te narzucone z zewnątrz» [3, s. 32]. Tym bardziej, że rodzina rzadko kiedy chce, aby mąż, ojciec trafił do więzienia, wszak «Mąż jak nie pije, to zachowuje się jak inny, normalny człowiek»[3, s. 33]. Zresztą nawet jeżeli sprawca zostanie surowo ukarany, a ofiara odczuje wątpliwą satysfakcję z kary, to przede wszystkim efektem przeprowadzonego postępowania będzie frustracja, wynikająca z bycia świadkiem i przeświadczenia, że nikt nie liczy się z jego problemami i oczekiwaniami. Trzeba też mieć na uwadze fakt, iż nierzadko pokrzywdzony wnosi sprawę o znęcanie z art. 207 k.k. mając na celu wyłącznie uzyskanie swoistej karty przetargowej na sprawie rozwodowej.

Oczywiście mediacje w tak szczególnych sprawach mogą zakończyć się już na samym początku procedury mediacyjnej, ktryaś ze stron może wszak odmówić przystąpienia do mediacji. Może też się zdarzyć, iż finał będzie stanowiła wyłącznie rozmowa, nie uwieńczona podpisaniem porozumienia, może też wreszcie zostać podpisana ugoda. Jak słusznie zauważa się w literaturze przedmiotu [4-7], sukcesem będzie już jednak sama pryba podjęcia negocjacji, przeanalizowanie tego co się wydarzyło, poszukiwanie przyczyn takiego stanu rzeczy, oraz zastanowienie się nad dalszym postępowaniem i ewentualną naprawą.

Przykładowo treść ugody może mieć następującą postać:

«Ja, Tadeusz S., zobowiązuje się, że nie będę nadużywał alkoholu;

Ja, Agata S., zobowiązuje się wspierać mojego ojca w jego zobowiązaniu z punktu 1 niniejszej ugody, poprzez rozmowę, kiedy zarywno ja, jak i myj ojciec będziemy bez użycia alkoholu;

Ja, Tadeusz S., zobowiązuje się rozpocząć terapię dla uzależnionych od alkoholu, jeśli złamię moje zobowiązanie zawarte w punkcie 1 niniejszej ugody w Ośrodku Uzależnień w Lublinie przy ul. Karłowicza 1;

Ja, Agata S., zgłoszę mojego ojca do komisji rozwiązywania problemyw alkoholowych w Ośrodku Uzależnień przy ul. Karłowicza 1 w Lublinie, jeśli myj ojciec nie wypełni punktu 4 niniejszej ugody;

Ja, Agata S., postaram się nie używać alkoholu, kiedy myj ojciec będzie odbywać terapię dla uzależnionych od alkoholu w Ośrodku przy ul. Karłowicza w Lublinie;

My, Agata S. i Krystyna S., uważamy sprawę za zamkniętą pod warunkiem, że Tadeusz S. dotrzyma warunkiw określonych w punkcie 1, 2,

4 niniejszej ugody. Jeśli złamie postanowienia niniejszej ugody wrycimy ze sprawą do Sądu»[3, s.34-35].

W przypadku ugody sąd dodatkowo może skorzystać z instrumentów, w jakie wyposażało go prawo karne, a mianowicie wesprzeć zawartą ugodę poprzez: orzeczenie dozoru kuratora, narzucenie obowiązku powstrzymywania się od nadużywania alkoholu, warunkowe umorzenie sprawy (w momencie naruszenia przez oskarżonego zobowiązań wynikłych z ugody mediacyjnej, pokrzywdzony może złożyć w sądzie wnioski o podjęcie warunkowo umorzonych postępowania), zarządzenie wykonania kary, gdy oskarżony nie wypełni ugody mediacyjnej i innych narzuconych przez sąd obowiązków.

BIBLIOGRAFIA:

1. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. 2005, nr 180, poz. 1493).
2. A Sitarska, Przemoc w rodzinie a mediacja. Prokuratura i Prawo 1, 2006.
3. A Harasimiuk, «Znęt», czyli art. 207. Robić mediację, czy nie robić?, Mediator nr 47, 4 (2008), s. 32-35.
4. K Bargiel-Matuszkiewicz, Negocjacje i mediacje, Warszawa 2007.
5. B Czarnecka-Działuk, D Wójcik, Mediacja w sprawach nieletnich w świetle teorii i badań, Warszawa 2001.
6. A Kalisz, A Zienkiewicz, Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu, Warszawa 2009.
7. M Tabernacka, Negocjacje i mediacje w sferze publicznej, Wolters Kluwer 2009.

ІІІ. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО. СІМЕЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ ПОБУТОВОГО ПІДРЯДУ

Басовська Анна Миколаївна
здобувач Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва імені
академіка Ф. Г. Бурчака Національної
академії правових наук України

В юридичній літературі прийнято договірні умови об'єднувати у певні групи, при цьому найбільш поширеним є об'єднання договірних умов у три групи такі як істотні, звичайні, випадкові. На сьогодні законодавець розкриває зміст тільки першої групи умов – істотних. Воно й зрозуміло, адже завдяки істотним умовам договору можна визначити наявність чи відсутність самого правочину. До того ж статтею 638 ЦК України встановлено, що договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди усіх істотних умов договору.

В юридичній літературі існує думка, що істотні умови це умови загальні для усіх цивільних договорів, серед яких виділяють умови про предмет договору, ціну, строк і умови щодо яких за попередньою заявою хоча б однієї зі сторін повинно бути досягнуто згоди [8, с. 22]. На думку В. Кофмана, до істотних умов відносяться умови, закріплені в імперативній нормі закону [6, с. 420]. Не зовсім поділяючи думку вченого стверджуємо, що будь-яка із сторін може визнати недостатніми ті умови, що названі істотними у законі або є необхідними для договору і зажадати включення у договір додаткових умов, без яких умови договору не будуть влаштовувати сторін. Наприклад, за договором побутового підряду при пошитті костюма замовник може зажадати включити до умов договору вказівку про структуру (склад) та якість матеріалу який надається замовником на пошиття даного костюма. Більше того, якщо замовник забажає виконання договору побутового підряду конкретним (кваліфікованим) фахівцем, то про це він повинен вказати при укладенні договору, оскільки і в цьому випадку така умова також набуває значення істотної. В цьому випадку підрядник зобов'язаний назвати замовнику особу, яка буде виконувати його роботу, якщо за характером виконуваної

роботи це має значення, і тільки з досягненням згоди договір буде вважатися укладеним.

На відміну від істотних умов, виділення умов звичайних та випадкових здійснюється виключно в юридичній літературі. В. В. Луць, зазначає, що звичайні умови – це умови, які передбачаються в законі чи іншому нормативно-правовому акті та стають обов'язковими для сторін внаслідок самого факту укладення договору [7, с. 34]. Вчений стверджує, що від істотних, звичайні умови відрізняються тим, що вони не потребують окремого погодження, їх не обов'язково зазначати в тексті договору. Так, наприклад, якщо за договором побутового підряду сторони обумовивши ціну виконаних робіт при цьому не вказали про момент оплати виконаних робіт, то тут діятиме диспозитивне правило, яке встановлене у ч. 2 ст. 873 ЦК України: робота оплачується замовником після її остаточного передання підрядником.

Випадковими прийнято вважати такі умови договору, які погоджені сторонами у відступ від положень диспозитивних норм або з метою вирішення питань, що взагалі не врегульовані законодавством. Наприклад, за договором побутового підряду вказівка про матеріал який надається замовником для пошиття виробу вважатиметься випадковою.

В юридичній літературі іноді виділяються і інші види договірних умов, зокрема на рівні з істотними називають ще й «приписні» умови, це ті умови, про необхідність включення яких у текст договору передбачається законодавством, «ініціативні» умови, які не визначені законодавством проте включення їх умов договору вирішується сторонами, та «відсилочні», які передбачають, що у відповідному питанні сторони керуються зазначеними нормативними актами [2, с. 50-51]. Натомість інші істотні умови можуть бути визначені в самому ЦК України чи інших нормативно-правових актах й стають обов'язковими для учасників підрядних відносин внаслідок самого факту укладення договору. Від істотних звичайні умови відрізняються відсутністю у сторін потреби у їх погодженні безпосередньо в договорі, оскільки такі застереження уже містяться в нормі законодавчого акта та повинні враховуватись учасниками таких відносин. Так, до укладення договору побутового підряду підрядник повинен надати замовникові необхідну та достовірну інформацію про запропоновані роботи: їх види та особливості, про ціну та форми оплати, а також повідомити замовникові на його прохання інші відомості, що стосуються договору (ст. 868 ЦК України). Така інформація при укладенні договору побутового підряду стає основою для визначення його істотних умов.

Істотними є й ті умови, які хоч і не названі як істотні в законі, але необхідні для договорів такого виду. Коло таких умов залежить від правової природи (сутності) договору, його предмета, основних прав та обов'язків сторін тощо. На думку С. А. Денисова, розділені раніше умови на такі, що визнані істотними за законом та такі, що зумовлюються характером договору, практично об'єднані, і другий вид істотних умов договору (умови, необхідні для договорів даного виду) фактично втрачається як самостійний [4, с. 239]. І. І. Зазуляк стверджує, що умови необхідні для договорів даного виду підкреслюють специфіку тих чи інших договорів, як правило, без таких умов договір втрачає притаманні йому риси та індивідуальність, отже, з міркувань розумності такі умови повинні формулюватись. Оскільки законодавство часто закріплює ті правовідносини, що вже об'єктивно склалися в цивільному обороті, визначення умов, необхідних для договорів даного виду залишає підстави для подальшого законодавчого регулювання істотних умов [5, с. 104].

Істотного значення набувають також ті умови договору, на погодженні яких наполягає хоча б одна зі сторін (в літературі їх ще іменують індивідуальними) [10, с. 159]. Про співвідношення тих істотних умов, що визначені в законі, та тих, що «породжені» учасниками підрядних відносин, на думку А. Б. Гриняка, вдається можливим вважати, що всі істотні умови в ідеалі мають узгоджуватись і навіть породжуватись самим учасниками, а закон, визначаючи коло істотних умов, лише допомагає їм зорієнтуватись у колі тих умов, які для певного виду підрядного договору є необхідними [3, с. 236]

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, розуміємо, що у договорі побутового підряду усі умови – істотні, звичайні, випадкові, ініціативні, приписні чи відсилочні – після укладення договору стають однаково обов'язковими, і сторони повинні додержуватися їх, при цьому передовими, тобто найголовнішими повинні залишатися все ж таки істотні умови, адже без погодження останніх договір побутового підряду буде вважатися неукладеним. Момент укладення слід вважати видачу квитанції або іншого документу, що підтверджує укладення договору побутового підряду.

Список використаних джерел:

1. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Кн. 1: Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М., 2001. – С. 295-296.

2. Гражданское право: В 2 т. / Под. ред. Е. В. Сухонова. – М., 1993. – Т. 2. – 428 с.
3. Гриняк А. Б. теоретичні засади правового регулювання підрядних зобов'язань у цивільному праві України: монографія / А. Б. Гриняк. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. – С. 236.
4. Денисов С. А. Некоторые общие вопросы о порядке заключения договора / С. А. Денисов // Актуальные вопросы гражданского права / Под ред. М. И. Бригинского. – М.: Статут, 1998. – С. 239.
5. Зазуляк І. І. Істотні умови договору: теоретичний аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / І. І. Зазуляк. – К., 2009. – С. 104.
6. Кофман В. И. Советское гражданское право / В. И. Кофман. – М., 1968. – Т. 1-425 с.
7. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності / В. В. Луць. – К., 1999. – 560 с.
8. Хозяйственный договор: Общие положения / Под ред. Н. Н. Степанова. – Свердловськ, 1986. – 136 с.
9. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т. 2. – 552 с.
10. Цивільне право: підручник у 2-х т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін., за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х.: Право. – 2011. – Т. 2. – С. 159.

ПРИВИЛЕГИРОВАННЫЕ АКЦИИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ПОЛЬШИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Богустов Андрей Алексеевич

*доцент кафедры гражданского
и международного права Гродненского филиала
«БИП – Институт правоведения» (Республика
Беларусь), кандидат юридических наук*

Развитие акционерного права Польши характеризуется закреплением возможности выпуска привилегированных акций разных типов. При этом § 1 ст. 351 Кодекса торговых товариществ 2000 г. [1] (*далее – KSH*) дает определение таких ценных бумаг в самом общем виде, устанавливая, что общество может выпускать акции с особыми установленными уставом правомочиями. Подобное предельно

широкое определение вполне соответствует подходам, используемым современным законодательством большинства зарубежных государств. Например, В.П. Мозолин еще в середине 60-х годов XX века указывал: «Сам термин привилегированные акции ныне говорит лишь о наиболее общих чертах понятия этого вида акций, не раскрывая конкретных особенностей многочисленных и весьма разнообразных категорий привилегированных акций, выпускаемых корпорациями. Для установления последних необходимо ознакомление с уставами и другими актами корпораций, на основании которых осуществляется выпуск этих акций» [2, с. 205].

Разнообразие типов привилегированных акций закрепляется в § 1 ст. 351 KSH устанавливающего, что возможен выпуск ценных бумаг выражающих предусмотренные уставом особые права акционера в отношении общества. Такие правомочия могут касаться права голоса, права на дивиденды и права на получение части имущества общества при его ликвидации. Подобный перечень дополнительных правомочий владельца привилегированных акций предусмотрен в § 2 ст. 351 KSH. Однако подобный перечень не носит исчерпывающего характера. И, более того, «устав может связать возникновение подобных привилегий с совершением каких-либо действий в отношении общества до момента его регистрации, с истечением установленного срока либо наступлением определенных условий» [3, с.146].

Привилегии в отношении голоса в соответствии с § 2 ст. 352 KSH обеспечивают акционеру не более двух голосов на общем собрании. Подобное право подлежит погашению в случае трансформации выражающей ее акции в предъявительскую ценную бумагу либо отчуждения такой акции, с нарушением предусмотренного уставом порядка и не может устанавливаться в публичном акционерном обществе.

Акции, предусматривающие привилегированный порядок получения дивидендов, как следует из § 1 и 2 ст. 353 KSH, обеспечивают владельцу право участия в части прибыли общества, предназначенной для распределения между акционерами на более выгодных условиях чем те, которые установлены для владельцев обыкновенных акций. Однако по общему правилу размер выплачиваемых по таким акциям дивидендов не может превышать более чем на половину размер выплат владельцам простых акций. Кроме того привилегированные акции подобного типа не могут устанавливать дополнительных правомочий в отношении получения части имущества акционерного общества в случае его ликвидации (§ 3 ст. 353 KSH).

Акции, предусматривающие привилегии на получение части имущества общества в случае его ликвидации, могут выражать либо право на выплату сумм в размере, превышающим квоты причитающиеся владельцам простых акций, либо право на преимущественное перед другими акционерами удовлетворение своих требований к акционерному обществу, либо совокупность указанных правомочий. В ст. 472 KSH закрепляется, что в случае недостаточности имущества общества для осуществления расчетов по таким привилегированным акциям, ответственность перед их владельцами несут акционеры не полностью оплатившие свой вклад в уставный фонд.

Говоря о правовом режиме привилегированных акций, следует обратить внимание, что выражение ими дополнительных прав имущественного характера само по себе не влечет ограничения права голоса на общем собрании. Как будет показано ниже, подобные ограничения могут устанавливаться только в случаях предусмотренных уставом общества. Это существенно отличается от режима привилегированных акций применяемого в законодательстве большинства стран бывшего СССР. В свою очередь необязательный характер лишения владельца привилегированной акции права голоса закрепляется в законодательстве ряда европейских стран. Например, на возможность, но не обязательность подобного ограничения указывает § 11 Акционерного закона Германии [4] и ст. 656 ШОЗ [5]. Более того владельцам привилегированных акций предоставляются дополнительные возможности по контролю за принятием отдельных решений акционерным обществом. Так, из анализа ст. 419 KSH можно сделать вывод, что отдельное голосование среди держателей акций определенных типов должно проводиться в случаях принятия решений способных нарушить права владельцев таких акций. В частности, отдельное голосование может проводиться при рассмотрении вопросов:

- об изменении устава, уменьшения размера уставного фонда и аннулирования акций;
- о выпуске новых акций, предоставляющих одинаковые права либо дополнительные полномочия по сравнению с ранее выпущенными привилегированными акциями.

Действующее законодательство лишь указывает на основные виды привилегированных акций, но не содержит их исчерпывающего перечня и оставляет возможность уставу общества предусматривать типы таких акций, не предусмотренных законодательством, но не противоречащих ему. Например, в литературе существует мнение, что «устав общества

может предусматривать и иные привилегии, например в отношении приобретения вновь выпускаемых акций либо в отношении аннулирования акций» [3, 147].

Установление настолько широких возможностей для дифференциации режима привилегированных акций позволяет сделать вывод о существовании в польском праве еще одной тенденции – сближения правового статуса акций и облигаций. В юридической литературе указывается, что подобные процессы в законодательстве зарубежных стран имеют место на протяжении последних десятилетий [6, XII–XIII]. Стирание отличий между акциями и облигациями впервые получило закрепление именно в американском праве в 50-60-х годах XX века [7, 49-51]. Следовательно, подобное сближение выступает проявлением усиления влияния акционерного права США на законодательство европейских стран.

Список використаних джерел:

1. Kodeks spółek handlowych: Ustawa z 15.9.2000 r. // Dziennik Ustaw. – 2000. – № 94. – poz. 1037 ze zm.
2. Мозолин, В.П. Корпорации, монополии и право в США / В.П. Мозолин. – М. : Изд-во Мос. гос. ун-та, 1966. – 394 с.
3. Podstawy prawa cywilnego i handlowego. Tom II Prawo handlowe / pod red. E. Gniewka. – Warszawa: C. H. Beck. – 230 s.
4. Акционерный закон Германии, 6 сентября 1965 г. / Германское право. Часть 2. Торговое уложение и другие законы. – М. : МЦФЭР, 1996. – С. 163–327.
5. Швейцарский обязательственный закон. Федеральный закон о дополнении Швейцарского гражданского кодекса (Часть пятая: Обязательственный закон): от 30 марта 1911 г. (по состоянию на 1 марта 2012 г.). – М. : Инфотропик Медиа, 2012. – 567 с.
6. Туманов, В. А. Вступительная статья / В. А. Туманов // Акционерное общество и товарищество с ограниченной ответственностью: сб. зарубежн. законодательства. – М. : БЕК, 1995. – С. VI–XIV.
7. Сыродоева, О. Н. Акционерное право США и России (сравнительный анализ) / О. Н. Сыродоева. – М. : Спарк, 1996. – 112 с.

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Ільницька Ольга Миколаївна

студентка III курсу гр. ДП-211

*Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

Право інтелектуальної власності належить кожному, воно закріплене на конституційному рівні «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.» (ст. 54 Конституції України) [3].

Інтелектуальна власність – це результат творчої діяльності людини.

Об'єктами цієї власності є ідеї людини, що втілюються у матеріальних носіях, зокрема це:

- літературні та художні твори;
- комп'ютерні програми;
- компіляції даних (базиданих);
- виконання;
- фонограми, відеограми, передачі (програми) організації мовлення;
- наукові відкриття;
- винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
- компонування (топографії) інтегральних мікросхем;
- раціоналізаторські пропозиції;
- сорти рослин, породи тварин;
- комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення;
- комерційні таємниці.

Інтелектуальна власність безпосередньо пов'язана з творчістю людини, тобто її цілеспрямованою пошуковою діяльністю, результатом якої є щось якісно нове, яке вирізняється новизною, оригінальністю, неповторністю, та певною унікальністю. Це своєрідне право

на результати розумової діяльності творця у науковій, художній та інших сферах діяльності.

Згідно зі статтею 2 Конвенції [4] про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, до неї відносяться права на наукові, літературні, художні та інші вище визначені об'єкти, а також захист проти недобросовісної конкуренції та інші права, які відносяться до індивідуальної діяльності у науковій, виробничій, літературній та мистецькій галузях.

Суб'єктами права інтелектуальної власності є:

- творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо);
- інші особи, яким належать особисті не майнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до Цивільного кодексу України,[5] іншого закону чи договору.

Розрізняють:

1) особисті не майнові права інтелектуальної власності, які належать творцеві, не можуть відчужуватися (передаватися), крім випадків передбачених законом. Такими правами є:

- право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- право перешкоджати будь-якому посяганням на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;
- Інші особисті не майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом;

2) майнові права інтелектуальної власності, які можуть належати автору та іншим особам, можуть бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватися в інших цивільних правовідносинах:

- право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право перешкоджати не правомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права Інтелектуальної власності, встановлені законом.

Особисті не майнові права інтелектуальної власності є чинними, як правило, безстроково.

Майнові права є чинними протягом строків визначених законом. Так, строк чинності таких прав на твір спливає через 70 років, що відковується з 1 січня року, наступного за роком смерті автора чи останнього із співавторів, який пережив інших співавторів, крім випадків передбачених законом.

Право інтелектуальної власності регулює право на літературний, художній та інший твір (авторське право). Твором є об'єкти авторського права без виконання будь-яких формальностей щодо них та незалежно від їх завершеності, призначення, цінності, а також способу чи форми їх вираження.

Авторське право закріплюється:

1) публікаційним способом:

твір – публікація – право власності

2) реєстраційним способом:

– заява автора на реєстрацію – державне агентство по авторських правах – сертифікат про авторські права. Не є об'єктами авторського права:

– акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення тощо), а також їх офіційні переклади;

– державні символи України, грошові знаки, емблеми тощо, затверджені органами державної влади;

– повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації;

– інші твори, встановлені законом.

Право інтелектуальної власності також регулює суміжні права, об'єктами яких є:

– виконання;

– фонограми;

– відеограми;

– програми (передачі) організації мовлення.

Право інтелектуальної власності на виконання виникає з моменту першого його здійснення, на фонограму чи відеограму – з моменту її вироблення, на передачу (програму) організації мовлення виникає з моменту її першого здійснення.

Особа, яка має суміжне право, для сповіщення про свої права може використовувати спеціальний знак, встановлений законом.

Україна є учасником найважливіших міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, у тому числі:

- Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності;
- Всесвітньої конвенції про авторське право;
- Паризької конвенції про охорону промислової власності;
- Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків;
- Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів;
- Конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм;
- Ніццької угоди про міжнародну класифікацію товарів та послуг для реєстрації знаків, та інші.

Законодавство про інтелектуальну власність спрямоване на захист особистих не майнових і майнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Список використаних джерел:

1. Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. – К., 2001.
2. Дзера О.В. Розвиток права власності громадян в Україні. – К., 1996.
3. Конституція України
4. Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності
5. Право інтелектуальної власності: Підруч. / За ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького – К., 2002.
6. Цивільний кодекс України.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА СУБ'ЄКТІВ ПРИМІРНИХ ДОГОВОРІВ

***Кицик Ярослав Романович**
аспірант Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва імені
академіка Ф. Г. Бурчака Національної
академії правових наук України*

Примірний договір – є особливим регулятором договірних відносин в сфері господарювання. Він закріплюється в нормативно-правових актах Кабінету Міністрів України, міністерств, що уповноважені Президентом України та актах інших центральних органів виконавчої влади.

Головною метою затвердження органами державної влади примірних договорів, судячи зі змісту ч. 2 ст. 179 Господарського кодексу України [1, с. 103], є рекомендувати *суб'єктам господарювання* орієнтовні умови господарських договорів, а додатковою – спростити можливість укладення договорів в сфері господарювання [2, с. 319], чи як вказує Г. В. Пронська, – орієнтувати на грамотне вирішення питань [3, с. 626]. Тобто, примірні договори є різновидом проявів диспозитивного впливу держави, на договірні відносини.

Проте, на нашу думку, існує певна проблема з визначенням кола суб'єктів, яким рекомендуються примірні договори в господарському праві. Ч. 4 ст. 179 Господарського кодексу України визначає, що при укладенні господарських договорів *сторони* (при цьому поняття «сторони» більш змістовне ніж поняття «суб'єкти господарювання») можуть визначити зміст договору на основі вільного волевиявлення, примірного договору, типового договору, договору приєднання [1, с. 103-104].

Далі зі змісту цієї ж статті уточнюється зміст поняття «сторони», що стосується виключно примірних договорів (у всіх інших випадках – на основі вільного волевиявлення, типового договору, договору приєднання, поняття «сторони» не має уточнень і вживається як «сторони господарського договору»). А стосовно примірних договорів, поняття «сторони», можна розцінювати лише як «суб'єкти господарювання», оскільки примірні договори їм рекомендується.

На нашу думку, це в деякій мірі, може викликати проблеми при використанні примірних договорів. Так, зважаючи на те, що сторонами господарських договорів можуть бути не тільки суб'єкти господарювання, вважаємо, що більш доцільно було б вживати ширше поняття, яке вказане в ст. 2 Господарського кодексу України [1, с. 4], – *учасники відносин в сфері господарювання*, що включає в себе суб'єктів господарювання, споживачів, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадян, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Ще одним варіантом вирішення даної проблеми є зміна формулювання ч. 2 ст. 179 Господарського кодексу України в частину того, що Кабінет Міністрів України та інші державні органи можуть рекомендувати орієнтовні умови господарських договорів (примірні договори) не суб'єктам господарювання, як це зазначено на сьогоднішній день, а сторонам.

При цьому приєднуємось до позиції, О. А. Беляневич, яка зазначає, що у точному значенні слова про *примірні договори* можна говорити лише тоді коли, вони затверджуються уповноваженими органами державної влади як *рекомендовані для невизначеного кола осіб* правові договірні моделі [4, с. 188].

Важливість удосконалення даної норми, також пояснюється тим, що використання примірного договору впливає на порядок укладання господарських договорів, а саме, при укладенні господарських договорів на основі примірних договорів, господарський договір має бути викладений не інакше як у вигляді єдиного документу, відповідно до ч. 3 ст. 184 Господарського кодексу України [1, с. 107]. Тому для того, щоб зменшити вірогідність невиконання відповідної імперативної норми, пропонуємо внести вищезазначені зміни.

Таким чином примірний договір виступаючи важливим регулятором договірних відносин в господарському праві України, потребує окремого вдосконалення в рамках вітчизняного законодавства. Дані вдосконалення допоможуть забезпечити існування сприятливого правового режиму господарських договірних відносин.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 липн. 2013р). – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2013. – 208 с. – (Кодекси України)
2. Науково – практичний коментар Господарського кодексу України: 2 – ге вид., переробл. і допов. / За заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини; Кол. авт.: О.А. Беляневич, О.М. Вінник, В.С. Щербини та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 720 с.
3. Пронська Г.В. Вибране. – К. : Освіта України, 2013. – 696 с.
4. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія. – Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.

ЧАСОВІ МЕЖІ ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ПРОДАВЦЕМ ЩОДО ПЕРЕДАЧІ ТОВАРУ

Маковій Віктор Петрович

*начальник кафедри цивільно-правових
дисциплін Одеського державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент*

Виконання обов'язку продавця з передачі товару покупцеві пов'язано з забезпеченням реалізації принципу належного виконання зобов'язання щодо належних сторін (ст. 527 ЦК), належного строку (ст. 530 ЦК), належного місця (ст. 532 ЦК) тощо. Крім загальних приписів у ст. ст. 663, 664 ЦК деталізовано сутність належного строку та моменту виконання даного обов'язку, що підтверджує значимість цих категорій для захисту інтересів покупця.

При цьому ст. 663 ЦК містить норми відсильного характеру, встановлюючи диспозитивне можливість врегулювання питання строку в межах договору купівлі-продажу або загальних положень ст. 530 ЦК щодо належного строку виконання зобов'язання. Зокрема у мотивувальній частині постанови Вищого господарського суду України від 22.04.2008 року у справі №35 / 311, згідно матеріалів якої строк передавання товару не був встановлений сторонами, з посиланням на ч. 2 ст. 530 та ст. 693 ЦК вказано на відсутність дій покупця, які б свідчили про пред'явлення вимоги до продавця щодо передавання товару й слугували б початковим моментом перебігу семиденного строку, чого апеляційна інстанція не врахувала.

Питання моменту виконання обов'язку продавця з передачі товару досить тісно пов'язане з моментом переходу права власності від продавця до покупця й, відповідно, ризику випадкового знищення або випадкового пошкодження майна, що є предметом договору купівлі-продажу. Стаття 334 ЦК чітко ув'язує обидва визначені моменти, тому говорячи про момент виконання обов'язку продавця за загальним правилом необхідно мати на увазі момент виникнення права власності у покупця. Через це ст. 664 ЦК може бути розтлумачена як спеціальна по відношенню до ст. 334 в частині виникнення права власності за договором купівлі-продажу з урахуванням диспозитивності цивільно-правових приписів.

У приписах даних правових норм чітко простежується диспозитивне та імперативне начало правового регулювання. Зокрема,

отримання товару покупцем за його місцезнаходженням як момент виконання відповідного обов'язку продавцем крім договору може бути врегульованим і приписом законодавства, на прикладі передачі нерухомого майна в межах п.1 ч.1 ст. 532 ЦК. До речі, в переважній більшості юридичним фактом, що підтверджує передання об'єкта нерухомості у розпорядження уповноваженої особи, прийнято визнавати погодження та підписання сторонами відповідного акту.

На підтвердження зазначеного у наведеній статті тлумачиться сутність поняття «надання товару у розпорядження покупця».

З метою виконання обов'язку продавця з передачі товару з тих чи інших підстав досить часто залучаються треті особи (перевізник, організація зв'язку тощо), яка в силу своєї спеціалізації може здійснити визначені дії. Тому виникає питання: з якого ж моменту обов'язок з передачі майна покупцеві можна вважати виконаним? Вирішення цього питання знаходиться у площині відмежування договору купівлі-продажу й договору допоміжного характеру (перевезення, надання відповідної послуги).

Так, якщо за договором купівлі-продажу передбачена доставка товару, тобто допоміжний договір укладається між продавцем та третьою особою або ж досягається домовленість безпосередньо в основному договорі, то й моментом виконання відповідного обов'язку буде момент вручення товару покупцеві перевізником, організацією зв'язку тощо. З урахуванням зазначеного вище ідентифікація або індивідуалізація товару у такому випадку буде відбуватись у момент його передачі зазначеній третій особі.

Наприклад, факт передавання жита сільськогосподарським виробничим кооперативом «Мрія» на зберігання ВАТ «Ківерцівський ХПП» за договором купівлі-продажу між кооперативом та ТОВ «Аргос» був визнаний Господарським судом Волинської області від 27 вересня 2006 року як обставина, що обґрунтовує виконання продавцем обов'язку щодо передачі товару, незважаючи на відсутність договору зберігання між покупцем та ХПП і відповідної довіреності у продавця. Однак, апеляційна та касаційна інстанція визнала зазначене рішення таким, що не відповідає приписам законодавства, й не виконання обов'язку продавцем стосовно передачі товару покупцеві шляхом його доставки на підставі п.1 ч.1 ст. 664 ЦК [1].

Якщо ж інше не встановлено договором або законодавством, продавець не зобов'язаний доставляти товар, і, як наслідок, можливе укладення допоміжного договору про доставку товару вже між покупцем і третьою особою. Тоді моментом виконання обов'язку з передачі товару

продавцем слід вважати здачу товару перевізникові або іншій організації для доставки.

Господарським судом Донецької області у справі за позовом ТОВ «Кепітал Енерго Систем» до ТОВ «Літ-Дон» обґрунтовано прийнято до уваги положення частини другої коментованої статті та договору між сторонами щодо визначення моментом передання товару факт вручення його перевізникові, що підтверджується видачею відповідної квитанції (ст. 23 Статуту залізниць України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.04.98 р. N 457, розділ 2 Правил оформлення перевізних документів, затверджених наказом Міністерства транспорту України від 21.11.2000 р. N 644). При цьому касаційна інстанція при перегляді даної справи погодилася з доводами саме першої інстанції на відміну від Донецького апеляційного господарського суду [2].

Крім вказаних обставин, які характеризують момент виконання обов'язку продавця передати товар, діючим законодавством та безпосередньо договором можуть встановлюватись додаткові правостановлюючі юридичні факти щодо окремого майна. Так п. 25 Правил роздрібної торгівлі непродовольчими товарами встановлено, що днем передачі товару вважається день доставки товару споживачу, а якщо товар потребує спеціальної установки (підключення) чи складення – день їх здійснення, за наявності підпису споживача в супровідній документації.

Щодо цінних паперів передача відповідного права як предмету договору купівлі-продажу ототожнюється з вчиненням належних дій з боку держателя цінного паперу (продавця) з урахуванням різновиду легітимації нового держателя цінного паперу (покупця). Зокрема, цесією здійснюється передача зобов'язальної вимоги від продавця до покупця, ст. 334 ЦК ототожнюється перехід права власності майна, що знаходиться у перевізника, з передачею відповідного коносаменту. Коли мова йде про ордерний цінний папір, то його передача пов'язана також і з вчиненням на ньому продавцем відповідного передавального надпису (індосаменту).

Згідно матеріалів справи № 33/118-06 за позовом СПД - фізична особа ОСОБА_1 до ВАТ “Баглійський завод котельно-допоміжного устаткування і трубопроводів”, розглянутим господарським судом Дніпропетровської області 13 червня 2006 року, додатковим правостановлюючим документом, що визначає момент виконання обов'язку продавця передати товар, є підписання сторонами акту-передачі деревообробних верстаків, що стали предметом купівлі-продажу. І хоча апеляційна інстанція не врахувала належним чином

положень коментованої статті в цій частині, Вищий господарський суд України поставив крапку у цьому питанні залишивши рішення першої інстанції без змін [3].

У справі за позовом Коломойського І.В. до Роднянського О. Ю. про визнання права власності на частку в статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю “Телерадіокомпанія “Студія 1+1”” згідно договору між сторонами про купівлю-продаж відповідної частки юридичними обставинами, що підтверджували факт виконання обов’язку продавця з передачі товару, було визначено його дії по підписанню зі свого боку акту прийому-передачі частки та подання заяви до ТОВ “Телерадіокомпанія “Студія 1+1”” про вихід зі складу учасників товариства після сплати покупцем авансу [4].

Таким чином, межі виконання обов’язку продавця щодо передачі товару покупцеві теж визначаються категоріями часу, як-то відповідний строк та момент виконання як його закінчення. Наведеним автор запрошує до подальших досліджень темпоральних величин у договірних відносинах.

Список використаних джерел:

1. Постанова Вищого господарського суду України від 13.06.2007 р. у справі № 01/83-38. //http://reyestr.court.gov.ua/Review/800916.
2. Постанова Вищого господарського суду України від 30.08.2006 р. у справі № 1/119. //http://reyestr.court.gov.ua/Review/105354.
3. Постанова Вищого господарського суду України від 16.01.2007 р. у справі № 33/118-06. //http://reyestr.court.gov.ua/Review/367281.
4. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 16.08.2006 року № 2-202-1/06. //Архів Печерського районного суду м. Києва.

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

Малахова Лілія Сергіївна
студентка III курсу гр. ДП-211
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління
Класичного приватного університету

Спадкування – це перехід майнових і окремих особистих немайнових прав та обов’язків спадкодавця до його спадкоємців. Сукупність цих прав та обов’язків і є спадщиною [2, С. 114].

Спадкування за заповітом відбувається звичайно на підставі заповіту спадкодавця з врахуванням вимог, щодо права на обов'язкову частку у спадщині. Так, заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті.

Спадкування за заповітом відбувається у випадку, якщо померлою особою до смерті було складено заповіт і він є дійсним. Заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення. Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем, якщо особа не може особисто підписати заповіт, він підписується відповідно до частини четвертої статті 207 Цивільного Кодексу. Заповіт має бути посвідчений нотаріусом і вноситься в спадковий реєстр – електронну базу даних, яка містить відомості про заповіти і відкритих спадкових справах. Для написання заповіту правостановлюючі документи на майно не потрібні, хоча у випадку конкретизації майна переважно їх мати для мінімізації помилок при вказівці адреси [4].

Заповідач може призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин. Заповідач може без зазначення причин позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа спадкоємців за законом. У цьому разі ця особа не може одержати право на спадкування.

Заповідач не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині. Право на обов'язкову частку у спадщині мають малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка). Розмір обов'язкової частки у спадщині може бути зменшений судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення. До обов'язкової частки у спадщині зараховується вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку, вартість заповідального відказу, встановленого на користь особи, яка має право на обов'язкову частку, а також вартість інших речей та майнових прав, які перейшли до неї як до спадкоємця. Будь-які обмеження та обтяження, встановлені у заповіті для спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині, дійсні лише щодо тієї частини спадщини, яка перевищує його обов'язкову частку. Чинність заповіту щодо осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, встановлюється на час відкриття спадщини. У разі смерті особи, яка була позбавлена права на спадкування, до смерті заповідача, позбавлення її

права на спадкування втрачає чинність. Діти (внуки) цієї особи мають право на спадкування на загальних підставах. У разі відсутності заповіту спадкування відбувається за законом [5, С. 391].

Не входить до складу спадщини також право на аліменти, пенсію, допомогу та інші соціальні виплати, а також права та обов'язки спадкодавця як боржника та кредитора, якщо вони нерозривно пов'язані з його особою і відповідно до статті 608 Цивільного Кодексу України у зв'язку з його смертю.

Спадкоємцями можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, а також держава та інші суб'єкти публічного права. У фізичних осіб є перевага перед іншими суб'єктами: вони можуть спадкувати як за законом, так і за заповітом. Юридичні особи, держава, інші суб'єкти публічного права можуть спадкувати тільки за наявності прямої вказівки про це у заповіті [2, С. 116].

Можливість бути закликаним до спадкування не залежить від громадянства фізичної особи і від стану її дієздатності: право спадкування мають також особи, визнані судом недієздатними внаслідок душевної хвороби або слабоумства, особи з обмеженою цивільною дієздатністю, а також особи, що перебувають у місцях позбавлення волі. Однак необхідною умовою спадкування для фізичної особи є те, що вона повинна бути живою на момент відкриття спадщини.

До складу спадщини не входять деякі особисті немайнові права спадкодавця, зокрема, право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами. Якщо особі було завдано каліцтво або інше ушкодження здоров'я і вона після цього через деякий час померла, право на надання відшкодування шкоди припиняється, оскільки нікому іншому воно належати не може.

Не мають права на спадкування особи, які умисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинили замах на їхнє життя, особи, які умисно перешкоджали спадкодавцю скласти заповіт, внести до нього зміни або скасувати заповіт і цим сприяли виникненню права на спадкування у них самих чи інших осіб або сприяли збільшенню їхньої частки у спадщини [5, С. 389].

Право на спадкування виникає в день відкриття спадщини, тобто в день смерті особи або в день, з якого вона оголошується померлою, насамперед право на спадкування виникає у спадкоємців за законом. Це може мати місце у разі складання заповіту лише щодо частини спадщини або у разі, коли хтось із спадкоємців за заповітом усунений від права на спадкування або відмовився від спадщини чи не прийняв

її, якщо йому була визначена заповітом певна частина спадщини. Право на спадкування у спадкоємців за законом може виникнути тільки у разі відсутності цього права у спадкоємців за заповітом.

Прийняття спадщини повинно бути безумовним і беззастережним. Спадкоємець не може прийняти лише частину спадщини і відмовитись від іншої або висунути інші умови, на яких він приймає спадщину [2, С. 114].

Список використаних джерел:

1. Білоусов Ю. В. Цивільне право України: Навч. посіб. / Ю. В. Білоусов, С. В. Лозінська, С. Д. Русу та ін. – За ред. Р. О. Стефанчука. – К. : Наукова думка; Прецедент, 2004. – 448 с.
2. Васильченко В. В. Визначення поняття спадкового права в об'єктивному значенні. / В. В. Васильченко // Юридичний вісник – 2003 р. – № 3 – С. 114-120.
3. Дзера О. В. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О. В. Дзера, Н. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – Кн. 2. – 640 с.
4. Цивільний кодекс України: Коментар. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2003. – 681 с.
5. Шевченко Я. М. Цивільне право України: Академічний курс: Підручн. : У 2 томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. – Т. 1. Загальна частина. – К. : Ін Юре, 2003. – 620 с.

ПРАВОВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ОБНАРУЖЕНИЯ КЛАДА: НЕОБХОДИМЫ НОВЫЕ ПОДХОДЫ

Мартыненко Игорь Эдуардович
заведующий кафедрой гражданского
права и процесса Гродненского
государственного университета имени
Янки Купалы (Республика Беларусь),
кандидат юридических наук, доцент

К первоначальным способам приобретения права собственности относится приобретение права собственности на бесхозяйное имущество, в том числе на имущество, от которого собственник отказался или на которое утратил право. Таковым бесхозяйным имуществом является клад.

На такое имущество правовое основание (титул) отсутствует как у частных, так и публичных собственников. Право собственности на него появляется у фактических владельцев по традиционному правилу *res nullius primo occupanti cedit* («бесхозные вещи переходят к первому, кто захватил их») в силу указанных в законе обстоятельств, т.е. первоначальным способом [1; с.24].

Кладом признаются зарытые в земле или сокрытые иным способом деньги или ценные предметы, собственник которых не может быть установлен либо в силу акта законодательства утратил на них право. Примерно такое же определение содержится в гражданских кодексах всех стран СНГ.

Клад подразумевает намерение неизвестного лица-собственника специально скрыть ценное имущество. Отнесение имущества к разряду клада предполагает его закапывание в земле или сокрытие «иным способом». Следовательно, наличие денег или ценных предметов на поверхности земли будет означать их квалификацию в качестве находки [2; с.123].

Исходный принцип в регулировании данного института следующий. Клад поступает в собственность лица, которому принадлежит земельный участок, иное имущество, где клад был обнаружен. Этот же принцип применяется к лицам, производящим раскопки без согласия владельца или собственника (так называемыми «копателями», «черными археологами») – клад должен быть передан владельцу или собственнику земельного участка либо иного имущества, где клад был обнаружен.

Однако имеются и некоторые особенности в регулировании этого института. Так, согласно ст. 234 Гражданского кодекса Республики Беларусь, кладом признаются зарытые в земле или сокрытые иным способом деньги или ценные предметы, собственник которых не может быть установлен либо в силу акта законодательства утратил на них право. В соответствии со ст. 15 Закона Республики Беларусь «Об охране историко-культурного наследия Республики Беларусь» от 9 января 2006 г. юридическое или другое лицо, обнаружившее клад, *состоящий из вещей, которые могут представлять историко-культурную ценность*, обязано принять меры по его сохранению и в срок до пяти дней сообщить о факте находки в местный исполнительный и распорядительный орган, или в местный орган внутренних дел, или в Министерство культуры. Названные органы обязаны принять находку под расписку и организовать выезд уполномоченных лиц на место ее обнаружения.

Согласно ст. 234 Гражданского кодекса Республики Беларусь в редакции Закона от 7 мая 2007 г., в случае обнаружения *клада*,

содержащего материальные объекты, обладающие отличительными духовными, художественными и (или) документальными достоинствами и соответствующие одному из критериев отбора материальных объектов для присвоения им статуса историко-культурной ценности, такие объекты подлежат передаче в государственную собственность. При этом собственник земельного участка или иного имущества, где клад был сокрыт, и лицо, обнаружившее клад, имеют право на получение вместе вознаграждения в размере пятидесяти процентов от стоимости клада.

Согласно ст. 343 Гражданского кодекса Украины в редакции Закона от 9 сентября 2009 г., лицо, обнаружившее клад, имеет право на получение от государства вознаграждения *в размере до двадцати процентов от его стоимости на момент обнаружения*, если оно немедленно сообщило в милицию либо орган местного самоуправления о нахождении клада и передало его соответствующему государственному органу либо органу местного самоуправления. Если клад, составляющий культурную ценность, был обнаружен в имуществе, принадлежащем другому лицу, это лицо, а также лицо, обнаружившее клад, имеют право на вознаграждение *в размере до десяти процентов от стоимости клада.*

Подведем итоги, выскажем некоторые предложения по совершенствованию законодательства.

Общественно-политические потрясения (революции, войны, интервенции, междоусобицы, народные восстания и стихийные бедствия) вынуждали людей скрывать свои сокровища и деньги в тайниках – закапывать в земле, замуровывать в стенах, скрывать иным образом. Именно так и происходило *формирование кладов.*

По нашему мнению в состав клада не могут входить вещи, относящиеся к памятникам истории или культуры, как это записано в Гражданском кодексе фактически всех государств-участников СНГ. Все памятники (объекты культурного наследия) уже учтены и включены в государственные реестры. То, что имеет в виду законодатель в соответствующей гражданско-правовой норме, корректнее именовать как материальные объекты, обладающие отличительными духовными, художественными и (или) документальными достоинствами и соответствующие одному из критериев отбора для присвоения им статуса объекта культурного наследия (памятника истории и культуры; памятника; историко-культурной ценности).

В случаях их обнаружения в составе клада, они (собственно как и весь клад) должны поступать в государственную собственность. При этом

собственнику земельного участка или иного имущества, где клад был сокрыт, и лицо, обнаружившее клад, целесообразно предоставить право на получение вознаграждения *в размере стоимости клада*.

Тем самым создается определенный стимул по передачи клада государству, а не в присвоении его, что в большинстве случаев и происходит на практике.

Список використаних джерел:

1. Суханов, Е. А. Гражданское право: учебник: в 4 т. – Т. 2: Вещное право. Наследственное право. Исключительные права. Личные неимущественные права. – 3-е издание, перераб. и доп.; под ред. Е. А. Суханова. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 496 с.
2. Анисимов А. П. Клад как основание приобретения права собственности Вестник Саратовской государственной академии права. – 2004. – №4 (часть 1). – С. 122-124.

ПИТАННЯ УНІФІКАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОРЕНДУ

Останчук Олег Васильович

*помічник судді Вищого державного суду
України, здобувач Науково-дослідного
інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної
академії правових наук України*

Процеси уніфікації і диференціації цивільного та господарського законодавства про оренду та досягнення його однакового застосування господарськими судами є взаємопов'язаними та мають взаємозалежний вплив. Розгалуженість нормативного регулювання відносин оренди створює значні труднощі у судовому правозастосуванні.

Метою даного дослідження є виявлення напрямків уніфікації та диференціації відносин оренди на базі існуючої судової практики.

На нинішній стадії реалізації євроінтеграційних прагнень України одним з першочергових способів удосконалення законодавства про оренду є уніфікація тих норм Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та Господарського кодексу України (далі – ГК України), які суперечливо регулюють орендні відносини господарюючих суб'єктів. Наприклад, досі суперечать одна одній норми ст.782 ЦК України та ч.1 ст.291 ГК України, ч.1 ст.26 Закону України «Про оренду

державного та комунального майна» (далі – Закон про оренду), які, з одного боку, надають орендодавцю право на односторонню відмову від договору оренди в разі тривалого порушення орендарем обов'язку по сплаті орендної плати (протягом трьох і більше місяців підряд), а, з другого боку, забороняють односторонню відмову від договору оренди незалежно від того, хто із сторін є її ініціатором. На мою думку, цікаве вирішення зазначеної правової колізії запропонувала О. І. Міхно, вказуючи, що право наймодавця на відмову від договору цілком логічно було б закріпити у ст.783 ЦК України («Розірвання договору найму на вимогу наймодавця») як право на розірвання договору найму у зв'язку з невнесенням плати [1, с.17]. Правильність такої пропозиції на даний час підтверджено також практикою Верховного Суду України, який у своїй постанові від 08.05.2012 зазначив, що статтею 782 ЦК України передбачено спеціальний спосіб розірвання договору шляхом вчинення наймодавцем односторонньої відмови від нього, якщо наймач не вносить плату за користування річчю протягом трьох місяців підряд, а визначена цією статтею можливість розірвати договір найму шляхом відмови від договору в позасудовому порядку є правом, а не обов'язком наймодавця [7].

В свою чергу, диспозитивною нормою ч.3 ст.26 Закону про оренду, яка протягом двох десятиліть є апробованою на практиці, не встановлено вичерпний перелік підстав розірвання договору оренду державного та комунального майна, а саме у разі невиконання сторонами своїх зобов'язань та з інших підстав, передбачених законодавчими актами України. Така усталена позиція законодавця є не декларативним, а реальним забезпеченням принципу свободи договору, що дозволяє сторонам такого договору захистити в господарському суді свої права на дострокове припинення орендних відносин виходячи з конкретних фактичних обставин спору. Адже, вказаний закон, на відміну від ЦК України, не обмежує підстави, а саме визначені сторонами у договорі порушення його умов, за наявності яких (порушень) договір оренди може бути розірвано в судовому порядку.

В аспекті розірвання договору оренди приписи ст. ст.783,784 ЦК України та ч.3 ст.26 Закону про оренду можна розглядати як загальні та спеціальні норми, проте, не слід забувати, що норма ч.3 ст.291 ГК України з метою регулювання підстав розірвання договору оренди відсилає виключно до вищезгаданих положень ЦК України. Таким чином, вказана істотна неузгодженість норм ЦК України та ГК України в частині підстав розірвання договору оренди переконливо свідчить про нерівні умови для реалізації сторонами права на дострокове розірвання договорів

оренди державного, комунального та приватного майна, що вбачається в обмеженні відповідного права сторін договору оренди приватного майна виключно підставами, встановленими в ст. ст.783,784 ЦК України. Наведене є порушенням принципу свободи договору (ст. ст.3,627 ЦК України), за змістом якого сторони не позбавлені права визначати інші підстави для розірвання договору оренди приватного майна, зокрема, й загальні підстави, передбачені ст. ст.651,652 ЦК України.

Іншим прикладом уніфікації норм ЦК України та ГК України в сфері оренди є також ч.4 ст.291 ГК України, згідно якої правові наслідки припинення договору оренди визначаються Цивільним кодексом України відповідно до умов регулювання договору найму. Вказана норма не містить посилань на можливість регулювання в ГК України особливостей застосування правових наслідків припинення договору оренди, а по суті відсилає тільки до ст.785 ЦК України.

Водночас, норми ч.2 ст.781 ЦК України, ч.2 ст.26 Закону про оренду та ч.2 ст.291 ГК України по-різному регулюють питання ліквідації однієї із сторін договору оренди в якості підстави його припинення. Так, на відміну від ч.2 ст.781 ЦК України та ч.2 ст.26 Закону про оренду, що встановлюють підставами припинення договору оренди ліквідацію юридичної особи, яка була орендарем або орендодавцем, ГК України визначає такою підставою ліквідацію лише суб'єкта господарювання-орендаря. Це свідчить про прояв сучасної тенденції диференційованого господарсько-правового регулювання відносин оренди, оскільки в разі ліквідації державних органів приватизації, органів, уповноважених Верховною Радою Автономної Республіки Крим або місцевими радами управляти майном, що належить Автономній Республіці Крим або є у комунальній власності (ст.287 ГК України), повноваження ліквідованих орендодавців покладаються на їх правонаступників, про що, як правило, зазначається в розпорядчому акті про ліквідацію орендодавця чи про утворення правонаступника на базі ліквідованого державного органу.

Крім уніфікації, перспективним напрямком вдосконалення норм про оренду є їх диференціація, яка полягає не тільки в необхідності чіткого розмежування сфер дії ЦК України та ГК України в орендних відносинах, але й у зростаючій потребі їх детального врегулювання окремими законами. Прикладами диференційованого правового регулювання можуть служити відсилочні норми ч.2 ст.9, ч.1 ст.598 ЦК України та п.2 ч.1 ст.175, ч.7 ст.179, ч.ч.2,3 ст.202, ч.6 ст.283 ГК України, якими перевага надається положенням ГК України. Наприклад, стаття 598 ЦК України передбачає можливість встановлення договором або законом інших підстав припинення зобов'язання. Зокрема, ч.2 ст.202

ГК України встановлює такі підстави припинення зобов'язання як його розірвання або визнання недійсним за рішенням суду. При цьому, як впливає із ст. 206 ГК України, розірвання зобов'язання в ГК України ототожнюється з розірванням договору [2, с. 215]. До того ж, в ст. 206 ГК України дійсно йде відсилка до правил ст. 188 ГК України, якою врегульовано порядок зміни та розірвання господарських договорів. Наведена правова позиція законодавця також узгоджується зі змістом ч.3 ст.202 ГК України, якою передбачено, що до відносин щодо припинення господарських зобов'язань застосовуються відповідні положення ЦК України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України.

Іншими прикладами диференційованого регулювання орендних відносин спеціальними законами виступають відсилочні норми ч.2 ст.759, ч.3 ст.760 ЦК України та ч.5 ст.283, ч.2 ст.287, ч.4 ст.289 ГК України. Так, в контексті застосування відсилочних приписів ч. 2 ст. 759, ч. 3 ст. 760 ЦК України та ч.5 ст. 283, ч. 2 ст. 287 ГК України відповідним спеціальним законом є передусім Закон про оренду та інші закони, перераховані у положеннях ч.ч. 2-4, 6-9 ст. 1 Закону про оренду (але не виключно), а в контексті застосування ч. 4 ст. 289 ГК України - Закон України «Про приватизацію державного майна».

Наведені приклади свідчать про те, що в регулюванні орендних відносин уніфікація та диференціація надалі зберігатимуть своє значення. Головним є їх адекватне поєднання. Тенденція розгалуженого нормативного регулювання відносин оренди нерухомого майна є особливістю їх господарсько-правового регулювання. Зокрема, диференційованими мають бути норми, якими визначаються істотні умови договору оренди в залежності від того, перебуває орендоване майно в публічній або приватній власності.

Проте, загальні норми, що охоплюють основні засади оренди нерухомості, порядок укладення, виконання, зміни та розірвання договору оренди, визнання його недійсним, права та обов'язки сторін, в перспективі мають бути уніфікованими незалежно від приналежності об'єкта оренди, тобто спрямованими на однаковість їх праворозуміння та доступність сприйняття всіма учасниками орендних відносин, що безумовно сприятиме подоланню недоліків у застосуванні законодавства про оренду при вирішенні господарських спорів відповідної категорії.

Пропоную виключити з вміщеного у ч.1 ст.284 ГК України переліку істотних умов договору оренди таку умову, як порядок використання амортизаційних відрахувань, та, водночас, доповнити умовами щодо страхування орендарем майна та забезпечення його пожежної безпеки. Необхідність визначення вказаних додаткових умов в договорі

оренди обумовлена обов'язками орендаря забезпечити збереження орендованого майна, запобігати його пошкодженню та повернути у стані, в якому майно було одержане, як того вимагають ст.ст.771,779,785 ЦК України та ст.ст.18,24,27 Закону про оренду. На мою думку, внесення таких змін в значній мірі вплинуло б на розвиток тенденції уніфікації норм цивільного законодавства про оренду, покращенню правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання у відносинах оренди та єдності судової практики.

Отже, співвідношення уніфікації і диференціації законодавства про оренду через призму зазначених вище об'єктів правового регулювання є приблизно рівним. Так, у цивільному законодавстві на даний час сильніше розвиваються процеси уніфікації норм про оренду, а в господарському законодавстві, навпаки, пріоритетним є напрямок диференційованого регулювання відносин оренди. Які з вказаних взаємопов'язаних шляхів вдосконалення чинного законодавства про оренду (уніфікація чи диференціація) будуть перспективними з точки зору їх законодавчої реалізації, покаже час.

Список використаних джерел:

1. Міхно О.І. Припинення договору за цивільним законодавством України: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03; НДІ приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. – К., 2007. – 23с.
2. Ярема А.Г., Барбара В.П., Григор'єва Л.І., Гуменюк В.І., Домбровський І.П., Кривенко В.В., Ротань В.Г., Шицький І.Б. Проблемні питання у застосуванні Цивільного та Господарського кодексів України: Реферат. – К., 2005. – 336с.
3. Цивільний кодекс України.
4. Господарський кодекс України.
5. Закон України «Про оренду державного та комунального майна».
6. Закон України «Про приватизацію державного майна».
7. Постанова Верховного Суду України від 08.05.2012 у справі №5017/966/2011 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.

ПРИВАТНІСТЬ ТА ЇЇ МЕЖІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ДЕТЕКТИВІВ

Приходько Віталій Григорович

*старший викладач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

Серед переліку прав людини, який включає в себе політичні, соціально-економічні та соціально-культурні права, особливе місце належить захисту особистого або приватного аспекту життя людини.

Приватність (від латин. *privatus* — приватний, окремих, домашній) тісно пов'язана з людською гідністю. Право на приватність або право на повагу до особистого життя гарантується низкою міжнародних документів, серед яких ст. 19 Загальної декларації прав людини, тобто це одне з фундаментальних прав людини, яке крім Загальної декларації прав людини ООН, прописане також в Міжнародному пакті про громадянські й політичні права та в багатьох інших міжнародних і регіональних угодах.

У 1890 році майбутній суддя Верховного Суду США Луїс Брандейс з колегою Семюелем Уорреном сформулювали концепцію приватності як право особи «бути залишеною у спокої» («right to be left alone»). Брандейс переконував, що приватність - найцінніша із демократичних свобод особливо у зв'язку з розвитком нових форм бізнесу та науково-технічним прогресом і виступав за те, щоб це було відображено в Конституції США.[1, с. 203]

Із усіх визнаних на міжнародному рівні прав людини приватність, напевне, визначити найскладніше. Приватність має глибокі історичні корені. Численні посилання на приватність можна знайти навіть в Біблії. Приватність була об'єктом загального захисту за часів давньоєврейської культури, класичної Греції, та древнього Китаю. Захист головним чином зводився до права на усамітнення. Визначення приватності дуже різняться між собою і залежать від контексту. У багатьох країнах зроблено прив'язку до захисту даних, інтерпретуючи таким чином приватність з точки зору обробки інформації особистого характеру. За межами цього досить суворого контексту захист приватності часто має вигляд рамок того, наскільки далеко суспільство може втручатися в особисті стосунки.

Більшість країн світу визнають право на приватність, яке має різні прояви. Конституції багатьох країн передбачають такі аспекти приватності, як право на недоторканність житла та таємницю кореспонденції.

Відповідно до ст. 8 Європейської конвенції, кожен має право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і таємниці кореспонденції. Частиною 2 цієї статті передбачено, що органи державної влади у демократичному суспільстві не можуть втручатися у здійснення цього права інакше, ніж згідно з законом і у випадку необхідності в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб.

Поняття приватності настільки об'ємне і динамічне, що його виявам у повсякденному житті не можна дати всеохопного визначення чи сталого переліку.

Приватність тісно пов'язана з людською гідністю й іншими ключовими цінностями, такими як свобода асоціацій та свобода слова. Вона стала одним із найбільш важливих питань у галузі прав людини новітнього часу, також посідає значне місце в галузі цивільного права. Термін право на приватність в цивільно-правовій літературі зустрічається не досить часто, можливо тому що приватність уособлює в собі низку особистих немайнових прав фізичної особи: право на ім'я, право на використання імені, право на повагу до гідності та честі, право на недоторканість ділової репутації, право на індивідуальність, право на особисте життя та його таємницю, право на інформацію, право на таємницю кореспонденції, право на недоторканість житла, право на свободу пересування, право на свободу об'єднання тощо.

Право на приватність гарантується і в Україні. Зокрема, ст. 30 Конституції України захищає територіальну приватність (недоторканність житла), ст. 31 — комунікаційну приватність (таємниця листування, телефонних розмов, телеграфна та інша кореспонденція), ст. 32 — інформаційну приватність («ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України», «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди»), а ст. 28 — деякі аспекти фізичної приватності («жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням»).

Приватність може бути визначено як фундаментальне (проте не абсолютне) право людини. Витоки законодавства в галузі приватності можна знайти вже в 1361 році, коли англійські мирові судді застосовували

арешт за підглядання та підслуховування. У 1765 році британський Лорд Кемден, протестуючи проти санкції на доступ до приміщення та виїмки документів, писав: «Ми можемо із задоволенням сказати, що не існує закону в цій країні, яким можна було б виправдати дії підсудних; якби такі існували, це могло б зруйнувати всі суспільні цінності. Що ж стосується документів, то це - найдорожча власність, що належить людині». Член Парламенту Вільям Пітт писав: «Найбідніша людина може у своєму будинку не підкорятися навіть всій королівській владі. Будинок може бути хитким, його дах може бути ненадійним, його може продувати вітер, всередину може увірватися буря, може забивати дощ, - але Король Англії не може туди увійти, усі його повноваження на дають йому права переступати поріг халупи, що розвалюється».

У різних країнах протягом наступних століть розвивалися специфічні засоби захисту приватності. У 1776 році Парламент Швеції ухвалив Закон «Про доступ до офіційних документів», за яким державні органи були зобов'язані використовувати інформацію у передбачених законом цілях. У 1792 році Декларація про права людини та громадянина проголосила, що приватна власність є недоторканою та священною. У Франції 1858 року було заборонено публікацію фактів із приватного життя та встановлено високі штрафи за це.

Сучасну основу приватності можна знайти в Загальній декларації прав людини 1948 року, що в основному захищає територіальну та комунікаційну приватність. Згідно статті 12 декларації «ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте та сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист законом від подібних втручань чи посягань».[2]

Якщо говорити про те чи можуть приватні детективи порушувати право на приватність, то вважаємо, що в даному випадку мова буде йти про порушення прав особи в цивільно-правовому аспекті, але не про порушення прав людини, тому що детектива не можна віднести до суб'єктів, які порушують права людини, через те, що цими суб'єктами є держава та відповідні органи, які її представляють.

Список використаних джерел:

1. Samuel Warren and Louis Brandeis, «The right to privacy», Harvard Law Review 4, 1890 pp 193-220.
2. Загальна декларація з прав людини http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015

ПЕРЕХІД ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА АКЦІЮ ЗА ДОГОВОРМ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

Розгон Ольга Володимирівна
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету
ім. В. Н. Каразіна, кандидат юридичних
наук, доцент

Набуття права власності на акцію є підставою виникнення в акціонера певного обсягу прав та обов'язків. Акції у бездокументарній формі є групою цінних паперів з самостійним, властивим їх способом переходу прав.

Для переходу права власності на акції необхідно зарахувати їх на рахунок власника у зберігача та внести зміни у реєстр власників іменних цінних паперів. Це стосується акцій, які знаходяться на рахунку власника у зберігача. Перехід права власності підтверджується випискою з рахунку у цінних паперах (ч. 4 ст. 5 Закону України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні») [6].

Такий документ не має сили цінного паперу і не може бути предметом правочинів, що тягнуть за собою перехід корпоративних прав. Отже, під бездокументарним цінним папером слід розуміти майнові права, які підлягають посвідченню, що зафіксовано за загальним правилом, на матеріальному носії певної форми, але замість цього фіксується у спеціальному реєстрі у вигляді запису на рахунок, здійснення і передача яких можливі за наявності доказів такої фіксації [2, с. 19]. Тому однозначно не можна погодитись із твердженням, що бездокументарні акції не мають речового носія й обертаються в господарському обороті за правилами обороту майнових прав [9].

Однак, варто врахувати, що запис на лицьовому рахунку у реєстрів акціонерів не тотожний титулу на цінний папір, а лише засвідчує факт приналежності цінного паперу конкретній особі, тобто виписка з рахунку в цінних паперах не може бути предметом правочинів, що тягнуть за собою перехід права власності на цінний папір. Так, дійсно, вона лише підтверджує право власності. Наслідками не дотримання цих вимог є недійсність правочину (ч. 1 ст. 203 ЦК України) [12]. Спори у такому разі вирішуються у судовому порядку (ст. 19 Закону України

«Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні»).

Бездокументарні цінні папери характеризуються особливим способом ідентифікації управомоченої за ними особи, що виступає власником рахунку у цінних паперах відкритим зберігачем на її ім'я та зазначення її імені в обліковому реєстрі власників цінних паперів певного емітента, складеного депозитарієм. Таким чином, зважаючи на ці зазначені особливості акції у бездокументарній формі є групою цінних паперів з самостійним, властивим їх способом переходу прав.

Ринок цінних паперів (зокрема, акцій) як сукупність правочинів, учинених учасниками майнового обороту, охоплює комплекс суспільних відносин, пов'язаних з їхнім обігом. Згідно із ст. 1 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [7] обігом цінних паперів (включаючи і акції) є вчинення правочинів, пов'язаних з переходом прав власності на цінні папери і прав за цінними паперами, за винятком договорів, що укладаються під час розміщення цінних паперів. Обіг цінних паперів зазвичай опосередковується укладенням і виконанням правочинів, які забезпечують їх участь у цивільному обороті. Акції є об'єктом цивільно-правових відносин і виступають об'єктом правочинів (договорів дарування, купівлі-продажу тощо).

Виконати цивільно-правові правочини з акціями (продати, подарувати закласти чи обміняти акції) можуть тільки особи, які включені до системи реєстру. П. 6 Положення про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів, затвердженого рішенням ДКЦПФР від 17.10.2006 № 1000 [5] вказує, що у разі виконання операції реєстроутримувач залишає в системі реєстру оригінали вхідних документів (розпоряджень або запитів) та оригінали або копії, засвідчені відповідно до законодавства: цивільно-правових договорів, за якими цінні папери списуються з рахунку зареєстрованої особи (договори купівлі-продажу, договори дарування, міни тощо).

Особа, яка не зареєстрована як власник акцій, не зможе передати іншій особі право власності. Тому особа, котра укладає договір, спрямований на відчуження акцій, до моменту виникнення в неї прав власності на ці цінні папери, ризикує бути притягнутою до відповідальності за невиконання своїх обов'язків за договором.

Акціонер може продати акції тільки з моменту виникнення у нього права власності на ці цінні папери. Але чинним законодавством України чітко не визначено, коли у особи, яка придбала акції АТ при їх первинному розміщенні, виникає право власності на них.

Положення ст. 5 Закону України «Про Національну депозитарну систему і особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» в даному випадку не підлягають застосуванню, оскільки вказана стаття визначає момент переходу права власності від попереднього власника до нового. А у випадку первинного розміщення акцій особи, які підписались на акції, є їх першими власниками.

Щодо цінних паперів у бездокументарній формі, то у п. 9 Положення про депозитарну діяльність, затвердженого рішенням ДКЦПФР від 17.10.2006 №999 [3] закріплюється, що право власності на цінні папери, придбані в ході їх розміщення, виникає з моменту їх зарахування на рахунок у цінних паперах власника у зберігача. За результатами зарахування цінних паперів на рахунок у цінних паперах депонента на дату зарахування складається виписка з рахунку у цінних паперах.

У ч.3 ст. 5 Закону України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» закріплено, що право власності на цінні папери, випущені в бездокументарній формі, переходить до нового власника з моменту зарахування цінних паперів на рахунок власника у зберігача. Сама акція, як об'єкт права власності виникає з моменту внесення на рахунок власника запису про зарахування акцій. Отже, акціонер може укласти договір купівлі-продажу акцій, що були випущені у бездокументарній формі, лише після зарахування цих акцій на його особовий рахунок, відкритий зберігачем.

Особа, яка підписалась на акції при їх первинному розміщенні, може укласти договори купівлі-продажу щодо акцій у бездокументарній формі – з моменту зарахування акцій на його особовий рахунок, відкритий зберігачем, та видачі йому виписки з рахунка.

Для виникнення в акціонера права власності на акції він має сплатити повну вартість акцій. За ч. 2 ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства» [4] акціонери, які не повністю оплатили акції, у випадках, визначених статутом товариства, відповідають за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини вартості належних їм акцій. Крім цього п.5 ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства» вказує, що одним з етапів створення акціонерного товариства здійснюється після оплата засновниками повної вартості акцій.

Договір купівлі-продажу є найтипівшим правочином з акціями. Укладання правочинів щодо акцій різняться між собою у способі, місці й порядку укладання відповідного договору, яке може бути здійснено за допомогою організатора торгівлі цінними паперами [11].

Таким чином, спеціальним законом, що визначає засади обігу бездокументарних цінних паперів не використовується конструкція

переходу прав за бездокументарними цінними паперами, а поставляється акцент на порядок переходу права власності на цінні папери, випущені в бездокументарній формі [8].

В літературі можливість визнання одного із різновидів правочинів, що укладаються стосовно бездокументарних цінних паперів, договором їх купівлі-продажу заперечується. Зокрема, Є. О. Суханов твердить, що «відчуження (передача) прав акціонерів відбувається не шляхом купівлі-продажу цінних паперів (тому що їх не існує, а запис не може бути об'єктом купівлі-продажу), а шляхом поступки прав (цесії)... Тому об'єктом купівлі-продажу можуть бути лише деякі документарні цінні папери» [10, с. 94].

Очевидним є законодавче закріплення можливості купівлі-продажу бездокументарних цінних паперів і поширення на них правового режиму оборотоздатних об'єктів цивільних прав. Використання положень про купівлю-продаж у ході передачі як документарних, так і бездокументарних цінних паперів має однакову умовність, оскільки воно засноване на їх інструментальному призначенні [13, с. 423].

Йдеться про взаємоузгоджені способи договірної передачі (зокрема, шляхом укладення договору купівлі-продажу) прав «на папір» і суто зобов'язальні способи (відступлення права вимоги – цесії) передачі прав «з папера», що поєднані в єдиному подвійному (і цим унікальному) механізмі. Причому перший з указаних способів завжди, як стосовно документарних, так і бездокументарних цінних паперів, має допоміжний (інструментально-обумовлений) характер. Тому слід уточнити висновок Є. О. Суханова стосовно визначення об'єктом купівлі-продажу лише окремих видів документарних цінних паперів.

Визнання предметом передачі за договором купівлі-продажу як документарних, так і бездокументарних цінних паперів є однаково умовним. Таким чином, обумовлена інструментальною спрямованістю цінних паперів подвійність розглядуваного механізму завжди полягає в комбінуванні речового правочину [1, с. 14, 168] (купівля-продаж, міна, дарування, рента тощо) і зобов'язального правочину (уступка права вимоги). У їх єдності і взаємоузгодженості полягає специфіка передачі обох категорій майнових прав, що становлять єдине комплексне майнове право.

Передача і оплата цінних паперів, навіть якщо вони збігаються в часі з моментом укладення договору, навпаки, означають факт його виконання належним чином. Основна правова мета, яку мали на увазі сторони договору, за цих умов є досягнутою. Зобов'язання, що ґрунтується на досліджуваному договорі, у розглядуваному випадку

одночасно (за певної умовності) виникає і припиняється виконанням, проведеним належним чином (ст. 599 ЦК України). Цей загальний висновок підтверджується також аналізом особливостей укладення і виконання договору купівлі-продажу бездокументарних цінних паперів [13, с. 424, 439].

Підсумовуючи, вкажемо, що по-перше, перехід права власності підтверджується випискою з рахунку у цінних паперах, яка не може бути предметом правочинів, а лише підтверджує право власності; по-друге, передача і оплата цінних паперів, навіть якщо вони збігаються в часі з моментом укладення і виконання договору купівлі-продажу бездокументарних цінних паперів, в тому числі акцій, означають факт його виконання належним чином.

Список використаних джерел:

1. Василевская Л. Ю. Учение о вещных сделках по германскому праву. — Монография. — Москва: Статут, 2004. — 538 с.
2. Кузьмина М. Н. Ценные бумаги в Российской Федерации: правовое регулирование выпуска и обращения : учеб. пособие / М. Н. Кузьмина. — М. : Юрлитинформ, 2005. — 236 с.
3. Положення про депозитарну діяльність: Рішення ДКЦПФР від 17.10.2006 № 999 // Офіційний вісник України від 18.12.2006. — № 49. — стор. 89. — стаття 3269.
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI // Відомості Верховної Ради України від 19.12.2008. — № 50-51. — стор. 2432. — стаття 384.
5. Про затвердження Положення про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів: Рішення Держкомісії цінних паперів від 17.10.2006 № 1000 // Офіційний вісник України від 05.02.2007. — № 6. — стор. 94. — стаття 233.
6. Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні: Закон України від 10.12.1997 р. № 710/97-ВР // Відомості Верховної Ради України від 13.04.1998. — № 15. — стаття 67.
7. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України від 04.08.2006. — № 31. — стор. 1126, стаття 268.
8. Саванець Л. М. Перехід прав за бездокументарними цінними паперами: проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-2/12slmptp.pdf>

9. Смирнов Н. Н. Вопросы виндикационной защиты прав на акции [Электронный ресурс] / Н. Н. Смирнов. — Режим доступа : <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1252104>.
10. Суханов Е. А. Акционерные общества и другие юридические лица в новом гражданском законодательстве // Хозяйство и право. — 1997. — № 1. — С. 90-100
11. Тюрін С. Деякі питання переходу права власності на акції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://www.yurradnik.com.ua/stride/ur/?m=archive&y=2006&mag=19&art=372>
12. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV// Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003. — № 40. — стаття 356.
13. Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції): Монографія. – Харків: Право, 2006. — 544 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО ОМБУДСМЕНА НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Слободян Олександр Анатолійович
директор Юридичної консалтингової компанії
«САЛЕКС», кандидат юридичних наук

В наш час активно відбувається переорієнтація споживчого ринку від ринку товарів, які задовольняють різноманітні потреби різних категорій споживачів, до ринку робіт і послуг, що можуть виконуватися (надаватися) споживачеві у вигляді певної діяльності виконавця, результатом якої є отримання споживачем матеріального або нематеріального блага. Становлення фінансового ринку пов'язано із зростанням асортименту послуг, які пропонуються споживачам фінансових компаній. Вітчизняне законодавство встановлює досить широкий перелік фінансових послуг. Розвиток ринку фінансових послуг породжує появу нових правових конструкцій, що не відповідають сталим догматичним правовим підходам. Правовий статус споживачів фінансових послуг досить часто вирізняється низьким ступенем їх правового захисту та відсутністю ефективних механізмів врегулювання спорів між учасниками правовідносин.

Закон України «Про захист прав споживачів» № 1023-ХІІ від 12.05.91. [1] поширюється на всіх споживачів під час придбання, замовлення або використання товарів (робіт, послуг) для задоволення

власних побутових потреб. В розумінні цього Закону споживачем є фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника. Зміст абз. 3 ч. 1 ст. 31 ЦК України дозволяє стверджувати, що правочин є дрібним побутовим, якщо він одночасно відповідає трьом ознакам: 1) задовольняє побутові потреби особи; 2) відповідає фізичному, духовному чи соціальному розвитку особи; 3) стосується предмета, який має невисоку вартість. Як можна визнати побутовим правочином придбання громадянином цінних паперів відкритого пайового інвестиційного фонду, наприклад, на суму, що становить двісті тисяч гривень? Крім того, положення окремих статей цього Закону взагалі не застосовуються до операцій із цінними паперами, фінансовими послугами та іншими товарами або послугами, ціна яких залежить від зміни котировок або індексів на біржах чи ставок на фінансових ринках, які не контролюються.

За відсутності ефективного механізму захисту прав споживачів фінансових послуг з боку державних регуляторів споживач змушений звертатись до суду. На практиці чимало фінансових компаній включають у договори зі споживачами застереження про те, що всі спірні питання будуть вирішуватися визначеним третейським судом, звичайно, «кишеньковим» судом. Під час судового розгляду справ за участю споживачів фінансових послуг ситуація ускладнюється чітко не визначеним цивільно-правовим статусом споживача, наявністю несправедливих умов договорів, порушенням принципу свободи договору про надання фінансової послуги, відсутністю чітких стандартів надання фінансових послуг та іншими важливими речами. В разі ж позитивного вирішення спору на користь споживача рішення судів загальної юрисдикції можуть виконуватись роками.

Багатогранність фінансових послуг сприяла пошуку світовим товариством дієвого механізму вирішення спорів зі споживачами фінансових послуг. Протягом десятиліть за кордоном успішно функціонують різноманітні схеми альтернативного вирішення спорів, однією з яких є фінансовий омбудсмен. Світова практика засвідчує, що досудове врегулювання спорів фінансовим омбудсменом здатне захистити права споживачів фінансових послуг, розвантаживши при цьому судові органи. Процедура вирішення спору фінансовим омбудсменом надає споживачу фінансової послуги більш швидке, безкоштовне і обов'язкове для виконання рішення. Необхідно звернути увагу на той факт, що у світовій практиці існує кілька варіацій сфери

правового впливу фінансового омбудсмана. Фінансовий омбудсмен може бути єдиним для всього фінансового сектору (Вірменія, Австралія, Велика Британія, Малайзія, Нідерланди, Фінляндія), окремим для одного або більше сегментів фінансового ринку (Бельгія, Канада, Греція, Італія, Казахстан, Нова Зеландія, Польща, Швейцарія) або ж окремим у рамках одного або більше сегментів (Франція, Німеччина, США). Крім того, фінансові омбудсмени можуть приймати форму комітету зі справ захисту прав споживачів (Данія, Швеція), департаменту скарг у складі фінансового регулятора (Мальта, Іспанія) або функціонувати в рамках державного органу із захисту прав споживачів (Латвія, Литва) [2].

«Розібравшись» із пенсійною реформою, Верховна Рада (ВР) України взялася за підвищення рівня довіри до ринку фінансових послуг. На розгляд ВР України був поданий Проект Закону «Про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо створення на фінансових ринках України системи захисту користувачів фінансових послуг») [3].

Фінансовий омбудсмен може стати «царем без царства» - пропонується впровадження тільки фінансового омбудсмана, без його служби. *За такої правової моделі говорити про дієвість фінансового омбудсмана не доводиться.* Разом з тим для створення державної системи захисту прав споживачів фінансових послуг «трьох китів» фінансового ринку - Національний банк України, Національну комісію з цінних паперів та фондовому ринку і Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, зобов'язують співробітничати в сфері забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг. Залишається лише чітко розмежувати їхні повноваження у сфері регулювання ринків фінансових послуг.

За аналогією зі своїм британським колегою Уповноважений із захисту прав споживачів фінансових послуг матиме широкі повноваження, які охоплюють практично всі види послуг на фінансових ринках. Уповноважений із захисту прав споживачів фінансових послуг матиме право: здійснювати постійний моніторинг дотримання в Україні прав споживачів фінансових послуг; скликати координаційні наради; організувати робочі групи; піднімати питання про відповідальність посадових осіб органів, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, які не забезпечили належного виконання покладених на них обов'язків щодо захисту прав споживачів фінансових послуг, у тому числі щодо залучення до відповідальності осіб, які порушили права споживачів фінансових послуг; витребувати від органів, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, статистичну й іншу необхідну інформацію; здійснювати заходи, спрямовані на інформування

населення про права споживачів фінансових послуг і підвищення рівня їх фінансової поінформованості; взаємодіяти з організаціями, у тому числі міжнародними.

Таким чином, наведене вище дає підстави для висновку про необхідність розроблення дієвої правової моделі Уповноваженого із захисту прав споживачів фінансових послуг. Поле для подальших наукових досліджень в цьому напрямку надзвичайно широке (розробка механізмів захисту і охорони прав споживачів фінансових послуг, правові засади діяльності, правовий статус актів реагування омбудсмена, взаємодія з іншими органами влади тощо).

Список використаних джерел:

1. Про захист прав споживачів: Закон України №3161-IV від 01.12.05. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Єрмошенко А., Єрмошенко Л. Світовий досвід функціонування органів розгляду спорів у сфері фінансових послуг / А. Єрмошенко, Л. Єрмошенко // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2011. – №2. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vknteu/2011_2/4.pdf.
3. Про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо створення на фінансових ринках України системи захисту користувачів фінансових послуг: Проект Закону України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

ЦИВІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ДЖЕРЕЛОМ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТ СТРАХУВАННЯ

*Соботник Ростислав Володимирович
здобувач Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва імені
академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

Відносини, що виникають між особами, зацікавленими у страхуванні свого життя, майна, відповідальності та інших майнових інтересів, що не суперечать чинному законодавству України (страхувальниками), з однієї сторони, та особами, які здійснюють страхування (страховиками), з іншої, опосередковуються договорами страхування. Таким чином, договір страхування є правовим засобом, який опосередковує процес надання страхової послуги страховиком страхувальникові.

Свої особливості має, зокрема, страхування відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки, у якому з огляду на його економічну доцільність і соціальну вагомість існує значна потреба суспільства.

Визначення поняття джерела підвищеної небезпеки на рівні закону закріплено у ст. 1187 ЦК України, відповідно до якої під джерелом підвищеної небезпеки розуміють діяльність, пов'язану з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогнебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для осіб, які цю діяльність здійснюють, та інших осіб.

У свою чергу, правові, економічні, соціальні та організаційні основи діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, передбачено Законом України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» [3], відповідно до ст. 1 якого визначено, що об'єкт підвищеної небезпеки – це об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру. Відповідно до ст. 9 зазначеного Закону суб'єкт господарської діяльності ідентифікує об'єкти підвищеної небезпеки відповідно до кількості порогової маси небезпечних речовин. Нормативи порогової маси небезпечних речовин, а також порядок ідентифікації, форма та зміст оповіщення про її результати визначаються Кабінетом Міністрів України, який на основі ідентифікаційних даних затверджує класифікацію об'єктів підвищеної небезпеки й порядок їх обліку.

Зважаючи на неоднакове застосування та розбіжності у термінологічному позначенні відповідних понять, свого окремого дослідження потребує питання співвідношення термінів «джерело підвищеної небезпеки» та «об'єкт підвищеної небезпеки».

Основні ознаки джерела підвищеної небезпеки наведено у п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» від 27 березня 1992 року [4], відповідно до якого джерелом підвищеної небезпеки належить визнавати будь-яку діяльність, здійснення якої створює підвищену імовірність заподіяння шкоди через неможливість контролю за нею людини, а також діяльність по використанню,

транспортуванню, зберіганню предметів, речовин і інших об'єктів виробничого, господарського чи іншого призначення, які мають такі ж властивості. Майнова відповідальність за шкоду, завдану діями таких джерел, має наставати як при цілеспрямованому їх використанні, так і при мимовільному прояві їх шкідливих властивостей (наприклад, у випадку завдання шкоди внаслідок мимовільного руху автомобіля).

Чинним законодавством надано приблизний перелік видів діяльності, які можуть створювати підвищену небезпеку заподіяння шкоди. Цей перелік не є вичерпним, оскільки постійний розвиток науки й техніки створює нові об'єкти, поводження з якими може створювати підвищену ймовірність заподіяння шкоди. У зв'язку з цим, характерними ознаками джерела підвищеної небезпеки є: неможливість повного контролю з боку людини; наявність шкідливих властивостей; велика ймовірність завдання шкоди.

Відносини, що виникають у результаті завдання шкоди джерелом підвищеної небезпеки, традиційно виділяють у спеціальний делікт у зв'язку з особливостями механізму завдання шкоди, а також умовами виникнення обов'язку таку шкоду відшкодувати.

У свою чергу, страхування відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки здійснюється як в обов'язковій, так і в добровільній формі. Положеннями договору страхування відповідальності визначаються умови виникнення відповідальності страхувальника (перелік страхових ризиків, винятки зі страхового покриття, ліміт відповідальності, страховий тариф тощо). Так, ст. 29 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [5] передбачено, що у зв'язку з пошкодженням транспортного засобу відшкодовуються витрати, пов'язані з відновлювальним ремонтом транспортного засобу з урахуванням зносу, розрахованого у порядку, встановленому законодавством, включаючи витрати на усунення пошкоджень, зроблених навмисно з метою порятунку потерпілих внаслідок ДТП до місця проживання того власника чи законного користувача транспортного засобу, який керував транспортним засобом у момент ДТП, чи до місця здійснення ремонту на території України.

Порядок та умови відшкодування шкоди безпосередньо встановлено ЦК України, відповідно до якого умовами відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, є протиправність поведінки заподіювача шкоди; наявність цієї шкоди у потерпілого і причинного зв'язку між ними. При цьому слід враховувати, що шкоду повинно

бути завдано тими властивостями об'єкта, через які діяльність із ним визнається джерелом підвищеної небезпеки.

Відповідно до ст. 1187 ЦК України шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку.

Особливістю відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, є те, що володільця небезпечного об'єкта буде зобов'язано відшкодувати шкоду незалежно від вини цієї особи. Однак він звільняється від відповідальності, коли шкоду було заподіяно внаслідок непереборної сили. У подібних випадках причинний зв'язок встановлюється між дією непереборної сили і шкодою, що настала. Відсутність однієї з підстав відповідальності, звичайно, виключає відповідальність володільця джерела підвищеної небезпеки.

Отже, відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки є особливим об'єктом страхування. Страхування такої відповідальності спрямоване як на захист майнових прав осіб, постраждалих у результаті дії або бездіяльності страхувальника, так і на захист фінансового стану самого страхувальника.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Прийнятий 16 січня 2003 року. – К. : Істина, 2003. – 368с.
2. Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
3. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 15. – Ст. 73.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» від 27 березня 1992 року № 6.
5. Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 1 липня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – Ст. 1.

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Френдій Наталія Анатоліївна

суддя господарського суду Харківської області

З проголошенням України незалежною державою право кожного на судовий захист стало одним із фундаментальних прав людини, гарантованих у конституційному порядку. Закріплене в конституціях більшості розвинутих держав, право на судовий захист займає чільне місце в структурі конституційно-правового статусу людини та є передумовою здійснення та захисту інших належних людині прав.

Конституцією України передбачається низка прав та свобод людини та громадянина, у тому числі право судового захисту, що передбачене статтею 55 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Це означає, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо суб'єкт звернення вважає належні йому права і свободи порушеними, такими, що не визнаються тощо. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань, звертатися за захистом до суду та інших державних органів. Одним з найефективніших шляхів захисту належних особі суб'єктивних прав, у тому числі цивільних, є судовий захист. При цьому слід враховувати, що за згодою сторін цивільні та господарські спори можуть розглядатися судами, які не є органами правосуддя.

Так, Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 р. визначено правові засади діяльності міжнародного комерційного арбітражу як недержавного органу, що здійснює захист прав за моделлю судового захисту.

Аналогічний висновок на підставі Закону України «Про третейські суди» від 11.04.2004 р. може бути зроблено щодо діяльності третейських судів, оскільки «...завданням третейського суду є захист майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів сторін третейського розгляду шляхом всебічного розгляду та вирішення спорів відповідно до закону» (ст. 3).

За захистом своїх прав і свобод особа може також звертатися за відповідних умов до міжнародних судових установ чи міжнародних організацій. Нині найпоширенішим є звернення за захистом порушених прав до Європейського Суду з прав людини, який діє на підставі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 04.11.1950 р.).

Отже, вказані суди хоч і не входять у систему правосуддя, що створена безпосередньо державою Україна, все ж можуть вважатися юрисдикційними органами захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів.

Зміст права на судовий захист складається з наступних елементів: доступність правосуддя; право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення; незалежність і неупередженість суду; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; публічність судового розгляду; розгляд справи в найкоротший строк, що передбачений законом [1, С. 19].

Тлумачення поняття права на судовий захист, окрім визначення спеціального суб'єкта здійснення захисту яким є суд або прирівняний до нього орган, ґрунтується на загальнотеоретичному розумінні поняття захисту прав.

Поняття захисту цивільних прав є загальним для цивільного права та цивільного процесу і в матеріально-правовому сенсі пов'язане зі змістом суб'єктивного цивільного права.

Право на захист можна визначити як юридичну закріплену можливість уповноваженої особи використовувати заходи правоохоронного характеру з метою відновлення порушеного права і припинення дій, що порушують право [2, С. 409].

Право на захист є складовою частиною самого суб'єктивного права поряд із правом на власні дії, а також правом вимагати певної поведінки від зобов'язаних осіб. Водночас існує думка, відповідно до якої забезпеченість суб'єктивного права можливістю державного примусу – є його невід'ємною якістю і така можливість існує не паралельно з іншими, закріпленими у суб'єктивному праві можливостями, а властива їм самим, так як без цього вони не були б юридичними можливостями.

Незважаючи на деякі відмінності, які існують між цими точками зору, принципових розбіжностей між ними немає, тому що в обох випадках право на захист розглядається як обов'язковий елемент самого суб'єктивного права.

Способом захисту цивільного права визнається закріплена або санкціонована законом правоохоронна міра, за допомогою якої

проводиться усунення порушення права і вплив на правопорушника [2, С. 410].

У ч. 2 ст. 16 ЦК України закріплено основні способи захисту цивільних прав. При цьому, застосування вказаних способів має бути належним чином витлумачене. А саме:

1) визнання права – застосовується у випадку спору або сумніву щодо наявності у особи певного цивільного права чи цивільного обов'язку;

2) визнання правочину недійсним – є способом захисту, що дає можливість сторонам, які виконали цей правочин, що має певні вади, повернутися до первинного правового стану;

3) припинення дії, яка порушує право – можливе щодо триваючого цивільного правопорушення. Прикладом може бути зобов'язування припинити розповсюдження мистецького твору до вирішення спору судом;

4) відновлення становища, яке існувало до порушення (реституція) – застосовується в разі, коли необхідно поновити порушене цивільне право;

5) примусове виконання обов'язку в натурі (реальне виконання) – полягає у тому, що кредитор зобов'язує боржника реально виконати обов'язки, взяті ним на себе у силу договору;

6) зміна правовідношення – полягає у реорганізації правовідносин, перетворенні одного обов'язку в інший, покладенні на боржника нового обов'язку. Так, ч.1 ст. 678 ЦК України передбачено, що при придбанні за договором купівлі-продажу товару неналежної якості, покупець має право вимагати за його вибором: безоплатного усунення недоліків товару у розумний строк, або відшкодування витрат на усунення недоліків товару, або пропорційного зменшення ціни;

7) припинення правовідношення – застосовується у разі невиконання чи неналежного виконання особою обов'язків або зловживання цивільним правом. Прикладом може бути ч. 2 ст. 678 ЦК України, яка передбачає, що в разі істотного порушення вимог щодо якості товару, покупець має право вимагати заміни товару на аналогічний товар належної якості, або відмовитися від договору і вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми;

8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди – цей спосіб захисту передбачає наявність у особи, якій завдано збитків у зв'язку з порушенням її цивільного права та інтересу, права на їх відшкодування;

9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди – цей спосіб захисту полягає у покладенні на порушника обов'язку сплатити потерпілому грошову компенсацію за фізичні або моральні страждання, які той переніс внаслідок скоєного правопорушення;

10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб полягає у визнанні незаконним або скасуванні правового акта судом, якщо він суперечить актам цивільного законодавства і порушує цивільні права та інтереси особи.

Фактично тотожний перелік способів захисту суб'єктивних прав встановлено ст. 20 ГК України.

Зазначений перелік способів захисту не є вичерпним, а тому суд може застосувати інші способи захисту. Вони можуть бути передбачені як договором, так і законом, у тому числі іншими нормами ЦК України, що регулюють окремі види договорів. При цьому ні ЦК України, ні інші акти цивільного або господарського законодавства не встановлюють будь-якого узагальнюючого правила щодо визначення поняття «спосіб захисту цивільних прав», системи способів захисту цивільних прав, порядку створення нових способів захисту тощо. Тобто, має місце певна фрагментарність у легальному визначенні поняття спосіб захисту.

Прикладом іншого підходу в цьому питанні можуть бути положення ЦК України щодо захисту особистих немайнових прав, оскільки в ЦК не лише вказується на те, що ці права можуть захищатись способами, передбаченими у гл. 3 кодексу, а й формулюється узагальнююче правило про те, що захист особистого немайнового права може здійснюватися також іншим способом відповідно до змісту цього права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило це порушення (ст. 275 ЦК).

Подібний методологічний підхід узгоджується з теоретичними положеннями, які розробляються ще з середини 50-х років минулого століття згідно з якими будь-яке суб'єктивне право включає до свого змісту і право на захист у разі його порушення. [4].

В.П. Грибанов, аналізуючи співвідношення понять права на судовий захист та суб'єктивного цивільного права, зазначав, що при всій дискусійності питання про зміст суб'єктивного цивільного права безспірним і загально визнаним у літературі є положення про те, що, визнаючи за тією чи іншою особою певні суб'єктивні права та обов'язки, цивільне законодавство надає уповноваженій особі і право на їх захист. [3, 104].

Водночас, можна констатувати, що для застосування положень ст. 275 ЦК України до відносин з захисту майнових прав, відсутні достатні підстави. Тому, всупереч наведеному теоретичному положенню, чинне цивільне законодавство допускає, що у певних випадках захист цивільного права не забезпечується внаслідок відсутності встановленого законом адекватного порушенню способу захисту, оскільки зміст ст. 16 ЦК України дає підстави вважати, що суд має право застосовувати лише ті способи захисту, які передбачені або законом, або договором до вчинення порушення.

Разом з тим, будь-яке суб'єктивне право за своєю суспільною сутністю має бути захищеним. Право, що не захищається, втрачає свою сутність.

Тому, визнання потреби в забезпеченні захисту будь-якого порушеного права має бути визнано першою передумовою формування повноцінної системи способів захисту цивільних прав.

Друга передумова формування такої системи полягає у належному реформуванні чинного законодавства. Так, згідно зі ст. 55 Конституції України «права і свободи людини і громадянина захищаються судом». Ще більш широке правило сформульоване в ч. 2 ст. 124 Конституції: «Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі». У цих конституційних положеннях йдеться про захист прав судом, тобто про форму захисту прав (судову), а не про способи захисту. І все ж є підстави стверджувати, що відповідно до положень Конституції суд має та повинен захищати будь-яке право, котре потребує захисту. Тому законодавче обмеження можливості захисту права судом шляхом обмеження матеріально-правових способів захисту прав суперечить статтям 55, 124 Конституції.

З огляду на викладене, необхідною передумовою забезпечення конституційного права на захист є внесення відповідних змін до ст. 16 ЦК України, що передбачатимуть можливість захисту права способами, які хоч і не передбачені законами та договорами, але відповідають змісту порушеного права, способу його порушення та наслідкам, спричиненим порушенням.

Список використаних джерел:

1. *Аракелян М.* Забезпечення конституційного права людини на захист прав і свобод судом // *Право України.* – 2006.– № 3. – С. 19-21.
2. *Цивільне право.* Підручник 2-е видання, перероблене і доповнене / Відп. ред. Е. А. Суханов – Том I.– М. : БЕК, 2006.– 860 с.

3. *Грибанов В. П.* Межі здійснення і захисту цивільних прав // В кн. : *Здійснення і захист цивільних прав.* – М., 2000.– С.104.
4. *Ярема А. Г.* Система способів захисту цивільних прав судом // *Вісник ВСУ № 12.*– 2009.– С. 35

РИЗИКИ «КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ» АВТОМОБІЛЯ ЗА ГЕНЕРАЛЬНОЮ ДОВІРЕНІСТЮ

Шаповал Леся Іванівна

*доцент кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

Купівля чи продаж автомобіля – це завжди певний стрес, навіть якщо це робиться вже не вперше, і завжди є бажання швидше з цим закінчити. Коли покупець і продавець автомобіля знайшли один одного, автомобіль оглянутий, ціна узгоджена, залишається лише оформити факт купівлі-продажу, але в цей момент люди часто оформляють так звану генеральну довіреність на «покупця», нотаріально її засвідчують і віддають її «покупцю» разом із ключами та документами від автомобіля.

Повірений – володілець за довіреністю – при правильному та повному складанні довіреності може зробити відносно автомобіля практично все: знімати, ставити на облік, змінювати реєстраційні дані, продавати автомобіль, здійснювати представництво в суді, страхувати, проходити техогляд, перевстановлювати агрегати, ремонтувати автомобіль чи утилізувати його. Але представник не може вчиняти правочин від імені особи, яку він представляє, у своїх інтересах або в інтересах іншої особи, представником якої він одночасно є, за винятком комерційного представництва, а також щодо інших осіб, встановлених законом (ч. 3 ст. 238 ЦК України). Повірений не має права вчиняти правочини відносно самого себе, тобто за довіреністю, навіть «генеральною», не можна оформити на себе право власності на такий автомобіль. Видання довіреності є одним із видів правочинів. Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 202 ЦК України).

Із зазначеного випливає, що довіреність на автомобіль не може розглядатися стосовно поняття, яке використовується у ст. 244 ЦК України.

Відповідно до положень глави 23 ЦК України *правом власності* є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону

за своїм бажанням, незалежно від волі інших осіб, тобто ЦК України визначає право власності як можливість власника *одночасно володіти, користуватися та розпоряджатися* тією чи іншою річчю; при цьому перелічені елементи цієї тріади невіддільні один від одного. Разом із тим слід зазначити, що власник, навіть передавши іншій особі право володіння та користування своїм майном, не втрачає права власності на нього, оскільки за ним, як і раніше, залишається право розпорядження таким майном. А як ідуть справи з правом власності у разі передачі транспортного засобу за генеральною довіреністю?

На перший погляд, до власника генеральної довіреності перейшли всі три складові права власності, тобто все право власності в сукупності. Однак це не так, оскільки згідно із ст. 237 ЦК України, представник вчиняє правочин *від імені іншої сторони*, яку він представляє. Крім того, у ст. 239 цього Кодексу прямо визначено, що *правочин, вчинений представником, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє*. Отже, видача довіреності не тягне переходу права власності на автомобіль. Іншими словами, *особа, яка отримала довіреність, не стає власником*, а тільки набуває право вчиняти передбачені такою довіреністю дії з автомобілем від імені особи, яка видала довіреність, і залишається юридичним власником такого автомобіля. У цьому полягає ключова відмінність довіреності від договору купівлі-продажу, на підставі якого право власності на автомобіль переходить від продавця до покупця, але для можливості експлуатувати його за призначенням – тільки після реєстрації автомобіля на себе в органах ДАІ.

У цьому, до речі, полягає й найнебезпечніший момент при видачі довіреності замість укладення договору купівлі-продажу [1, с. 18-19].

В чому ж полягає привабливість «продажу» автомобіля за генеральною довіреністю? А привабливість у тому, що у тексті довіреності довіритель («продавець») може передбачити дуже широке коло повноважень повіреного («покупця»). Як правило, в таких довіреностях передбачається право повного розпорядження майном, зокрема право на його відчуження (по суті, право перепродажу) третім особам. При цьому чинне законодавство не встановлює також обмежень щодо строку дії такої довіреності. Строк довіреності встановлюється у самій довіреності, а якщо строк довіреності не встановлений, вона зберігає чинність до припинення її дії (ч. 1 ст. 247 ЦК України).

«Купівля-продаж» автомобіля за генеральною довіреністю на сьогодні приваблює сторін таким:

- низькою вартістю грошових витрат на її оформлення. Оплата за видання довіреності (генеральної та довіреності на керування) в різних регіонах України відрізняється, але відмінність їх не є значною;

- швидкістю, оскільки візит до нотаріуса займає не більше, ніж годину-дві;

- відсутністю необхідності змінювати технічний паспорт і державні номерні знаки;

- відсутністю необхідності витребувати згоду іншого члена подружжя.

Видання довіреності замість укладення договору купівлі-продажу тягне за собою значні ризики з боку і «покупця», і «продавця». Зазначимо їх.

Основний ризик «покупця» полягає у тому, що юридично власником авто залишається «продавець», а «покупець» користується широкими, хоча не необмеженими, правами, закріпленими в довіреності;

- ніде не відображена сума, за яку був придбаний автомобіль і те, що вона передавалася власнику автомобіля (звісно, якщо «покупець» не взяв хоча б розписку з «продавця» про передачу грошей за автомобіль);

- автомобіль може бути закладений або заарештований з боку справжнього власника. В цьому випадку «покупець» не зможе переоформити його на себе, а заарештоване майно можуть конфіскувати. Шахраї полюбляють «продавати» за генеральною довіреністю автомобілі, за якими є несплачений кредит;

- чоловік чи дружина власника автомобіля завжди може пред'явити права на автомобіль (якщо автомобіль є спільною сумісною власністю подружжя);

- при дорожньо-транспортній пригоді право на стягнення спричиненої шкоди за договором страхування надається власнику. «Покупець» може отримувати страхові відшкодування, тільки якщо це чітко вказано в генеральній довіреності;

- довіреність може мати строк дії, і по закінченні цього строку потрібно буде шукати власника, щоб він видав нову довіреність або до закінчення строку дії довіреності терміново продати автомобіль іншій особі;

- у випадку смерті особи, яка видала довіреність, оголошення її померлою, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, обмеження її цивільної дієздатності, її дія припиняється (п. 6 ч. 1 ст. 248 ЦК України);

- у випадку смерті «покупця» автомобіля за генеральною довіреністю його спадкоємцям не перейде в спадщину цей автомобіль,

оскільки придбаний ним за генеральною довіреністю автомобіль не був його власністю в силу ст. 316 ЦК України.

– продавець залишається власником і всі відносини по автомобілю продовжують покладатися на нього;

– якщо автомобіль зник з місця дорожньо-транспортної пригоди, а його номера запам'ятали, то придуть саме до власника, оскільки автомобіль зареєстрований на нього. І потрібно буде доводити, що автомобіль давно переданий третій особі, згадувати коли, в якого нотаріуса та кому була видана довіреність;

– вчасно не переоформлений договір страхування відповідальності може спричинити багато проблем, і в цьому випадку більші ризики несе «продавець». Перелічені пункти – це лише основні причини, які свідчать про те, що не слід «купувати» автомобіль чи «продавати» його за генеральною довіреністю. На нашу думку, слід витратити трішки більше часу та коштів на оформлення автомобіля відповідно до вимог закону, щоб бути спокійним у майбутньому [2, с. 103].

Список використаних джерел:

1. *Сіленіна С.* Користь та шкода генерального доручення // *Право України.* – 2001. – № 3.
2. *Хмелевський І.* Генеральна довіреність на автомобіль // *Податки та бухгалтерський облік.* – 2007. – № 69. – С. 17-20.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ КОНСАЛТИНГУ

Шаркова Ганна Юрївна

*заступник директора з навчальної та
навчально-методичної роботи Кіровоградського
інституту державного та муніципального
управління Класичного приватного
університету, кандидат юридичних наук*

В юридичній літературі одним з найбільш складних залишається питання щодо відповідальності виконавця при наданні консультаційних послуг. Серед підстав відповідальності виконавця можна назвати надання послуги, що не відповідає умовам договору, виконання послуги неналежним суб'єктом, порушення термінів надання самої послуги, і що особливо становить практичний інтерес – надання консалтингової

послуги яка не відповідає певним критеріям якості або не відповідає очікуваному результату замовника.

За договором консалтингу замовникові консалтингової послуги відводиться вирішальне місце, оскільки замовник повинен надати необхідну інформацію у належній формі та необхідному обсязі, тому що кінцевий результат консалтингової послуги залежить не тільки від виконавця, але і від замовника. Так, наприклад, пацієнт при отриманні медичної консультації (яка хоч і не є консалтинговою послугою, але зовнішньо досить схожа і відноситься до договорів послуг) недостатньо повно описує симптоми захворювання. У таких випадках вірогідність отримання необхідного результату істотно скорочується. Для зниження ризику необхідно правильно сформулювати завдання для виконавця.

Український цивіліст Р.А. Майданник, досліджуючи професійний ризик, зазначає: «...Господарський ризик охоплює будь-які існуючі види ризиків у сфері господарських правовідносин (страховий; комерційний; стихійні та інші ризики несприятливих природних умов; інвестиційний ризик; виникнення відповідальності; ризик науково-технічної відповідальності тощо)» [1, с. 128]. Тож можна припустити, що консалтингова діяльність належить до сфери професійного ризику. Даючи визначення поняття професійного ризику, Р.А. Майданник зазначає, що професійний ризик можна розуміти у широкому та вузькому значенні. Так, у широкому розумінні професійний ризик притаманний будь-яким видам професійної економічної діяльності щодо подолання невизначеності у ситуації неминучого вибору, що може призвести до шкідливих господарських наслідків. У вузькому (власному) розумінні професійний ризик – це імовірнісного характеру небезпека настання негативних наслідків для оточуючих, яка об'єктивно (іманентно) притаманна певним видам господарської (професійної) діяльності [1, с. 128].

За неналежне надання консультації з питання оподаткування у замовника виникнуть проблеми, внаслідок яких останній може підпасти під податкові санкції. Ще однією підставою відповідальності консультанта є надання послуги неналежним суб'єктом, наприклад, консультацію замість професора надав його асистент, унаслідок чого замовник не отримав очікуваного результату.

Підставою відповідальності замовника також є надання послуги з порушенням строків її надання: замовник не отримав своєчасну консультацію щодо складання бухгалтерської звітності, в результаті чого до нього також буде застосовано штрафні санкції.

М. Чеботарьов вказує, що у літературі поширена думка стосовно того, що виконавець несе виключно моральну відповідальність (втрата замовника, премії, гонорару тощо), а збитки клієнта настають внаслідок його власних неправильних дій: «...Здійснювати або не здійснювати рекомендації – вибір самого замовника. Притягнути виконавця до такої відповідальності, яка б відшкодувала збитків у повному обсязі, неможливо» [5, с. 4].

У зв'язку з тим, що консультаційні послуги в комерційному розумінні існують в Україні відносно недавно, наукова література ще не містить досліджень із цього приводу. Але зараз до цієї теми звертається досить багато авторів публікацій у періодичних виданнях.

При визначенні відповідальності сторін за договором консалтингу за невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом їхніх обов'язків, слід урахувати, що вона визначається відповідно до загальних положень законодавства (ст. 3, 15, 16, 22, 509, 526, 527, 610, 611 ЦК України та ін.) з урахуванням особливостей, передбачених законодавством або договором.

Найбільш відображено своєрідність договорів оплатного надання консультаційних послуг у розподіленні ризику. У договорі консалтингових послуг питання пов'язане з невиконанням або виконанням неналежним чином договору. Існують загальні правила, закріплені у ст. 610, 611 ЦК України, де відображаються підстави відповідальності за порушення зобов'язання. Мається на увазі, що той, хто не виконав зобов'язання, або виконав його неналежним чином, відповідає у вигляді загального правила лише при наявності вини. Вина не є неодмінною умовою відповідальності за порушення зобов'язання: договором або законом може встановлюватися відповідальність боржника незалежно від його вини. Але, якщо інше не передбачене договором або законом, відповідальність за порушення зобов'язання настає через провину порушника. ЦК України не містить визначення вини, а надає визначення невинності: особа вважається невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. Таке визначення є недостатньо конкретним, оскільки не містить критерію достатності вжитих боржником з метою належного виконання зобов'язання заходів. Відповідно до ст. 509 ЦК України зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості. Виходячи з цих засад має встановлюватися і наявність або відсутність вини: особа має визнаватися невинуватою, якщо вона вжила всіх заходів для належного виконання зобов'язання при тому ступені турботливості й обачності, що вимагалось від неї за характером зобов'язання й умовами

обороту. Саме принцип вини, включаючи презумпцію невинуватості особи, яка порушила зобов'язання (той, хто порушив зобов'язання, визнається винним, якщо не доведе, що він не винний), застосовується до договорів про надання послуг. Але цей принцип має виняток, який також у повній мірі поширюється на договір консалтингових послуг. Цей виняток діє тоді, коли послуги надає юридична або фізична особа, яка зареєстрована як фізична особа-підприємець, і при цьому надання такого роду послуг входить у сферу підприємницької діяльності виконавця. Підприємець, про якого йде мова, несе відповідальність за невиконання або виконання неналежним чином зобов'язання і навіть тоді, коли його вини у цьому немає. Він може бути звільнений від відповідальності за порушення зобов'язання тільки за умови, якщо доведе, що порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили, під якою розуміють надзвичайну або невідворотну за даних умов подію. Прикладами можуть бути явища стихійного характеру (землетрус, неочікуваний за часом та інтенсивністю паводок, військові дії та ін.).

За договором консалтингу може бути передбачено покладення ризику відповідальності за невиконання або неналежне виконання договору на замовника навіть тоді, коли встановлено, що порушення договору відбулося з вини виконавця. Але сам Цивільний кодекс України визначив, що неможливо звільнити сторону від порушення зобов'язання при наявності в її діях умислу (знала, що її дії можуть спричинити порушення зобов'язання, та цього бажала). Якщо така умова (прийняття на себе наслідків умисного порушення зобов'язання контрагентом) буде включена до договору, цю умову необхідно визнати недійсною.

Останнім часом у повсякденній діяльності консультантів зростає кількість спорів не лише з представниками податкових та інших державних органів, а й зі своїми клієнтами з таких приводів, як якість та строк надання послуг, спосіб їх виконання тощо. Іноді такі спори надходять і до суду, де сторони порушують питання про відшкодування збитків, заподіяних неналежним виконанням зобов'язань за договором про надання консалтингових послуг. Аналіз розвитку господарської практики дозволяє зробити висновок про те, що такі спори виникатимуть все частіше. Такі перспективи вимагають не тільки вдосконалення практичних знань з боку консультантів із метою запобігання неприємностей, а й розвитку законодавства для подальшого правового регулювання такого роду послуг. Крім того, розвиток наукових знань та практичних завдань у галузі економіки зумовлює ускладнення форм та методів надання таких послуг. А це, у свою чергу, є підставою для виникнення спорів між консультантом та клієнтом.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що розуміння неякісного надання послуг може бути різним залежно від роду та виду консалтингових послуг. Якщо йдеться про юридичні або аудиторські послуги, то сам характер таких послуг ґрунтується на нормативних актах, тому результати впровадження рекомендацій таких консультантів можуть і не призвести до корисного результату в господарській діяльності замовника. Якщо ж питання стосується проблем економічного консалтингу (фінансовий менеджмент, інжиніринг), то, як правило, результати такого консалтингу спрямовані безпосередньо на підвищення показників господарської діяльності клієнта.

Список використаних джерел:

1. Аномалії в цивільному праві України: Навч. – практ. посібник // Відп. ред. В. А. Майданник. – К. : Юстиніан, 2007. – 1134 с.
2. Тихомиров А. В. Медицинская услуга. Правовые аспекты. – М. : Информационно-издательский дом «ФИЛИНЪ», 1996 – С.95
3. Тихомиров А. В. Медицинское право. Практическое пособие. – М. : Статут, 1998. – 324 с.
4. Трохимова О. А. Методи забезпечення ефективності консалтингової діяльності на підприємствах промисловості: Дис... канд. екон. наук: 08.07.01 / О. К. Трохимова; Національний аерокосмічний ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний ін-т». – Х., 2002. – С.43
5. Чеботарев М. За ошибки надо платить / М. Чеботарев // эж-Юрист. – 2003. – № 22. – С. 4-6.
6. Чирков А. А. Страхование гражданско-правовой ответственности аудитора по договору оказания аудиторских услуг / А. А. Чирков // Право и экономика. – 2006. – № 4. – С. 36-38.

IV. ЦИВІЛЬНИЙ, ГОСПОДАРСЬКИЙ ТА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС

ЗАКЛЮЧЕНИЕ МИРОВЫХ СОГЛАШЕНИЙ ПО ДЕЛАМ, ВОЗНИКАЮЩИМ ИЗ СЕМЕЙНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

Бахарева Ольга Александровна
доцент кафедры гражданского
процесса ФГБОУ ВПО «Саратовская
государственная юридическая академия»
(Российская Федерация), кандидат
юридических наук, доцент

Мировое соглашение является одним из видов примирительных процедур. Заключение мирового соглашения возможно не по каждому гражданскому делу, возникающему из семейных правоотношений. Так, например, по делу о расторжении брака при достижении сторонами примирения судья выносит определение о прекращении производства по делу в результате отказа истца от иска, а не в связи с заключением мирового соглашения. Поскольку «сущность мирового соглашения выражается в окончании процесса путем мирного урегулирования спора, носящего материально-правовой характер, на определенных условиях (чаще всего на основе взаимных уступок). При примирении супругов не идет речь о прекращении спора на определенных условиях. Их волеизъявления направлены на возобновления супружеских отношений, носящих личный характер...» [1, с.344]. По делам о лишении родительских прав мировое соглашение, исходя из его сущности, по этой категории дел так же невозможно [2, с.91]. По другим категориям дел, возникающим из семейных правоотношений по таким как определение места жительства ребенка [3, с.72], раздел совместно нажитого имущества, взыскание алиментов [4, с.35.] заключение мирового соглашения возможно. Родители могут миром решить вопрос о том, как должен содержаться их ребенок – в каком размере должны представляться алименты, в какие сроки и каким образом (деньгами, имуществом и т.д.). Соглашение можно заключить и в суде и во внесудебном порядке; оно должно соответствовать требованиям семейного и процессуального законодательства.

В результате заключения мирового соглашения стороны прекращают спор и устанавливают новые права и обязанности. Из анализа ст. 39 и 173 ГПК РФ можно сделать вывод, что мировое соглашение может быть заключено только между истцом и ответчиком, т.к. они являются сторонами по делу. Но мировое соглашение вправе заключить между собой не только истец и ответчик, но и истец и третье лицо, заявляющие самостоятельные требования относительно предмета спора, ответчик и третье лицо, заявляющие самостоятельные требования относительно предмета спора, которые будут являться сторонами мирового соглашения, а не сторонами гражданского судопроизводства. Поэтому, чтобы избежать противоречие в теории и в законодательстве, целесообразно было бы в ч. 1 ст. 173 ГПК РФ дополнить, что «мировое соглашение подписывается его сторонами».

В соответствии со ст. 39 ГПК РФ положения мирового соглашения должны не противоречить закону и не нарушать права и законные интересы других лиц. Противоречие закону означает несоответствие условий мирового соглашения нормам материального права. Вместе с тем, нарушение прав и законных интересов, происходит в результате нарушений норм закона. Поэтому можно внести изменения в ст. 39 ГПК РФ и дополнить словами «... противоречит закону, в том числе нарушает права и охраняемые законом интересы других лиц».

В гражданском процессуальном кодексе не содержится предписаний о том, как должно быть составлено мировое соглашение. В ч.1 ст. 173 ГПК РФ лишь отмечается, что условия мирового соглашения могут быть выражены устно, занесены в протокол судебного заседания и подписаны сторонами его, заключившими либо письменно в виде отдельного документа и приобщены к делу, о чем указывается в протоколе судебного заседания. В судебное заседание суду предоставляется готовый текст мирового соглашения, полностью согласованный между сторонами и подписанный сторонами. При составлении мирового соглашения должны соблюдаться все условия как при заключении гражданско-правового договора. Все положения о недействительности сделки (ст. 166-179 ГК РФ) относятся и к мировому соглашению. При составлении текста соглашения, необходимым условием является неоспоримость каждого пункта соглашения. Каждое положение соглашения должно быть ясными, определенными, четко изложенным, окончательным, не требующим толкования и не порождающим вопросы при исполнении, поэтому соглашение не может содержать положений, которые будут исполняться под каким-либо условием.

В мировом соглашении необходимо указать срок и порядок исполнения. Отдельным пунктом мирового соглашения желательно разрешить вопрос о распределении судебных расходов (п.2 ст.101 ГПК РФ). Это условие соглашения необязательно, потому что судебные расходы может распределить и суд (ч.2 ст.101 ГПК РФ). В соответствии с абз.3 подп. 3 п.1 ст. 333.40 НК РФ, уплаченная государственная пошлина не подлежит возврату при утверждении мирового соглашения судом общей юрисдикции в отличие от мирового соглашения, утвержденного до принятия решения арбитражным судом (абз.2 подп. 3 п.1 ст. 333.40 НК РФ). Такое положение устанавливает не равное положение в налогообложении, в отношении налоговых льгот между юридическими лицами и обычными гражданами не занимающимися предпринимательской и экономической деятельностью, что не соответствует положениям ст. 57 Конституции РФ ст.3 НК РФ. Поэтому целесообразно внести изменения в абз.2 подп. 3 п.1 ст. 333.40 НК РФ и предусмотреть возможность возврата 50% суммы уплаченной государственной пошлины по делам, в которых стороны заключили мировое соглашение до принятия решения судом общей юрисдикции и исключить из абз.2 подп. 3 п.1 ст. 333.40 НК РФ положение о запрете возврата уплаченной государственной пошлины «... при утверждении мирового соглашения судом общей юрисдикции».

Достигнутое мировое соглашение подлежит проверки судьей на достоверность, добровольность, на соблюдение норм действующего законодательства и не нарушают ли его условия интересы других лиц. Под другими лицами следует понимать: лиц, не участвующих в деле; лиц, участвующих в деле, но не имеющих право на заключение мирового соглашения; лиц, участвующих в деле и имеющих право на заключение мирового соглашения, но не реализующих данное право. Заключение мирового соглашения может отразиться на интересах других соистцов, соответчиков, а также третьих лиц, заявляющих самостоятельные требования относительно предмета спора. Поэтому суд должен обязательно проверить, не противоречит ли мировое соглашение их интересам, и при наличии такого обстоятельства в утверждении мирового соглашения отказать.

Если суд считает, что мировое соглашение не противоречит закону, не нарушает права и законные интересы других лиц, то он утверждает его и прекращает производство по делу, в противном случае суд не утверждает мировое соглашение и продолжает производство по делу. Согласно ч. 3, 4 ст. 173 ГПК РФ суд выносит определение об утверждении или не утверждении мирового соглашения. В определении об утверждении

мирового соглашения должны быть указаны условия, утверждаемого судом мирового соглашения. В ч.4 ст.173 ГПК РФ не содержится требование о вынесении мотивированного определения об отказе в утверждении мирового соглашения, что является неверным, поскольку стороны соглашения могут не понимать причины отказа.

Проанализировав некоторые вопросы регулирующие порядок заключения мирового соглашения, можно заключить, что институт мирового соглашения требует дальнейшего законодательного совершенствования и развития.

Список використаних джерел:

1. Особенности рассмотрения и разрешения отдельных категорий гражданских дел (исковое производство) / под ред. и К. Пискарева. М., – 2005. – С.344.
2. Цепкова Т.М. Бахарева О.А. Лишение родительских прав: процессуальные особенности рассмотрения и разрешения дел // Цивилист. № 1. – 2011. – С.91.
3. Цепкова Т.М. Сергеева Е.В. Некоторые вопросы реализации и защиты, жилищных прав детей // Вестник Тверского Государственного университета №36. 2011. Издательство ГОУ ВПО Тверского Государственного университета. С.72.
4. Прокошкина Н.И. К вопросу о заключении мировых соглашений по делам о взыскании алиментов // Правовые тенденции и институализация в Российской правовой системе: сб. матер. Всерос. науч. – практ. конфер. Курск: Курский государственный университет, 2008. – С. 35.

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА НАБУТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ ЦПК УКРАЇНИ, ГПК УКРАЇНИ І КАС УКРАЇНИ

Бичкова Світлана Сергіївна

*заступник начальника кафедри цивільного права
і процесу Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор*

Традиційно вважається, що правосуб'єктність складають процесуальна правоздатність та процесуальна дієздатність. При цьому

правоздатністю законодавець називає здатність мати права та обов'язки, а дієздатністю, відповідно, – здатність особисто їх здійснювати або виконувати.

Лише будучи наділеною здатністю мати та особисто здійснювати і виконувати права та обов'язки, особа може стати їх суб'єктом, набути визначеного законом правового статусу. Звідси, – правосуб'єктність слід розглядати саме як передумову набуття правового статусу, у тому числі і процесуального статусу.

Метою цієї наукової розвідки є проведення порівняльного аналізу положень трьох кодифікованих актів, що закріплюють порядок здійснення правосуддя у так званих цивілістичних судочинствах, – ЦПК України, ГПК України і КАС України, присвячених відповідній правовій категорії, її змісту та складовим елементам, з подальшим виробленням науково обґрунтованих пропозицій щодо їх уніфікації.

Термін «правосуб'єктність» використовується лише у назві ст. 48 КАС України. При цьому із цієї статті випливає, що під ним законодавець розуміє відповідні право- і дієздатність у сукупності. У ЦПК України цивільній процесуальній правоздатності і цивільній процесуальній дієздатності присвячено окремі статті (статті 28 і 29 ЦПК України). Оскільки і та й інша позиція є вірними, а також не викликають термінологічної плутанини, вбачається, немає потреби щось змінювати.

По суті законодавець вкладає однаковий зміст у поняття цивільної та адміністративної правоздатності і дієздатності. Різниця проглядається тільки в уточненнях, в яких виявляється специфіка відповідних видів судочинства.

Згідно із ст. 28 ЦПК України здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (цивільну процесуальну правоздатність) мають усі фізичні та юридичні особи. Відповідно ж до ч. 1 ст. 48 КАС України здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві (адміністративна процесуальна правоздатність) визнається за громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, органами державної влади, іншими державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями (юридичними особами).

У ст. 29 ЦПК України визначається поняття і зміст цивільної процесуальної дієздатності. При цьому цивільна процесуальна дієздатність фізичних та юридичних осіб не розмежовуються.

Особливості змісту цивільної процесуальної дієздатності встановлюються тільки для окремих фізичних осіб: здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільну процесуальну дієздатність) мають фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи. Неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена. У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває цивільної процесуальної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. Цивільної процесуальної дієздатності набуває також неповнолітня особа, якій у порядку, встановленому цим Кодексом, надано повну цивільну дієздатність.

У КАС України адміністративній процесуальній дієздатності фізичних осіб та органів влади, їх посадових і службових осіб, а також юридичних осіб присвячено окремі норми. Так, здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить фізичним особам, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку у спорах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь (ч. 2 ст. 48 КАС України). Згідно із ч. 3 ст. 48 цього Кодексу здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить органам державної влади, іншим державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування, їхнім посадовим і службовим особам, підприємствам, установам, організаціям (юридичним особам).

Як видно з вищевикладених норм, у КАС України законодавець чітко передбачив, що процесуальною дієздатністю наділені тільки фізичні особи, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними. Звичайно, у цивільному процесі недієздатні особи не наділені здатністю особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді. Права, свободи та інтереси таких осіб захищають їх опікуни чи інші особи, визначені законом (ч. 1 ст. 39 ЦПК України). Однак

такий висновок можна зробити тільки, проаналізувавши у сукупності кілька норм відповідного нормативного акта. На наш погляд, необхідно уніфікувати норми КАС України і ЦПК України, при цьому слід внести зміни саме до останнього, чітко прописавши у ч. 1 ст. 29, що цивільною процесуальною дієздатністю наділяються особи, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними.

Проте й КАС України не позбавлений певного недоліку у пов'язаному із процесуальною дієздатністю фізичних осіб контексті.

Як впливає із ст. 29 ЦПК України, цивільною процесуальною дієздатністю наділяються повнолітні фізичні особи. Неповнолітні особи та особи, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки у суді тільки у чітко визначених у законі випадках.

Виходячи із змісту ч. 2 ст. 48 КАС України, фізичні особи, цивільна дієздатність яких обмежена, взагалі не наділені адміністративною процесуальною дієздатністю. Із цим усе зрозуміло. А ось із малолітніми особами не зовсім. Як було зазначено, адміністративна процесуальна дієздатність належить фізичним особам до досягнення повноліття у спорах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь. І хоча самостійно брати участь у таких відносинах, якщо виходити із логіки законодавця, можуть лише неповнолітні особи, для того, щоб дійти до такого висновку необхідно опрацювати значний обсяг нормативно-правових актів. А тому слід внести зміни до зазначеної норми КАС України, додавши перед фразою «фізичним особам до досягнення цього віку» слово «неповнолітнім».

Якщо звернути увагу на вищевикладене щодо процесуальної правосуб'єктності, виникає запитання: чому за мету було поставлено порівняти відповідні положення трьох процесуальних кодексів, а при цьому не згадується про господарську процесуальну право- і дієздатність? Справа в тому, що в ГПК України взагалі не передбачено норм, присвячених відповідному процесуальному інституту. Звичайно, такий законодавчий недолік потрібно усунути, уніфікувавши положення ГПК України із ЦПК України і КАС України.

ПІДСУДНІСТЬ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Боровська Ірина Анатоліївна
здобувач кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ

Здійснення правосуддя базується на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права, що мають субсидіарний характер та, виходячи з міжнародних зобов'язань України, є складовими національного законодавства і елементами державної правової системи. Реалізація загальновизнаних принципів першочергово забезпечується ефективним здійсненням правосуддя шляхом справедливого та публічного розгляду справ компетентним, незалежним та безстороннім судом, створеним на підставі закону (п. 1 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Право на розгляд справи компетентним судом, тобто тим судом, до підсудності якого дана справа віднесена законом, є одним із елементів права на доступ до правосуддя, гарантією запобігання зловживання процесуальними правами [1, с. 333].

В юридичній літературі під підсудністю розуміється сукупність цивільних справ, які підлягають розгляду і вирішенню по суті в даній конкретній ланці судової системи та у даному конкретному суді цієї ланки [2, с. 110]. Деякі науковці в галузі цивільного процесуального права ототожнюють терміни «підсудність» і «територіальна підсудність» та схиляються до думки, що за своїм змістом зазначені терміни є синонімічними до поняття «територіальна юрисдикція» [3, с. 266].

Розглянемо детальніше правила визначення підсудності у цивільних справах щодо захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Відповідно до ст. 107 ЦПК України усі справи, що підлягають розгляду і вирішенню в порядку цивільного судочинства, у тому числі і досліджувана нами категорія цивільних справ, розглядаються районними, районними у містах, міськими та міськрайонними судами, які є судами першої інстанції. На підставі аналізу норм цивільного процесуального законодавства можна дійти висновку, що лише місцеві суди можуть розглядати та вирішувати справи по суті як суди першої інстанції. Апеляційні суди, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Верховний Суд України такими повноваженнями в межах цивільного судочинства не наділені

[3, с. 265]. Тому визначення підсудності у справах щодо захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля по суті зводиться до вибору місцевого суду як суду першої інстанції, що відповідно до законодавства має повноваження розглядати конкретну справу на певній території.

Цивільне процесуальне законодавство і процесуальна наука розрізняють декілька видів територіальної підсудності: загальна підсудність (ст. 109 ЦПК України); підсудність за ухвалою суду вищої інстанції (ст. ст. 108, 111 ЦПК України); альтернативна підсудність (ст. 110 ЦПК України); підсудність кількох пов'язаних між собою вимог (ст. 113 ЦПК України) та виключна підсудність (ст. 114 ЦПК України).

Виходячи із положень зазначених статей ЦПК України, а також цивільно-правової природи та юридичного змісту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 293 ЦК України), позови про захист указанного права найчастіше пред'являються до суду за правилами, встановленими для загальної та альтернативної підсудності.

Так, наприклад, при пред'явленні до суду позову про відшкодування шкоди, завданої здоров'ю та життю фізичної особи внаслідок порушення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, позивач відповідно до процесуального законодавства наділений активним правом вибору одного із кількох компетентних судів за правилами загальної або альтернативної підсудності. Таким чином, зазначений позов може бути пред'явлений до суду:

а) за зареєстрованим у законному порядку місцезнаходженням відповідача – юридичної особи чи зареєстрованому у законному порядку місцем проживання або місцем перебування відповідача – фізичної особи (ст. 109 ЦПК України).

Зазначена норма містить загальний припис, і може бути застосована для визначення підсудності у всіх категоріях справ за умови, якщо відсутні спеціальні підстави, встановлені для інших видів підсудності, наприклад, таких як виключна територіальна підсудність і підсудність за ухвалою суду вищої інстанції;

б) за зареєстрованим у законному порядку місцем проживання чи місцем перебування позивача (ч. 3 ст. 110 ЦПК України);

в) за місцем завдання шкоди (ч. 3 ст. 110 ЦПК України);

г) за місцем виконання договору (ч. 5 ст. 110 ЦПК України). Так, наприклад, за місцем виконання договору можуть пред'являтися позови про відшкодування шкоди, завданої здоров'ю та життю фізичної особи внаслідок споживання чи використання продуктів споживання (харчових та промислових), якість яких не відповідає критеріям безпеки, встановленим державними стандартами.

Виходячи з аналізу вищенаведених законодавчих норм, можна дійти висновку, що встановлені процесуальним законодавством правила, які застосовуються для визначення підсудності у справах щодо захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, обумовлені певною специфікою даної категорії справ і, у першу чергу, спрямовані на створення сприятливих умов для їх розгляду та виконання судового рішення.

Питання дотримання правил визначення підсудності вирішується судом при відкритті провадження у справі. Наслідки порушення правил підсудності залежать від того, на якій стадії такі порушення виявлені. Так, відповідно до п. 4 ч. 3 ст. 121 ЦПК України суддя зобов'язаний повернути позовну заяву позивачеві, якщо при її прийнятті буде встановлено, що справа не підсудна даному суду. У випадках, якщо порушення правил підсудності буде виявлено після відкриття провадження у справі, але до початку її розгляду, суд передає справу на розгляд належному суду (ч. 2 ст. 116 ЦПК України).

Таким чином, при вирішенні питань, пов'язаних з визначенням підсудності, суд наділений повноваженнями владного органу, який зобов'язаний здійснювати нагляд за виконанням правил підсудності і у необхідних випадках реалізовувати свої публічні повноваження [1, с. 334].

Підсумовуючи вищенаведене, слід підкреслити: юридична природа досліджуваної категорії цивільних справ та соціальна значимість права на безпечне для життя і здоров'я довкілля як особистого немайнового права обумовили формування сприятливих процесуальних умов для його судового захисту, про що свідчить закріплена у законодавстві можливість застосування правил альтернативної підсудності при пред'явленні відповідного позову.

Список використаних джерел:

1. Ярков, Владимир Владимирович. Юридические факты в цивилистическом процессе / В.В. Ярков. – М. : Инфотропик Медиа, 2012. – 608 с.
2. Чернооченко, Светлана Ивановна. Цивільний процес: Навч. посібник / С.І. Чернооченко. – [3-тє вид., перероб. та доп.]. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 416 с.
3. Комаров В.В., Бігун В.А., Баранкова В.В. та ін. Курс цивільного процесу: Підручник / За ред. В.В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Буц Олена Олександрівна

студентка III курсу гр. ДП-211

*Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

Відповідно до ст. 9 Конвенції про права дитини, дитина не повинна розлучатися зі своїми батьками поза їх бажанням, за винятком випадків, коли таке рішення суд приймає в її інтересах (наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною, і т. ін.) [1]. Виключною мірою відповідальності за невиконання батьківського обов'язку є позбавлення батьківських прав. Це допускається лише на підставі та у порядку, визначеному законом. Підстави для позбавлення батьківських прав визначені у ст. 164 Сімейного Кодексу України – далі СК України, зокрема, мати і батько можуть бути позбавлені батьківських прав, якщо він (вона):

1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;

2) ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини;

3) жорстоко поведуться з дитиною;

4) є хронічними алкоголіками або наркоманами;

5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до збраккування та бродяжництва;

6) засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини.

Цей перелік є вичерпним, тому позбавлення батьківських прав з підстав, що не передбачені ст. 164 СК України, не допускається [3].

Найбільш розповсюдженим у практиці є позбавлення батьківських прав тих батьків, які здійснюють шкідливий вплив на дітей своєю аморальною, антисуспільною поведінкою – хронічних алкоголіків, наркоманів, токсикоманів. У цих випадках, навіть тоді, коли батьки не здійснюють будь-яких шкідливих дій щодо своїх дітей, але їх особисте життя – пияцтво, розпуста, паразитичний спосіб життя – не тільки не сприяє нормальному вихованню дітей, але й приховує в собі реальну загрозу їх моральності, вони можуть бути позбавлені своїх батьківських прав.

Позбавлення батьківських прав може мати місце щодо усіх дітей або когось із них. Позбавити батьків прав щодо дітей, які ще не народилися, неможливо. Батьківських прав можна позбавити лише повністю і у жодному разі це не можна застосувати до опікунів, піклувальників, прийомних батьків, тобто осіб, які певною мірою замінюють батьків. Позбавлення батьківських прав допускається тільки лише щодо дітей, які не досягли 18 років [4, с. 122].

Слід враховувати: підстави для позбавлення батьківських прав відсутні при вчиненні злочину батьками з необережності (наприклад, випадкове заподіяння шкоди здоров'ю дитини у ході гри, при домашніх роботах і т.п.); винність обвинуваченого у вчиненні злочину може бути встановлена виключно вироком суду; винність батьків (одного з батьків) у вивченні будь-якого іншого злочину, спрямованого не у відношенні дітей не може бути підставою для позбавлення батьківських прав. Не може бути позбавлена батьківських прав особа, яка не виконує своїх батьківських обов'язків внаслідок душевної хвороби, недоумства, тривалого відрадження, утворення перешкод з боку іншого з батьків, з яким проживає [4, с. 128].

Україна досягла сталого щорічного зменшення кількості дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, якщо у 2008 році загальна кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, за даними Державного комітету статистики, становила 103,5 тисяч, та станом на 1 березня 2013 року кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні становить 94 тисячі.

Для позбавлення батьківських прав необхідно: встановити, що особа свідомо порушує батьківські обов'язки, злісно не виконує вимог та рекомендацій органів опіки і піклування, служб у справах неповнолітніх, навмисно ухиляється від лікування (хронічні алкоголіки, наркомани, токсикомани); звернутись до органу опіки та піклування з тим, щоб отримати висновок щодо умов життя і виховання дитини, поведінку батьків, їх взаємини з дітьми та відношення до виконання своїх батьківських обов'язків; звернутись до суду з заявою про позбавлення батьківських прав [5, с. 567-569].

Суд розглядає справи про позбавлення батьківських прав за заявою: одного із батьків, опікуна, піклувальника, особи в сім'ї якої проживає дитина; закладу охорони здоров'я, навчального або іншого дитячого закладу, в якому вона перебуває; органу опіки та піклування; прокурора; самої дитини, яка досягла чотирнадцяти років. Особливістю при розгляді судом справ про позбавлення батьківських прав є те, що обов'язковою є участь у їх розгляді прокурора і органу опіки та піклування [2].

Якщо дитина проживала з тим із батьків, хто позбавлений батьківських прав, то суд вирішує питання про можливість їхнього подальшого проживання в одному житловому приміщенні (ст. 167 СК України). Також може бути прийняте рішення про виселення того з батьків, хто позбавлений батьківських прав, з житлового приміщення, у якому він проживає з дитиною, за умови, що він має інше житло, або прийняти рішення про примусовий поділ житла чи його обмін. Дитина може бути передана другому із батьків. Якщо це неможливе, то переважне право перед іншими особами на передання їм дитини мають, за їхньою заявою, баба та дід, повнолітні брати та сестри, інші родичі дитини, мачуха, вітчим. У разі неможливості передати дитину родичам, вона передається на опікування органу опіки та піклування [3].

У деяких випадках, навіть у разі доведеності протиправної поведінки батьків, суд з урахуванням характеру їхньої поведінки, особи, перспективи зміни поведінки та інших конкретних обставин, вправі відмовити у позові про позбавлення батьківських прав і попередити батьків про необхідність зміни свого ставлення до виховання дітей, поклавши на орган опіки та піклування контроль за виконанням ними батьківських обов'язків. При цьому суд, виходячи з інтересів дитини, може постановити рішення про обмеження батьківських прав шляхом відібрання дитини від батьків або одного з них, не позбавляючи їх батьківських прав.

З позбавленням батьківських прав припиняються не тільки права, а й обов'язки батьків, які ґрунтуються на факті спорідненості з дитиною, за винятком аліментних зобов'язань. Відповідно до ч.2 ст. 166 СК України особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини [3]. Тому суд, вирішуючи справу про позбавлення батьківських прав, може за власного ініціативою вирішити питання про стягнення аліментів на дитину.

Однак за дитиною зберігаються всі майнові права, що засновані на спорідненості дитини зі своїми батьками, які позбавлені батьківських прав, та іншими родичами. За нею зберігається право власності на будь-яке майно, в тому числі і нерухоме, яке належало їй на момент позбавлення батьків батьківських прав. Дитина не втрачає права спадкувати після своїх батьків, на відміну від батьків, які це право втрачають щодо дітей, відносно яких вони позбавлені батьківських прав. Отже, можна зробити висновок, що повного припинення правового зв'язку між батьками, які позбавлені батьківських прав і дитиною, не відбувається.

Позбавлення батьківських прав передбачає настання для батьків визначених законом правових наслідків. Особа, позбавлена батьківських прав: втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання; перестає бути законним представником дитини; втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми; не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником; не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних з батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування); втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною (ч.1 ст. 166 СК України) [3].

Таким чином, позбавлення батьківських прав виконує не тільки каральну функцію щодо батьків, але й виконує функцію захисту прав та інтересів дитини, усуває можливі ситуації, що загрожують її життю та здоров'ю, та створює передумови для належного виховання.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини: за станом на 20 листопада 1989р. / Генеральна Асамблея ООН. – Офіц. вид. Збірка міжнародних договорів СРСР, 1993. – Випуск XLVI. – С. 242-257. – (Бібліотека офіційних видань)
2. Цивільний кодекс України за станом на 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2003. – 256 с. – (Бібліотека офіційних видань)
3. Сімейний Кодекс України за станом на 10 січня 2002 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2002. – 76 с. – (Бібліотека офіційних видань)
4. Гопанчук В. С. Сімейне право України: Підручник / В. С. Гопанчук. – К. : Істина, 2002. – 235 с.
5. Копейчиков В. В. Правознавство: Підручник / В. В. Копейчиков. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 848 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОДАЖУ МАЙНА ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ПІДПРИЄМСТВ, У СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ ЯКИХ ЧАСТКА ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ ПЕРЕВИЩУЄ П'ЯТДЕСЯТ ВІДСОТКІВ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

*Ковальчук Юлія Миколаївна
студентка IV курсу факультету історії
та права Кіровоградського державного
педагогічного університету імені В. Винниченка*

Здійснена спроба аналізу особливостей організації та проведення аукціону з продажу майна державних підприємств та підприємств у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків у провадженні у справах про банкрутство.

З набранням 19 січня 2013 року чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22.12.2011 р. №4212-VI, яким викладено в новій редакції Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», до інституту неплатоспроможності введено ряд новел. Зокрема вказаним Законом скасовано мораторій на реалізацію майна державних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких частка держави становить не менше 25 відсотків, в процедурі банкрутства, запроваджений Законом України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна».

Реалізація майна у провадженні у справах про банкрутство має на меті задоволення вимог кредиторів. А скасування заборон щодо продажу майна в процесі провадження зі справи про банкрутство майна державного підприємства чи підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 25 відсотків викликає значний інтерес, що і обґрунтовує актуальність обраної теми дослідження.

Метою даної доповіді є спроба аналізу особливостей організації та проведення аукціону з продажу майна державних підприємств та підприємств у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків у процесу провадження у справах про банкрутство.

Згідно п. 43 Інформаційного листа ВГСУ від 28.03.2013 р. №01-06 / 606 / 2013 провадження у справах про банкрутство, яке зупинено у зв'язку з Законом України «Про введення мораторію на примусову

реалізацію майна», повинно поновлюватися і реалізація відповідного майна має здійснюватися в порядку, передбаченому Законом [4].

Відповідно до ч.1 ст. 49 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) продаж майна боржника в провадженні у справі про банкрутство здійснюється в порядку, встановленому цим Законом, шляхом проведення торгів у формі аукціону, за винятком майна, продаж якого відповідно до законодавства України здійснюється шляхом проведення закритих торгів [1].

Приписи розділу IV Закону щодо продажу майна боржника в провадженні у справі про банкрутство поширюються на всі судові процедури, що застосовуються у такому провадженні (п. 33 Інформаційного листа) [4].

За загальним правилом, у відповідності до ч.2 ст. 44 Закону та п. 31 Інформаційного листа, ліквідатору надається право вибору способу продажу активів банкрута для забезпечення відчуження майна за найвищою ціною [1; 4].

Проте, у відповідності до ч. 3 ст. 49 Закону порядок організації проведення аукціонів у провадженні у справах про банкрутство та вимоги до їх організаторів стосовно майна державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків, устанавлюються органом, уповноваженим управляти державним майном [4].

Тож, на підставі аналізу зазначених норм можна дійти висновку, що продаж майна державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків у провадженні у справах про банкрутство здійснюється шляхом проведення торгів у формі аукціону, порядок організації та проведення якого устанавлюється органом, уповноваженим управляти державним майном.

Саме вимога про встановлення органом, уповноваженим управляти державним майном, порядку організації та проведення аукціону і є особливістю продажу майна державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків у провадженні у справах про банкрутство.

Для аналізу питань, пов'язаних з організацією та проведенням аукціону для продажу майна державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків необхідно визначити, які органи уповноважені управляти державним майном.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» суб'єктами управління об'єктами державної власності є: Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері управління об'єктами державної власності; центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку; міністерства та інші органи виконавчої влади (уповноважені органи управління); Фонд державного майна України; органи, що забезпечують діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, визначених окремими законами; державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські організації (господарські структури) [3].

Провівши паралелі між цими двома Законами (Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та Законом України «Про управління об'єктами державної власності») можна дійти висновку, що на виконання вимог статті 49 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» кожним із зазначених суб'єктів управління має бути затверджено «Порядок організації проведення аукціонів у провадженні у справах про банкрутство та вимоги до їх організаторів стосовно майна державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків» (далі-Порядок).

На підставі аналізу деяких із уже затверджених відповідними органами Порядків можна зазначити, що ними встановлюється майже однакова процедура визначення, погодження кандидатури організатора аукціону під час організації проведення аукціонів у провадженні у справах про банкрутство та вимоги до їх організаторів стосовно майна державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків. А в порівнянні із загальним порядком організації проведення аукціону, встановленим Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», затвердженими Порядками встановлюються деякі особливості, зокрема:

1. Організатор аукціону визначається замовником за погодженням з відповідним органом, уповноваженим управляти державним майном;
2. До організатора аукціону окрім загальних, ставляться додаткові вимоги, зокрема: організатором аукціону може бути лише юридична

особа, що має право здійснювати продаж майна шляхом проведення аукціону (в зальному порядку дозволяється також фізичній особі, яка має ліцензію на проведення торгів); наявність технічних можливостей для забезпечення продажу майна боржника шляхом проведення аукціону.

3. Організатор аукціону визначається не самим Замовником (ліквідатором, призначеним господарським судом), а на підставі конкурсу організаторів аукціону, проведеного у відповідності процедури, встановленої Порядком.

4. З метою запобігання порушенню прав кредиторів господарський суд відповідно до частини десятої статті 41 Закону може зобов'язати ліквідатора надавати інформацію щодо продажу майна боржника (умов, порядку та черговості продажу) [5].

Отже, організація та проведення аукціону з продажу майна державних підприємств та підприємств у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків у провадженні у справах про банкрутство здійснюється за загальним порядком, встановленим ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», за винятком тих особливостей, які встановлюються Порядками організації проведення аукціонів у провадженні у справах про банкрутство та вимоги до їх організаторів стосовно майна державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків, затверджених органами, уповноваженими управляти державним майном.

Список використаних джерел:

1. Закон України Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 2343-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
2. Закон України Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2864-14>
3. Закон України Про управління об'єктами державної власності від 21.09.2006 № 185-V // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/185-16>
4. Інформаційний лист ВГСУ Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону України від 22.12.2011 № 4212- VI від 28.03.2013

№ 01-06/606/2013// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vgsu.arbitr.gov.ua/news/1171/>

5. Інформаційний лист ВГСУ Про внесення змін і доповнень до Інформаційного листа Вищого господарського суду України від 28.03.2013 № 01-06/606/2013 «Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону України від 22.12.2011 № 4212-VI)» від 07.08.2013 № 01-06/1149/2013// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1149600-13>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРУПОВОГО ПОЗОВУ У СУЧАСНИХ СИСТЕМАХ

Миколаєць Вікторія Анатоліївна

*ад'юнкт кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

Сучасний етап розвитку суспільства відзначається складністю соціально-економічних відносин, що характеризується з одного боку, розвитком ринкового середовища, процесами глобалізації та інтеграції у світове співтовариство, а з іншого – збільшенням потенційних та наявних небезпек, що загрожують життю та здоров'ю людини, її правам та інтересам. Як наслідок, численні групи осіб наражаються на ризик порушення їхніх прав і законних інтересів. Становлення ж правової держави та розвиток громадянського суспільства неможливі без ефективних інструментів захисту прав фізичних, юридичних осіб, їх об'єднань та держави. Саме завдяки цьому кожна держава прагне вдосконалення процедур правового захисту населення.

Юридичній практиці багатьох демократичних держав відомі досить ефективні процесуальні засоби захисту прав та інтересів численних груп осіб – групові позови. Чинне цивільне процесуальне законодавство України не визнає можливості подання групових позовів, проте окремі його норми допускають можливість подання позовів, які мають деякі ознаки групових, зокрема: а) представництво інтересів декількох осіб за наявності довіреності чи іншого документа, передбаченого законодавством, що належно посвідчує повноваження представника на здійснення представництва у суді (ст. 42 ЦПК України); б) процесуальна співучасть, де одному із співучасників доручається ведення справи у суді (ч. 3 ст. 32 ЦПК України); в) захист прав, свобод та інтересів інших

осіб органами та особами, яким законом надано відповідне право (ст.ст. 45, 46 ЦПК України).

На відміну від цивільного процесуального законодавства України, законодавство та практика багатьох зарубіжних країн, зокрема США, Англії, Канади, Австралії, Китаї, Франції, Німеччини, Італії, Японії та ін., виробили механізми групового позову як одного з важливих засобів правового захисту груп осіб.

Так, Англія є першою країною, в якій в тій чи іншій мірі почав використовуватись зазначений правовий інститут. Історія його виникнення починається з англійського «Акту про мир» XVII ст., відповідно до якого він використовувався для порушення процесу проти членів партії [1, с. 8]. З плином часу роль групового позову і його призначення змінювалися. В період проведення реформи цивільного процесу у 1998 році інститут групового позову знайшов закріплення у нормах пп. 7.3.3 п. 7.3 розд. 7 Правил цивільного процесу Англії 1998 р. Відповідно до указанного нормативного акту в Англії процес за груповим позовом може здійснюватися у таких формах: а) розгляд справи багаточисельної групи осіб на підставі представницького позову – позову позивача-представника, який є учасником цієї групи; б) розгляд справи на підставі декількох позовів, які є ідентичними за предметом та підставою, шляхом їх об'єднання в одне провадження; в) розгляд справи на підставі декількох різних позовів, які мають значні спільні підстави; г) розгляд окремих позовів, рішення по яким може стати своєрідним прецедентом для захисту прав та інтересів багаточисельного невизначеного кола осіб [2, с. 26-27].

В США механізм групових позовів Англії був значно модернізований і адаптований до правової традиції цієї країни. Проте з самого початку інститут групових позовів в США дуже нагадував модель групового позову Англії і був пов'язаний з діяльністю судів справедливості. Прийняття у 1938 році Федеральних правил цивільного процесу ознаменувало «новий початок» в розвитку даного інституту. Відповідно до зазначених Правил груповий позов у США розглядається як позов, що пред'являється однією особою (чи декількома учасниками групи або відносно одного чи декількох учасників групи), яка виступає в якості представника всіх осіб (учасників групи), за таких умов: а) група є настільки багаточисельною, що залучення до процесу всіх її учасників є неможливим; б) існують питання права чи загальний для даної групи юридичний факт; в) вимоги або доводи захисту представника групи є тотожними вимогам або доводам захисту учасників групи; г)

представники будуть добросовісно та адекватно захищати інтереси групи [2, с. 29].

Правове регулювання групового позову в Австралії здійснюється Законом «Про федеральне судочинство» 1992 р., відповідно до якого при розгляді групового позову необхідно дотримуватися низки умов: а) група осіб має складатися не менш як із семи учасників; б) характер вимог учасників групи, які містяться як у самостійних позовах, так і у позовах, які пред'являються від імені групи, повинен бути однорідним; в) позовні вимоги учасників групи повинні мати спільну підставу [3].

Свої особливості має і процедура розгляду групових позовів у Бразилії, яка характеризується особливим порядком прийняття учасниками групи рішення про вступ до провадження за груповим позовом або вихід із складу групи. Так, відповідно до цивільного процесуального законодавства Бразилії будь-який учасник багаточисельної групи має право приєднатися до участі у судочинстві за груповим позовом, коли йому стало відомо про судовий розгляд справи. Якщо рішення по груповому позову ухвалюється на користь учасників групи, яку можна встановити, воно розповсюджуватиме свою дію на будь-кого з них, незалежно від того, чи приєднувався він до складу групи. Відмова суду задовольнити груповий позов позбавляє права на звернення до суду із особистим позовом тільки тих учасників групи, які заявили про приєднання до вимог групи [3].

Для відкриття провадження у справі за груповим позовом у Китайській Народній Республіці необхідно дотримуватися наступних умов: а) кількість позивачів чи відповідачів повинна складати два чи більше учасників; б) вимоги учасників групи повинні бути схожими або мати схожі підстави; в) суд має дозволити колективний розгляд справи за участю багатьох сторін; г) сторони повинні надати згоду на спільний розгляд справи у порядку групового судочинства [2, с. 77].

В Італії – державі, правова система якої історично належить до романо-германської правової сім'ї, використання групових позовів допускається у цивільних справах щодо захисту прав споживачів. Відповідно до італійського процесуального законодавства до суду пред'являтися можуть колективні позови про стягнення збитків (майнові групові позови) та представницькі позови щодо заборони відповідачеві вчиняти певні дії (колективні позови щодо захисту невизначеного кола осіб). Судочинство за груповими позовами споживачів в Італії завершується ухваленням судового рішення, яким встановлюється вина відповідача і який зобов'язаний запропонувати кожному із споживачів певну суму відшкодування збитків [2, с. 87-88].

Таким чином, правове регулювання інституту групового позову у сучасних правових системах хоча і характеризується певними особливостями процесуальної форми, має, водночас, спільні риси, які полягають у множинності позивачів, однорідності їхніх вимог, спільності підстав та предмета позову, поширення законної сили рішення суду на всіх заінтересованих у захисті своїх прав осіб. Вбачається, відповідні елементи інституту групового позову доцільно запозичити для побудови аналогічної моделі інституту групового позову у цивільному процесуальному законодавстві України.

Список використаних джерел:

1. Колесов П.П. Групповые иски в США/ П.П. Колесов. – М. : ООО «Городец-издат», 2004. – 104 с.
2. Аболонин Г.О. Массовые иски / Г.О. Аболонин. – М. : Волтерс Клувер, 2011. – 416 с.
3. Collective actions across the globe – a review 2011 [Електронний ресурс] // Collective Actions Comparative Review. – London, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.linklaters.com/pdfs/mkt/london/A13187695%20v0.0%201103_Collective%20actions.pdf

РОЛЬ ЭКСПЕРТА В СУДОПРОИЗВОДСТВЕ ПРИ УСТАНОВЛЕНИИ СОДЕРЖАНИЯ НОРМ ИНОСТРАННОГО ПРАВА

Москалевич Галина Николаевна

*доцент Белорусского государственного
экономического университета (Республика
Беларусь), кандидат юридических наук, доцент*

Наряду с другими предусмотренными в п. 2 ст. 1095 ГК Республики Беларусь действиями, суд в целях установления содержания иностранного права может обратиться за помощью к третьим лицам, в том числе привлечь экспертов [1]. Аналогичная норма содержится в ХПК (п. 2 ст. 26) [2].

Однако законодательство настаивает на обязательности обращения к экспертам. Суду предоставляется право выбора – решить вопрос об установлении содержания иностранного права самому или привлечь экспертов. В связи с этим полагаем нецелесообразным отказываться от помощи компетентных лиц, особенно при решении сложных дел.

Ведь судья действительно не может владеть всей информацией на достаточно высоком уровне, тем более что речь идет об иностранном праве. При этом сохраняется определенный риск неустановления или неправильного установления содержания иностранного права. В свою очередь, неправильное применение иностранного закона вместе с отсылающей к нему коллизионной нормой является основанием к отмене судебного постановления.

Вопрос о возможности самостоятельного установления судом содержания норм иностранного права в юридической литературе нередко подвергается сомнению. Так, широко распространено мнение, что содержание иностранного права на основе простого прочтения текстов иностранных законов без привлечения экспертов невозможно установить в принципе [3, 39]. Естественно, что авторы не имеют в виду несложные судебные дела, решение которых непосредственно опирается на общие принципиальные вопросы права или когда задача сводится исключительно к прочтению текстов соответствующих иностранных законов и толкованию иностранного документа. Суд сам может располагать такими текстами либо может получить их от лиц, участвующих в деле.

Закрепляя в законодательном порядке такой способ установления судом содержания иностранного права как привлечение экспертов (п. 2 ст. 1095 ГК Республики Беларусь), законодатель исходит из того, что в гражданском процессе (т.е. для разрешения правовых вопросов) возможно использование экспертизы. В качестве эксперта может быть назначено любое лицо, обладающее специальными познаниями в области науки, техники, искусства и иных сферах деятельности (ст. 96 ГПК Республики Беларусь) [4]. В ст. 70 ХПК Республики Беларусь уточняется, что экспертом в хозяйственном суде может выступать лицо, обладающее специальными познаниями в области науки, искусства, техники или ремесла, необходимыми для дачи заключения, наделенное в порядке, установленном законодательством, полномочиями на проведение экспертизы и назначенное хозяйственным судом в порядке, установленном ХПК [2].

Многие процессуалисты выступают против назначения экспертизы для целей установления содержания иностранного права, полагая, что знания в области права не относятся к специальным знаниям, с использованием которых проводится экспертиза. Исходя из этого, они отрицают целесообразность назначения экспертизы в гражданском процессе для разрешения правовых вопросов, в том числе касающихся содержания и порядка применения норм иностранного права.

В качестве примера такой позиции можно привести высказывание М.К Треушникова применительно к АПК 1995 г. : «Знания в области права не относятся к специальным знаниям, на основе которых проводится экспертиза. Поэтому в гражданском (арбитражном) процессе нельзя назначить экспертизу для разрешения правовых вопросов, в том числе касающихся содержания и порядка применения норм иностранного права. В целях установления существования и содержания норм иностранного права арбитражный суд может в установленном порядке, без назначения экспертизы, обратиться за содействием и разъяснением в компетентные органы и организации Российской Федерации и за границей либо привлечь специалистов (ч. 2 ст. 12 АПК РФ)» [5, 251].

Тем не менее, на практике, когда в ходе судебного процесса требуется выяснить содержание иностранного права, как правило, привлекаются эксперты. Это объясняется тем, что такое привлечение расценивается как обычный способ установления содержания норм иностранного права. Кроме того, во многих случаях еще до предъявления иска стороны прибегают к помощи экспертов по иностранному праву для выработки позиции в предстоящем споре.

Заключение эксперта излагается в письменной форме и подписывается экспертом (экспертами), которому было поручено проведение экспертизы (ст. 94 ХПК) [2]. Заключение эксперта оглашается в судебном заседании. По ходатайству лица, участвующего в деле, или по инициативе хозяйственного суда эксперт может быть вызван в судебное заседание.

Эксперт, явившийся в судебное заседание, после оглашения его заключения обязан дать по нему необходимые пояснения, а также ответить на вопросы хозяйственного суда и лиц, участвующих в деле. Ответы эксперта на вопросы заносятся в протокол судебного заседания (абз. 5, 6 ст. 94 ХПК Республики Беларусь) [2]. Аналогичное положение содержится в ст. 227 ГПК Республики Беларусь [4].

В соответствии со ст. 226 ГПК Республики Беларусь заключение эксперта не является обязательным для суда, однако несогласие с ним должно быть мотивировано [4]. В этой связи нам кажется справедливым мнение Х. Шака, полагающего, что суд не должен находиться под опекой эксперта, а обязан выработать собственное убеждение относительно иностранного права [6, 311].

Таким образом, привлечение судом экспертов для целей установления существования и содержания норм иностранного права является особенностью применения иностранного права, отражающей существующие объективные трудности процесса установления его

содержания. Однако в судебной практике, как утверждает, Ю. А. Тимохов, ему не удалось найти примеров привлечения экспертов посредством назначения экспертизы для целей установления содержания иностранного права. Вместе с тем, автор подчеркивает, что обращение к иностранным специалистам в этих целях в практике российских судов встречается. Таковую ситуацию в судебной практике автор объясняет тем, что, привлекая экспертов для целей установления содержания иностранного права, суды не придерживаются порядка, предусмотренного процессуальным законодательством для назначения экспертизы, поскольку назначение экспертизы является сложной процедурой. В процессе установления содержания иностранного права суды предпочитают использовать заключения иностранных специалистов, представляемых сторонами и представляющих собой письменные доказательства [3].

Список використаних джерел:

1. Гражданский кодекс Республики Беларусь: Принят Палатой представителей 28 окт. 1998 г., №218-3; одобр. Советом Респ. 19 нояб. 1998 г. : с изм. и доп. : текст по состоянию на 10 марта 2013 г. – Минск: Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь, 2013.
2. Хозяйственный процессуальный кодекс Республики Беларусь: Принят Палатой представителей 11 нояб. 1998 г.; Одобрен Советом Республики Нац. собрания Респ. Беларусь 26 нояб. 1998 г. (в ред. Закона Респ. Беларусь от 30 дек. 2011 г. № 334-3: Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2012. – № 2. – 2 / 1884).
3. Тимохов, Ю.А. Иностранное право в судебной практике / Ю. А. Тимохов. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 157 с.
4. Гражданский процессуальный кодекс Республики Беларусь от 28 августа 2012 г. №428-3 // Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь. 01.09.2012. 2 / 1980. Кодекс Респ. Беларусь вступил в силу 2 марта 2013 г.
5. Треушников М.К. Судебные доказательства. – М., 1999. – 282 с.
6. Шак Х. Международное гражданское процессуальное право: Учебник / Х. Шак / Пер. с нем. – М. : Бек, 2001. – 519 с.

ПРИНУЖДЕНИЕ В УСЛОВИЯХ НЕПРЕРЫВНОГО РЕФОРМИРОВАНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РОССИИ

*Николайченко Ольга Викторовна
доцент ФГБОУ ВПО «Саратовская
государственная юридическая академия»
(Российская Федерация), кандидат
юридических наук, доцент*

Последнее десятилетие не осталось незаметным для цивилистического процесса целого ряда стран. Так, диспозитивность и состязательность провозглашены как базовые начала гражданского судопроизводства [1]. В связи с этим, в российской процессуальной литературе отмечается тенденция, что исполнение гражданских процессуальных норм обеспечивается последствиями, которые не обязательно связаны с принуждением. В пример таких мер ученые приводят, например, отказ в приеме искового заявления, оставление последнего без движения, возвращение заявления, оставление его без рассмотрения и т.п. [2]. Позволим, однако, не согласиться с вышеобозначенной позицией ученых по ряду обстоятельств.

Во-первых, принуждение пронизывает гражданское судопроизводство даже в тех случаях, где оно внешне не просматривается. Так, лицо решило воспользоваться правом на судебную защиту, то соблюдение необходимых условий, как подчеркивает сам законодатель (ст. 3 ГПК), установленных правовой нормой, является его процессуальной обязанностью. В противном случае это приведет к непризнанию юридически значимыми процессуальных действий, совершенных в ненадлежащей правовой форме. Такое непризнание проявляется в возвращении искового заявления (ст. 135 ГПК), оставлении искового заявления без движения (ст. 136 ГПК) и др. Принуждение здесь проявляется в том, что субъект гражданского процессуального правоотношения вынужден действовать так, как предписывает гражданский процессуальный закон и никак иначе. Он вынужден против своей воли реализовать навязанный вариант поведения, указанный в правовой норме. Как верно отметила Э.М. Мурадян, «полное игнорирование принудительного начала в гражданском процессуальном праве либо минимизация его проявлений могут привести к утрате гражданскими процессуальными нормами свойства общеобязательности» [3].

Во-вторых, принуждение, реализуемое в конкретных мерах, не следует полностью отождествлять с иными мерами, как это делают некоторые процессуалисты [4]. Примером мер предотвращения несправедливого судебного разбирательства, предупреждения гражданских процессуальных правонарушений выступают превентивные меры, например, ст. 16, 18, 64, ч. 1 ст. 140, ч. 2, 6 ст. 167 ГПК. Анализ приведенных статей показывает, что применение судом этих мер не связывается с правонарушением. Их задача – предупредить последние.

Принудительность как признак, характеризующий последствия неисполнения гражданских процессуальных норм, отличает их от мер оперативного воздействия. Последними признаются юридические средства правоохранительного характера, применяемые к нарушителю самим уполномоченным лицом без обращения за защитой к компетентным органам [5]. Вследствие этого особенность последствий неисполнения гражданских процессуальных норм заключается в том, что они не могут возникнуть для лица, нарушившего нормы гражданского процессуального права, «автоматически», помимо постановления уполномоченного органа – суда. Только суд (судья) на основе норм гражданского процессуального права может установить в действиях, совершаемых участниками процесса в определенном порядке и форме, факт, влекущий за собой неблагоприятные последствия.

В тоже время судьи в гражданском судопроизводстве не только применяют, но и сами исполняют нормы гражданского процессуального законодательства. Делается это при извещении участников гражданского судопроизводства о времени и месте судебного заседания или совершении отдельных процессуальных действий, проверки явки вызванных лиц, разъяснении им субъективных прав и обязанностей, совершении действий, связанных с исследованием доказательств, и др. Неисполнение правовых предписаний судье может также рассматриваться как гражданское процессуальное правонарушение, получившее в правоприменительной практике обобщающее наименование «судебная ошибка по гражданском делу» [6]. От судебной ошибки следует отличать злоупотребления, допускаемые судьями, совершаемые не только умышленно, но и в силу грубой небрежности, что с учетом особой ответственности, возлагаемой на судей законом, недопустимо. В случае признания умысла в нарушении норм процессуального права или недобросовестности, что повлекло за собой существенные последствия, такое нарушение рассматривается в российском законодательстве как совершение дисциплинарного проступка или уголовное преступление. Проступки,

как показывает статистика последних лет, в большинстве своем выражаются в грубом, порой преднамеренном нарушении требований процессуального закона, сроков рассмотрения (волоките), с нарушением правил подведомственности, недостойном (неэтичном) поведении судьи в судебном процессе, что дискредитирует высокое звание судьи, существенно умаляет авторитет судебной власти [7].

Как видно из приведенных выше рассуждений, принуждение в гражданском судопроизводстве, несмотря на все большее распространение диспозитивности, присутствует. Тем не менее, оно очень дифференцировано по степени своей репрессивности в гражданском судопроизводстве, что предопределяет и наступление последствий различного рода.

Вследствие этого, последствия несоблюдения гражданских процессуальных норм можно подразделить, например, на карательные (в виде наложения судебного штрафа), либо праввосстановительные (в виде полной или частичной отмены судебного постановления), либо ничтожности (в виде отказа в приеме искового заявления, возвращение искового заявления и т. п.).

Применение судом карательных последствий неблагоприятного характера – средство реализации гражданской процессуальной ответственности, но в определенной мере, установленной в гражданской процессуальной норме.

Исполнение гражданских процессуальных обязанностей может обеспечиваться также применением к правонарушителю также мер уголовной, административной, гражданской, дисциплинарной ответственности. Однако, такие меры не могут признаваться гражданской процессуальной ответственностью, поскольку их меры установлены нормами других нормативно-правовых актов.

Специфика гражданской процессуальной ответственности выражается в том, что последствия неблагоприятного характера являются «дополнительным бременем» для правонарушителя. Скупулесный анализ действующего процессуального законодательства позволяет заключить, что ответственность в гражданском процессуальном праве выражается в наложении судебного штрафа (гл. 8 ГПК) и взыскании компенсации за потерю времени (ст. 99 ГПК). Все остальные последствия неблагоприятного характера следует относить по мере своего воздействия к мерам гражданской процессуальной защиты.

Меры гражданской процессуальной защиты наиболее многочисленны. Их первоочередная цель – восстановление нарушенного правопорядка гражданского судопроизводства. Они, прежде всего,

стимулируют лицо, нарушившее гражданские процессуальные нормы, исполнить надлежащим образом невыполненную процессуальную обязанность и никаких дополнительных обременений они не налагают.

Вследствие изложенного, следует признать, что наличие по характеру карательного воздействия таких неблагоприятных последствий как штраф и взыскание компенсации за потерю времени прямо свидетельствует о существовании гражданской процессуальной ответственности. В тоже время, последняя, наряду с мерами гражданской процессуальной защиты, есть ни что иное как неблагоприятные последствия несоблюдения гражданских процессуальных норм.

Список використаних джерел:

1. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации (текст с изменениями и дополнениями на 20.10.2013 г.). М. : Эксмо, 2013. 224 с. (Здесь и далее по тексту – ГПК).
2. Комаров В.В. Метод правового регулирования гражданских процессуальных отношений: Автореф. дис. ... к.ю.н. Харьков, 1980. С. 14.
3. Мурадян Э.М. Судебное права (в контексте трех процессуальных кодексов). М., 2003. С. 128.
4. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. М., 2000. С. 133.
5. Зайцев И.М. Устранение судебных ошибок в гражданском судопроизводстве. Саратов, 1985. С. 42.
6. Вестник Высшей квалификационной коллегии судей Российской Федерации. М., 2005. Вып. 4. С. 8.
7. Обзор судебной практики применения судами Саратовской области в 2011 году положений ст.ст. 134, 135, 136, 220 Гражданского процессуального кодекса Российской Федерации // http://files.sudrf.ru/1549/docum_sud/doc20120512-160428.doc

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Орищенко Юлія Валеріївна

студентка III курсу гр. ДП-211

*Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

Судовий порядок усиновлення є порівняно новим у цивільному процесуальному законодавстві. Підстави, порядок усиновлення та процесуальні питання, пов'язані із порядком розгляду та вирішення справ про усиновлення визначаються гл. 18 Сімейного кодексу України (далі – СК України) та ст. ст. 251-255 Цивільно-процесуального кодекса України (далі –ЦПК України).

Предметом судової діяльності є перевірка підстав проведення усиновлення, відповідність такого усиновлення інтересам самої особи для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя, а також для того, щоб не порушувалися інтересів інших осіб. Суд встановляє також наявність згоди усиновлюваного, адже відповідно до ст. 218 СК України згода дитини на її усиновлення дається у формі, яка відповідає її вікові. При цьому при виявленні її згоди на усиновлення повинні бути вжиті заходи щодо забезпечення таємниці усиновлення від самої дитини у випадку приховання факту усиновлення від дитини, яка усиновляється [1].

Право на звернення мають особи, які бажають усиновити особу. Заява до суду може подаватися особисто однією особою або подружжям (спільна заява), подання заяви через представника не допускається.

Заява до суду, крім загальних вимог, визначених ст. 119 ЦПК України, повинна містити: ім'я, місце проживання заявника, а також прізвище, ім'я, по батькові, вік усиновлюваної дитини, її місце проживання, відомості про стан здоров'я дитини. Заява про усиновлення дитини може також містити клопотання про зміну прізвища, імені, по батькові, дати, місця народження дитини, про запис заявника матір'ю або батьком дитини.

До заяви додаються наступні документи:

1) копія свідоцтва про шлюб, а також письмова згода на це другого з подружжя, засвідчена нотаріально, – при усиновленні дитини одним із подружжя;

2) медичний висновок про стан здоров'я заявника;

3) довідка з місця роботи із зазначенням заробітної плати або копія декларації про доходи;

4) документ, що підтверджує право власності або користування жилим приміщенням.

До заяви громадян України про усиновлення дитини, яка є громадянином іншої держави, окрім цього додаються згода законного представника дитини та згода компетентного органу держави, громадянином якої є дитина.

До заяви про усиновлення дитини особами без громадянства, що постійно проживають за межами України, або іноземцями додаються дозвіл уповноваженого органу виконавчої влади, висновок компетентного органу відповідної держави про умови їх життя і можливість бути усиновлювачами, дозвіл компетентного органу відповідної держави на в'їзд усиновленої дитини та її постійне проживання на території цієї держави, зобов'язання усиновлювача, оформлене в нотаріальному порядку, про надання представникам дипломатичної установи України закордоном інформації про усиновлену дитину та можливості спілкування з дитиною. Відповідно до ст. 252 ЦПК України усі документи, складені іноземною мовою повинні бути легалізовані у встановленому порядку, перекладені українською мовою і нотаріально засвідчені.

У разі усиновлення повнолітньої особи заява про усиновлення повнолітньої особи повинна містити: ім'я, місце проживання заявника, а також прізвище, ім'я, по батькові, вік усиновлюваної дитини, її місце проживання, відомості про стан здоров'я дитини, а також дані про відсутність матері, батька або позбавлення піклування. До заяви мають бути додані: копія свідоцтва про шлюб, а також письмова згода на це другого з подружжя, засвідчена нотаріально, – при усиновленні дитини одним із подружжя, а також згода особи на усиновлення [3].

При підготовці справи до розгляду суддя вирішує питання про участь у справі відповідного органу опіки і піклування, а у справах за заявами іноземних громадян – Центру з усиновлення дітей Міністерства освіти і науки України. Участь органів опіки і піклування у справах про усиновлення дітей справ є обов'язковою (ст. 19 СК України, ст. 254 ЦПК України) і вони повинні представити до суду висновок про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини [1,3].

До висновку органу опіки та піклування мають бути додані: акт обстеження умов життя заявника, складений за місцем його проживання; свідоцтво про народження дитини; медичний висновок про стан здоров'я дитини, про її фізичний і розумовий розвиток; у випадках, встановлених

законом, згода батьків, опікуна, піклувальника дитини, закладу охорони здоров'я або навчального закладу, а також самої дитини на усиновлення (ст. 253 ЦПК України)[3].

Справа про усиновлення розглядається судом за місцем проживання усиновлюваної дитини або повнолітньої особи, колегіального у складі одного судді та двох народних засідателів. Для забезпечення таємниці усиновлення за клопотанням заявника (заявників) проводиться закритий судовий розгляд.

Суд розглядає справу про усиновлення дитини за обов'язковою участю заявника, органу опіки та піклування або уповноваженого органу виконавчої влади, а також дитини, якщо вона за віком і станом здоров'я усвідомлює факт усиновлення, з викликом заінтересованих осіб. При усиновленні повнолітньої особи обов'язковою є участь заявника (заявників) та усиновлюваної особи.

За результатами розгляду справи суд ухвалює рішення, при ухваленні якого враховує обставини, що мають істотне значення, зокрема:

- стан здоров'я та матеріальне становище особи, яка бажає усиновити дитину, її сімейний стан та умови проживання, ставлення до виховання дитини;
- мотиви, на підставі яких особа бажає усиновити дитину;
- мотивитого, чому другий із подружжя не бажає бути усиновлювачем, якщо лише один із подружжя подав заяву про усиновлення;
- взаємовідповідність особи, яка бажає усиновити дитину, та дитини, а також те, як довго ця особа опікується вже дитиною;
- особу дитини та стан її здоров'я;
- ставлення дитини до особи, яка бажає її усиновити (ст. 224 СК України) [1].

Ухвалене рішення проголошується публічно, за винятком проведення закритого судового розгляду. У разі задоволення заяви суд зазначає про усиновлення дитини або повнолітньої особи заявником (заявниками). За наявності клопотання заявника (заявника) судом може бути здійснено зміну імені, прізвища, по батькові усиновлюваного, дати та місця народження усиновлюваної дитини, про запис усиновлювачів батьками. Судом вирішується питання про судові витрати, які покладаються на заявника (заявників).

Рішення набирає законної сили у загальному порядку і з моменту вступу рішення у законну силу усиновлення вважається таким, що відбулося. Однак, законом встановлено, що до вступу рішення суду у законну силу воно може бути скасоване судом, який його постановив. Це допускається у разі:

а) відкликання батьками дитини своєї згоди на усиновлення. У такому разі суд поновлює розгляд справи і може відмовити в усиновленні, у зв'язку з цією підставою.

б) відкликання заяви про усиновлення після ухвалення рішення про усиновлення. У цьому випадку заява залишається без розгляду, що не перешкоджає заявнику (заявникам) звернутися до суду у загальному порядку в подальшому (ст. 255 ЦПК України) [3].

Рішення суду, яке набрало законної сили надсилається органам опіки та піклування, а у разі усиновлення іноземними громадянами – і Центру з усиновлення дітей.

У судовому порядку також вирішуються справи про скасування усиновлення та визнання його недійсним, однак такі справи вирішуються в порядку позовного провадження.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України за станом на 10 січня 2002 р. / Верховна Рада України. – Офіц. Вид. – К. : Парлам. вид-во, 2002-76 с.
2. Цивільний процес: навчальний посібник. / [А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін.] / За ред. Ю.В. Білоусова. – К. : Прецедент, 2005. – 172 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України за станом на 18 березня 2004 р. / Верховна Рада України. – Офіц. Вид. – К. : АТІКА, 2001. – 127 с.

ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ВИД НЕПОЗОВНОГО ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Чурпіта Ганна Вікторівна

*доцент кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

Одним із видів nepozовного цивільного судочинства є окреме провадження, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Встановлення спеціального порядку розгляду і вирішення зазначених справ пов'язане із тим, що вони мають свої специфічні риси, наприклад,

щодо суб'єктного складу, дії принципів цивільного процесу, меж судового розгляду тощо.

На відміну від адміністративного та господарського судочинства, окреме провадження є непозовним видом здійснення правосуддя тільки у цивільних справах. Це пов'язано із його особливою правовою природою, адже основною метою окремого провадження є створення умов для реалізації прав та інтересів особи. У разі встановлення в порядку окремого провадження наявності або відсутності певного юридичного факту у носія такого інтересу з'являється можливість підтвердити або здійснити свої особисті немайнові та майнові права.

На сьогодні у ч. 2 ст. 234 ЦПК України перелічено одинадцять категорій цивільних справ окремого провадження, особливості порядку розгляду і вирішення яких закріплено у главах 2-12 розділу IV ЦПК України. Такими є справи про: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; встановлення фактів, що мають юридичне значення; відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; визнання спадщини відумерлою; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Відповідно ж до ч. 3 ст. 234 ЦПК України у порядку окремого провадження розглядаються також справи про: надання права на шлюб; розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей; розірвання шлюбу за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі; встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя.

Крім того, нормами матеріального права, зокрема нормативними положеннями СК України та ЦК України, передбачені інші категорії справ, які розглядаються в порядку зазначеного виду цивільного судочинства. Такими є справи про: визнання шлюбу неукладеним (ст. 48 СК України); визнання розірвання шлюбу фіктивним (ст. 108 СК України); встановлення режиму окремого проживання подружжя (ч. 2 ст. 119 СК України); надання права на побачення з дитиною матері, батьку, які позбавлені батьківських прав (ст. 168 СК України); звільнення опікуна та піклувальника (ст. 75 ЦК України) тощо.

Особлива правова природа об'єкта судового захисту в порядку окремого провадження зумовлює *специфіку процесуальної форми* розгляду відповідних справ, що виявляється у: 1) правовій регламентації обов'язку суду вживати заходів щодо всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема з метою з'ясування обставин справи суд має право за власною ініціативою витребувати необхідні докази (частини 1, 2 ст. 235 ЦПК України); 2) додержанні під час розгляду справ окремого провадження загальних правил, встановлених ЦПК України, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду (ч. 3 ст. 235 ЦПК України); 3) відсутності сторін: справи окремого провадження розглядаються за участю заявника і заінтересованих осіб (ч. 4 ст. 235 ЦПК України); 4) неможливості передання справи окремого провадження на розгляд третейського суду та закриття провадження у справі у зв'язку із укладенням мирової угоди (ч. 5 ст. 235 ЦПК України); 5) у наявності додаткової підстави залишення заяви без розгляду – у разі виникнення під час розгляду справи у порядку окремого провадження спору про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд має залишити заяву без розгляду і роз'яснити заінтересованим особам, що вони мають право пред'явити позов на загальних підставах (ч. 6 ст. 235 ЦПК України); 6) відсутності обов'язку відшкодувати судові витрати при ухваленні судом рішення, якщо інше не встановлено законом (ч. 7 ст. 235 ЦПК України).

Поряд із цим, для деяких категорій цивільних справ, що розглядаються в порядку окремого провадження, *встановлено*: 1) виключну територіальну підсудність заяви, яка є підставою для відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 236, ч. 1 ст. 242, ст. 251, ч. 1 ст. 257, ч. 1 ст. 269, ст. 274 ЦПК України); 2) розгляд справ у складі одного суді і двох народних засідателів (пп. 1, 3, 4, 9, 10 ч. 2 ст. 234 ЦПК України); 3) перелік осіб, які можуть набути цивільного процесуального статусу заявника (ст. 237, ч. 1 ст. 242, ч. 1 ст. 260, ст. 269, ст. 274, ст. 279 ЦПК України, ч. 2 ст. 23, ч. 1 ст. 109, ч. 1 ст. 119, ч. 1 ст. 223 СК України, ч. 7 ст. 12 Закону України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз»); 4) спеціальні строки розгляду (ч. 1 ст. 281, ч. 1 ст. 285, ч. 1 ст. 289 ЦПК України); 5) обов'язковість проведення судового розгляду у закритому судовому засіданні (ч. 1 ст. 289 ЦПК України); 6) можливість скасування рішення судом, який його ухвалив (частини 2, 3 ст. 241, ч. 1 ст. 250, частини 5, 6 ст. 255 ЦПК України) тощо.

Таким чином, цивільне судочинство у справах окремого провадження здійснюється одночасно за *правилами*:

1) загальними для всього цивільного судочинства (за певними винятками), визначеними, зокрема, у статтях 118-122, 208-223 ЦПК України;

2) властивими окремому провадженню у цілому (ст. 235 ЦПК України);

3) притаманними виключно певній категорії цивільних справ (зокрема, ч. 4 ст. 234, глави 2-12 розділу IV ЦПК України) [1, с. 523].

Отже, окреме провадження є непозовним видом здійснення правосуддя, яке притаманне лише цивільному судочинству. Це пов'язано із особливою правовою природою окремого провадження, основною метою якого є створення умов для реалізації прав та інтересів особи.

Список використаних джерел:

1. Цивільне процесуальне право України: Підручник / Бичкова С.С., Бірюков І.А., Бобрик В.І. та ін.; За заг. ред. С.С. Бичкової. – К. : Атіка, 2009. – 760 с.

V. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО. АГРАРНЕ ПРАВО. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО

ПРЯМА ДІЙСНА ШКОДА: ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ

Лук'янчиков Олег Миколайович
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права Харківського
національного педагогічного університету
ім. Г. С. Сковороди, кандидат юридичних наук

У світлі розробки нового Трудового кодексу України, актуальним є питання формування понятійно-категоріального апарату трудового права. Центральною гарантією інституту матеріальної відповідальності працівників є встановлення відповідальності тільки за пряму дійсну шкоду. Проте зміст категорії «пряма дійсна шкода» законодавцем не розкривається. Важливість вірного розуміння зазначеної категорії обґрунтовується гарантійним характером матеріальної відповідальності працівника.

Працівники несуть матеріальну відповідальність не тільки за шкоду заподіяну роботодавцю (ч. 1 ст. 130 КЗпП України [1]), а й за «збитки, які зазнало підприємство», (ч.2 ст. 252-5 КЗпП України) та відшкодовують роботодавцю «збитки, заподіяні підприємству випуском неякісної продукції з вини бригади» (ч.2 ст. 252-8 КЗпП України). Що слід розуміти під збитками, законодавець теж не роз'яснює.

Необхідність захисту заробітної плати працівника вимагає чіткого та однозначного розуміння зазначених категорій. Отже, треба на законодавчому рівні закріпити дефініції понять «пряма дійсна шкода» та «збитки» і визначити співвідношення між ними.

Пленум Верховного Суду України в ч. 2 п. 4 Постанови від 29 грудня 1992 р. № 14 «Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками» [2] дав роз'яснення, що «під прямою дійсною шкодою, зокрема, слід розуміти втрату, порушення або зниження цінності майна, необхідність для підприємства, установи, організації провести затрати на відновлення, придбання майна чи інших цінностей або провести зайві, тобто викликані внаслідок порушення працівником трудових обов'язків, грошові виплати. Згідно зі ст. 130 КЗпП України неoderжані або списані в доход держави прибутки з підстав, пов'язаних

з неналежним виконанням працівником трудових обов'язків (так само, як і інші неодержані прибутки), не можуть включатися до шкоди, яка підлягає відшкодуванню»).

Виходячи з визначення даного Пленумом Верховного Суду України, можна зробити висновок, що воно не охоплює всіх випадків заподіяння прямої дійсної шкоди, а лише окремі, про що наголошується в самому роз'ясненні. У зв'язку з цим, дане роз'яснення не можна віднести до дефінітивних понять, оскільки воно охоплює лише окремі випадки прямої дійсної шкоди [3, с.192-193].

Недоліком такого роз'яснення є й те, що у ньому під прямою дійсною шкодою розуміються 3 принципово різних елемента: 1) втрата і порушення майна (натуральні наслідки правопорушення); 2) зниження цінності майна, затрати на відновлення, придбання майна чи інших цінностей (грошовий еквівалент натуральних наслідків правопорушення); 3) зайві грошові виплати (суми, сплачені роботодавцем третім особам у якості штрафів, відшкодування шкоди та інші).

Якщо «втрата і порушення майна» є натуральними наслідками правопорушення, то «зниження цінності майна, затрати на відновлення, придбання майна чи інших цінностей» є грошовим еквівалентом таких наслідків. Отже, вони не можуть визначатись через одне поняття.

У свою чергу, зайві грошові виплати не пов'язані з заподіянням майнової шкоди роботодавцю. В тих випадках, де зайвим грошовим виплатам передують «втрата і порушення майна», такі натуральні наслідки правопорушення настають не для роботодавця, а для третіх осіб.

Думається, що до категорії «пряма дійсна шкода», з наведеного вище переліку, можна віднести лише «втрата і порушення майна». А «зниження цінності майна, затрати на відновлення, придбання майна чи інших цінностей» та «зайві грошові виплати» – це збитки. Шкода і збитки це різні правові категорії які не можуть бути об'єднані у одне поняття «пряма дійсна шкода».

Щодо терміну «збитки», які повинен відшкодувати працівник, то ні чинне трудове законодавство, ні Пленум Верховного Суду не розкривають зміст останнього.

Те, що у сучасному трудовому законодавстві досі відсутні дефініції понять «шкода» та «збиток» і не визначено співвідношення між ними не є дивним, оскільки ця проблема не вирішена навіть у цивілістиці, де зазначеному питанню присвячено безліч наукових праць.

Така ситуація не сприяє захисту прав працівників і потребує вирішення у новому Трудовому кодексі. Проте автори проекту Трудового

кодексу [4] обмежились лише певним «оновленням» досліджуваної категорії, передбачивши відповідальність за пряму дійсну майнову шкоду.

Як варіант розв'язання зазначеної проблеми, пропонуються наступні положення:

1. Майнова шкода – це втрата, пошкодження або знищення майна.

2. Збитки – це негативні наслідки правопорушення обчислені у грошовому еквіваленті.

3. Працівник зобов'язаний відшкодувати роботодавцю лише реальний збиток.

4. Реальні збитки це:

а. вартість втраченого та знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;

б. витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права;

в. додаткові витрати (штрафні санкції, відшкодування шкоди третім особам тощо), понесені стороною трудового договору, внаслідок невиконання (неналежного виконання) трудових обов'язків іншою стороною.

5. За згодою роботодавця шкода може бути відшкодована в натурі.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України // Затверджено Законом N 322-VIII (322а-08) від 10.12.71 (ВВР), 1971, додаток до N 50, ст. 375.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1992 р. № 14 «Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – 2013. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-92>
3. Хуторян Н. М. Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин: Монографія / Хуторян Н. М. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – 264 с.
4. Проект Трудового кодексу України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – 2013. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46746

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ЗАБРУДНЕННЯ СВІТОВОГО ОКЕАНУ

Синиця Вікторія Валентинівна

студентка II курсу гр. ДП-212

*Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

Актуальність теми визначена тим, що вода займає особливе положення серед природних багатств Землі. Водне середовище, яка включає поверхневі і підземні води називається гідросферою. Поверхневі води в основному зосереджені в Світовому океані, що містить близько 91% усієї води на Землі. Поверхня океану (акваторія) становить 361 млн. кв. км. Вона приблизно в 2,4 рази більше площі суші – території, що займає 149 млн. кв. км. Якщо розподілити воду рівним шаром, то вона покриє Землю товщиною 3000 м. Вода в океані (94%) і під землею – солоня. Кількість прісної води становить 6% від загального обсягу води на Землі, причому дуже мала її частка (усього 0,36%) є у легкодоступних для видобутку місцях. Більшість прісної води міститься в снігах, прісноводних айсбергах і льодовиках (1,7%), що знаходяться в основному в районах південного полярного кола, а також глибоко під землею (4%). Річний світової річковий стік прісної води становить 37,3-47 тис. куб. км. Крім того, можна використовувати частина підземних вод, що дорівнює 13 тис. куб. км.

Сьогодні океан зазнає значного антропогенного впливу, який призводить до серйозних негативних наслідків, в тому числі до зменшення відтворення біологічних ресурсів. У деяких областях Світового океану виникла напружена екологічна ситуація, утворилися поля хронічного забруднення. Надходження забруднюючих речовин антропогенного походження, активне вилучення біологічних ресурсів (у тому числі в результаті рибальства більше 70 млн. т за рік) стають постійно діючими екологічними факторами, які перетворюють морські екосистеми.

Стан вод Світового океану сьогодні викликає особисто в нас велику стурбованість. Його забруднюють переважно річками, з якими щорічно надходить понад 320 млн. тон солей заліза, 6,5 млн. тон фосфору тощо. Дуже багато забруднень потрапляє в океани з атмосфери: 200 тис. тон свинцю, 1 млн. тон вуглеводнів, 5 тис. тон ртуті тощо. В наш час дуже гостро постала проблема екології: зокрема забруднення в результаті

діяльності людей гідросфера швидко змінюється: кількісно (зменшення кількості води, придатної для використання) та якісно (забруднення). Проблема нестачі води в густозаселених регіонах Землі пов'язана з тотальним забрудненням вод річок та озер внаслідок господарської діяльності людей. Брудна вода стає непридатною для пиття, використання у побуті, зрошення сільськогосподарських земель та використання у промисловості. Процес забруднення вод особливо інтенсивно розвивається в останні 20-30 років, до цього проблеми забруднення мали здебільшого локальний характер. Та найважливішою екологічною проблемою Світового океану є забруднення. Під забрудненням Океану розуміється пряме або побічне надходження речовин або енергії в морське середовище, що несуть такі шкідливі впливи, як завдання шкоди живим ресурсам, небезпека для здоров'я людей, перешкоди морської діяльності, включаючи рибальство, погіршення якості морської води. Існують різні види забруднень – хімічне, фізичне, механічне, біологічне.

Для водного середовища джерелом забруднення вважається джерело, яке вносить в океани і моря забруднювальні речовини, мікроорганізми або тепло. Забруднювальною речовиною називається речовина, яка викликає порушення норми якості води. До джерел забруднення належать підприємства нафтовидобувної та нафтопереробної промисловості, відходи морського транспорту, промислові та господарсько-побутові стічні води, сільськогосподарське виробництво. У водне середовище забруднювальні речовини можуть проникати водним, підземним та повітряним (еоловим) шляхами.

Ми вважаємо, біологічне забруднення води зумовлюють різні мікроорганізми (бактерії, віруси, та інші). Найнебезпечнішими є забруднення вод хвороботворними мікроорганізмами, що можуть надходити у воду з полів фільтрації, скотних дворів, вигрібних ям, тощо. Теплове забруднення води відбувається внаслідок спускання у водойми підігрітих вод від ТЕС, АЕС та інших енергетичних об'єктів. Тепла вода змінює термічний і біологічний режим водойм та шкідливо впливає на її мешканців. Як показали дослідження гідробіологів, вода, нагріта до температури 26-30 °С, погіршує гідробіонтів, а якщо температура піднімається до 36 °С, то риба гине. Найбільшу кількість теплої води скидають у водойми атомні електростанції.

Як висновок необхідно зазначити, що усі природні водойми здатні до самоочищення. Самоочищення води – це нейтралізація стічних вод, випадіння в осад твердих забруднювачів, хімічні, біологічні та інші природні процеси, що сприяють видаленню з водойми забруднювачів і поверненню води до її первісного стану. Однак здатність водойм

до самоочищення має свої межі. Сьогодні у водойми надходить така величезна кількість стічних вод, які настільки забруднених різними токсичними для їх жителів речовинами, що багато водойм почали деградувати. Тому людство мусить негайно вжити спеціальних заходів для очищення забруднених вод і повернення джерел водопостачання до такого стану, за якого вони стали б придатними для використання. [4, с.243].

Підсумовуючи все вище викладене, необхідно відмітити, що наслідки, до яких веде марнотратне та недбайливе ставлення людства до Світового океану, жахливі. Знищення планктону, риби і інших мешканців океанських вод – це далеко не все, до чого може призвести наше ставлення до океану. Збиток може бути набагато більшим, адже Світовий океан виконує загальнопланетарні функції: він є потужним регулятором вологообігу і теплого режиму Землі, а також циркуляції її атмосфери. Забруднення здатні викликати досить істотні зміни всіх цих характеристик, життєво важливих для режиму, клімату та погоди на всій планеті. Симптоми таких змін спостерігаються вже сьогодні. Повторюються жорстокі посухи й повені, з'являються руйнівні урагани, відбувається танення льодовиків, найсильніші морози приходять навіть у тропіки, де їх ніколи не було. Зрозуміло, поки не можна навіть приблизно оцінити залежність подібного збитку від ступеня забруднення Світового океану, однак взаємозв'язок, безумовно, існує. Як би там не було, охорона океану є однією з глобальних проблем людства. Мертвий океан – мертва планета, а значить, і все людство. Таким чином, охорона і раціональне використання водних ресурсів – це одна з ланок комплексної світової проблеми охорони природи.

Список використаних джерел:

1. Олійник Я.Б. Основи екології: підручник / Я.Б. Олійник, П.Г. Шищенко, О.П. Гавриленко. – К. : Знання, 2012. – 558 с.
2. Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій: навч. посібник для юрид. фак. вузів / В. І. Андрейцев. – К. : Вентурі, 1996. – 208.
3. Академічний курс «Екологічне право України»: підручник; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Вид-во «Юрид. думка», 2008. – 720 с.
4. Бринчук М.М. Экологическое право (Право окружающей среды) / М.М. Бринчук. – М. : Юристь, 2003. – 670 с.
5. Дубовик О.Л. Экологическое право: учебник / О.Л. Дубовик, Л. Кремер, Г. Люббе-Вольф; отв. ред. О.Л. Дубовик. – М. : Изд-во «Эксмо», 2005. – 768 с.

6. Крассов О.И. Экологическое право: учебник / О.И. Крассов. – М. : Дело, 2001. – 768 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

Чередниченко Андрій Олександрович
студент III курсу гр. ДП-211
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету

Конституція України, акцентує увагу на виключно важливе значення землі у всіх сферах економіки країни, проголошує її основним національним багатством, що перебуває під охороною держави.

Право власності на землю є дуже актуальним питанням, оскільки такий правовий інститут викликає значний інтерес у громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави в цілому.

Ця проблема є однією з найбільш дискусійних і досліджуваних у працях таких визначних науковців як: І. І. Каракаш, В. М. Кравчук, О. О. Погрібний, Г. В. Чубуков, М. В. Шульга та інші.

Право власності на землю – це право володіння, користування та розпорядження земельними ділянками [3, с. 36]. Суб'єкти права власності на землю, а також інші учасники земельних відносин, які бажають отримати таке право, дуже часто зустрічаються з проблемами здійснення прав щодо землі, а також з непередбаченими перепонами у процесі реєстрації та встановлення права власності на землю. У сучасному земельному законодавстві вже тривалий час існують системні проблеми у сфері реєстрації прав на земельні ділянки, що мають своє відображення у формі реєстрації правостановлюючих документів. Такий процес не забезпечує гарантії права власності, оскільки множинність органів, які відповідальні за введення різноманітних реєстрів, де ці права записуються, тільки поглиблює проблему фактичної незахищеності права власності, оскільки діє ускладнене законодавство щодо оформлення документів на право здійснення нового будівництва, добудови до існуючого будівництва та реєстрації самостійно збудованих будівель та споруд. Громадяни набувають право власності на землю та в подальшому не можуть оформити його належним чином через надмірно необгрунтовану складність такої процедури реєстрації [4, с. 25].

Також необхідно звернути увагу на випадки порушення права власності. Так, в єдиному державному реєстрі судових рішень міститься понад 420000 рішень судів, в яких йдеться мова про порушення права власності. З них понад 180000 – рішення, ухвалені протягом 2011 та 2012 років, тобто менше як за півтора роки в єдиний державний реєстр судових рішень було внесено близько 200 тис. справ, пов'язаних з різними порушеннями права власності. У більшості таких справ судами не дотримуються строки розгляду, більше того, ці строки бувають перевищені настільки, що інколи втрачалася актуальність цього захисту [5, с. 24]. Також звертають на себе увагу процесуальні порушення, що вчиняються судами щодо незабезпечення позову. Зокрема, у справах, що стосуються захисту права власності нерідко позивач просить заборонити відповідачеві чи третім особам вчиняти певні дії щодо його майна, наприклад, будувати чи зносити будинок (іншу нерухомість) на спірній земельній ділянці, вирубувати дерева, зносити огороження. Проте такі заяви всупереч процесуальному закону залишаються судом без реагування, що спричиняє порушення права власності і неможливість його подальшого захисту навіть у разі позитивного вирішення справи для особи. Також ще одною проблемою є невиконання вже прийнятих рішень суду, які направлені на захист права власності. Відсутність ефективного виконання таких рішень веде до неспроможності держави забезпечити захист права власності, можливості кожного власника захистити своє право на володіння, користування та розпорядження власною землею [7, с. 17].

Існують також проблеми із застосуванням Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності». На жаль, дуже часто недоліки цього закону використовуються з метою неправомірного обмеження прав власності людей. Цьому сприяє нечіткість визначення понять «суспільної потреби» і «суспільної необхідності», відсутність ринкових засад у питаннях компенсації за майно, а також існуючі можливості для зловживань з боку державних чиновників.

Іншою низкою проблемних питань є захист права власності у земельних відносинах. Заборона купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення деформує природу приватної власності на землю: юридично вона існує, але економічно – не працює. Власник не може використовувати землю як інструмент залучення кредитів та інвестицій, оскільки неможливо її пропонувати в заставу, а право оренди землі віддати в заставу практично неможливо. Проблема

ще більше поглиблюється тим, що дуже активно здійснюється торгівля землею, коли земельні ділянки скуповуються, використовуючи різноманітні схеми, які дозволяють обійти вимоги законодавства щодо мораторію. З іншої сторони до сьогодні немає чіткого законодавчо врегульованого механізму реалізації права приватної власності на землі сільськогосподарського призначення, а тим більше її купівлі-продажу, а отже існує велика різниця між нормативною і реальною (ринковою) ціною земельних ділянок, і відповідно зняття мораторію в таких умовах є важливим кроком [6, с. 72].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, ми вважаємо, що ефективним інструментом подолання різноманітних проблем права власності на землю можуть бути наступні ідеї:

- створення ефективно працюючої системи державної реєстрації прав на земельні ділянки;

- удосконалення захисту прав власників земельних ділянок, створення механізму протидії силовому захопленню цих земель, прийняття законодавчих актів, які б урегулювали основні аспекти функціонування ринку землі;

- здійснення врегулювання проблеми вилучення земель і житла з мотивів суспільної необхідності в чіткій відповідності до Конституції та законів України;

- здійснення заходів щодо вирішення проблеми невиконання рішень судів, що захищають право власності, у тому числі вдосконалення судового контролю за виконанням рішень судів, а також припинення дії мораторію щодо примусового продажу майна державних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Земельний Кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 09 листопада 2013 року) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 3-4. – ст. 27).
3. Андрейцев В.І. Земельне право і законодавство суверенної України [текст]: Актуальні проблеми практичної теорії / В.І. Андрейцев. – К. : Знання. – 2007. – 445 с.
4. Бондар О.Г. Земля як об'єкт права власності за земельним законодавством України [текст] / О.Г. Бондар. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2006. – 120 с.

5. Вівчаренко О.А. Гарантії права власності на землю в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / О.А. Вівчаренко. – Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2011. – 28 с.
6. Земельне право України: Підручник / [За ред. Погрібного О.О., Каракаша І.І.] – К. : Істина, 2005. – 64-96 с.
7. Шульга М.В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. – Харьков, Фирма «Консум», 1998. – 224 с.

VI. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

ПОКАРАННЯ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПОРЯДКУ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

Гладун Олександр Зіновійович
провідний науковий співробітник відділу
досліджень проблем злочинності в економічній
сфері Національної академії прокуратури
України, кандидат юридичних наук

Особливу вагу серед спеціальних засобів запобігання злочинності має покарання як одна з форм кримінально-правової реакції на вчинений злочин. Така позиція ґрунтується на вимогах ч. 2 ст. 50 Кримінального кодексу України (далі – КК України), згідно з якою покарання має на меті запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Наявність покарання з одного боку служить важливим виховним інструментом, оскільки застерігає особу від вчинення злочину, а з іншого, – застосування такого засобу примусу до особи, яка вчинила злочин, і пов'язані з цим обмеження прав і свобод засудженого, має утримати інших осіб від злочинної поведінки під загрозою покарання. В зв'язку з цим, актуальності набуває питання про ефективність покарання як засобу запобігання злочинам проти порядку виконання бюджету. Лише справедливе покарання в змозі забезпечити належний запобіжний вплив.

Досліджуючи можливості запобіжної дії покарання на засуджену особу, слід надзвичайно виважено підходити до вирішення питання про вид і міру покарання, що призначається. Таке покарання повинно бути достатньо суворим, щоб у злочинця не виникло бажання повторно вчинити злочин, зруйнувати ілюзію безкарності, і при цьому воно має бути адекватним, тобто відповідати суспільній небезпеці злочину та особистості злочинця. Порушення цього балансу може спричинити відчуття несправедливого засудження.

Згідно зі статистичними звітами Державної судової адміністрації України форми №№ 6, 7 та 8 загальна кількість засуджених за злочини проти порядку виконання бюджету (статті 210, 211 КК України) в період 2001-2012 років становила 179 осіб [1]. Однак, слід враховувати,

що певна частина засуджених за злочини проти порядку виконання бюджету не відображена у судовій статистиці, оскільки згідно з п. 3.1.3 Інструкції щодо заповнення картки на особу, стосовно якої судом розглянуто кримінальну справу, у разі вчинення декількох злочинів особа обліковується за тією статтею КК України, що передбачає більш суворе покарання [2].

Так, у 2008 і 2009 роках судами України було засуджено 4 особи, з них реальне покарання призначено 1 особі (штраф), решта 3 звільнено від відбування покарання (з випробуванням та на підставі закону України про амністію). Відносно більшості обвинувачених за ст. 210 КК України прийнято рішення про закриття кримінальних справ з nereабілітуючих підстав (2008 рік – відносно 5 осіб, 2009 рік – 6 осіб). Із 3 засуджених у 2010 році реальне покарання у виді штрафу призначено 1 особі, решта – звільнено від покарання, 3 осіб звільнено від кримінальної відповідальності з nereабілітуючих підстав. У 2011 році засуджено 6 осіб, яким призначено покарання у виді позбавлення волі (1), штраф (3), 2 звільнено від покарання з випробуванням, 4 осіб звільнено від кримінальної відповідальності з nereабілітуючих підстав. У 2012 році засуджено 4 особи, 2 з яких призначено покарання у виді штрафу, ще 2 звільнено від покарання на підставі закону України про амністію, 1 особа звільнена від кримінальної відповідальності в зв'язку з передачею на поруки. Слід зауважити, що в період 1998-2001 років рівень судимості за злочини проти порядку виконання бюджету був значно вищим: у 1998 році було засуджено 13 осіб за ст. 80-3 КК України 1960 року («Порушення законодавства про бюджетну систему України»), а в 1999 році – 30 осіб [3, 6-7].

У ч. 2 ст. 65 КК України передбачено, що призначене засудженому покарання має бути необхідним і достатнім для його виправлення і запобігання вчиненню нових злочинів. В свою чергу, відповідно до п. 22.1 наказу Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року №4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» при визначенні позиції щодо покарання прокурори зобов'язані суворо додержуватися вимог кримінального закону про його відповідність і справедливості з урахуванням характеру та ступеня суспільної небезпеки кримінального правопорушення, особи винного, обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання, а також особи і поведінки потерпілого [4].

Застосування до порушників порядку виконання бюджету покарань у виді обмеження чи позбавлення волі, що передбачені санкціями статей 210, 211 КК України, може мати місце лише у виключних

випадках, коли було спричинено непоправну шкоду інтересам держави чи суспільства, у разі вчинення таких діянь організованими групами чи в сукупності з тяжкими або особливо тяжкими злочинами. В решті випадків застосування таких покарань є невинуватим. Такої ж позиції дотримуються й суди під час розгляду кримінальних справ зазначеної категорії. Вивчення матеріалів кримінальних справ показало, що усі засуджені за статтями 210, 211 КК України до обмеження чи позбавлення волі були звільнені від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України.

Злочини проти порядку виконання бюджету не пов'язані із застосуванням насильства і порушують майнові інтереси держави чи територіальної громади, в зв'язку з цим виправлення злочинця можливе без ізоляції його від суспільства. Про це свідчить і характеристика особистості злочинця, який, як правило, вперше вчиняє злочин і для його виправлення непотрібне застосування тривалого у часі карального впливу, що притаманне таким видам покарань як обмеження або позбавлення волі на певний строк. Крім того, фактично унеможливлено призначення засудженим покарання у виді виправних робіт, адже вчинення злочину проти порядку виконання бюджету, як правило, є підставою для звільнення особи із займаної посади. Тому більш ефективним, на нашу думку, є застосування майнового покарання у виді штрафу. За таких обставин основний зміст засудження зводиться до обмеження майнових прав особи, а не позбавлення її права на вільне пересування, утримання в кримінально-виконавчих установах та нагляд за її поведінкою. Це дозволяє уникнути проблеми ресоціалізації засуджених, а їх виправлення, тобто готовність до самокерованої правослухняної поведінки (ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України), відбувається внаслідок публічного осуду з боку держави у формі вироку, карального значення та виховного впливу штрафу. Щоб не допустити вчинення особою нових злочинів, принаймні у сфері господарської чи службової діяльності, суди мають дотримуватись вимог КК України про обов'язковість призначення засудженим за статтями 210, 211 КК України додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Зважаючи на особливості предмета злочинів проти порядку виконання бюджету, публічний характер виконання бюджету (від імені держави або територіальної громади), а також передбачене ч. 3 ст. 18 КК України законодавче визначення службової особи, засудженим за статтями 210, 211 КК України слід призначати додаткове покарання у виді позбавлення права здійснювати функції представника влади

чи місцевого самоврядування, а також обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських обов'язків щодо використання бюджетних коштів, на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Вказане дасть змогу більш ефективно запобігати спеціальному рецидиву злочинів.

Список використаних джерел:

1. Річні статистичні звіти Державної судової адміністрації України форми №№ 6, 7 // Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/
2. Інструкція щодо заповнення картки на особу, стосовно якої судом розглянуто кримінальну справу: затверджено наказом Державної судової адміністрації України від 18 березня 2004 року № 32 / 04 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 14. – Ст. 992.
3. Злочини у сфері підприємництва: навчальний посібник / О. О. Дудоров, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк; За ред. М. І. Хавронюка. – К. : Атіка, 2001. – 605 с.
4. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4гн // Офіційний веб-портал Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102

ЮРИДИЧНІ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ПОЛЬЩІ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ШТРАФНИМИ САНКЦІЯМИ

PRAWNE FORMY DZIAŁANIA POLSKIEJ POLICJI ZWIĄZANE ZE ŚCIGANIEM KARNYM

*Гузьнічак Цезарі
(Cezary Guźniczak)*

*директор Щецінської вищої школи-колегіуму
(Республіка Польща), доктор права*

Do zadań Policji w Rzeczypospolitej Polskiej należy m. in. wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawcyw. Przedsięwzięcia w tym zakresie Policja realizuje w ramach działań dochodzeniowo-śledczych i operacyjno-rozpoznawczych oraz w toku postępowań w sprawach o wykroczenia. Podstawy prawne, uprawniające Policję do podejmowania

czynności dochodzeniowo-śledczych, jak też w sprawach o wykroczenia wynikają przede wszystkim z przepisów ustaw szczególnych, tj. kodeksu postępowania karnego (k. p. k.), kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia (k. p. w.), kodeksu karnego skarbowego (k. k. s.) i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (u. p. n.) [1; 2; 3; 4]. Natomiast podstawy prawne dla działań operacyjno-rozpoznawczych zostały zawarte w art. art. 14, 19 i n. ustawy z 6 kwietnia 1990 r. o Policji [5].

W myśl art. 308 k. p. k. w granicach koniecznych do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem – w wypadkach niecierpiących zwłoki, Policja może w każdej sprawie, jeszcze przed wydaniem postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, przeprowadzić w niezbędnym zakresie czynności procesowe. W szczególności policjant ma prawo dokonać oględzin (w razie potrzeby z udziałem biegłego) oraz może przeprowadzić przeszukanie. Natomiast w stosunku do osoby podejrzanej może dokonać oględzin zewnętrznych jej ciała oraz przeprowadzić inne badania niepołączone z naruszeniem integralności ciała. Poza tym od osoby podejrzanej ma prawo pobrać odciski, fotografować ją oraz okazać w celach rozpoznawczych innym osobom, a także przedsięwziąć wobec niej inne niezbędne czynności, nie wyłączając pobrania krwi, włosów i wydzielin organizmu. W wypadkach niecierpiących zwłoki, w szczególności wywczas, gdy zwłoka mogłaby spowodować zatarcie śladów lub dowodów przestępstwa, policjant prowadzący czynności, może przesłuchać osobę podejrzaną o popełnienie przestępstwa w charakterze podejrzanego. Czynność tę może przeprowadzić jeszcze przed wydaniem postanowienia o przedstawieniu zarzuty, ale pod warunkiem, że zachodzą przesłanki do sporządzenia takiego postanowienia. Po dokonaniu czynności niecierpiących zwłoki w sprawach, w których prowadzenie śledztwa przez prokuratora jest obowiązkowe, Policja przekazuje całość materiałów niezwłocznie temu organowi. Czynności procesowe w niezbędnym zakresie mogą być dokonywane tylko w ciągu 5 dni od dnia wykonania pierwszej czynności [6].

Policja, zgodnie z art. 307 k. p. k., jeżeli zachodzi taka potrzeba, może zażądać od osoby zgłaszającej o przestępstwie uzupełnienia w wyznaczonym terminie danych zawartych w zawiadomieniu, albo w ramach postępowania sprawdzającego może we własnym zakresie dokonać sprawdzenia faktów wskazanych w zawiadomieniu o przestępstwie.

W postępowaniu sprawdzającym Policja (prokurator rywnież) nie przeprowadza dowodu z opinii biegłego, jak rywnież czynności wymagających spisania protokołu, z wyjątkiem przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie lub wniosku o ściganie. Prowadzący wskazane postępowanie

policjant, ma prawo przesłuchać w charakterze świadka osobę zawiadamiającą w celu uzupełnienia danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie. Należy zauważyć, że Policja może przeprowadzić postępowanie sprawdzające rywnież w celu zweryfikowania własnych informacji nasuwających przypuszczenie, iż popełniono przestępstwo. Postępowanie sprawdzające przeprowadza się jeszcze przed wydaniem postanowienia o wszczęciu dochodzenia lub śledztwa.

Przepisy ustaw szczególnych dokładnie rozgraniczają, ktryre czynności w ramach postępowania karnego należą do sądu i prokuratora, a ktryre do Policji. Zgodnie z przepisami k. p. k. Policja może samodzielnie prowadzić dochodzenia, chyba że prowadzi je prokurator. Ponadto, w zakresie powierzonym przez prokuratora może prowadzić śledztwa bądź dokonywać poszczególnych czynności śledztwa. W tym drugim przypadku, jeżeli wyłoni się uzasadniona potrzeba, Policja może przeprowadzić inne czynności, wykraczające poza zakres określony przez prokuratora [7]. W toku postępowania przygotowawczego – zarywno dochodzenia, jak i śledztwa – zadania Policji koncentrują się głównie na ustaleniu źrydeł dowodowych, zabezpieczeniu i udokumentowaniu dowodów oraz wykonaniu innych koniecznych czynności. Innymi słowy, czynności Policji mają na celu zgromadzenie materiału niezbędnego do podjęcia decyzji procesowych kończących postępowanie przygotowawcze, w tym do przygotowania i wniesienia przez prokuratora aktu oskarżenia. Charakterystyczne dla działań Policji jest to, że są one zawsze realizowane w pierwszym etapie wykrywania przestępstw i ścigania ich sprawców. Wypada zaznaczyć, że w ramach postępowania przygotowawczego – nawet w dochodzeniu – nie wszystkie czynności Policja podejmuje samodzielnie. Z reguły właściwym organem, ktryry zleca Policji zatrzymanie rzeczy lub dokonanie przeszukania, jest prokurator. Także prokurator powołuje biegłych lekarzy psychiatryw i wnioskuje do sądu o zastosowanie tymczasowego aresztowania oraz samodzielnie stosuje inne środki zapobiegawcze.

Należy nadmienić, że w toku postępowania karnego także sąd może zlecić Policji wykonanie konkretnych czynności. W szczególności na polecenie tego organu Policja jest zobowiązana przeprowadzić czynność zatrzymania rzeczy bądź przeszukanie, jak rywnież przymusowo doprowadzić świadka, biegłego, tłumacza czy oskarżonego. Poza tym sąd może upoważnić Policję do odtworzenia zapisów rozmów telefonicznych [8].

Zgodnie z art. 326 k. p. k. to prokurator sprawuje nadzryr nad prowadzonym przez Policję postępowaniem przygotowawczym w zakresie, w jakim go sam nie prowadzi. W ramach sprawowanego nadzoru organ ten ma za zadanie czuć nad prawidłowym i sprawnym przebiegiem postępowania. Wobec

powyższego ma on prawo zaznajamiać się z zamierzeniami prowadzącego postępowanie, żądać przedstawienia sobie materiałów zgromadzonych w trakcie postępowania, a także uczestniczyć we wszystkich czynnościach dokonywanych w jego toku lub osobiście je realizować. Ponadto prokurator jest uprawniony do wydawania poleceń prowadzącemu postępowanie, w tym dotyczących przeprowadzenia dodatkowych lub uzupełniających czynności. Jest także właściwym organem w zakresie wydawania postanowień i zarządzeń, natomiast w przypadku wydania ich przez policjanta prowadzącego postępowanie ma prawo je zmienić lub uchylić.

Analogicznie do postępowania przygotowawczego także w postępowaniu w sprawach o wykroczenia zadaniem Policji jest realizowanie czynności zmierzających do zebrania dowodów. Również i w tym postępowaniu Policja wykonuje polecenia sądu i prokuratora.

Zgodnie z przepisami k. p. w. w celu ustalenia, czy istnieją podstawy do sporządzenia wniosku o ukaranie sprawcy wykroczenia oraz wystąpienia z tym wnioskiem do sądu Policja może przeprowadzić czynności wyjaśniające. Również w dalszym etapie rzeczonego postępowania Policja odgrywa ważną rolę, pełni bowiem funkcję oskarżyciela publicznego we wszystkich sprawach o wykroczenia, chyba że ustawa stanowi inaczej. Wniosek o ukaranie do sądu może wnieść m. in. prokurator i wówczas on staje się oskarżycielem publicznym, a jego udział wyłącza z pełnienia tej funkcji Policję. Najczęściej jednak inicjatywa w tym zakresie leży po stronie Policji [8].

W myśl art. 32 § 1 k. p. w. w postępowaniu w sprawach o wykroczenia rozstrzygnięcia zapadają w postaci orzeczeń, zarządzeń albo mandatów karnych. Postępowanie mandatowe prowadzi Policja, a także inne organy, gdy przepis szczególny tak stanowi [9]. W postępowaniu tym, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, funkcjonariusz uprawniony do nakładania grzywny w formie mandatu karnego może ją nałożyć jedynie, gdy:

- sprawcę wykroczenia schwytano na gorącym uczynku lub bezpośrednio po popełnieniu wykroczenia;
- stwierdzi popełnienie wykroczenia naocznie pod nieobecność sprawcy, a nie zachodzi wątpliwość co do sprawcy czynu;
- stwierdzi popełnienie wykroczenia za pomocą przyrządu kontrolno-pomiarowego lub urządzenia rejestrującego, a sprawca nie został schwytany na gorącym uczynku lub bezpośrednio potem i nie zachodzi wątpliwość co do sprawcy czynu – w tym także w razie potrzeby po przeprowadzeniu w niezbędnym zakresie czynności wyjaśniających, podjętych niezwłocznie po ujawnieniu wykroczenia.

Policjant nie może nałożyć grzywny w formie mandatu karnego po upływie 14 dni od daty ujawnienia czynu w pierwszym przypadku, w drugim

po upływie 90 dni, a w trzecim – po upływie 180 dni. Nakładający grzywnę, jest obowiązany określić jej wysokość i wskazać wykroczenie zarzucone sprawcy, a także poinformować sprawcę wykroczenia o prawie odmowy przyjęcia mandatu karnego i o skutkach prawnych takiej odmowy. W sytuacji, gdy sprawca wykroczenia odmówi przyjęcia mandatu karnego lub nie uiszczy w wyznaczonym terminie grzywny nałożonej mandatem zaocznym, wówczas organ, którego funkcjonariusz nałożył grzywnę, występuje do sądu z wnioskiem o ukaranie. We wniosku tym organ jest zobowiązany zaznaczyć, że obwiniony odmówił przyjęcia mandatu albo nie uiszczył grzywny nałożonej mandatem zaocznym, a w miarę możliwości podać także przyczyny odmowy [10].

Reasumując, w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, w odróżnieniu od postępowania w sprawach o przestępstwa, organy Policji są uprawnione do czynnego udziału we wszystkich etapach rozpoznania sprawy, chyba że przepis szczególnie stanowi inaczej.

W myśl przepisów zawartych w wymienionych wcześniej ustawach szczególnych Policja wydaje postanowienia i wykonuje czynności, w tym także pozaprosesowe jawne i niejawnie, w ramach:

- postępowania przygotowawczego (dochodzenie lub śledztwo powierzone);
- czynności procesowych w niezbędnym zakresie;
- postępowania sprawdzającego;
- czynności wyjaśniających w ramach postępowania w sprawach nieletnich;
- czynności wyjaśniających w sprawach o wykroczenia, w tym w toku postępowania mandatowego;
- zleconych czynności przez sąd lub prokuratora.

Na tym etapie rozważań wypada podkreślić, że przede wszystkim przepisy k. p. k., k. p. w. i u. p. n. określają podstawy prawne i faktyczne, a także tryb i formę wydawania postanowień oraz dokonywania czynności procesowych. Nadto – co prawda w sposób ogólny – odnoszą się do jawnych czynności pozaprosesowych. Poza wymienionymi ustawami kwestie dotyczące metodyki wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych (w tym procesowych i pozaprosesowych) oraz czynności w zakresie wykrywania wykroczeń i ścigania ich sprawców zostały określone w postaci aktywnych normatywnych wydanych także przez ministra sprawiedliwości i komendanta głównego Policji (Minister sprawiedliwości uściślił rozporządzeniem m. in. warunki techniczne przeprowadzenia okazania procesowego i kwestie dotyczące rodzaju urządzeń oraz środków technicznych służących do

utrwalania obrazu lub dźwięku dla celów procesowych, a także sposobów ich przechowywania, odtwarzania i kopiowania zapisów [11; 12; 13; 14; 15]).

Przechodząc do zagadnień dotyczących jawnych oraz niejawnych czynności pozaprocessowych – na tle dotychczasowych rozważań staje się oczywiste, że najczęściej są one inicjowane i wykonywane przez Policję. Policja podejmuje się ich realizacji przed formalnym wszczęciem postępowania karnego lub równoległe do toczącego się postępowania, a także po jego zakończeniu.

Czynności niejawne Policja wykonuje w ramach działań operacyjno-rozpoznawczych z zastosowaniem szczególnych form, metod i środków. Podstawy prawne i faktyczne, jak też szczegółowe warunki wykonywania i dokumentowania tych działań określają ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o Policji oraz przepisy wykonawcze ministra właściwego ds. wewnętrznych, a także akty normatywne wydane przez komendanta głównego Policji.

Wypada zauważyć, że bardzo istotnym aspektem aktywności Policji w postępowaniu karnym w związku z realizowanymi przez nią czynnościami procesowymi, jak też pozaprocessowymi jest współpraca nie tylko z organami państwowymi (sądem, prokuraturą, Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Strażą Graniczną etc.), ale również współpraca międzynarodowa.

Reasumując prowadzone rozważania – mając na uwadze podstawy prawne, tryb i zasady przeprowadzania poszczególnych czynności oraz formę ich dokumentowania, a także skutki prawne, jakie wywołują w sferze obowiązków, praw i wolności jednostki – można wyodrębnić trzy zasadnicze prawne formy działania Policji w ramach ścigania karnego:

- 1) wydawanie postanowień (w zakresie niezastrzeżonym dla innych organów procesowych);
- 2) dokonywanie czynności procesowych (w zakresie niezastrzeżonym dla innych organów procesowych);
- 3) dokonywanie czynności pozaprocessowych jawnych i niejawnych zaliczanych również do szczególnych czynności materialno-technicznych.

BIBLIOGRAFIA:

1. Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (DzU nr 89, poz. 555 z późn. zm.).
2. K. p. k. ustawa z 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (DzU z 2008 r., nr 133, poz. 848 z późn. zm.).
3. K. p. w. ustawa z 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy (DzU z 2013 r., poz. 186).

4. К. п. w. ustawa z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (DzU z 2010 r., nr 33, poz. 178 z późn. zm.).
5. DzU z 2011 r., nr 287, poz. 1687 z późn. zm.
6. Patrz: art. 74 § 2 pkt 1 i art. 308 k. p. k.
7. Patrz: art. art. 298, 311 i 325a k. p. k.
8. Bliżej: art. art. 220, 237, 285 i 290 k. p. k.
9. Bliżej: art. art. 17, 18, i 54-56, 57, 72 oraz rozdział 7-9 k. p. w.
10. Bliżej: art. 99 i art. 102 k. p. w.
11. Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 2 czerwca 2003 r. w sprawie warunków technicznych przeprowadzenia okazania (DzU nr 104, poz. 981)
12. Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 14 września 2012 r. w sprawie rodzaju urządzeń i środków technicznych służących do utrwalania obrazu lub dźwięku dla celów procesowych oraz sposobów ich przechowywania, odtwarzania i kopiowania zapisów (DzU z 2012 r., poz. 1090)
13. Natomiast komendant główny Policji wydał: zarządzenie nr 323 z 26 marca 2008 r. w sprawie metodyki wykonywania przez policję czynności administracyjno-porządkowych w zakresie wykrywania wykroczeń oraz ścigania ich sprawców (Dz. Urz. KGP nr 9, poz. 48 z późn. zm.).
14. Zarządzenie Nr 109 z 15 lutego 2012 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym (Dz. Urz. KGP z 2012 r., poz.6).
15. Wytyczne nr 3 z 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz. Urz. KGP z 2012 r., poz. 7).

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ ЗЛОЧИНУ

Дорожінський Олександр Леонідович
студент II курсу гр. ДП-212
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету

Проблема визначення предмету злочину є однією з найбільш дискусійних у теорії кримінального права. Її досліджували такі видатні юристи, як В.В. Сташис, В.Я. Тацій, М.Й. Коржанський, А.А. Піонтковський, Б.С. Нікіфоров, А.А. Музика, Є.В. Фесенко, Є.В. Лашук.

Поняття предмету злочину належить до малодосліджених, а тому вважається найбільш суперечливим у кримінально-правовій науці. Визначення (розуміння) поняття предмету злочину вирізняється фундаментальним значенням для кримінально-правової доктрини, законотворення і юридичної практики. Зокрема, вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності є проблематичним, а інколи й неможливим без правильного встановлення предмету злочину.

Предмет злочину є факультативною ознакою складу злочину. Однак, у тих випадках, якщо предмет передбачено в якості обов'язкової ознаки конкретного складу злочину в Кримінальному кодексі (далі КК), правильне його встановлення на практиці має таке ж рівноцінне значення, як і визначення ознак будь-якого іншого елемента складу злочину.

Кримінальний кодекс України не містить поняття предмету злочину, також відсутні будь-які правила його встановлення у конкретних складах злочинів. У постановках Пленуму Верховного суду України в кримінальних справах використовується словосполучення «предмет злочину», однак не розкривається його зміст, а лише наводиться перелік того, що необхідно визнавати предметом злочину у конкретних складах.

У теорії кримінального права предмет злочину визначають як речі (фізичні утворення) матеріального світу, з приводу яких чи у зв'язку з якими вчиняється злочин [1, 96]; будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину [2, 93] тощо. Це означає, що законодавець, описуючи той чи інший злочин, в одних випадках вказує на конкретні речі, в інших – на їх ознаки, властивості.

Будь-який предмет злочину характеризується багатьма ознаками, зокрема матеріальність, структура, стан, кількість, якість предмета злочину, його соціальне значення, вартість, характер зв'язку з іншими ознаками складу злочину.

Матеріальність є найсуттєвішою ознакою предмету злочину. Більшість науковців, погляди яких ми підтримуємо, визначають, що предметом злочину можуть бути лише матеріальні цінності (речі, електрична або теплова енергія, інформація тощо). Зокрема, на думку таких дослідників, як Г. М. Борзенков, М. Й. Коржанський, Г. А. Крігер, Є. А. Фролов та їх послідовників, предметом злочину можуть виступати лише матеріальні предмети (наприклад, речі, гроші, майно, документи).

Вони також слушно наголошують, що тоді, коли в нормі кримінального закону (безпосередньо чи опосередковано) не названо матеріальний предмет, то злочин вважається «безпредметним» [3, 124-125].

З означеного вище слідує, що предметом злочину не можуть бути нематеріальні цінності (життя, здоров'я, авторитет, соціальний статус особи, її суб'єктивні права, честь і гідність, соціальні норми, ідеї, поняття тощо). Предметом злочину також не можна визнавати певні процеси, дії, діяльність, функції, стани. І, навпаки, погоджуємося з тими вченими, які зараховують до предмету злочину інформацію (ст. 330 КК), електричну, теплову та інші види енергії (п. 39 ст. 1 Митного кодексу України і ст. 201 КК), органи або тканини людини (ст. 143 КК), кров людини (ст. 144 КК).

Поняття, категорії, духовні цінності існують лише в уяві людини, оскільки органами чуття людини вони не сприймаються, спеціальними технічними засобами не фіксуються, а тому й не можуть бути визнані предметом злочину (також не можуть бути визнані речовими доказами в кримінальній справі). Сам злочинний вплив (дія або бездіяльність суб'єкта злочину) має цілком матеріальний характер, а отже, і предмет, на який спрямований цей вплив, також повинен бути матеріальним. Фізично або психічно вплинути на ідеальні утворення (поняття, ідеї, права особи тощо) неможливо [3, 127].

Сьогодні все ще залишається нерозв'язаною та дискусійною проблема можливості визнання людини (фізичної особи), а також окремих органів, тканин і крові людини предметом злочину. Щодо цієї проблеми існують протилежні точки зору. Одна з них полягає в тому, що людина (а також її органи, тканини, тіло, організм тощо) не може бути предметом злочину; відповідно до іншої – людина може визначатися предметом злочину.

Так, С.В. Фесенко стверджує, що люди, тіло, організм людини не охоплюються поняттям предмету злочину, оскільки структура цінностей як об'єкта злочину включає поняття «потерпілий» з відповідними характеристиками, зокрема і фізичного стану тощо. Автор зазначає, що коло таких потерпілих дуже широке. До них можуть належати, наприклад, людина, дві або більше особи, громадські об'єднання, населення адміністративно-територіальних одиниць, державні органи, держава й суспільство загалом. Це можуть бути як фізичні, так і юридичні особи [4, 76-77]. На думку більшості науковців, позиція С. В. Фесенка видається щонайменше спірною, оскільки він, змішує поняття предмету злочину з поняттям суб'єкта або учасника суспільних відносин, які поставлені під охорону кримінального закону.

Потерпілий – це та фізична особа, яка безпосередньо страждає від суспільно небезпечного діяння. Хіба може усе людство страждати від конкретного злочину?

Прибічники підходу, відповідно до якого людина може визначатися предметом злочину, вважають, що люди на яких спрямовано злочинний вплив, охоплюються поняттям предмету злочину. Однак з етичних міркувань термін «предмет злочину» вони замінюють терміном «потерпілий». Такої позиції дотримується також М.П. Бікмурзін. Він стверджує, що потерпілий, у кримінальному праві є різновидом предмету злочину, проте, аби підкреслити особливе значення людини як соціальної цінності, а також з урахуванням сформованої у кримінально-правовій доктрині традиції, людину, яка піддалася безпосередньому злочинному впливу з боку винного, у кримінальному праві слід називати не предметом злочину, а потерпілим [5, 167].

Особа як соціальна істота та найвища цінність, взята під охорону державою, виступає об'єктом злочину (мається на увазі одним із видів родових об'єктів), а тому визнання її предметом злочину є невірним. Але, як уже зазначалося, злочин посягає не на особу «взагалі», а на її конкретні блага: життя, здоров'я, честь, гідність, особисту недоторканність, найважливіші особисті права, які й виступають безпосередніми об'єктами злочину. Конкретного носія таких благ і слід визнати потерпілим. Незважаючи на схожість з предметом злочину, потерпілого відрізняють низка характерних ознак. Уже йшлося про те, що в переважній більшості випадків шкода предмету не заподіюється, потерпілому ж, навпаки, злочином шкода заподіюється завжди. Причому шкода заподіюється шляхом впливу на такі блага (життя, здоров'я, гідність тощо), якими інші предмети злочину не володіють. Такими благами може володіти лише людина як біологічна істота. Водночас тіло людини або його частини в деяких випадках можуть бути визнані предметом злочину (ст. 297 КК прописує такий предмет злочину, як тіло (останки, прах) померлого) [6].

Зазначене вище дозволяє зробити такі висновки.

1. Предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (людина може сприймати їх органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння. Предметом злочину завжди виступають матеріальні цінності, які фіксуються органами чуття людини або спеціальними технічними засобами.

2. Нематеріальні цінності (життя, здоров'я, авторитет, соціальний статус особи, її суб'єктивні права, честь і гідність, соціальні норми, ідеї, поняття тощо), а також певні процеси, дії, діяльність, функції, стани не можна визнавати предметом злочину.

3. Поняття «предмет злочину» є подібним до поняття «потерпілий від злочину» – це факультативна ознака об'єкта злочину, що характеризує людину, з приводу якої вчиняється злочин та (або) якій відповідно до кримінально-правової норми злочинном завдається істотна шкода (чи створюється загроза її заподіяння). Фактично поняття «потерпілий від злочину» за багатьма ознаками, що його характеризують, схоже з поняттям «предмет злочину». Відмінність між ними полягає лише в тому, що предметом посягання є матеріальні цінності, а потерпілий від злочину – це людина. Проте, на наш погляд, тіло померлої людини, органи й тканини, а також кров людини – якщо саме з приводу них вчиняється злочин (наприклад, незаконна трансплантація – ст. 143 Кримінального кодексу), не охоплюються поняттям «потерпілий від злочину», їх необхідно визнавати предметом злочину.

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник] / [Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько, О.О. Дудоров та ін.]; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – [Вид. 5-те, переробл. та доповн.]. – К. : Атіка, 2009. – 408 с.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [Ю.В. Баулін та ін.]; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 454 с.
3. Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія / А.А. Музика, Є.В. Лашук. – К. : Паливода А.В., 2011. – 192 с.
4. Фесенко Є.В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони: [монографія] / Фесенко Є.В. – К. : Атіка, 2004. – 280 с.
5. Бикмурзин М.П. Предмет преступления: теоретико-правовой анализ [Электронный ресурс]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М.П. Бикмурзин. – Уфа, 2005. – Режим доступа: / i. php? oper=read_file&filename=disser_k05. htm.
6. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 15 жовтня 2013 року). – Х. : ТОВ «Одіссей», 2013. – 232 с.

ПІДКУП ЯК СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Драгоненко Анна Олександрівна

*доцент кафедри правознавства Кіровоградського
інституту державного та муніципального
управління Класичного приватного університету,
кандидат юридичних наук*

Побудова правової, демократичної та соціальної держави неможлива без досягнення вагомих успіхів у боротьбі зі злочинністю. Серед злочинів, що перешкоджають побудові такої держави, чільне місце посідають суспільно небезпечні діяння, вчинені шляхом підкупу, насамперед злочини у сфері виборчих та референдних прав громадян, службової діяльності, злочини проти правосуддя тощо. Тому питання кримінально-правової характеристики підкупу становлять науковий та практичний інтерес, що й зумовлює актуальність дослідження.

У теорії кримінального права поняття «спосіб вчинення злочину» визначають по-різному: як певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, застосовуваних особою для вчинення злочину [1, с. 71]; певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, застосовуваних особою під час вчинення умисних чи необережних злочинів, поєднаних з вибіркоким використанням засобів вчинення злочину [2, с. 68]; застосування або використання злочинцем певних прийомів, методів, послідовних рухів під час вчинення злочину [3, с. 121]; сукупність відповідних прийомів, методів вчинення злочинного діяння. Таким чином, дослідники, визначаючи спосіб вчинення злочину, вживають такі поняття, як «рух», «дія», «порядок», «прийом», «метод», тому є потреба у висвітленні їх змісту. Безумовно, більшість злочинів вчиняється саме завдяки рухам людей, тварин, механічних пристроїв тощо. Однак більш узагальнювальним поняттям, на наш погляд, є «дія», котру визначають як роботу, діяльність, здійснення чого-небудь; сукупність учинків кого-небудь; вплив на кого-, що-небудь [4, с. 306]. Характеризуючою ознакою дій у способі вчинення злочину може бути порядок. Отже, спосіб вчинення злочину може бути послідовністю, черговістю дій або методом учинення злочину. Виходячи з викладеного, спосіб вчинення злочину можна визначити як дію, прийом, систему чи порядок дій та прийомів, застосовувані особою під час вчинення злочину.

Аналізуючи наведене визначення крізь призму підкупу як способу вчинення злочину, слід зауважити насамперед, що заохочують чи схиляють саме фізичних осіб, оскільки неможливо підкупити тварину.

У випадку ж із юридичними особами підкуповують конкретних фізичних осіб, що володіють ними чи працюють у них. Певні вчинки можуть бути як правомірними, так і не правомірними. Крім того, схилити можна як шляхом учинення певних дій, так і утримання від них. Що ж до власних інтересів, то, на наш погляд, підкуп можна здійснювати для задоволення не лише своїх інтересів, а й інтересів третіх осіб. Що стосується неправомірної вигоди, подарунків і грошей, то це частково взаємовиключні поняття. Так, подарунки та гроші можуть бути неправомірною вигодою. Неправомірною вигодою є майно (гроші, цінності й інші речі), право на нього (документи, які надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт тощо). Однак підкупити можна не лише майном, правом на майно та діями майнового характеру, а й діями немайнового характеру, а також утриманням від учинення дій. Неоднозначні погляди в теорії кримінального права і стосовно трактування власне поняття підкупу як способу вчинення злочину: обіцяння чи надання майнових вигод за неучасть у виборах, серед іншого й за те, щоб особа зняла свою кандидатуру під час виборів, або за те, щоб особа проголосувала не за власною волею [5, с. 95]; передання або обіцяння передання коштів, подарунків, інших матеріальних цінностей громадянину за участь (неучасть) у виборах, голосування за чи проти конкретних кандидатів [6, с. 31]; схилання (спонукання) громадянина до відмови від здійснення ним свого активного (обирати) чи пасивного (бути обраним) виборчого права або права брати участь у референдумі, а також схилання (спонукання) інших осіб, зазначених у диспозиції ч. 1 ст. 157 Кримінального кодексу України (далі – КК), до вчинення чи невчинення певних дій шляхом надання їм вигод майнового характеру (коштів, майна, подарунків, інших майнових вигод), а також обіцянка їх надання у майбутньому [8, 374]; передача або домовленість про передачу свідку, потерпілому чи експерту винагороди майнового характеру [7, с. 1267] та ін. На підставі аналізу цих визначень можна виділити такі ознаки підкупу як способу вчинення злочину: суб'єкт підкупу (хто його здійснює); особа, яку підкуповують; мета (для чого він здійснюється); засоби (за допомогою чого він учиняється); зміст дій, що становлять підкуп (у чому він полягає). Суб'єктом підкупу в усіх випадках є фізична особа (група осіб). Така фізична особа може представляти інтереси юридичної особи, керувати нею або входити до складу керівного органу чи підрозділу.

В цьому разі суб'єктом злочину буде особа, яка здійснює підкуп, а також особа, яка вчиняє підбурювання до цього злочину. Стосовно особи, яку підкупувають, слід зазначити, що нею також є фізична особа (група осіб). Така особа становить певний інтерес для суб'єкта підкупу (наприклад, є суб'єктом виборчого або кримінального процесу). Метою підкупу є вчинення певних дій (давання неправдивих свідчень чи неправдивого висновку, зміна свого волевиявлення під час участі у виборах тощо) чи утримання від них (відмова від давання показань чи висновку, відмова від участі у виборах тощо). Засоби підкупу: майно, документи, що засвідчують право на майно, вчинення дій майнового чи немайнового характеру або утримання від учинення таких дій. Змістом дій, що становлять підкуп, є: обіцяння чи надання майнових вигод [5, с. 95]; передання або обіцяння передання певних речей [6, с. 31]; передача особі певних речей, надання будь-яких вигод, пільг [5, с. 106]; передача (надання) або обіцянка надання особі речей; передача або домовленість про передачу речей; передача особисто або через посередника речей, надання вигод або обіцянка здійснення таких дій.

Таким чином, підкуп полягає в наданні, передачі певних речей чи обіцянці вчинення таких дій або утриманні від їх учинення. Такі дії можуть бути вчинені особою самостійно або через посередника. Отже, підкуп як спосіб учинення злочину – це заохочення, схилення фізичної особи до правомірних чи неправомірних діянь у своїх інтересах чи інтересах третіх осіб шляхом передачі майна, документів, що засвідчують право на майно, вчинення інших дій майнового чи немайнового характеру, обіцянки вчинення таких дій, а також утримання від зазначених дій.

Список використаних джерел:

1. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. – М. : Госюриздат, 1960. – 244 с.
2. Панов Н. И. Основные проблемы способа совершения преступления в советском уголовном праве: дис. доктора юрид. наук: 12.00.08 / Панов Н. И. – Х., 1987. – 514 с.
3. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: [підруч. для студ. юрид. вузів і фак.] / П. С. Матишевський. – К. : А. С. К., 2001. – 352 с. – (Економіка. Фінанси. Право).
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: Перун, 2009. – 1736 с. : іл.
5. Уголовное право России. Особенная часть / отв. ред. Б. В. Здравомыслов. – М. : Юристь, 1996. – 560 с.

6. Князев С. Д. Уголовная ответственность за нарушение избирательных прав и права на участие в референдуме / С. Д. Князев // Журнал российского права. – 2001. – № 2. – С. 26-34.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.]; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [2-ге вид., переробл. та допов.]. – К. : Дакор, 2008. – 1428 с.
8. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тюгін та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-те вид., переробл. і допов.]. – Х. : Право, 2010. – 608 с.

ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ ТА ЙОГО ВИДИ

*Духновський Максим Олександрович
студент III курсу гр. ДП-211
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

Відповідно до ст. 21 Конституції України всі громадяни рівні перед законом, але існують форми нерівності перед законом на підставі приписів самого закону. Закон передбачає, що за деякі злочини відповідають лише ті особи, які, поряд з загальними ознаками суб'єкта злочину (досягнення віку настання кримінальної відповідальності і осудність) повинні володіти деякими додатковими ознаками, які характеризують особу винного в даному конкретному злочині. Таким чином, поряд з поняттям загального суб'єкта Кримінальний кодекс передбачає і поняття спеціального суб'єкта. Частина 2 ст. 18 КК визначає, що спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

У кримінально-правовій літературі спостерігаються розбіжності у визначенні поняття спеціального суб'єкта, ознак, які його характеризують. Так одні автори під таким суб'єктом розуміють осіб, які мають не тільки загальні властивості всіх суб'єктів злочинів (осудність і вік), але й характеризуються додатковими властивими лише їм якостями, інші – осіб, які крім необхідних ознак суб'єкта повинні мати ще і особливі додаткові ознаки, які обмежують можливість притягнення

інших осіб до кримінальної відповідальності за скоєння даного злочину [2, с. 89]; треті звужують коло спеціальних суб'єктів до таких осіб, які мають, окрім вказаних загальних, ще спеціальні додаткові ознаки, які характеризують і визначають кваліфікацію вчиненого ним діяння [3, с. 52]; четверті пояснюють спеціальний суб'єкт як особу, яка має поряд з осудністю і віком кримінальної відповідальності також інші додаткові юридичні ознаки, передбачені в кримінальному законі, які прямо витікають з нього, що обмежують коло осіб, які можуть нести відповідальність за даним законом. Кожне із вищевикладених понять спеціального суб'єкта мають право на існування, так як вони вказують на те, чим спеціальний суб'єкт відрізняється від загального. Лише необхідно звернути увагу, що в цих поняттях відсутня така ознака загального суб'єкта, як фізична особа.

З 1 липня 2011 р. вступили в силу Закони України «Про засади запобігання та протидії корупції» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», прийняті Верховною Радою України 7 квітня 2011 р. Цими законами суттєво змінюється система відповідальності в тому числі і кримінальної. У зв'язку з цим стаття 18 КК була доповнена поняттями спеціального суб'єкта. Згідно з ч.3 ст. 18 КК передбачено загальне поняття службових осіб, ними є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [1]. Поняття службової особи також було змінено і в ч. 1 примітки ст. 364 КК службовими особами у статтях 364, 365, 368, 368-2, 369 цього Кодексу є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративних функцій, або виконують такі функції за спеціальним

повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, станова, організації, судом або законом. Враховуючи те, що службові особи як суб'єкти злочинів передбачені ст. ст. 366, 367, 370 КК України, то наведене визначення з ч.1 примітки ст. 364 КК «службової особи» стосується і зазначених кримінально-правових норм. Ознаки спеціального суб'єкта доповнюють загальне поняття суб'єкта злочину, виступаючи як додаткові. Ці спеціальні ознаки можуть бути різними, наприклад, службове становище, професія (лікар), певна діяльність (підприємець), родинні відносини (мати новонародженої дитини) та інші. У більшості випадків ознаки спеціального суб'єкта прямо зазначені в законі. Так, у статтях КК про злочин, передбачені статтями 364-370 КК, йдеться про те, що вони можуть бути вчинені тільки службовими особами. Більше того, у примітці 1 до ст. 364 КК дається законодавче поняття службової особи. А в статті 375 КК зазначається, що спеціальними суб'єктами цього злочину є судді, винні в постановленні завідомо неправосудного вироку, рішення, постанови. В інших же випадках спеціальний суб'єкт у законі може бути прямо і не названий, але скоєний злочин приписує його наявність. Так, у ст. 371 КК прямо не сказано, хто є суб'єктом завідомо незаконного затримання, приводу або арешту. Однак очевидно, що ці злочини можуть бути вчинені лише працівниками правоохоронних органів або суду, які наділені правом застосовувати затримання, привід або арешт. Найчастіше ознаки спеціального суб'єкта законодавець вказує при описуванні основного складу злочину. У Кримінальному кодексі є склади злочинів, коли спеціальний суб'єкт необхідний якраз для даного виду злочину. Так у ч. 1 ст. 114 КК передбачено, що суб'єктом шпигунства може бути тільки іноземець чи особа без громадянства, а в ст. 117 КК прямо вказується, що відповідальність за вбивство своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів несе тільки мати цієї дитини; за ст. 133 КК диспозиція статті передбачає наявність складу злочину у випадку зараження іншої особи венеричною хворобою особою, яка знала про наявність у неї цієї хвороби.

Однак, нерідко є випадки, коли ознаки спеціального суб'єкта використовується законодавцем і при описуванні кваліфікованих (особливо кваліфікованих) складів злочинів. Так, у ч. 2 ст. 368 КК зазначено, що службовими особами, які займають відповідальне становище, є особи, вказані в пункті 1 примітки до статті 364, посади яких згідно зі статтею 25 Закону України «Про державну службу»

віднесені до третьої, четвертої, п'ятої та шостої категорій, а також судді, прокурор і слідчі, керівники, заступники керівників органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць. Таким чином, ознаки спеціального суб'єкта певною мірою є обмежувальними, бо вони визначають, що той чи інший злочин може вчинити не будь-яка особа, а тільки та, яка має такі ознаки. Тому особи, які не мають таких ознак, не можуть нести відповідальність за конкретним кримінальним законом, у якому зазначений спеціальний суб'єкт. Спеціальним суб'єктом розширилось і уявлення про додаткові ознаки суб'єкта.

На підставі викладеного можна запропонувати визначення спеціального суб'єкта злочину. Під спеціальним суб'єктом злочину слід розуміти таку особу, яка має поряд з ознаками фізичної особи – осудністю і віком кримінальної відповідальності – і інші, додаткові ознаки, що передбачені в кримінальному законі або прямо витікають з нього і характеризують соціальну роль та правове положення суб'єкта, стосуються фізичних властивостей суб'єкта, характеризують взаємовідношення суб'єкта з потерпілим і обмежують коло осіб, які можуть бути виконавцями певного злочину.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України: від 7 квітня 2011 р. № 3207-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 41. – Ст. 414.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. – Т. 2: [за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка]. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. – 624 с.
3. Устименко В. В. Специальный субъект преступления / В. В. Устименко. – Харьков: Выща школа, 1989. – 104 с.
4. Моршнев Є. І. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері службової діяльності (питання кваліфікації): навч. посіб. / Моршнев Є. І. – Л.: Видавець ПП Лукашук В. С., 2008. – 109 с.

**КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ
ГЕОПРОСТОРОВИХ СТРАТЕГІЧНИХ АНАЛІЗІВ**

**ANALIZA KRYMINALNA JAK SKŁADOWA ROZWOJU
GEOPRZESTRZENNYCH ANALIZ STRATEGICZNYCH**

Кобулас Марчін (Kobylas Marcin)

*підінспектор поліції, викладач Інституту
досліджень організованої злочинності та
тероризму Вищої школи поліції в м. Щитно
(Республіка Польща), магістр права*

System bezpieczeństwa w państwie oparty jest na działaniach podejmowanych przez szereg podmiotów, których uprawnienia i obowiązki wkraczają w poszczególne obszary życia społecznego, często zazębiając się lub wzajemnie przenikając kompetencyjnie. Niezależnie od tego każdy podmiot realizując swoje działania dokonuje setek analiz, których procesy oraz formy finalne oparta są na powszechnie lub instytucjonalnie przyjętych schematach.

W Policji, jako instytucji odpowiedzialnej za zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, rywnież proces decyzyjny poprzedzony jest analizami i wnioskami z nich płynącymi. Różnorodne, a przede wszystkim szerokie spektrum działań tej formacji wynikające ze specyfiki służby kryminalnej bądź prewencyjnej, czy nawet logistycznej, determinuje cel i zakres określonych analiz oraz dobor osyb je sporządzających. Przykładem mogą tu być komyrki analizy kryminalnej, ktrye zarywno jak to wynika z nazwy, ale i z zakresu obowiazkyw, zobligowane są do dokonywania analiz kryminalnych, stanowiących uznane narzędzie do walki z przestępczością.

Analiza kryminalna jest metodą pracy służb specjalnych, ktrya w obecnej fazie jej rozwoju na stałe zadomowiła się w realiach szeroko rozumianego procesu zwalczania zagrożeń terrorystycznych itp. Stanowi niejednokrotnie istotny element wspomagający działania służb, pełniąc przede wszystkim rolę usługodawczą [1, s.77]. W połowie lat 90. pod egidą Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej Interpol rozpoczęto prace nad opracowaniem jednolitego programu jej zastosowania. Przyjęta strategia wdrażania analizy kryminalnej polegała do niedawna głównie na propagowaniu wśryd państw członkowskich wiedzy o metodologii analizy kryminalnej. W chwili obecnej w zunifikowanej formie programy stosowania analizy kryminalnej zostały wdrożone przez większość krajyw członkowskich Interpolu. Polska od samego początku aktywnie uczestniczyła w tych pracach, przyjmując «program

wdrożenia analizy kryminalne w jednostkach policji». Objął on nie tylko wyposażenie polskiej Policji w komputerowe oprogramowanie analityczne i sprzęt, ale rywnież ujęto w nim harmonogram naboru i szkolenia personelu analitycznego, rekrutującego się spośród funkcjonariuszy Policji [2, s. 381].

Wzorując się początkowo na doświadczeniach amerykańskich, a następnie krajów Unii Europejskiej, w 2000 r. Polska przyjęła standardy dotyczące wymiany informacji oraz sposoby jej wykorzystania. Jednym z elementów zarządzania informacją jest analiza kryminalna oparta na ustalonych międzynarodowych zasadach, która stała się narzędziem Policji do komunikacji oraz walki z przestępczością.

Należy zaakcentować, że analiza kryminalna jest obecnie jednym z bardziej skutecznych narzędzi stosowanych w pracy Policji oraz służb specjalnych. Ma to swoje odniesienie zarówno do pracy dochodzeniowo-śledczej, jak i operacyjnej. W analizie kryminalnej stosowane są ujednoczone techniki stawiania hipotez, rekonstrukcji przebiegu poszczególnych przestępstw kryminalnych, identyfikacji wielu innych przestępstw wykazujących związek z przestępstwami zasadniczymi, określania struktury siatek przestępczych oraz analizy zakresu i sposobu prowadzenia działalności przestępczej [3, s. 9]. W 1992 r. państwa członkowskie Interpolu przyjęły ujednoczoną definicję analizy kryminalnej, która nadal obowiązuje i brzmi następująco: «Analiza jest to ustalenie i domniemanie związków pomiędzy danymi o działalności przestępczej a innymi, potencjalnie z nimi powiązanymi, w celu ich wykorzystania przez organy ścigania i sądownictwo» [3, s. 9].

Analiza, ocena i interpretacja informacji jest procesem przetwarzania informacji opartym na logicznym i kreatywnym sposobie myślenia, którego celem jest uzyskanie ustaleń (podstaw do wszczęcia dochodzeń, śledztw lub spraw operacyjnych) umożliwiających dalsze działania. Praca służb oparta jest w swej istocie w głównej mierze na realizacji procesów przetwarzania informacji [4, s. 49].

Podstawowym celem analizy kryminalnej jest wprowadzenie wniosku, przedstawienie odpowiednich zaleceń pozwalających ukierunkować czynności w danej sprawie, jak też dokonanie prezentacji wykonanej analizy (raport pisemny, bezpośrednia relacja). Finalny efekt jest poprzedzony żmudnymi etapami prac analitycznych, w trakcie których wykorzystywane są metody analityczne indywidualnie dobierane w zależności od charakteru zgromadzonych materiałów w konkretnej sprawie. Techniki analityczne, których szczegółowy opis wymagałby prezentacji w odrębnym materiale, pozwalają zarówno na gromadzenie, przetwarzanie, jak i interpretację informacji i ich wizualizację. Stosowane techniki oraz metody ich wizualizacji włącznie z oprogramowaniem *stricte* analitycznym *Analyst's Notebook* są

uniwersalne i jednolite zarówno w kraju (Policja, Straż Graniczna, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralne Biuro Antykorupcyjne i inne służby), jak i za granicą, w państwach Unii Europejskiej. Jest to niezwykle istotny element w kontekście konieczności wymiany informacji i nawiązywania współpracy w obszarze samej Policji, jak i przede wszystkim pomiędzy innymi organami ścigania, a także we współpracy międzynarodowej.

Najważniejszym elementem w pracy analityka kryminalnego jest wizualizacja wyników (np. w formie wykresów, tabel, wykazów itp.). Wizualizacja wyników nie jest jednak celem samym w sobie, lecz narzędziem wspomagającym analizy. Kompetentnie wykonany wykres analityczny przedstawia wiele informacji zawartych w licznych kartach akt sprawy i «ukrytych» w wielu tomach. Wykres wnosi niejednokrotnie nowe spojrzenie na sprawę oraz ułatwia zrozumienie wielu zawiłych kwestii, których interpretacja jest utrudniona w przypadku stosowania tradycyjnych metod np. odczytywania materiału.

Jak już wspomniano, podstawowym narzędziem wykorzystywanym przez analityków kryminalnych jest oprogramowanie *Analyst's Notebook*, które pozwala na tworzenie pełnej gamy wykresów. Program ten zawiera rozbudowane opcje analityczne, których nie można zastosować bez użycia wspomnianego oprogramowania.

Przykładem mogą być operacje finansowe. Tworząc ich wykres z wykorzystaniem osi czasu wskazujemy, w jakim momencie nastąpiły poszczególne transakcje, jaka była ich kolejność, jak też ewentualne zależności dające się wyróżnić z upływem czasu. Istnieje możliwość wyszukiwania określonych sum pieniężnych lub połączeń telefonicznych we wskazanym czasie (przedziałach czasowych) według określonych kryteriów. W podobny sposób można przedstawić inne zdarzenia (np. napady przy użyciu broni, itp.) zaistniałe w prowadzonej sprawie, zgodnie z oczekiwaniami zleceniodawcy.

Każdy funkcjonariusz zaangażowany w sprawę dokonuje autorskiej analizy materiałów, wyciąga wnioski, wpływa na proces decyzyjny i plan czynności, ale analityk, który jest odpowiednio przeszkolony i wyposażony w aplikacje analityczne może zapewnić wysoką jakość analizy danych bez względu na stopień ich złożoności.

Pełne zrozumienie wyników prac analityka wraz z ich akceptacją (przekonanie odbiorcy o słuszności przedstawionych wniosków i propozycji dalszych działań), daje szansę na realizację nakreślonych zaleceń. Dlatego też istotne jest wzbogacanie przekazu o wymiar przestrzenny jako element mocno oddziałujący na wyobraźnię i odwzorowujący poszczególne informacje jakościowe w odniesieniu przestrzennym.

Jak wynika z powyższych punktów istnieje wiele zastosowań mapy w pracy Policji, co jest oczywiste, gdyż aspekt geoprzestrzenny pojawia się w przypadku większości działań. Przypadki wykorzystania map można odnaleźć zarówno na poziomie operacyjnym (taktycznym, z punktu widzenia konkretnej sprawy, konkretnego zagrożenia, kiedy stawiamy ściśle sprecyzowane cele), jak i strategicznym (kiedy badamy dane zjawisko). Taki instrument jest z pewnością pomocny podczas zbierania wielu informacji w bazie danych i przestrzennego ich zobrazowania. Daje to możliwość opracowania pewnych algorytmów, wizualizację informacji na mapie oraz wskazania wytycznych co do wdrożenia ich w konkretnym czasie lub kiedy zajdą ku temu odpowiednie przesłanki. Wykorzystanie mapy może być także pomocne w koordynacji działań na poziomie różnych służb, współpracy oraz zastosowanych sił i środków w danym miejscu. Policja zbiera i gromadzi informacje, obserwuje i reaguje na zagrożenia. Wraz z powtarzalnością danego zagrożenia w określonym miejscu i czasie możliwe jest wdrożenie odpowiednich procedur (na podstawie wyników prowadzonych analiz).

Podsumowując, w artykule zostały zaprezentowane podstawowe informacje stosowanych narzędziach analitycznych w Policji, a zwłaszcza ich funkcjonalności, w kontekście prowadzonych analiz kryminalnych. Poruszono szereg podstawowych zagadnień związanych z analizą kryminalną i jej genezą na polskim gruncie, uwypuklone też zostały elementy ściśle z nią związane, takie jak rola informacji, sposoby wizualizacji, a przede wszystkim możliwości kreatywnego przedstawienia danych i wyników analiz. Odrębną, choć ściśle powiązaną rolę w analizach policyjnych odgrywa poruszony w niniejszych rozważaniach tzw. «czynnik geograficzny». Aspekt jego szerszego wykorzystania jest obecnie wyzwaniem zarówno w kontekście odpowiedniego wyposażenia Policji w narzędzia GIS (np. ArcGIS firmy Esri), jak i metodologii prowadzonych analiz. Niezaprzeczalnie, istnieje wiele obszarów, w których zarówno samo odniesienie geolokalizacyjne w konfrontacji z danymi jakościowymi, jest zestawiane i analizowane, ponieważ będąc przedmiotem prac wykrywczych czy prewencyjnych, odgrywają istotną rolę w pomyślnej finalizacji tych działań.

BIBLIOGRAFIA:

1. Hausman M., Kobylas M., Problemy funkcjonowania analizy kryminalnej w Polsce w kontekście aktualnych rozwiązań i doświadczeń. Sprawozdanie z III Sympozjum Analityków Kryminalnych (Szczytno, 8-10 listopada 2004r.), Policja 4 / 2004, – s. 77.
2. Kobylas M. Analiza Kryminalna, [w:] Iure et facto, pod red. J. Wycikiewicza. – Kraków 2006. – s. 381.

3. Analiza kryminalna (uaktualniona wersja 2.0.), – Legionowo 1999. – s. 9.
4. Ignaczak W., Wybrane zagadnienia analizy kryminalnej. – Szczytno, 2005, s. 49.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК ПРОЯВ КРИМІНАЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Корніца Дмитро Костянтинович
студент IV курсу гр. ДП-210
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету

Останнім часом все частіше з'являється інформація з приводу того, що торгівля людьми не зникла, а навіть навпаки, набирає оберти. Хоча в усіх країнах світу передбачена кримінальна відповідальність за торгівлю людьми, осіб, які вчиняють дане протиправне діяння, це зовсім не зупиняє, і вони продовжують здійснювати торгівлю людьми як товаром. Якби років сто тому хтось сказав, що у 21 столітті знову виникне рабство, у це, мабуть, ніхто й не повірив би. Але це явище – ще одна ознака нашого часу.

Відповідно до аналітичних звітів Організації Об'єднаних Націй прибутки організованих злочинних угруповань від незаконного переміщення людей сягають майже 3,5 мільярдів доларів на рік. Незаконно нажиті на торгівлі людьми капітали йдуть на зміцнення фінансової бази різноманітних злочинних угруповань.

Найчастіше країнами призначення для жінок з України є Туреччина, Греція, Кіпр, Італія, Югославія, Боснія і Герцеговина, Угорщина, Чехія, Хорватія, Німеччина, Об'єднані Арабські Емірати, Китай і Нідерланди [1].

Проблемам протидії торгівлі людьми були присвячені роботи таких вчених, як Іщенко В. О. [2], С. Кривошеєв, В. Куц, В. Соболев, Мельник М. І., Хавронюк М. І., Бажанов М. І., Тацій В. Я., Сташис В. В., Зінченко І. О., Куранова Н. В. [3], Юденко Т. М. [4] та ін.

Слід зазначити, що торгівля людьми – це незаконна безповоротна передача особою (продавцем) людини, яка є своєрідним «живим товаром», іншій особі, яка її одержує і виступає покупцем, за певну грошову чи іншу винагороду або шляхом обміну її на речі.

Протидія торгівлі людьми потребує підвищеної уваги, оскільки ця злочинна галузь розвивається надстрімкими темпами, є надзвичайно прибутковою та, порівняно з іншими злочинними діяннями (торгівля зброєю, наркобізнес), має низький рівень ризику.

На сьогодні, Україна виступає як країна-постачальник та країна – транзитор молодих жінок і дітей з метою залучення їх до секс-індустрії розвинутих країн Центральної та Західної Європи, а також держав азіатсько-тихоокеанського регіону. Головними країнами призначення «живого товару», як правило, є Туреччина, Польща, Російська Федерація, Чехія, Об'єднані Арабські Емірати. Лише за 2012 рік підрозділами МВС України виявлено понад 800 фактів торгівлі людьми. Установлено місцезнаходження та повернуто в Україну майже 900 українських громадян, які стали жертвами міжнародного трафіку, з яких понад 100 – неповнолітні та діти.

Зокрема, в Україні кількість кримінальних проваджень за статтею 149 (торгівля людьми) за поточний 2013 рік вже сягнула 192, але лише 47 осіб відносно яких було винесено вирок суду у вигляді позбавлення волі на певний строк.

Тому особи, які привласнюють людей як річ можуть розпоряджатись нею на свій власний розсуд, нібито це просто іграшка, яку побажали придбати. Не рідко до людей, які потрапили до торгівців живим товаром застосовується насильство, примушування до інтимних послуг як для своїх потреб, так і для потреб інших осіб. Суми злочинних доходів від цієї діяльності щорічно сягають приблизно 7 млрд. доларів США, і це не дивно, так як одна жінка, яку використовують в сексіндустрії, заробляє для своїх хазяїв близько 350 євро за день.

Існують випадки коли люди усвідомлюють ризик потрапляння в подібну ситуацію але свідомо вирушають до інших країн світу, з метою працевлаштування й можливості знайти кращі умови життя ніж у них існували на попередніх роботах і за місцем проживання.

На теперішній час, в Україні створюється така юридична база для захисту прав, свобод, інтересів громадян, потерпілих від торгівлі людьми, яка відповідає міжнародним вимогам і стандартам прав людини, забезпечувала б реалізацію прав кожної особи та контроль за виконанням законодавства щодо їх охорони. Крім цього, в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, які законодавчо закріплюють боротьбу з торгівлею людьми, які цілком відповідають нормам міжнародного права у цій сфері.

З огляду на зазначене, пропонуємо такі основні напрями удосконалення організації й нормативно-правового забезпечення

протидії торгівлі людьми: насамперед, вжити заходів для забезпечення працевлаштування людей разом з наданням їм належних умов як для життя, навчання, лікування та по всяк денного побуду; необхідно продовжувати роботу з удосконалення національного законодавства, спрямованого на боротьбу з торгівлею людьми (зокрема положень статті 149 Кримінального Кодексу України); запровадити спеціальні програми тренувань представників правоохоронних органів з питань особливих потреб свідків у справах щодо торгівлі людьми [5]; забезпечити розробку та належне фінансування спеціальної програми захисту свідків у справах щодо торгівлі людьми на стадіях слідства, судового процесу та після-судовому етапі (оскільки на даний час проблемами утримання та захисту жертв торгівлі людьми займаються переважно неурядові громадські організації); активізувати співпрацю правоохоронних органів із неурядовими громадськими організаціями та вивести на формальний рівень їх відносини з питань реалізації проєктів щодо захисту прав жертв торгівлі людьми, їх повернення та реабілітації; забезпечити надання жертвам торгівлі людьми безкоштовних правових консультацій та допомоги стосовно реалізації ними права на компенсацію та подання цивільного позову проти торговців людьми щодо відшкодування моральної шкоди; проведення організаційних заходів зі створення дієвого механізму протидії транснаціональній торгівлі людьми на загальнодержавному та міжвідомчому рівнях

Список використаних джерел:

1. Міжнародний кримінал наступає. Зупинить його консолідація сил [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : <http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article;jsessionid=8B89E8EEA>
2. Іщенко В.О. Торгівля жінками та дітьми (кримінологічні та кримінально-правові аспекти боротьби): Монографія. – К.: Атіка, 2004. – 247с.
3. Куранова Н.В. Особливості початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми або іншою незаконною угодою щодо передачі людини / Н.В. Куранова // Наук. вісн. Київ. нац. ун-ту внутр.справ, 2006.— №1.
4. Юденко Т.М. Розвиток законодавства України щодо торгівлі людьми в контексті міжнародного права / Т.М. Юденко // Науково-практичний журнал «Судова апеляція» – Інститут Держави і права ім. В.М. Корецького НАН України – 2009. – №1(14) – С.36-45.

5. Щорічні доповіді про права людини. Права людини в Україні – 2004. Доповіді правозахисних організацій. Боротьба з торгівлею людьми [Електронний ресурс] . — Режим доступу до сайту: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=11173>

ПРОЯВИ ХАБАРНИЦТВА В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ

Кричун Юрій Анатолійович

*завідувач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету, кандидат
юридичних наук, доцент*

Хабарництво – це негативне явище, яке впливає на всі сфери суспільного життя, політику, економіку, право, міжнародні відносини, гальмує всі позитивні надбання демократії в Україні. Боротьба з хабарництвом є одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) – один із найнебезпечніших посадових злочинів [2] .

Згідно з даними Державної судової адміністрації України, у 2011 р. за вироками, що набрали законної сили, за одержання хабара (ст. 368 Кримінального кодексу України; далі — КК) засуджено 767 осіб, що на 0,9 % менше порівняно з 2010 р. (774), із них: за ч. 1 ст. 368 КК засуджено 281 особу (347); за ч. 2 ст. 368 КК — 451 (414); за ч. 3 ст. 368 цього Кодексу — 35 (13).

Порівнюючи статистичні дані з 2001 р., кількість засуджених за одержання хабара в 2011 р. збільшилась у 2 рази (2001 р. — за ст. 368 КК засуджено 376 осіб) [1].

Характерним є те, що проблема хабарництва є актуальною і для такої специфічної сфери державного управління, як пенітенціарна система, тобто система органів і підрозділів виконання та відбування кримінальних покарань.

За статистичними даними Державної пенітенціарної служби України, кількість вчинених злочинів в системі виконання покарань істотно знижується, так протягом 2011 року стосовно персоналу органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, що належить до сфери управління Державної пенітенціарної служби України, порушено

96 кримінальних справ стосовно 115 осіб, то протягом 2012 року порушено 67 кримінальних справ стосовно 68 осіб, серед яких, **14 справ – за одержання хабара (за 2011 рік – 22 справи)** [3].

Так, за даними **Управління внутрішньої безпеки та протидії корупції** Державної пенітенціарної служби України протягом 9 місяців 2013 року стосовно персоналу органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, що належить до сфери управління ДПтС України, відкрито 47 кримінальних проваджень стосовно 47 осіб (за 9 місяців 2012 року порушено 57 кримінальних справ стосовно 58 осіб). Зокрема, **17 проваджень – за одержання хабара** [4].

До такої негативної картини призводить ряд проблем, як загальнодержавного так і галузевого рівнів. І проблеми хабарництва в пенітенціарних установах гостро стоять не лише в нашій державі.

Згідно даних, наданих пенітенціарною службою, станом на 01.07.2013 року в місцях позбавлення волі перебувало 136 233 осіб (на 01.01.2013 – 147 112 осіб, на 1.07.2012 р. – 152 076 осіб). За півроку чисельність осіб в місцях позбавлення волі зменшилась на 10 879 осіб, або на –7,4%, за рік їх стало менше на 15 843 особи, або на – 10,4%. Показник числа в'язнів на 100 тис. населення перейшов межу у три сотні і склав 299, тоді як у 2003 році він складав 401.

Чисельність засуджених склала 110 905 осіб (станом на 1.1.2013 – 114994 особи, станом на 01.07.2012 – 118 909 осіб), тобто за півроку зменшилась на 4 089 осіб або на – 3,56%,

Чисельність мешканців СІЗО склала на 1.07.2013 р. 24193 особи (станом на 1.1.2013 – 30 854 особи, на 1.07.2012 – 33 167 осіб). Це на 6 661 осіб менше, або на – 21,6%, ніж півроку тому. До речі, 01.07.2010 року в СІЗО трималося 40 024 особи. Саме через суттєве зменшення числа мешканців СІЗО значною мірою досягнуте загальне зниження числа осіб в місцях позбавлення волі.

Почалося й поступове зменшення числа засуджених.

Так, протягом першого півріччя 2013 року до установ виконання покарань знову засуджених поступило 21 849 осіб (за такий же період минулого року – 26 931 особа), а звільнилося 21 995 осіб (за такий же період минулого року 19 992 особи), в тому числі **10 783 особи звільнено умовно-достроково** (за першу половину 2012 р. – 9 215 осіб). **Це 45,5% від числа осіб, що мали право на УДЗ** [5]. Саме засуджені, які мають право на умовно-дострокове звільнення є найбільш вразливою категорією осіб, відносно яких можуть існувати прояви вимагання хабара, а їх як ми бачимо майже одинадцять тисяч осіб, що складає майже 50% від тих хто має право на УДЗ.

Так, прокуратурою АР Крим у ході спільних з УБОЗ ГУ МВС України в АР Крим слідчо-оперативних заходів викрито на гарячому начальника одного з секторів Керченської виправної колонії №126. Він вимагав та отримав 4 тис. грн. за умовно-дострокове звільнення засудженого. Дії службовця кваліфіковано за ч. 4 ст. 368 КК України - одержання неправомірної вигоди. [6].

20 червня співробітники СБ України затримали майора внутрішньої служби «на гарячому» під час одержання 2 тис. 500 доларів США за сприяння в умовно-достроковому звільненні засудженого, котрий відбуває покарання у колонії за розбій.

Вироком суду правопорушник визнаний винним у скоєнні злочину передбаченого ч.4 ст.368 КК України, йому призначено покарання у вигляді 5 років позбавлення волі з іспитовим терміном 3 роки. [7].

Заступник начальника Мічуринської виправної колонії вимагав та отримав від засудженого хабар у розмірі 5500 грн. за переведення на дільницю соціальної реабілітації для подальшого умовно-дострокового звільнення.

Розпочато досудове розслідування за ч.4 ст.368 КК України «Одержання хабара» [8].

Під час проведених оперативно-слідчих дій встановлено, що посадовець виправної колонії вимагав у дружини ув'язненого хабара в сумі 1000 доларів США за підготовку документів для застосування до її чоловіка умовно-дострокового звільнення. Стосовно працівника пенітенціарної установи відділом з розслідування злочинів щодо корупційних діянь прокуратури Донецької області порушено кримінальну справу за ч. 3 ст. 368 КК України [9].

Начальника сектору охорони здоров'я державної пенітенціарної служби у Вінницькій області звинуватили у вимаганні 3000 доларів США. Гроші призначалися «за сприяння у видачі висновку спеціальної лікарської комісії про медичне обстеження засудженого щодо наявності у нього захворювання, яке є підставою для подання у суд матеріалів про звільнення від подальшого відбування покарання».

І схожі випадки нажаль є непоодинокими. Крім того не слід забувати про дуже високий рівень латентності таких злочинів.

В ДПтСУ залишається гострою кадрова проблема. Запевнення керівництва ДПтСУ про піклування про персонал установ виконання покарань в більшості є деклараціями. Рівень соціального захисту персоналу вкрай низький. В сполученні з низьким рівнем зарплати це сприяє тому, що часто в установах чимало вакантних посад. Розподіл роботи серед меншого числа працівників змушує їх працювати більше

належного. Профспілка працівників існує формально і на захисті інтересів працівників жодним чином не позначається. Не дивно, що ці обставини і створюють сприятливі умови для хабарництва.

Список використаних джерел:

1. Судова практика призначення покарань за хабарництво (ст. 368 Кримінального кодексу України) [Електронний ресурс]. – <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/77A2583E0EB2EB17C2257AC5004BE017?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=77A2583E0EB2EB17C2257AC5004BE017>
2. Допомога громадянам. [Електронний ресурс]. – <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/895700>
3. Інформація про стан роботи щодо додержання персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України вимог антикорупційного законодавства за 2012 рік. [Електронний ресурс]. – <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/663017>
4. Інформація про стан роботи щодо додержання персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України вимог антикорупційного законодавства за 9 місяців 2013 року. [Електронний ресурс]. – <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/691950>
5. Кримінально-виконавча система у і півріччі 2013 року: статистика. [Електронний ресурс]. – <http://www.khpg.org/index.php?id=1376300639>
6. У Криму працівник колонії підозрюється в отриманні хабара за умовно-дostroкове звільнення засудженого. [Електронний ресурс]. – <http://www.rbc.ua/ukr/news/society/v-krymu-rabotnik-kolonii-podozrevaetsya-v-poluchenii-vzyatki-16092013215300>
7. На Львівщині посадовець Дрогобицької виправної колонії вимагав хабар за дострокове звільнення. [Електронний ресурс]. – <http://www.032.ua/news/389634>
8. На Донеччині посадовець колонії вимагав хабар за сприяння у достроковому звільненні. [Електронний ресурс]. – <http://www.unn.com.ua/uk/news/1218382-na-donechhini-posadovets-koloniyi-vimagav-khabar-za-spriannya-u-dostrokovovo-zvylnenni>
9. Щоб вийти з в'язниці достроково, на Донеччині вимагають \$1000 хабара. [Електронний ресурс]. – <http://ngo.donetsk.ua/news/shchob-viyti-z-vyaznici-dostrokovovo-na-donechhini-vimagayut-1000-habara>

ВПЛИВ ПРОЦЕСУ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА СТАН ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

WPŁYW PROCESU ŚWIATOWEJ GLOBALIZACJI NA STAN HANDLU LUDŹMI

*Маліновська Ірена (Malinowska Irena)
підінспектор поліції, старший викладач
Інституту досліджень організованої
злочинності та тероризму Вищої школи
поліції в м. Щитно (Республіка Польща),
магістр права*

*Гачковскі Кшиштоф (Gackowski Krzysztof)
викладач Інституту безпеки та громадського
порядку Вищої школи поліції в м. Щитно
(Республіка Польща), магістр права*

Globalizacja jest procesem otwartym i uwikłanym w wewnętrzne sprzeczności, trudno przewidzieć i kontrolować jej skutki. Globalizacja stawia nas wobec nowych form ryzyka, różnych od tych, z jakimi ludzie mieli dotąd do czynienia. Ryzyko zewnętrzne odnosi się do niebezpieczeństw, jakie niesie sama natura, jak np. trzęsienie ziemi. Ryzyko stworzone przez człowieka wynika z wpływania na przyrodę za pośrednictwem ludzkiej wiedzy i techniki. Zdaniem wielu żyjemy w świecie globalnego ryzyka, w którym wszystkie społeczeństwa są narażone na jego skutki wynikające z naszej ingerencji w środowisko naturalne. Globalizacja postępuje gwałtownie, ale nierównomiernie. Charakteryzuje ją rosnący podział między najbogatszymi a najbiedniejszymi krajami świata. Majątek, dochód, zasoby i konsumpcja światowa są skupione w krajach rozwiniętych, podczas gdy większość krajów rozwijających się zмага się z ubóstwem, niedożywieniem, chorobami i zadłużeniem. Wielu krajom najbardziej potrzebującym pomocy ekonomicznej, które stwarza globalizacja, grozi marginalizacja [1, s. 47].

«Globalizacja jako proces społeczny zaczęła być postrzegana jako element życia społecznego, gospodarczego i kulturowego u schyłku XX wieku. Była ona postrzegana jako uniwersalizująca kontynuacja wcześniejszych trendów modernizacyjnych, które w odróżnieniu od zaobserwowanego przez Maximiliana Karla Emila Webera zachodnio-centrycznego wzoru rozprzestrzeniania się religii i w odróżnieniu od antycypowanych przez Saida nierówności wpływów kulturowych Wschodu i Zachodu objęły

społeczeństwa, narody, grupy etniczne i państwa niezależnie od ich geopolitycznej pozycji, niezależnie od ich woli i celowości podejmowanych przez nie działań gospodarczych czy kulturowych i w gruncie rzeczy niezależnie od intencjonalnych prób izolacji i ochrony elementów lokalizmu przed penetrującym wpływem globalizacji» [2, s. 153].

«Globalizacja oznacza, że w coraz większym stopniu żyjemy w »jednym świecie«. Jednostki, grupy i narody są coraz bardziej uzależnione od siebie. Globalizacja jest wynikiem współdziałania czynników politycznych, społecznych, kulturowych i ekonomicznych. Głównym motorem globalizacji jest rozwój technik informatycznych i telekomunikacyjnych. np. mistrzostwa świata może oglądać miliardy widzów na całym świecie» [3, s. 74].

Żyjemy w świecie sprzeczności. Z jednej strony wielu badaczy mówi, że rozwój komunikacji połączył naszą planetę w jednolity organizm, że jesteśmy globalną wioską, z drugiej, tematyka mediów dotyka sensacji i plotek ze świata i środowiska lokalnego. Wielu ludzi, siadając przed telewizorami, chce zobaczyć dokładnie to, co im telewizja oferuje. Potwierdza to teza, że społeczeństwo jest zbiorowiskiem ludzi zadowolonych z siebie, zwłaszcza zaś ze swoich gustów i wyborów [4].

Jean Baudrillard i Umberto Eco wskazali na hiperrzeczywistość jako aspekt globalizacji. Oddziaływanie kultury popularnej prowadzi do konsumpcji zmiennych ideałów i mód kulturowych. Dawne peryferia i centra jawią się w mass mediach tak, jakby były jednym miejscem, do którego można udać się bez przeszkód. Świat multimedialny sprawia, że wydarzenia nawet z najbardziej oddalonych miejsc zdają się dziać jednocześnie [5, s. 158–162.].

Europa doświadczyła w ostatnich latach znacznego wzrostu aktywności związanej z handlem ludźmi w celu wykorzystania seksualnego, co jest często powiązane z przestępczością zorganizowaną. Zyski z tego procederu służą zorganizowanym grupom przestępczym do finansowania i rozszerzania innych form działalności, takich jak handel narkotykami i bronią oraz pranie pieniędzy. Uznaje się, że handel ludźmi dla celów wykorzystania seksualnego wykracza poza granice państw oraz że konieczne jest ustanowienie ogólnoeuropejskiej strategii zwalczania tego zjawiska i ochrony jego ofiar, a jednocześnie dąży się do tego, aby właściwe ustawodawstwo państw członkowskich Rady Europy było zharmonizowane i jednolite oraz skutecznie stosowane [6].

Handel ludźmi zaliczany jest do kategorii przestępstw dotyczących patologii społecznych i jest często związany z innymi jej zjawiskami, jak uprawianie prostytucji, głównie przez kobiety, zjawisko handlu mężczyznami, dziećmi, a także organami [7, s. 6].

«Współcześnie niewolnictwo wcale nie zaniknęło, tylko uległo kolejnym transformacjom, chociaż istnieje jeszcze szczątkowo w formie tradycyjnej, nawet z potwierdzonym prawem własności. Głównie występuje zniewolenie za długi, albo kiedy osoba staje się dodatkowym zabezpieczeniem długu, kiedy spirala zadłużenia powoduje, że wpada ona w kompletną zależność od wierzyciela. Występuje również zniewolenie kontraktowe, które zaczyna się umową o pracę, ale pod groźbą zastosowania środków przymusu, zmienia się, wbrew woli zatrudnionego, jej warunki. Masowo występuje także niewolnicze wykorzystanie pracy dzieci. Niewolnicze wykorzystanie pracy ma miejsce także w obozach pracy, do których można trafić za różne przewinienia nie tylko kryminalne, ale także obyczajowe czy polityczne. Organizacje zajmujące się współczesnym niewolnictwem wskazują na zasadniczą zmianę jego charakteru. Dawniej mieliśmy do czynienia najczęściej z potwierdzonym prawem własności, wysoką ceną zakupu niewolnika, niską stopą zysku, generalnym niedoborem niewolników na rynku i długotrwałym związkiem niewolnika z właścicielem. Dziś jest inaczej: nie ma potwierzonego prawa własności, obowiązuje niska cena zakupu (np. 20–40 dolarów), osiągana jest wysoka rentowność, istnieje nadmiar potencjalnych nowych niewolników na rynku, związek z właścicielem jest krótkotrwały, a niewolników szybko się można pozbyć. Coraz częściej twierdzi się, że praca niewolnicza wcale nie jest we współczesnym kapitalizmie zjawiskiem gospodarczo marginalnym. Istnieją obszary, które generują olbrzymie zyski i jednocześnie należy uznać, iż wykorzystywana jest tam masowo niewolnicza praca, np. przemysł pornograficzny, prostytucja i seksturystyka. W tym dobrze zorganizowanym sektorze gospodarki, w większości wypadków pracę kobiet możemy uznać za niewolniczą, zawłaszcza gdybyśmy przyjęli nowe rozumienie niewolnictwa. Nie ulega wątpliwości, że mamy w tym przypadku do czynienia ze zjawiskiem znaczącym dla globalnej ekonomiki (...)» [8].

Polski *Kodeks karny* zarówno z 1932 roku [9], jak i z 1969 roku [10] zamiast słowa «prostytucja» posługuje się terminem «nierząd». Określenie «nierząd» zawiera aprioryczną ocenę ujemną, a nie określa opisu procederu. Pojęcie to oznacza, że kodeksy traktują pośrednio prostytucję jako zjawisko zasługujące na potępienie i piętnują je tym określeniem [11, s. 16–17].

BIBLIOGRAFIA:

1. A. Giddens, *Kultura i społeczeństwo* [w:] tegoż, *Socjologia*, A. Szulżycka (tłum.), Warszawa 2010, s. 47.
2. B. Misztal, *Teoria socjologiczna a praktyka społeczna*, Kraków 2000, s. 153.
3. A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2006, s. 74.

4. K. Sitek, *Nieemożliwa ucieczka, czyli o ewangelii, języku i manipulacji*, «Kwartalnik Misyjny», styczeń–marzec 2004, nr 1.
5. W.J. Burszta, *Antropologia kultury. Tematy, teorie, interpretacje*, Poznań 1998, s. 158–162.
6. Zalecenie nr (2000)11 Komitetu Ministrów do państw członkowskich w sprawie przeciwdziałania handlowi ludźmi w celu wykorzystania seksualnego (przyjęte przez Komitet Ministrów 19 maja 2000 roku na 710. posiedzeniu zastępców ministrów) Rada Europy, Komitet Ministrów, 2000, s. 1.
7. K. Sawicki, *Handel ludźmi*, Piła 2011, s. 6.
8. J. Urbański, *Niewolnictwo i narodziny kapitalizmu*, artykuł opublikowany na portalu Anarchista.org, 2 czerwca 2012 roku, <<http://www.anarchista.org/node/488>>, z 28 maja 2012.
9. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 roku — Kodeks karny, DzU z 1932 r., nr 60, poz. 571.
10. Ustawa z 19 kwietnia 1969 roku — Kodeks karny, DzU z 1969 r., nr 13, poz. 94.
11. R. Gardian, *Zjawisko sponsoringu jako forma prostytucji kobiecej*, Kraków 2007, s. 16–17.

НАДАННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ЖЕРТВАМ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

HANDEL LUDŹMI A ORGANIZACJE POZARZĄDOWE ŚWIADCZĄCE POMOC OFIAROM

Рашковська Моніка (Raszowska Monika)
докторант Відділу внутрішньої безпеки Вищої
школи поліції в м. Щитно (Республіка Польща)

Себастьянка Богуслава (Sebastianka Bogusława)
докторант Головної торгової школи у
Варшаві (Республіка Польща)

Handel ludźmi w jakimkolwiek celu – wykorzystywania seksualnego czy pracy stanowi pogwałcenie podstawowych praw człowieka. Ponieważ zjawisko to dotyczy grup narażonych na zagrożenia, takich jak kobiety i dzieci, Unia Europejska skoncentrowała swoje działania na celach zakładających ochronę tych grup oraz zapobieganie i zwalczanie zjawiska,

przede wszystkim poprzez wzmocnienie współpracy i koordynacji między policją a organami sądowymi państw członkowskich.

Podobnie UE wdraża rami przepisów wpylnych w celu podjęcia określonych kwestii, takich jak kryminalizacja i kary bądź okoliczności obciążające w przypadku handlu ludźmi. Działania UE, które w ten sposób mają również chronić ofiary handlu ludźmi, opierają się na instrumentach określających jej cele i priorytety, ale również są zintegrowane w szerszym kontekście ochrony przed przemocą, turystyką seksualną oraz pornografią dziecięcą.

Zgodnie z obecnym stanem wiedzy większość przypadków nielegalnego handlu dotyczy kobiet i dzieci, a najwięcej uwagi poświęca się handlowi związanemu z wykorzystywaniem na tle seksualnym [1].

W rzeczywistości handel kobietami, mężczyznami, i dziećmi odbywa się również z innych powodów, związanych z pracą przymusową. Państwa powinny zagwarantować, aby przepisy prawa oraz polityka zwalczania handlu ludźmi obejmowały wszystkie formy takiego handlu kobietami, mężczyznami i dziećmi .

«Zwalczanie handlu ludźmi, ze względu na ciężar gatunkowy tego rodzaju przestępstw, złożoność procesu wykrywczego, sposoby uzyskiwania i gromadzenia materiału dowodowego, specyficzny charakter postępowania z ofiarą i świadkami, zorganizowany, często na skalę międzynarodową, charakter grup przestępczych, wiąże się z koniecznością podjęcia rozwiązań systemowych ukierunkowanych na rozpoznawanie i skuteczne zwalczanie tego typu przestępczości [2].

W dziedzinie wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi wydarzeniem największej wagi było uruchomienie w Polsce *Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi*.

Program opisany wyżej dotyczący wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi jest jednym z głównych elementów systemu wsparcia i pomocy ofiarom handlu ludźmi w Polsce. W latach 2006–2009 był realizowany jako odrębne zadanie publiczne zlecane przez ministra MSWiA (obecnie MSW) organizacji pozarządowej. Od 1 stycznia 2010 roku *Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi* funkcjonuje w ramach nowego zadania publicznego dotyczącego prowadzenia Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla Ofiar Handlu Ludźmi (KCIK), również zlecanego przez Ministra Spraw Wewnętrznych wyłanianej każdorazowo w drodze otwartego konkursu organizacji pozarządowej.

W Polsce oprócz fundacji «La Strada», która prowadzi KCIK, działają jeszcze inne regionalne organizacje pozarządowe, takie jak: Fundacja Dzieci

Niczyje, Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych Fundacja ITAKA oraz inne.

Mając na względzie skuteczne zwalczanie handlu ludźmi, konieczne jest całościowe i zintegrowane podejście, oparte na przestrzeganiu i propagowaniu praw człowieka. W tym celu niezbędna jest wielokierunkowa współpraca i koordynacja działań poszczególnych zainteresowanych stron oraz podmiotów, których to dotyczy, w tym społeczeństwa obywatelskiego oraz organizacji pracy. Celem nadrzędnym powinno być wypracowanie zintegrowanej polityki obejmującej różne dziedziny i płaszczyzny, na których konieczne jest podejmowanie działań. W tym zakresie rządy powinny ustanowić skuteczną strukturę współpracy i koordynacji na płaszczyźnie politycznej i operacyjnej.

Wkład przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego, w szczególności niezależnych organizacji pozarządowych, powinien rywnież być w znacznym stopniu uwzględniony, nie tylko ze względu na ich rolę w zapewnianiu pomocy ofiarom handlu ludźmi, lecz także z uwagi na ich udział w podtrzymywaniu i umacnianiu procesów demokratycznych, a także w monitorowaniu i wspieraniu wykonywania przez państwa zobowiązań wynikających z ochrony prawa człowieka. Państwa członkowskie UE powinny podtrzymywać swe zobowiązania podjęte na szczycie Rady Europejskiej w Tampere w 1999 roku [3] i powtórnie zawarte w Programie Haskim [4].

Państwa członkowskie powinny wspierać regularne i skoordynowane strategie migracyjne stosownie do potrzeb, biorąc pod uwagę popyt na niewykwalifikowaną siłę roboczą, co wymaga uwzględnienia kwestii płci i utworzenia przejrzystych i kompleksowych strategii, przepisów oraz ustaleń administracyjnych, w celu zapewnienia, że ruchy migracyjne odbywać się będą z korzyścią zarywno dla osób migrujących, jak i społeczeństw oraz rządów.

Państwa Członkowskie powinny zapewnić oparte na właściwych standardach podejście do kwestii handlu ludźmi i migracji. Podejście takie powinno obejmować co najmniej:

1. ochronę praw imigrantów oraz międzynarodowe standardy ochrony wszystkich imigrantów (zarywno legalnych, jak i nielegalnych) jako podstawę zapewnienia bezpiecznej migracji; państwa powinny ratyfikować i wdrożyć stosowne konwencje, zwłaszcza Konwencję ONZ o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących i członków ich rodzin z 1990 roku;
2. ratyfikację i stosowanie odnośnych standardów Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP), zwłaszcza Konwencji nr 29 dotyczącej pracy przymusowej lub obowiązkowej przyjętej w Genewie 28 czerwca 1930 roku [5] oraz Konwencji MOP nr 182 dotyczącej najgorszych form pracy

dzieci [6], a także standardyw MOP odnoszących się do przeciwdziałania dyskryminacji, wolności stowarzyszeń, kontroli pracy, agencji zatrudnienia i innych kwestii; rosnąca liczba przypadków nieformalnego charakteru zatrudnienia naraża pracowników na częste wykorzystywanie, dlatego też odpowiednie standardy należy stosować zarówno w formalnym, jak i nieformalnym sektorze zatrudnienia.

Kobiety są w większym stopniu narażone na stanie się ofiarą handlu ludźmi, ponieważ wiele sektorów, w których znajdują one zatrudnienie, np. sektor usług seksualnych lub praca w gospodarstwie domowym, w mniejszym stopniu podlega regulacji, dlatego też łatwiej przenikają do nich osoby zajmujące się handlem ludźmi. Ponadto, kobiety na ogół nie mają informacji na temat możliwości migracji i w mniejszym stopniu mają dostęp do ustalonych tras czy sieci migracyjnych. Polityka migracyjna uwzględniająca kwestię płci powinna odzwierciedlać i poruszać problem nierówności w tym zakresie. Można zadać pytanie, do jakiego stopnia ten nieformalny, w dużej mierze nierozpoznany sektor pracy lub usług (np. praca w gospodarstwie domowym, *au pair* lub podobne formy usług, a także sektor usług seksualnych) powinien podlegać regulacji i kontroli w ramach polityki migracji lub zatrudnienia.

W celu usprawnienia współpracy, kontaktów oraz wymiany informacji, jak również tworzenia, monitorowania i oceny polityki w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi w Europie, należy ustanowić Europejską Sieć do spraw Zwalczenia Handlu Ludźmi. Sieć taka powinna opierać się na krajowych strukturach współpracy, w szczególności na Krajowych Mechanizmach Referencji, powinna składać się z punktów kontaktowych wyznaczonych przez każde państwo członkowskie oraz przez Komisje Europejskie. Ponadto, powinna włączać agencje rządowe i pozarządowe oraz obejmować obszary zapobiegania handlowi ludźmi, pomoc ofiarom, a także współpracę organów ścigania, policji oraz sądyw.

BIBLIOGRAFIA

1. http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_trafficking_in_human_beings/index_pl.htm z dnia 12 czerwca 2013.
2. Nieodpłatna pomoc prawna i obywatelska w Polsce, <<http://www.pomoc.rpo.gov.pl/index>>, z 9 marca 2012.
3. Konkluzje Prezydencji, Szczyt Rady Europejskiej, 15–16 października 1999 roku, zwłaszcza konkluzje nr: 3, 22, 23, 26 i 48, <http://ue.eu.hi/ueDocs/cms_Data/docs/Press/en/ec/00200-rl.en9.htm>, z 3 czerwca 2012.

4. Dokument Rady 14292/04 CONLC 3, <<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/EN.pdf>>, z 3 czerwca 2012.
5. DzU z 1959 r., nr 20. poz. 122.
6. Konwencja nr 182 przyjęta w Genewie 17 czerwca 1999 roku Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca zakazów i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci, DzU z 2004 r., nr 139, poz. 1474.

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИМ ЗЛОЧИННИМ УГРУПУВАННЯМ В СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Русаков Віталій Олегович

студент IV курсу гр. ДП-210

*Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

На сучасному етапі розвитку людства відбувається якісна зміна кримінального світу: у своїй злочинній діяльності кримінальні структури використовують найсучасніші досягнення науки і техніки, комп'ютерні системи та нові інформаційні технології. Тобто, відбувається процес інтенсивної інтелектуалізації організованої злочинності.

Дослідженням даного явища займалися такі науковці, як Д. Азаров, П. Біленчук, В. Бутузов, В. Голубев, В. Гуцалюк, Б. Кормич, С. Орлов, Н. Лопашенко, Є. Скулиш та ін.

По-перше, слід зазначити, що інформація – це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Саме та продукція, що містить інформаційні дані і послуги пов'язані з наданням такої продукції, яка виготовляється фізичними і юридичними особами (дані особи отримують за це кошти, при чому, зовсім не маленькі суми) притягує до себе осіб – злочинців [3].

Слід зазначити, що комп'ютерна (кіберзлочинність) злочинність – це антисоціальне явище, яке охоплює всю множину комп'ютерних злочинів, вчинених особами, які перебувають в Україні чи за її межами у визначеному проміжку часу.

В Україні розслідуванням та розкриттям злочинів в сфері кіберзлочинності займаються підрозділи по боротьбі з правопорушеннями у сфері високих технологій, до яких входять працівники правоохоронних

органів які мають відповідні навичка та вміння необхідні для розкриття даної категорії злочинів [1].

Проте, залишається основною проблемою саме фінансування підрозділів, їхнє технічне забезпечення й оплата курсів по виявленню кіберзлочинності та безпосередньої протидії зазначеним злочинам.

Крім цього, про велику соціальну небезпечність кіберзлочинності свідчить той факт, що за даними, які були оголошені на конференції країн Великої вісімки щодо проблем кіберзлочинності (2000 р.), збитки від кіберзлочинів сягали 100 млрд. німецьких марок щорічно. При цьому у ряді міжнародних документів визнано, що кіберзлочинність сьогодні загрожує не тільки національній безпеці окремих держав, а й безпеці людства в цілому [2].

Отже, глобальна проблема боротьби з кіберзлочинами — це комплексна проблема. Тому, враховуючи вище викладене, можна запропонувати такі заходи її протидії, а саме:

- пріоритетними напрямками є розроблення цілісної державної програми у сфері забезпечення інформаційної безпеки щодо прийняття рішень по виявленню і протидії кіберзлочинам;

- налагодження взаємодії в боротьбі з цими злочинами правоохоронних органів, спецслужб, судової системи, забезпечення їх необхідною матеріально-технічною базою, необхідною кількістю фахівців, здатних оперативно виявляти та розслідувати кіберзлочини;

- узагальнення слідчої і судової практики щодо злочинів у сфері використання комп'ютерів, вироблення чітких рекомендацій щодо їх розслідування;

- налагодження механізму ефективної взаємодії правоохоронної системи України з правоохоронними органами закордонних країн, що здійснюють боротьбу з кіберзлочинами;

- продовжувати роботу з удосконалення національного законодавства, спрямованого на боротьбу з кіберзлочинністю [4].

Список використаних джерел:

1. Карчевский Н.В. Проблемы гармонизации украинского и международного законодательства о компьютерных преступлениях. Электронный ресурс – режим доступа: // <http://www.crime-research.ru/articles/karchevsk08/>;
2. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 65. — С. 107.

3. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» від 07.09.2005р. // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 5, (№ 5-6). — С. 128. — Ст. 71.
4. Кваша І.М. Кіберзлочини – проблема третього тисячоліття [Електронний ресурс] / М.І. Мирун, О.А. Петухова. Соціально-економічний розвиток України на початку XXI сто-ліття // 36. доп. 76-ї наук. конф. студ. КНЕУ. 22—23 квіт. 2009 р. – режим доступу до журн. : <http://lib.convdocs.org/docs/index-299932.html?page=25>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ЗАБОРОНА ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ДЕЯКИХ КРАЇН СНД І БАЛТІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Товмазова Євгенія Миколаївна

*старший викладач кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету*

В умовах проведення сучасної правової реформи в нашій державі проблема захисту основних і невід’ємних прав неповнолітніх набуває своєї важливості та актуальності. Актуальність дослідження саме такої тематики також зумовлена необхідністю заповнення прогалин у теорії кримінального права, потребами правотворчої та правозастосовчої діяльності.

В рамках дослідження проблеми кримінально-правової охорони неповнолітніх від втягнення їх у злочинну та іншу антигромадську діяльність, зупинимося лише на характеристиці зазначеного інституту злочинів проти неповнолітніх за законодавством деяких країн Співдружності Незалежних Держав (далі СНД), порівняємо вищевказані норми з аналогічними, які містить чинне Кримінальне законодавство України.

Розглянемо окремі норми, спрямовані на охорону інтересів неповнолітніх в кримінальному законодавстві країн СНД та Балтії. Правові традиції, а також менталітет цих держав визначають дуже схожі підходи до реформування ними свого кримінального законодавства, в тому числі й кримінального законодавства щодо неповнолітніх. Значним кроком на шляху зближення кримінального законодавства країн СНД стало прийняття 17 лютого 1996 р. на сьомому пленарному

засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав – учасниць СНД Модельного Кримінального кодексу – рекомендаційного акту для держав Співдружності. Його вплив досить таки помітний в нових кримінальних законах країн СНД, що створює єдині стандарти у сфері охорони інтересів неповнолітніх [1, с. 273]. Однак, незважаючи на це, кожна держава має деякі специфічні моменти у своїй системі права, які нам буде дуже цікаво розглянути.

Слід відзначити, що майже всі держави СНД в своїх Кримінальних кодексах мають окремий розділ, спрямований на правовий захист неповнолітніх. Так в Кримінальному кодексі (далі КК) Узбекистану він має назву «Проти сім'ї, молоді та моральності»; в КК Російської Федерації, Казахстану, Таджикистану, Киргизії, Латвії – «Проти сім'ї та неповнолітніх»; в КК Азербайджану – «Проти неповнолітніх і сімейних відносин»; в КК Білорусі – «Проти устрою сімейних відносин і інтересів неповнолітніх».

Захищаючи неповнолітніх від шкідливої для їх розвитку і здоров'я інформації, закони всіх держав встановлюють заборону на втягнення їх в злочин. При цьому слід відмітити, що Україна (ст. 304), Казахстан (ст. 313), Естонія (ст. 202) при описі ознак цього діяння використовують відомий КК РРФСР (1960) термін «злочинна діяльність», а Україна і Естонія до того ж об'єднують в одній статті відповідальність за залучення в злочинну діяльність і пияцтво, заняття жебрацтвом, азартними іграми (Україна) і проституцію (Естонія) і не передбачають кваліфікуючих ознак злочину, як і Латвія (ст. 172) [1, с. 273].

Кримінальний кодекс Росії (ст. 150) регулює втягнення неповнолітніх у злочин наступним чином: «Втягнення неповнолітнього у вчинення злочину шляхом обіцянок, обману, погроз чи будь-яким іншим способом, вчинене особою, яка досягла вісімнадцятирічного віку, – карається позбавленням волі строком до п'яти років». Частина 2 цієї статті передбачає кваліфікуючу ознаку злочину: «Те саме діяння, вчинене батьком (матір'ю), педагогом або іншою особою, яка в силу закону зобов'язана виконувати обов'язки щодо виховання неповнолітнього» [2].

Решта держав описує склад втягнення неповнолітнього в злочин аналогічно КК Російської Федерації, лише з деякими відмінностями.

Норми про втягнення неповнолітнього в іншу, окрім злочинної, антигромадську діяльність в законодавстві СНД і Балтії найбільш суперечливі. При чому в різних країнах вони відрізняються не лише за місцезнаходженням в тому чи іншому розділі, а й за переліком антигромадських дій і способом їх фіксації. Так, КК України (ст. 304),

КК Киргизії (ст. 157) використовує термін «пияцтво», КК Білорусі (ст. 173), Казахстану (ст. 132), Таджикистану (ст. 166), Естонії (ст. 202№) – «систематичне вживання спиртних («алкогольних» – Естонія) напоїв»; КК Узбекистану (ст. 127) – «вживання спиртних напоїв». Кодекси багатьох держав, говорячи про вживання одурманюючих речовин, роблять акцент на його немедичному характері (Білорусь, Казахстан, Таджикистан, Киргизія, Латвія, Естонія). Ряд законів (Казахстан, Киргизія) включають в поняття одурманюючих речовин наркотичні, Білорусь об'єднує в це поняття і сильнодіючі речовини; інші – навпаки, підкреслюють, що одурманюючі речовини не є наркотичними або психотропними [1, с. 275].

Говорячи про перелік антигромадських дій в КК України (ст.304), то слід відзначити, що він є вичерпним і містить у собі наступні дії: втягнення неповнолітнього у пияцтво, у заняття жебрацтвом, у заняття азартними іграми.

На відміну від України, деякі держави розширюють відомий перелік антигромадських дій за рахунок дій, пов'язаних з виготовленням порнографічних матеріалів або предметів іншої, окрім сексуальної практики (Білорусь, Киргизія); інші – йдуть ще далі, залишаючи перелік «аморальних дій» відкритим.

Враховуючи зазначене, можемо зробити висновок, що країни СНД і Балтії переважно однаково вирішують проблему захисту неповнолітніх від втягнення їх у злочинну діяльність. І це не дивно, адже ратифікувавши Конвенцію про права дитини і взявши на себе міжнародні зобов'язання з приведення свого внутрішнього законодавства у відповідність до Конвенції, держави повинні забезпечити максимальну реалізацію прийнятих ними норм, спрямованих на захист основних прав і свобод дітей, і в тому числі, на захист їх від втягнення у злочинну чи іншу антигромадську діяльність. Однак, деякі відмінності в законодавствах цих країн в досліджуваній сфері все ж таки існують, а з метою подальшої правової інтеграції і посилення захисту прав дитини, на нашу думку, необхідно встановити єдині стандарти в сфері кримінально-правового захисту неповнолітніх.

Список використаних джерел:

1. Пудовочкин Ю.Е. Ответственность за преступления против несовершеннолетних по российскому уголовному праву / Ю.Е. Пудовочкин // Научн. ред. докт. юрид. наук, профессор,

- Заслуженный юрист РФ Г.И. Чечель. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 293с.
2. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. В.М. Лебедева, Ю.И. Скуратова. – М. – 1996.
  3. Уголовный кодекс Республики Таджикистан / Предисловие А.В. Федорова. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 410 с.
  4. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 15 жовтня 2013 року). – Х. : ТОВ «Одіссей», 2013. – 232 с.

VII. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ КОРОННОГО СВИДКА У БОРОТБІ З ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В ПОЛЬЩІ

STOSOWANIE INSTYTUCJI ŚWIADKA KORONNEGO W WALCE Z ZORGANIZOWANYMI GRUPAMI PRZESTĘPCZYMI W POLSCE

Лабуз Павло (Łabuz Paweł)

*посадова особа Центрального бюро
розслідування Головної комендатури поліції,
доктор права (Республіка Польща)*

Genezy świadka koronnego upatruje się w angielskiej instytucji tak zwanej *approvment*, która jeszcze w XVIII wieku stanowiła część systemu *Common Law Approver*, czyli sprawca gotowy do tego, aby się przyznać oraz zadenuncjować innych współsprawców, był przez sąd ulaskawiany pod warunkiem, że wydane i oskarżone przez niego osoby zostały skazane. W przeciwnym razie *approver* skazywany był na karę śmierci. Z czasem omawiane zagadnienie ewoluowało w obowiązujące do dziś rozwiązanie prawne *Crown witness*, czyli świadka koronnego [1, s. 40].

Współczesny świat przestępczości zorganizowanej często określanej zawodową oraz ewaluacja metod i form tej przestępczej działalności nastęrcza w krajowym systemie prawnym poszukiwania coraz skuteczniejszych narzędzi służących jej zwalczaniu. Przestępczością tą zagrożone są nie tylko pojedyncze osoby, ale zagraża ona całemu systemowi państwowemu, urastając do rangi jednego z najpoważniejszych problemów współczesnego świata [2, s. 365]. Skutki wynikające z funkcjonowania porozumień przestępczych, zwłaszcza zorganizowanych grup przestępczych lub związków przestępczych, są niepoliczalne, biorąc pod uwagę interesy społeczne, polityczne, ekonomiczne państwa, a przede wszystkim poczucie bezpieczeństwa powszechnego wśród obywateli [3]. Ewolucja oraz rozwój działalności przestępczej z punktu kryminologicznego – kryminalistycznego struktur przestępczości zorganizowanej w obecnych czasach może

przyczyniać się do nieskutecznego wykorzystywania obecnie dostępnych prawnych narzędzi do jej zwalczania.

Problemy dowodzenia sprawstwa i przypisania winy w sprawach o przestępstwa popełnione «wspólnie i w porozumieniu», jak stanowi przepis art. 18 § 1 k. k., są spowodowane niejednokrotnie tym, że świadkowie z obawy o swoje bezpieczeństwo nie chcą zeznawać albo też tym, iż nie ma świadków popełnienia przestępstwa, a jedynymi osobami mającymi wiadomości na temat przestępstwa, okoliczności jego popełnienia oraz jego sprawcy są sami przestępcy. Należy zgodzić się z poglądem B Hołysta, iż immanentną cechą przestępczego współdziałania jest istnienie zмовy milczenia, która konsoliduje środowisko przestępcze. Z tych też powodów ustawodawca, chcąc prowadzić rzeczywistą walkę z przestępczością, jest zmuszony wprowadzić przywileje w zakresie wysokości kary, warunków jej wykonywania, a czasami nawet zrezygnować z pociągnięcia do odpowiedzialności karnej jednego sprawcy, aby możliwe było osądzenie pozostałych [4, s. 116-117].

Ustawa o świadku koronnym obowiązuje już od kilku lat, co pozwala na podjęcie próby zweryfikowania teorii z praktyką w zakresie możliwości wykorzystania instytucji świadka koronnego w walce z przestępczością zorganizowaną. Pierwsze porażki legislacyjne mamy już za sobą [5, s. 1] jak i jurysdykcyjne [6], gdzie sędzia orzekający w sprawie w uzasadnieniu stwierdza, że «...niekwestionowanego zachowania świadka koronnego jednoznacznie wynika, że jest on w stanie «kupczyć» swoimi zeznaniami, zrobić na nich interes, nie licząc się przy tym z prawdą w ogóle, to tym samym wiadomo, że prawda nie stanowi dla niego żadnej szczególnej wartości, a więc jest zdolny i do tego, aby swoją pozycję procesową wykorzystywać instrumentalnie w zależności od swojego doraźnego, partykularnego interesu».

Instytucja świadka koronnego opiera się na kontrowersji (przeistoczeniu, przeobrażeniu) roli procesowej sprawcy przestępstwa. Aby stać się świadkiem koronnym, musi on najpierw uzyskać status podejrzanego w rozumieniu przepisów kodeksu postępowania karnego [7], tzn. musi zostać wydane postanowienie o przedstawieniu mu zarzutu, albo bez wydania takiego postanowienia postawiono mu zarzut w zawiązku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego (art. 71 § 1 k. p. k.). Dopiero będąc podejrzanym może zostać dopuszczony do składania zeznań w charakterze świadka, ale tylko wywcześnie, kiedy spełni warunki określone w ustawie o świadku koronnym. Ustawowa definicja świadka koronnego, wyrażona w art. 2, brzmi następująco: «*świadkiem koronnym jest podejrzany, który został dopuszczony do składania zeznań w charakterze świadka, na zasadach i w trybie określonych niniejszą ustawą*». Dowyd z zeznań świadka koronnego

może być stosowany wyłącznie w postępowaniach o przestępstwa popełnione w zorganizowanej grupie albo w związku mającym na celu popełnianie przestępstw [8, s. 28].

Rozważając na temat prawnej identyfikacji przestępczości zorganizowanej, należy jasno określić, że w polskim kodeksie karnym z 1997 roku nie znajdziemy definicji zjawiska przestępczości zorganizowanej. Przestępczość zorganizowana, jako zjawisko kryminologiczne i przekraczające znamiona konkretnego przestępstwa, pozostaje w prawie polskim zjawiskiem niezdefiniowanym [9, s.152]. Według poglądów judykatury uczestniczenie w zorganizowanych strukturach przestępczych wiąże się ze specyficzną postacią relacji i wzajemnych powiązań oraz zależności pomiędzy uczestnikami tego typu form działalności przestępczej. Cechą każdej grupy przestępczej, zresztą statuującej jej byt jest między innymi hierarchiczne podporządkowanie, określenie ścisłych zasad rządzących jej funkcjonowaniem [10]. Jednocześnie sądy powszechne wskazują, że istnienie grupy, o której mowa w art. 258 k. k. Nie wymaga specjalnej wewnętrznej struktury. Niemniej jednak przepis art. 258 § 1 k. k. jest na tyle jednoznaczny w swej wymowie, że nie pozwala penalizować przynależności do każdej grupy osób połączonych celem popełnienia przestępstwa. Karalny jest udział tylko w takiej grupie przestępczej, której struktura cechuje się wymaganym przez kodeks karny zorganizowaniem. Progiem karalnego zorganizowania grupy przestępczej będzie istnienie między jej członkami chociażby niewysokiego, ale widocznego stopnia powiązań organizacyjnych i hierarchicznych. W ukształtowanym i utrwalonym orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych [11] przyjmuje się, że przejawem tego rodzaju powiązań jest istnienie wyodrębnionego ośrodka decyzyjnego (przywództwa), skoordynowany sposób działania, w miarę stabilny podział zadań i funkcji wewnątrz grupy, pewna trwałość, planowanie przestępstw, zabezpieczanie potrzeb grupy [12].

Katalog przestępstw, do których ma zastosowanie ustawa o świadku koronnym, określony w jej art. 1, ma charakter zamknięty i nie obejmuje przestępstw innych niż te, które zostały w nim wymienione. Pogląd ten wspierają wykładnia systemowa oraz całościowa, gdyż po pierwsze, jak wskazuje Sąd Najwyższy, przepisy ustawy o świadku koronnym, nie mogą być zatem interpretowane rozszerzająco, a po wtóre, założonym celem tej ustawy jest zwalczanie tylko szczególnie niebezpiecznej przestępczości, która ustawodawca określił wyczerpująco [13] w przedmiotowej ustawie [14, s. 95].

Przyznanie statusu świadka koronnego można uzależnić także od zobowiązania się podejrzanego do zwrotu korzyści majątkowej odniesionej

z przestępstwa lub przestępstwa skarbowego oraz naprawienia szkody nimi wyrządzonej (art. 3 ust. 2 u. ś. k.). Przyjęcie przez ustawodawcę otwartego katalogu przestępstw, których popełnienie w zorganizowanej grupie lub związku umożliwia sięgnięcie po instytucję świadka koronnego, w znacznej mierze usuwa wskazane wyżej wątpliwości w wykładni art. 3 ust. 1 pkt. 1 u. ś. k. Obecnie nie ulega zatem kwestii, że świadek koronny w swoich zeznaniach musi przedstawić pełny obraz przestępczej działalności członków grupy lub związku, a jego relacja musi dotyczyć wszystkich znanych mu przestępstw popełnionych w danej strukturze przestępczej [15, s. 62-63.].

Przeprowadzając dowód z zeznań świadka koronnego, należy ze szczególną starannością dokonywać jego weryfikacji. W literaturze przedmiotu wielokrotnie podkreśla się, że oparcie aktu oskarżenia, a tym samym całego postępowania sądowego, wyłącznie na zeznaniach świadka koronnego jest niewystarczające. Wszechstronna weryfikacja dowodu z zeznań świadka koronnego, w tym potwierdzenie informacji w drodze przeprowadzenia innych dowodów, jest niezbędna, a tym samym czyni dowód zeznań świadka koronnego wiarygodnymi trudnym do obalenia przez oskarżanych członków grupy i ich obrońców. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na możliwość utrwalenia czynno ci z udziałem świadka koronnego za pomoc» urzędnika rejestrującego obraz lub dźwięk [16, s. 78].

Opinia o instytucji świadka koronnego niewątpliwie jest bardzo różnicowana, tak jak kontrowersyjny jest jej charakter. Wynika to z rangi wysuwanych wobec niej zarzutów, często mający charakter konstytucyjny bądź dotyczący podstawowych zasad procesu karnego (naruszenie zasady równości wobec prawa, prawa do sądu, swobodnej oceny dowodów, czy też zakazu zmiany ról w trakcie procesu [17, s. 16-17.]. Poza wymienionymi aspektami karno procesowymi występuje wiele innych wymagających unormowań prawnych oraz dostosowania instytucji świadka koronnego celem uzyskania bezspornego narzędzia w walce z przestępczością zorganizowaną

Dokonując oceny efektywności i skuteczności świadków koronnych w polskim systemie zwalczania przestępczości zorganizowanej, należy przytoczyć przykład:

Igora Ł., ps. Patyk, który był świadkiem koronnym od 2000 roku. Pomagał organom ścigania rozpracować gang zajmujący się kradzieżami samochodów i ujawniał skorumpowanych policjantów. I nagle po kilkunastu latach został wskazany jako zabójca generała Papały. Zeznał tak jego kolega z przestępczej grupy, Robert P., ps. Rowerek, który też ma status świadka koronnego, w dodatku skazany został na podstawie zeznań «Patyka». Ta rewelacja do góry nogami przewróciła dotychczasowe ustalenia śledztwa. I zrodziła dziesiątki pytań i wątpliwości. Któremu koronnemu dać wiarę?

Ten, który kłamie, powinien stracić status świadka koronnego. Co wtedy z dotychczasowymi zeznaniami, które miały znaczący wpływ na wiele wyroków skazujących.

Instytucja świadka koronnego, choć bardzo skuteczna, nie jest jednak we wszystkich krajach «złotym środkiem» na pokonanie przestępczości zorganizowanej [16, s. 68].

Opinia o instytucji świadka koronnego niewątpliwie jest bardzo zróżnicowana, tak jak kontrowersyjny jest jej charakter. Wynika to z rangi wysuwanych wobec niej zarzutów, często mający charakter konstytucyjny bądź dotyczący podstawowych zasad procesu karnego (naruszenie zasady równości wobec prawa, prawa do sądu, swobodnej oceny dowodów, czy też zakazu zmiany ról w trakcie procesu [17, s. 16-17]. Poza wymienionymi aspektami karno procesowymi występuje wiele innych wymagających unormowań prawnych oraz dostosowania instytucji świadka koronnego celem uzyskania bezspornego narzędzia w walce z przestępczością zorganizowaną.

Podsumowując rozważania dotyczące instytucji świadka koronnego, które jak miał w swoim zamyśle ustawodawca na pewno jest jednym ze skuteczniejszych narzędzi zwalczających przestępczość zorganizowaną. Zważywszy jednak na bardzo rozważne wykorzystywanie tej instytucji w sensie ilościowym i jej dotychczas ustalone efekty, nie sposób nie dostrzec jej pozytywnego wpływu na wykrywalność przestępstw i skuteczność ujawniania ich sprawców, ale także – a może przede wszystkim – na rozbięcie solidarności ustalonych grup przestępczych, a zwłaszcza na stworzenie precedensów, które muszą wywoływać atmosferę niepewności w grupach nadal funkcjonujących, wynikającą z realnego narażenia na ich ujawnienie przy wykorzystaniu instytucji świadka koronnego [19, s. 344-345].

BIBLIOGRAFIA:

1. E. Kowalewska, Wybrane problemy instytucji świadka koronnego ze szczególnym uwzględnieniem regulacji niemieckich, «Przegląd Policyjny» 1997, nr 3, s. 19. Za: L. Radzinowicz, A History of English Criminal Law and its Administration from 1750, Band 2, London 1956, s. 40.
2. S. Pikulski, M. Adamczyk, Aspekty wykrywcze świadka koronnego, Księga jubileuszowa ofiarowana prof. Mariuszowi Kulickiemu, Toruń, 2004, s. 365.
3. B. Hołyst, E. Kube, Strach przed przestępczością – zaniedbany problem polityki kryminalnej, Prokuratura i Prawo 1, 1995, s. 23-37/

4. M. Kuźma, Prawnokarne aspekty instytucji świadka koronnego in sua causa oraz altera causa (art. 60 § 3-4 i art. 61 k.k.), [w:] red. L. Bogunia, Nowa kodyfikacja prawa karnego, Wrocław 2005, s.116-117.
5. M. Adameczyk, Świadek koronny – analiza prawno kryminalistyczna, Warszawa, 2011, s. 1.
6. Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 2012-05-09, sygn. II Aka114/12.
7. Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555, Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – kodeks postępowania karnego.
8. B. Kurzępa, Świadek koronny w polskim procesie karnym, Prokuratura i Prawo 9, 1999, s. 28.
9. P. Bortkiewicz., Ocena etyczna nadzwyczajnych instrumentów władzy państwowej w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej ze szczególnym uwzględnieniem instytucji świadka koronnego, «w:» Przystępczość zorganizowana, świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym, red. E. W. Pływaczewski, Zakamycze 2005, s. 152.
10. por. postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach w sprawie II AKz 592/09 z dnia 9 września 2009 r.
11. por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach w sprawie II Aka 150/09 z dnia 16 lipca 2009 r.
12. Źródło: P. Kuzior, Środki służące zwalczaniu przestępczości zorganizowanej w polskim Kodeksie karnym, – <http://przestepczosczorganizowana.pl>
13. Zob. uchw. SN (7) z 21.12.1999r., I KPZ 44/99, OSNKW 2000, Nr 1, poz. 2.
14. A. Bosiacka, Świadek koronny jako nadzwyczajna instytucja pozyskiwania świadków, za stronę: <http://ogrodynauk.pl/Czasopismo/Artykul/35>, dostęp z dnia 22.07.2013.
15. J. Kościerzyński, Świadek koronny w świetle nowych regulacji, «Prokuratura i Prawo» nr 4 2007, s. 62-63.
16. K. Wojtaszyn, A. Kacperczyk, Świadek koronny. 15 lat doświadczeń, Przegląd Bezpieczeństwa Publicznego 5/11, s. 78.
17. Por. S. Waltoś, Świadek koronny – obrzeża odpowiedzialności karnej, «Prokuratura i Prawo» nr 2, 1993, s. 16-17.
18. E. Sitek, Skruszony czy sprytny, «Policja 997» nr 7 (88), Warszawa, 2012, s. 16.
19. P. Korbal, Świadek koronny – instrument zwalczania przestępczości zorganizowanej, w: E. Pływaczewski, Przystępczość zorganizowana, świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym, Kraków 2005, s. 344-345.

ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК ПОТЕРПІЛИЙ В РАМКАХ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Парфенчук Анастасія Сергіївна

*магістрантка Кіровоградського інституту
державного та муніципального управління
Класичного приватного університету*

Зміни в кримінальному процесуальному законодавстві стали одними з найгучніших у світлі проведених реформ у законодавстві. Фахівці вважають, що всі новели, які містить новий Кримінальний процесуальний кодекс України спрямовані виключно на охорону і гарантування прав та інтересів учасників кримінального процесу, незалежно від того, постраждали вони від кримінального правопорушення, чи навпаки, підозрюються у його скоєнні.

Значна кількість науковців дотримується тієї думки, що потерпілим може бути визнано лише фізичну особу. Але завданням кримінального судочинства, є захист прав та законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб, які беруть участь у ньому.

Питання надання юридичній особі статусу потерпілого тривалий час дискутувалося в юридичній науці, і, нарешті отримало позитивне вирішення в чинному КПК, але й досі потребує подальшого аналізу, чим і підтверджує актуальність даної статті.

Важливим кроком до розуміння сутності поняття потерпілого є дослідження кола осіб, яким кримінальним правопорушенням може бути завдано шкоду, і які внаслідок цього повинні визнаватись потерпілими у кримінальному провадженні та отримувати всі права належні зазначеному учаснику кримінального процесу.

Наразі § 4 гл. 3 розділу I Кримінального процесуального кодексу України повністю присвячений статусу потерпілого, і свідчить про те, що законодавець надає йому одне з найважливіших місць серед інших учасників.

Ст. 55 чітко визначає, що «Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди» [1].

Згідно КПК України 1960 р. юридична особа, якій заподіяно шкоди злочинном, мала право у кримінальному провадженні пред'явити лише цивільний позов про її відшкодування, що аж ніяк не рівнозначно

визнанню потерпілим з наданням відповідного правового статусу. Права потерпілого є значно ширші від прав цивільного позивача, які стосуються лише питань, пов'язаних з пред'явленням цивільним позовом [2, с 9,117]. Наразі права юридичної особи як потерпілого встановлені ст. 56 чинного КПК України, і передбачають широкий перелік можливостей для захисту юридичною особою своїх інтересів та впливу на хід кримінального провадження.

Специфікою кримінального судочинства є те, що воно покликане охороняти права, свободи та забезпечувати виконання обов'язків, які встановлено іншими галузями права: цивільним, господарським, податковим і т.д., та які порушено внаслідок вчинення злочину [3, с.439]. В зв'язку з цим, виникає питання стосовно спричинення моральної шкоди юридичній особі.

Статтею 23 Цивільного кодексу України передбачено право осіб на відшкодування моральної шкоди як фізичним, так і юридичним особам. Згідно п.4 ч.2 ст.23 моральна шкода, завдана юридичній особі, може полягати у приниженні її ділової репутації [4]. Хотілося б зазначити, що вживання терміну «моральна шкода» стосовно юридичної особи видається не досить доречним. Звертаючись до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 року № 4 де вказано, що втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням ділової репутації юридичної особи, посяганням на її фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошення комерційної таємниці, а також вчинення дій, спрямованих на зниження престижу чи підризу довіри до її діяльності є немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі [5], досить виваженим виглядатиме застосування щодо такого суб'єкту категорії саме немайнової, а не моральної шкоди. Таким чином, якщо юридичній особі – учаснику цивільних правовідносин, завдано немайнової шкоди внаслідок вчинення особою суспільно-небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України, то таку особу також слід визнати потерпілим.

Формальною підставою набуття даного статусу є подання заяви юридичною особою про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого.

КПК України містить позитивну гарантію від безпідставного набуття особами статусу потерпілих. Так, за наявності очевидних і достатніх підстав вважати, що заява, повідомлення про кримінальне

правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, якій не завдано майнової шкоди, слідчий або прокурор виносить вмотивовану постанову про відмову у визнанні потерпілим, яка може бути оскаржена слідчому судді [6, с.128].

У разі спричинення юридичній особі як майнової, так і моральної шкоди, їй повинен надаватися статус потерпілого негайно, оскільки в протилежному випадку це призведе не лише до обмеження прав такої особи, а й до зниження об'єктивності розслідування [7, ст. 210], порушення засад кримінального провадження в цілому.

Представником юридичної особи, яка є потерпілим, може бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні, тобто адвокат, а не просто фахівець у галузі права. Повноваження такого представника підтверджуються: 1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю; чи ордером або договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги – якщо представником потерпілого є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні; 2) копією установчих документів юридичної особи – якщо представником потерпілого є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа; 3) довіреністю – якщо представником потерпілого є працівник юридичної особи, яка є потерпілою.

Підсумовуючи зазначене, слушною є пропозиція фахівців з приводу коригування ч.1 ст. 55 КПК України, яку вони пропонують викласти таким чином: «Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, шкоди діловій репутації, або без завдання такої шкоди у разі порушення її немайнових прав та/або законних інтересів» [8, с. 4]. Але логічним та змістовно обґрунтованим, враховуючи, що чинним законодавством шкода передбачена виключно у вигляді майнової, фізичної і моральної, шкоду діловій репутації, не слід ставити на ряду з вищевказаними, оскільки це не є чим іншим, як моральною шкодою. Таким чином, більш доцільним вбачається викласти вищезазначену статтю в наступній редакції: «Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій

кримінальним правопорушенням завдано майнової та/або моральної (немайнової) шкоди».

Загалом же, позиція визнання потерпілим юридичної особи цілком відповідає економічним та соціально-правовим реаліям сьогодення, та належним чином співвідноситься із основоположними завданнями кримінального провадження. Отже, дана новела являє собою прогресивний і оптимальний крок в порівнянні з нормами, що регламентували це питання до прийняття нового КПК України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України в редакції від 11 серпня 2013 р. [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Леви А.А. Потерпевший в уголовном процессе: [конспект лекций] / А.А. Леви. – М. : РУДН, 2007. – С. 9, 117.
3. Кушнір Н.П. Поняття потерпілого за кримінально-процесуальним законодавством України // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 438-442.
4. Цивільний Кодекс України в редакції від 11 жовтня 2013 р. [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
5. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України №4 від 31.03.1995 р. [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>
6. Пожар В.Г. Процесуальний статус потерпілого за новим кримінальним процесуальним кодексом України: позитивні кроки та прогалини правової регламентації // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 126-131.
7. Герасимчук О.П. Визнання особи потерпілим від злочину // Університетські наукові записки. – 2007. – № 1 (21). – С. 208-212.
8. Толокольніков С.В. Право юридичної особи на відшкодування немайнової шкоди в кримінальному судочинстві за КПК України 2012 року // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 4 (17). – С. 1-5.

ПОРЯДОК АТЕСТУВАННЯ ОСОБИ, ЯКА ВИЯВИЛА БАЖАННЯ СТАТИ АДВОКАТОМ

Скрябін Олексій Миколайович

*доцент кафедри філософії та політології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент*

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012р. [1] вводить окрему норму, яка регламентує порядок складання кваліфікаційного іспиту на посаду адвоката, чого не було у Законі України «Про адвокатуру» від 19.12.1992 року [2]. Раніше порядок складання кваліфікаційних іспитів регулювався Порядком складання кваліфікаційних іспитів у регіональній кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури, затвердженим протоколом Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 01.10.1999р. № 6/2 (Далі Порядок) [3]. Положення Порядку, як і інших актів ВКДКА, діють лише в частині, що не суперечить Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і до затвердження нового Порядку і програми кваліфікаційних іспитів, складання та методики оцінювання. За Радою адвокатів України закріплюється право встановлювати плату за складання кваліфікаційного іспиту та розробку порядку її внесення. Кваліфікаційний іспит є визначенням професійних і ділових якостей претендента на статус адвоката[4].

Кваліфікаційний іспит полягає у виявленні в особи, що виявила бажання стати адвокатом, теоретичних знань з юриспруденції, історії адвокатури, адвокатської етики, а також професійних вмій у застосуванні норм права. Організація та проведення кваліфікаційного іспиту здійснюється кваліфікаційною палатою кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

На сьогодні діє Програма складання кваліфікаційних іспитів у регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісіях адвокатури, затверджена протоколом Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 01.10.1999р. № 6/2. Програма складання кваліфікаційних іспитів особами, що виявили намір займатися адвокатською діяльністю, складається з програми письмового іспиту та програми усного іспиту. Програма письмового іспиту містить три розділи, в кожному з яких передбачено 22 завдання зі складання документів правового характеру з питань цивільного, сімейного, житлового,

трудового, земельного, господарського, цивільно-процесуального, господарсько-процесуального, адміністративного, адміністративно-процесуального, кримінального, кримінально-процесуального права України. Програма усного іспиту містить п'ятнадцять розділів, кожен з котрих містить 22 питання. Складання білетів згідно з Програмою, затвердженою Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури, покладено на Регіональні кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури [5].

Заслугує на критику п. 2 ст. 9 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» в якому вказано, що кваліфікаційні іспити проводяться не рідше одного разу на три місяці. В Україні зараз велика кількість адвокатів у зв'язку зі збільшенням вищих навчальних закладів, які займаються підготовкою юристів.

На нашу думку кваліфікаційні іспити необхідно проводити у той час, який вимагає суспільство та практична юридична діяльність. Так, ми вважаємо що кількість адвокатів у певному регіоні повинно відповідати кількості населенню. Так наприклад у Дніпропетровській області станом на 01.06.2013 року [6] зареєстровано 3 300 309 осіб. Відповідно до реєстру адвокатів створений 16 січня 2013 року на персональному сайті Національної асоціації адвокатів України станом на 01.12.2013 року зареєстровано 490 адвокатів [7].

Ми вважаємо, що не потрібно збільшувати кількість адвокатів а необхідно підвищувати їх якість. Залишити ту кількість адвокатів, які існують на теперішній час, тобто зробити так звану «квоту» адвокатів. Нові кандидати, які бажають отримати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю зможуть тільки після зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю адвокатів які існували у реєстрі до 2013 року.

Також, пропонуємо ст. 9 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» викласти у такій редакції:

1. Кваліфікаційний іспит є атестуванням особи, яка пройшла спеціальну підготовку і виявила бажання стати адвокатом.

2. Кваліфікаційний іспит полягає у виявленні у виявленні теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики особи, яка виявила бажання стати адвокатом, ступеня його готовності здійснювати адвокатську діяльність, а також особистих і моральних якостей кандидата.

3. Кваліфікаційний іспит проводиться шляхом складення кандидатом на посаду адвоката письмового анонімного тестування та виконання практичного завдання з метою виявлення рівня практичних навичок та умінь у застосуванні закону.

4. Письмове анонімне тестування проводиться вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури у спеціально відведеному для цього приміщенні, хід тестування фіксується за допомогою технічних засобів відео – та звукозапису.

5. Порядок складення кваліфікаційного іспиту, методика оцінювання визначаються положенням, що затверджується вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури України.

6. Результати кваліфікаційного іспиту дійсні протягом трьох років.

7. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит, може бути допущена до складення такого іспиту повторно не раніш як через рік. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит повторно, може бути допущена до наступного іспиту не раніш як через два роки.

8. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури України відповідно до кількості набраних кандидатами на посаду адвокат балів за результатами складення кваліфікаційного іспиту визначає рейтинг кандидатів та зараховує їх до резерву на заміщення вакантних посад адвокатів.

9. Інформація про результати кваліфікаційного іспиту та місце кандидата на посаду адвоката за рейтингом є загальнодоступною і розміщується на офіційному веб-порталі Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

10. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит, може протягом тридцяти днів з дня отримання рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури оскаржити його до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду, які можуть залишити оскаржуване рішення без змін, або зобов'язати кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури провести повторний кваліфікаційний іспиту найближчий час проведення таких іспитів.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
2. Про адвокатуру: Закон України від 19.12.1992 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2887-12>
3. Порядок складання кваліфікаційних іспитів у регіональній кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури, затверджений протоколом Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 01.10.1999р. № 6/2 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.29436.0>

4. Фіолевський Д.П. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». – Коментар.- К. : Алерта, 2013 – 368 с.
5. Програма складання кваліфікаційних іспитів у регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісіях адвокатури, затверджена протоколом Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 01.10.1999р. № 6/2. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://advocatesanswers.in.ua/index.php/2012-03-11-14-51-21/399-2011-05-03-06-49-31>
6. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>
7. Персональний сайт Національної асоціації адвокатів України – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://unba.org.ua/>

ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ПОРЯДКУ ПРОВАДЖЕННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЙОВИМ КАЯТТЯМ ТА ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ

Степанов Павло Леонідович

доцент кафедри правознавства

Кіровоградського інституту державного

та муніципального управління Класичного

приватного університету, кандидат

юридичних наук

Ефективність кримінального судочинства визначається швидкістю і справедливістю. Безперечно законність, обґрунтованість і відповідно справедливість прийнятих у провадженні рішень не повинно приноситься в жертву спрощенню кримінально-правових процедур судочинства, як засобу забезпечення швидкості.

Як зазначає О.В. Волинська, швидкість і справедливість – це дві взаємопов'язані і разом з тим діалектично протилежні сторони єдиного процесу. Якщо для забезпечення справедливості рішень, що приймаються необхідна система заходів застереження, яка б гарантувала від помилок, то завдання полягає у тому, щоб гармонічно поєднувались умови швидкості з гарантіями справедливості [1, с.79].

З даних позицій інституції що розглядаються, на ряду з іншими перевагами, сприяють скороченню термінів провадження, витрат сил і засобів органів досудового розслідування.

Деякою мірою новацією для кримінального процесуального законодавства є положення, визначене в пункті другому ст. 286, згідно з яким, встановивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та *без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає його до суду* (П. С. – виділено нами).

Одразу ж вкажемо на передчасність даного положення з наступних міркувань. По-перше, на сьогодні відсутні необхідні механізми встановлення каяття, методики доказування, фіксації і оцінки цієї юридично значущої обставини. Недооцінка важливості яких негативно впливає на повноту, всесторонність та об'єктивність як досудового розслідування, так і кінцевого вирішення справи судом. З недостатньою повнотою з'ясовуються обставини, які характеризують подію кримінального правопорушення, обставини, що впливають на ступень і характер відповідальності підозрюваного. В деяких випадках не перевіряються всі можливі версії, впливаючи з обставин провадження. Не завжди повно досліджуються обставини, дані про які фактично формулюють висновок слідчих і судових органів про необхідність застосування у відношенні особи норми, яка звільняє від кримінальної відповідальності. Недостатньо повно досліджуються данні, які свідчать про особу винного, а також данні, які характеризують його поведінку в побуті, взаємовідносини в сім'ї. Все рідше у кримінальних провадженнях можна виявити інформацію про навколишнє середовища правопорушника, які має зв'язки, як глибоко він усвідомив суспільну небезпечність, скоєного і наскільки щиро розкаюється. Між тим саме глибина та всесторонність вивчення особи винного, забезпечують обґрунтований та єдиний правильний висновок про можливість і необхідність застосування до особи заходів непов'язаних з кримінальною відповідальністю.

По-друге, необхідно пам'ятати про можливість самообмови. Самообмова відбуваються, – зазначає О.М. Ларін, – частіше, ніж це можна уявити. Невинуваті зізнаються у злочинах, щоб відвести обвинувачення від інших осіб, іноді з альтруїстичних спонукань, заради рідної людини або друга, іноді в результаті угоди з дійсним злочинцем за значне винагородження. Визнання винуватим може бути результатом юридичної помилки підозрюваного (наприклад у випадку завдання тілесних ушкоджень при правомірній обороні) або необізнаності у фактичній стороні справи (матеріально відповідальна особа визнає

себе винною в халатності, що потягла недостачу ввірених їй цінностей, тоді як у дійсності відбулася не виявлена слідчим бухгалтерська помилка, яка привела до уявної недостачі) [2, с.81-82]. Вірно вказує О.М. Васильєв, що якщо між достовірними і правдивими показаннями можна поставити знак тотожності, то між правдивими показаннями, в розумінні внутрішнього відношення особи до своїх показань, і достовірними показаннями, в розумінні їх відповідності дійсності, поставити знак тотожності неможливо. Правдиві показання можуть опинитися недостовірними в силу: добросовісної помилки особи при сприйнятті події; неповноти сприйняття; зміни в пам'яті сприйнятого; забування [3, с.113].

Крім цього, згідно з закріпленою в ст. 28 КПК загальною засадою кримінального провадження розумні строки кожен має право, щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього стало предметом судового розгляду і було закрито в найкоротший строк. Це положення вже слугує достатнім гарантом для того, щоб без мотивованої тяганини за наявності встановлених юридично значимих обставин щодо кожної підстави звільнення, провадження було спрямоване до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Отже вважаємо, на даному етапі розвитку правозастосування та морально-правової зрілості правозастосувача. положення про не проведення в повному обсязі досудового розслідування матиме виключно негативні наслідки, як-от неповнота проведеного розслідування, не встановлення всіх необхідних юридично значимих для звільнення обставин. Наслідком цього буде або винесення судом необгрунтованого рішення, або суд буде змушений згідно з п. 4 ст. 288 КПК повернути провадження прокурору для здійснення його в загальному порядку. У такому разі ні про яку економію матеріального та часового ресурсу мова йти вже не може.

«Ніщо так негативно не впливає на результати кримінального процесу, як повільність і рутинність. Ці вкрай негативні явища різко послаблюють його попереджувально-виховний вплив, серйозно порушують права та законні інтереси осіб, потерпілих від злочинів, знижують розкриття останніх. Так само шкідлива і поспішність, що не може не призвести до порушення прав громадян, грубого порушення законності, що, в свою чергу, породжує справедливі нарікання й скарги, повторні розслідування і судові розгляди»- справедливо зазначає Є.Г. Коваленко [4, с.113].

На завершення доречним буде пригадати стару істину про те, що ніщо не обходиться так дорого, як дешеве правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Вольнская О.В. Ускоренное производство в уголовном процессе: пособие / О.В. Вольнская. – М. : ВНИИ МВД РФ, 1994. – 79 с.
2. Ларин А.М. Презумпция невиновности / А.М. Ларин. – М. : Наука, 1982. – 152 с.
3. Васильев А.Н. Следственная тактика / А.Н. Васильев. – М. : Юрид. лит., 1976. – 200 с.
4. Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України: навч. посіб / Є.Г. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 495 с.

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИСОКИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ

Телійчук Віталій Григорович

доцент кафедри правознавства

Кіровоградського інституту державного

та муніципального управління Класичного

приватного університету, кандидат

юридичних наук, доцент

У сучасному світі інформація є найціннішим глобальним ресурсом. Економічний потенціал суспільства переважно визначається обсягом інформаційних ресурсів та рівнем розвитку інформаційної інфраструктури. Інформація постійно ускладнюється, змінюється якісно, зростає кількість її джерел і споживачів. Водночас зростає уразливість сучасного інформаційного суспільства від недостовірної (а іноді й шкідливої) інформації, її несвочасного надходження, промислового шпигунства, комп'ютерної злочинності і т. ін. Тому Конституція України забезпечення інформаційної безпеки відносить до найважливіших функцій держави [1, с.184].

Масова комп'ютеризація, яка почалася в кінці 80-х – на початку 90-х роки ХХ сторіччя, привела до розвитку ринку комп'ютерів і програмного забезпечення, значно розширила сферу застосування електронно-обчислювальних машин (ЕОМ), які все частіше підключаються до мережі широкого доступу.

Активно упроваджується автоматизована обробка бухгалтерської і іншої документації, «безпаперові» технології. Інформація, що міститься в комп'ютері, найчастіше не зберігається на папері. Комп'ютер став

практично обов'язковим елементом робочого столу не тільки керівника підприємства, але і працівників.

Слідством цих процесів є криміналізація сфери використання комп'ютерних технологій. Більшість таких злочинів здійснюються в кредитно-фінансовій сфері, проте комп'ютерну інформацію використовують і в «традиційних» злочинах, таких як шахрайство, фальшивомонетниця, лжепідприємництво, наприклад: для фальсифікації платіжних документів; розкрадання готівки і безготівкових грошей шляхом переказу на фіктивні рахунки; «відмивання» грошей; повторного отримання виплат; покупок з використанням фальсифікованих або вкрадених кредитних карток; продаж таємної (конфіденційної) інформації [2, с.198].

Різним аспектам комп'ютерної злочинності, способам і механізму їх вчинення, технології та техніці виявлення і закріплення слідів, тактиці проведення слідчих дій приділялася увага в наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених: В.Г. Афанасєва, Ю.М. Батуріна, В.П. Бахіна, Н. Вінера, В.Б. Вехова, А.Б. Венгерова, О.А. Гаврилова, В.О. Голубєва, М.В. Гуцалюка, І.З. Карася, В.В. Крилова, В.Д. Курушина, В.О. Мещерякова, М.С. Полевого, В.Ю. Рогозіна, М.Г. Шурухнова, Борисової Л.В. та ін.

Сьогодні злочинним шляхом використовується електронно-обчислювальна техніка насамперед у банківській системі. Хоча в умовах ринкових відносин предметом розкрадання може бути й інформація різного значення. Не є таємницею, що організовані злочинні угруповання мають у своїх «штатах» спеціалістів, які займаються розвідкою з використанням найсучасніших технічних засобів для збирання необхідної інформації про діяльність конкурентів, засобів масової інформації, підприємств та фірм, які знаходяться в межах їх інтересів, та правоохоронних органів.

Термін «комп'ютерні злочини» був розроблений для визначення як абсолютно нового виду злочинності, що орієнтуються на комп'ютери, телекомунікаційні мережі та їх користувачів, так і для більш традиційних злочинів, для здійснення яких сьогодні використовується комп'ютерне обладнання. Серед комп'ютерних злочинів, вчинених у світі, все більше стає «міжнародних», таких, які в якості засобів або жертв використовують інформаційні системи різних держав світу, з можливістю доступу до національних, у тому числі й спеціально захищених інформаційних ресурсів, що створює нові умови для організованої злочинності – використання Інтернет не тільки для здійснення правопорушень, але і для організації віртуальних банд [3].

Банківська система життєдіяльності держави, яка пов'язана з накопиченням, розподілом і використанням державних і приватних коштів, є однією з найбільше притягальних для окремих злочинців і особливо організованих злочинних груп. У даній системі на теперішній час вчиняється значне число різного роду фінансових афер, здійснюваних частіше за все при різних банківських операціях. Злочини, що скоюються в банківській системі або з її використанням, можна віднести до одних із найбільш небезпечних економічних злочинів, оскільки їх негативний вплив відображається не тільки на самому банку, але і на багатьох інших суб'єктах економічної діяльності і фінансовій системі держави в цілому.

Способи вчинення банківських злочинів дуже різноманітні. Найбільш розповсюджені з них ті, що скоюються з використанням сучасних інформаційних технологій: підробка та використання пластикових платіжних карток та комп'ютерної банківської інформації.

За даними Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України, найбільш поширеними видами кіберзлочинів є: несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів) та несанкціоновані дії з інформацією, яка ними оброблюється. За 10 місяців 2012 року зафіксовано 44 таких втручання. За даними Державної служби фінансового моніторингу України, у 2012 році було зареєстровано 179 спроб несанкціонованого доступу до рахунків клієнтів банків на загальну суму понад 150 млн грн., при цьому сума коштів, у подальшому знятих злочинним шляхом лише готівкою, становить 9,5 млн грн. [4].

Співпраця у сфері боротьби з «картковою» злочинністю має бути спрямована на розробку та реалізацію конкретної програми, яка повинна включати такі заходи:

– навчання слідчих органів, прокуратури та судових органів методам та особливостям боротьби з фінансовими махінаціями у сфері високих інформаційних технологій, в тому числі й у сфері платежів із застосуванням платіжних карток; посилення підрозділів правоохоронних органів, органів кримінальної експертизи та суду, відповідальних за провадження справ, пов'язаних з махінаціями з кредитними картками; поліпшення взаємодії між банками, комерційними структурами та правоохоронними органами з питань боротьби з фінансовими махінаціями, розробка та запровадження в банках України заходів щодо оперативного виявлення та попередження злочинних операцій з платіжними картками; створення Єдиної інформаційної бази банків з метою анти шахрайства обміну інформацією (спільні дії НАБУ, НБУ та правоохоронних органів), що надасть можливість попередити типові

схеми кібератак, мінімізувати наслідки виявлених нападів, відстежити слабкі та найбільш незахищені місця в системах інформаційного захисту банків; удосконалення законодавства України стосовно «карткових» та комп'ютерних злочинів.

Ефективна співпраця з іноземними уповноваженими органами має здійснюватися за напрямками:

– розробка та впровадження (законодавчого закріплення) спрощених механізмів оперативного обміну інформацією щодо фінансових операцій з ознаками зловживань або підробок кредитних карток, у тому числі – й для цілей легалізації «брудних» капіталів, ідентифікації осіб, причетних до їх проведення; обміну позитивним досвідом роботи у сфері боротьби з фінансовими махінаціями з правоохоронними та контролюючими органами іноземних держав, проведення спільних конференцій з питань забезпечення «прозорості» фінансових операцій, створення умов для ефективної боротьби правоохоронних та інших уповноважених державних органів з фінансовими махінаціями та легалізацією «брудних» доходів; організації спеціальної системи підготовки фахівців правоохоронних та фінансово-банківських структур України на базі відповідних навчальних закладів країни зі значним практичним досвідом протидії злочинам з використанням пластикових платіжних засобів.

Список використаних джерел:

1. Телійчук В.Г. Захист та безпека інформації в роботі оперативних підрозділів як складова національної безпеки держави // Національні інтереси та проблеми забезпечення безпеки України: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Кіровоград, 18-19 листопада 2010 р.) / За заг. ред. В.П. Петкова. – Кіровоград: Кіровоградський юрид. ін.-т ХНУВС, 2009 –с184-186.
2. Телійчук В.Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями з використанням комп'ютерних технологій // Організація і тактика документування підрозділами ДСБЕЗ злочинів у комп'ютерних мережах та мережах електровз'язку»: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф (м.Донецьк, 04 грудня 2009р.). – Донецький юрид. ін-т ЛДУВС ім.. Е.О. Дідоренка. – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2009. – с.198-202
3. Борисова Л. В. Транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження : дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Київський національний ун-т внутрішніх справ. – К., 2007. – 217 арк. – Бібліогр. : арк.157-182 – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/243813.html>

4. Інформація щодо проведення в Харкові Всеукраїнській науково-практичній конференції «Протидія кіберзлочинності у фінансово-банківській сфері»[Електронний ресурс] – Режим доступу: http://hbs.kharkov.ua/news_arc1.html

ЗМІНИ В НОВОМУ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНІ, ЯК ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ТА ВИКОРИСТАННЮ МОЖЛИВОСТЕЙ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У РЕЙДЕРСЬКИХ СХЕМАХ

Фомічов Костянтин Сергійович

*доцент кафедри правознавства
Кіровоградського інституту державного
та муніципального управління Класичного
приватного університету, кандидат
юридичних наук*

Зміни в новому кримінально-процесуальному законі, як протидія корупції та використанню можливостей правоохоронних органів у рейдерських схемах

Аналіз основних змін у законодавстві із прийняттям нового КПК, який активно змінює ситуацію щодо використання можливостей правоохоронних органів у рейдерських схемах. Автор розкриває ряд суттєвих моментів та змін у новому КПК, які провідні юристи залишають поза увагою, зосередившись лише на захисті прав від обвинувачення, але є досить суттєвими та життєво необхідними для більшої частини бізнес-спільноти.

Перш за все слід зазначити істотне розширення прав прокурора. Більш того, можна говорити про те, що слідчий зведений до другорядної ролі напівсамостійного виконавця волі прокурора.

З набранням чинності нового КПК з ініціативи прокурора «візити» можуть наноситися не тільки в рамках «контролю за дотриманням законодавства», але і в рамках конкретних слідчих і оперативних заходів. При цьому прийшовши, співробітники органів зможуть діяти на підставі доручення прокурора (якщо Кодексом для конкретної дії не передбачено отримання санкції слідчого судді).

Розглянемо ті повноваження прокурора, які він може ініціювати самостійно. Почнемо з негласних слідчих дій. В даному випадку простір для творчості прокурора достатньо сильно обмежений – йому дозволено

без санкції слідчого судді ініціювати лише контроль за здійсненням злочину (наприклад, контрольна закупівля) і спеціальне завдання з розкриття діяльності злочинної групи або організації (шляхом як «впровадження» співробітника правоохоронних органів, так і «вербування» діючого члена такої групи чи організації). Такий висновок можна зробити на підставі аналізу Глави 21 прийнятого парламентом КПК. Якщо прокурор вважає за потрібне провести які-небудь інші негласні дії (перегляд кореспонденції, прослуховування телефону, проникнення в публічно недоступні місця і т.д.), він повинен звернутися з відповідним поданням до слідчого судді [4, С. 154].

Правда, є ще два винятки, які мають величезне значення. Перше: без санкції суду на підставі ч. 2 ст. 264 нового КПК можна знімати інформацію з загальнодоступних або не обладнаних системами логічної захисту електронних інформаційних систем та їх складових частин. Так що питання обмеження доступу до корпоративних мереж, робочих комп'ютерів співробітників, серверам та іншим подібним системам стає ще більш актуальним [1].

Звернемо увагу, що в даному випадку не йде мова про статус самої інформації. Важливий лише статус електронної інформаційної системи (або її складової частини), в якій ця інформація знаходиться. Отже, ця норма наполегливо вимагає більш серйозно ставитися до забезпечення дисципліни спілкування співробітників в соціальних мережах, блогах і т. ін. І це не кажучи вже про те, що необхідно мінімізувати ймовірність попадання цінних відомостей на незахищені носії та / або домашні комп'ютери співробітників.

Другий виняток: можливість без санкції суду починати стеження за людиною, місцем чи об'єктом, у тому числі з фото-та / або відеофіксацією. Втім, це виняток обставлено ще більш жорсткими умовами. Дана фіксація можлива не просто в справах про тяжких і особливо тяжких злочинах, а тільки тоді, коли мова йде або про порятунок життя людини, або про запобігання чітко окресленого кола злочинів.

Але проблемним залишається питання як в нових умовах дізнатися про *те, яку кваліфікацію використовує слідчий*. Звичного номера кримінальної справи в новому КПК немає, як немає і постанови про її порушення, в якому вказувалася кваліфікація та копія якого повинна була вручатися особі, щодо якої справу порушено. Замість нього є найменування і реєстраційний номер кримінального провадження. Ось тільки порядок його ведення Кодексом не врегульовано і затвердження його було надано Генеральній прокуратурі разом з СБУ, МВС та

податківцями. **Тому не варто очікувати, що доступ до відомостей цього реєстру буде простим.**

Звичайно, кваліфікація злочину буде фігурувати в повідомленні про підозру (ст. 277 нового КПК) [1]. Таке повідомлення надсилається виключно тільки підозрюваному і тільки в разі, якщо прокурор визнає, що зібрано достатньо доказів для підозр. Крім того, кваліфікація буде фігурувати в постанові прокурора або визначенні слідчого судді про проведення тієї чи іншої дії. Цей документ буде пред'явлений, якщо мова йде про проведення гласної слідчої дії. До речі, серед них також є чимало тих, які можуть доставити *серйозні неприємності бізнесу*. Це вже знайомі за попереднім КПК проникнення до житла чи іншого володіння особи, обшук, огляд приміщення, допит і т. ін. А от виїмки, як окремого слідчої дії, більше немає. У той же час додалася така дія, як відбір зразків для експертизи. Зупинимося детальніше на обшуку як «базовій» слідчій дії, найбільш часто використовується для тиску на підприємства.

Варто відзначити, що ст. 234 нового КПК не відрізняється багатослівністю і присвячена не стільки процедурі проведення обшуку, скільки процедурі отримання дозволу слідчого судді на його проведення [1].

Фактично можна говорити про те, що сама процедура обшуку слабо врегульована. Тим не менш, деякі рамки встановлені досить чітко. По-перше, обшук можливий тільки на підставі санкції слідчого судді. По-друге, має бути чітко вказано, що саме шукається і в якому саме місці (приміщенні) [4, С. 168].

Варто також звернути увагу, що присутність понять при обшуку (крім обшуку житла чи володіння особи) не вимагається незалежно від того, чи ведеться відео-фіксація його ходу. Їх залучення цілком залежить від бажання прокурора або слідчого, що проводить обшук. Також не обов'язковою є присутність осіб, чії права і законні інтереси можуть бути обмежені або порушені (прокурор або слідчий лише зобов'язані вжити належних заходів для їх присутності). Взяти участь в обшуку можуть підозрюваний (обвинувачений) та його захисник (через зв'язку п. 9 ч. 3 ст. 42 і ч. 4 ст. 46 КПК) [1]. Але, нагадаємо, підозрюваного в справі немає до моменту затримання або отримання повідомлення про підозру, що не є обов'язковими елементами для початку досудового розслідування. Фактично це дає законну можливість провести обшук «без зайвих очей». ***І нерозумно думати, що співробітники правоохоронних органів, які діють «в зв'язці» з рейдерами, не спробують нею скористатися.*** Відбитися можна буде тільки в суді, доводячи, що інтереси присутнього

в офісі директора (або іншого представника) підприємства могли бути порушені під час обшуку. Отже, його недопущення до присутності під час обшуку є порушенням закону, що автоматично тягне за собою недійсність цієї дії та недопустимість отриманих в результаті доказів (ч. 8 ст. 223 КПК) [1].

Таким чином, обшук продовжує залишатися досить ефективним інструментом для зловживань [3, С. 202].

Як висновок, слід зазначити, що новий КПК все так само залишає достатньо багато можливостей для використання правоохоронців у рейдерських схемах. При цьому положення сторони, яка захищається ускладнене тим, що Кодексом не передбачено повідомлення про відкриття кримінальної справи, тому заздалегідь дізнатися про прихід слідчого або прокурора не вдасться можливим.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Голос України. – №№ 90-91 (5340-5341). – 19 травня 2012 року.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року // Голос України. – № 1072001. – від 19.06.2001.
3. Гмирко В.П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: монографія / В.П. Гмирко. – Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2010. – 314 с.
4. Лобойко Л.М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006-2011 роки). Частина 1: Загальні положення і досудове провадження / Л.М. Лобойко. – К. : Істина, 2012. – 288 с.

ЛЕКСИЧНІ НОРМАТИВИ В ТЕКСТАХ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Чорноус Оксана В'ячеславівна

*доцент кафедри правознавства Кіровоградського
інституту державного та муніципального
управління Класичного приватного університету,
кандидат філологічних наук*

Писемне мовлення є невід'ємною частиною професійної діяльності посадових осіб судової влади, адже саме за його допомогою

оформлюються найважливіші результати здійснення правосуддя або, інакше кажучи, основні акти реалізації судової влади – судові рішення [3, с. 8]. Це можуть бути як власне рішення, так і висновок, вирок (у кримінальному процесі), постанова, ухвала, окрема ухвала тощо (у кримінальному, адміністративному, цивільному та господарському процесах) – усі вони повинні відповідати вимогам до ділових паперів та укладатися з урахуванням особливостей писемної форми літературної мови.

Загальновідомим є факт, що найбільшою перевагою писемного мовлення є його вторинність як в історичному контексті, так і з погляду конкретної ситуації. Укладачу в більшості випадків надається час для підготовки тексту й відшліфовування думки, яка завжди контекстуальна (не залежить від непередбаченої ситуації діалогу), регламентована, переконлива, послідовна. Це означає, що кожного разу будь-яка посадова особа судової влади, складаючи текст судового рішення, має можливість ретельно добирати саме такі лексеми, які будуть сприяти розумінню змісту документа насамперед нефахівцем у галузі юриспруденції, дозволять уникнути двозначності в трактуванні подій, вчинків, результатів показань тощо, полегшать орієнтування в тексті. Зазвичай писемна форма мовлення передбачає редагування підготовленого тексту з метою виправлення мовних помилок, зокрема лексичних, які не лише знижують цінність судового рішення як документа, а й руйнують авторитет судді [3, с. 13], створюють негативний образ його укладача як особи з низьким рівнем грамотності та обмеженістю наукового потенціалу. Саме тому, на нашу думку, важливо проаналізувати тексти судових рішень, визначити типові лексичні аномативи та запропонувати можливі способи їх заміни, що є власне метою пропонованої наукової розвідки.

Предметом роботи було обрано п'ять вироків Кіровоградського районного суду м. Кіровограда в кримінальних справах у сфері злочинів проти життя та здоров'я особи (крім справ, що порушуються не інакше, як за скаргою потерпілого), винесені в період з 22 травня 2013 р. по 01 жовтня 2013 р. Джерельною базою дослідження слугував єдиний державний реєстр судових рішень. Зауважимо, що використані для аналізу матеріали були укладені різними суддями, що дає змогу визначити типові помилки в загальній практиці написання таких документів, а не індивідуальні прогалини мовної підготовки кожного укладача.

Лексичні аномативи є наслідком порушення норм слововживання. До таких належать росіянізми, тобто слова та форми російської мови, що

вживаються замість питомо українських без спеціальної стилістичної настанови [2, с. 13].

Однією з помилок, що була зафіксована в усіх без винятків вироках, є ненормативне утворення та використання дієприкметників на -учий, -ючий, які не є характерними для сучасної української літературної мови й вважаються маловживаними. Натомість аналізовані судові рішення засвідчують, що вони є типовими мовними одиницями в практиці суддів: *...розглянувши у відкритому судовому засіданні ...справу про обвинувачення ОСОБА ...працюючого ПП «БСП Контроль» (№ 31370565 від 22.05.2013 р.), не працюючої (№ 33213002 від 28.08.2013 р.), працюючого лісорубом (№ 32410373 від 16.07.2013 р.), працюючого ПГО «Фірма Ласка» (№ 33861936 від 01.10.2013 р.), працюючого охоронником (№ 33347220 від 09.09.2013 р.); проживаючого за адресою (в усіх вироках), не маючого судимостей (№ 32410373 від 16.07.2013 р.), маючого на утриманні неповнолітню дитину (№ 31370565 від 22.05.2013 р.)*. На думку авторитетних українських лінгвістів, такі конструкції можна замінювати підрядними означальними реченнями [1, с. 57–58], що значно спрощує сприйняття та розуміння змісту: *...розглянувши у відкритому судовому засіданні ...справу про обвинувачення ОСОБА ..., який працює / проживає / має / утримує*. Дієприкметники на -учий, -ючий уживають також у тому разі, якщо йдеться про субстантивовані прикметники в російській мові, наприклад, «... син зайшов в кафе, де сиділи **відпочиваючи**, потім його вдарили ножем...» (№ 33347220 від 09.09.2013 р.). Очевидно, укладач мав на увазі осіб, які відпочивали або розважалися в кафе, тому й використав як найбільш близький за звучанням до російського слова *отдыхающие* дієприкметник *відпочиваючи*. Цю лексему не можна вважати вдалим варіантом, оскільки точнішим за смисловим наповненням є такі: *гості кафе, відвідувачі кафе*. У іншому документі визначаємо одразу два подібних дієприкметники: *«Згідно **існуючої** методики експертного дослідження та нормативних документів, як правило всі **проникаючи** у черевну порожнину ножові поранення являються небезпечними для життя ...»* (№ 33213002 від 28.08.2013 р.). Лексеми *існуючий* та *проникаючи* є кальками російських слів *существующий* та *проникающие* й потребують обов'язкової заміни українськими відповідниками. Так, замість слова *існуючий* рекомендовано вживати лексеми *наявний, відомий*, тобто *згідно з наявною методикою* або *згідно з відомою методикою* [1, 61]. Термін *проникаючи* поранення, на відміну від попереднього, реєструється значно частіше як у текстах висновків судово-медичних експертиз, так і в прес-релізах

органів МВС України, засобах масової інформації. Варіантом може слугувати суфіксальне утворення *проникне / непроникне* поранення.

Типовою лексичною помилкою є не зовсім вдалий переклад українською мовою складного прийменника *в ході*. У «Словнику української мови» (К., 1980) його значення обмежене лише вказівкою на процес – «під час, у процесі чого-небудь» [4, 69]. Російські тлумачні словники визначають його дещо ширше: 1) вживається для вказівки на процес або дію, які дають можливість щось врахувати, виокремити, усунути; під час чого-небудь, у процесі чого-небудь; 2) розвиток, розгортання яких-небудь подій [6]. В аналізованих вироках цей прийменник трапляється неодноразово, що свідчить про стійку практику його використання суддями: *в ході розмови*, *в ході побиття*, *в ході слідства* (№ 31370565 від 22.05.2013 р.), *в ході сварки*, *в ході бійки*, *в ході операції* (№ 33213002 від 28.08.2013 р.), *у ході сварки* (№ 32410373 від 16.07.2013 р.), *в ході раптово виниклих неприязних стосунків*, *в ході якого* (відтворення обставин), *в ході бійки* (№ 33347220 від 09.09.2013 р.). У більшості означених прикладів замість нього доречно вживати прийменник *під час*, наприклад, *під час розмови*, *під час сварки*, *під час бійки*, *під час операції*, *під час слідства*.

Звертаємо увагу на іншу лексичну помилку, що також виникла внаслідок неправильного перекладу з російської мови, – вживання дієслова *нанести* в значенні «заподіювати, чинити, робити те, на що вказує іменник» [5, с. 135]: порівняйте рос. наносить удары. Типовим контекстом, де фіксуємо цю лексему, є такий: «...а також залізних побутових предметів, якими планувалось *нанести* тілесні ушкодження *ОСОБИ...*» (№ 31370565 від 22.05.2013 р.), «*ОСОБА 2* умисно *нанесла* йому один удар ножем...», «... вона в ході сварки *нанесла* *ОСОБА 2* ножове поранення ...» (№ 33213002 від 28.08.2013 р.), «... *ОСОБА 4* *наніс* у ліву бокову ділянку голови *ОСОБА 2* один удар металевим прутом...», «*правою рукою наніс* удар в ліву область голови» (№ 32410373 від 16.07.2013 р.), (№ 33347220 від 09.09.2013 р.), «*наніс* удар кулаком правої руки в обличчя» (№ 33861936 від 01.10.2013 р.). З означених прикладів є очевидним, що йдеться про дію, результат якої виражено іменником «удар», тобто ударяти, завдавати ударів, наприклад, *ОСОБА 2* умисно *завдала* йому один удар ножем, *ОСОБА 4* *завдав* у ліву бокову ділянку голови *ОСОБА 2* один удар металевим прутом або *правою рукою* *вдарив* у ліву ділянку голови, *ударив* ним в ліву тім'яну ділянку голови. У тих випадках, де іменником є лексема «ушкодження», окрім означеного вище, можна застосовувати дієслово «заподіювати», наприклад, *планувалося* *заподіяти* тілесні ушкодження.

Анормативом є також вживання дієслова *відноситися* в конструкціях на кшталт *відноситься до категорії тяжких/легких тілесних ушкоджень* (в усіх вираках). Ця лінгвоодиниця була утворена шляхом буквального перекладу російського слова «относится» з урахуванням фонетико-вимовних норм української мови (було замінено префікс *от-* на типовий український *від-*, з'явилося характерне закінчення *-ться*). Незважаючи на те, що вона була адаптована до українських орфоепічних норм, уживання її в значенні «належати до певного кола, групи, категорії людей, до якогось класифікаційного розряду, періоду тощо» є ненормативним і вимагає відповідної заміни дієсловом «належати», тобто *належить до категорії тяжких / легких тілесних ушкоджень*.

Отже, лексичні анормативи, зокрема росіянізми, є типовою помилкою в текстах судових рішень, тому потребують обов'язкового аналізу та виправлення.

Список використаних джерел:

1. Азарова Л. Є. Українська мова. Складні випадки вживання (найновіші рекомендації) : навчальний посібник / Л. Є. Азарова, Н. Й. П'яст, Л. А. Радомська. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 90 с.
2. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.08 / Т. Г. Бондаренко. – К., 2003. – 18 с.
3. Куйбіда Р. Посібник із написання судових рішень / Р. Куйбіда, О. Сироїд. – К. : «Дрім Арт», 2013. – 224 с.
4. Словник української мови : в 11 т. / [гол. ред. кол. І. К. Білодід]. – К. : Наукова думка, 1970–1980 – .– Т. 11 : Х–Ь. – 1980. – 700 с.
5. Словник української мови : в 11 т. / [гол. ред. кол. І. К. Білодід]. – К. : Наукова думка, 1970–1980 – .– Т. 5 : Н–О. – 1974. – 839 с.
6. Толковий словарь Ожегова : [електронний ресурс]. – URL <http://slovarozhegova.ru/>

ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМИ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ І СУДУ НА ПРИКЛАДІ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Швець Роман Юрійович

*магістрант Кіровоградського інституту
державного та муніципального управління
Класичного приватного університету*

Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Але наразі нерідко істотну шкоду завдають рішення, дії чи бездіяльність саме тих державних органів, які покликані охороняти права, свободи та інтереси громадян, зокрема органи досудового розслідування, прокуратури і суду.

Питанням реабілітації в науковій літературі приділяли увагу такі вчені-правники, як Л.В. Бойцова, О.О.Боярський, Т.М.Медведева, І.С. Ніжинська, М.І.Пастухов, І.Л. Петрухін, І.Б.Протас та інші.

Але реалізація даного інституту на практиці викликає багато проблем. Так, статистичні дані вказують, що попри вжиті заходи, збільшилася кількість осіб, незаконно притягнутих до кримінальної відповідальності. За реабілітуючими підставами в 2011 р. закрито справи стосовно 74 осіб (+32,1%), ще 52 особи виправдано судами (+36,8%), тоді як за 2010 р. за реабілітуючими підставами закрито справи стосовно 56 осіб, а судами виправдано 38 осіб [1, с.19]. Недостатньо ефективним залишається і стан відшкодування завданих злочинами збитків. Упродовж 2012 року із 3715 млн. грн. збитків відшкодовано менше половини (1771 млн. грн., або 47,7%), у тому числі 575 млн. грн. із 737 млн. грн. (78%) – інтересам держави та територіальних громад. Пред'явлено позови на 1525 млн. грн.[2, с.22].

Вирішення питання відшкодування збитків, завданих незаконними діями та/або бездіяльністю державних органів ускладнюється тим, що правова регламентація даного питання є доволі неоднозначною, і реально не забезпечується державою на гідному рівні, тому дана тема є актуальною і потребує більш детального і поглибленого вивчення. Увага науковців вже концентрувалася на даній проблемі, але фахівці й досі не дійшли до єдиної позиції, чим ускладнюється процедура застосування норм вказаного інституту на практиці.

Аналіз чинного законодавства України та правозастосовної практики дозволяє зазначити, що основними нормативними актами,

якими регулюється дане питання, є Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» (далі – Закон) [3], Кримінальний процесуальний кодекс України та Цивільний кодекс України.

Протиправність поведінки правоохоронців сформульована в Законі шляхом перерахування конкретних випадків незаконних дій [4, с. 33], карність яких настає у відповідності до Розділу XVII Кримінального Кодексу України.

Перелік дій зазначених органів державної влади не є вичерпним. Це досить важливо, оскільки повноваження цих державних органів надзвичайно широкі й у всіх випадках порушення прав громадян останні мають право на відшкодування шкоди [5, с. 64].

Практика встановлює ще один критерій визнання діяльності правоохоронних і судових органів неправомірною – перевищення розумних строків розслідування. У справі «Меріт проти України» [6] суд постановив стягнути на користь заявника 2500 євро як компенсацію моральної шкоди, оскільки він перебував у слідчому ізоляторі 574 дні. Рішенням від 30 березня 2004 р. було визнано порушення розумних строків кримінального переслідування щодо заявника і визначено поняття «розумного строку», а також початку його обрахування. Направлення справи на додаткове розслідування, зупинення слідства, коли до обвинуваченого застосований запобіжний захід, є порушенням розумних строків розслідування і права особи на ефективну судову процедуру.

Враховуючи зазначене, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) в ухвалі 29 лютого 2012 р. [7] зауважив, що справедливий і відкритий розгляд протягом розумного строку забезпечується розумними строками ведення досудового слідства, оскільки під час цього особа обмежується у певних правах (свободі пересування, працевлаштування, спілкування тощо). Тривалість слідства і судового розгляду протягом необмеженого строку може завдавати особі матеріальної та моральної шкоди. ВССУ посилався на загальні підстави відшкодування, про які йде мова у ч. 6 ст. 1176 ЦК, та ст. 1173 ЦК України.

Але найбільшу стурбованість викликає реальне втілення закріпленого права громадян на відшкодування завданої шкоди. Внаслідок недосконалого застосування закріплених норм вони, як

правило, отримують зовсім не ті суми, які були б дійсно еквівалентними понесеним витратам.

Наприклад, у справі № 2-308/2010 р. від 08.10.2010 року за позовом Кочетова Олександра Сергійовича до Державного казначейства України, прокуратури Кіровоградської області, УМВС України в Кіровоградській області, Кіровського районного суду м. Кіровограда про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів слідства, прокуратури та суду, Кіровоградський районний суд Кіровоградської області ухвалив відшкодувати моральну шкоду Кочетову О.С. у розмірі 45000 грн. [8]. Оцінка моральної шкоди відбувалася, виходячи з того, що позивач незаконно перебував під слідством 3 роки 8 місяців та 12 днів. При цьому, відповідно до ч.2 п.9 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 року № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» передбачено, що у випадках, коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні з мінімальним розміром заробітної плати, суд при вирішенні цього питання має виходити з такого розміру заробітної плати, що діє на час розгляду справи [9]. Розмір мінімальної заробітної плати на той час становив 907 грн., отже розмір відшкодування моральної шкоди не міг бути меншим від 40016,84 грн. (907 грн. x 44,12 місяців). Враховуючи глибину фізичних і душевних страждань суд збільшив цю суму у своєму рішенні до 45000 грн.

При цьому рішенням Апеляційного суду Кіровоградської області від 09.12.2010 року за апеляційними скаргами Кочетова О.С., Державного казначейства України, прокуратури Кіровоградської області на рішення Кіровоградського районного суду Кіровоградської області від 8 жовтня 2010 року, розмір відшкодування було зменшено до 5000 грн., ігноруючи нарахування виплати відповідно до вимог кратного співвідношення з мінімальним розміром заробітної плати.

В подальшому Вищим Спеціалізованим Судом України рішення суду апеляційної інстанції було скасовано, і надано законної сили рішенню Кіровоградського районного суду Кіровоградської області, за яким, відповідно, позивачу було відшкодовано первісну суму моральної шкоди.

Важливою гарантією і ефективним засобом забезпечення захисту прав та інтересів міг би стати спеціальний Державний фонд допомоги громадянам, яким була завдана шкода внаслідок незаконних дій органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду. Але ніяких законодавчих розробок на даному етапі не проводиться.

Висновок. Таким чином, спираючись на вищевикладене, слід сказати, що з метою запобігання різного тлумачення і усунення колізій при врегулюванні питання відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду потребують вдосконалення норми Закону «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», які регулюють дане питання.

Крім цього, пропозиція створення Державного фонду допомоги видається також досить суттєвою.

Він може бути створений як фонд цільового призначення на рівні Державного Казначейства України, тобто як юридична особа, яка має відповідний баланс, розрахунковий та інші рахунки в установах банку, певні реквізити та символіку, територіальну та внутрішньоорганізаційну структуру. Формування коштів Фонду пропонується здійснювати за рахунок: коштів Державного бюджету; коштів, отриманих за виконавчими листами до засуджених; благодійних внесків юридичних або фізичних осіб. Слід також встановити розмір мінімальної шкоди, заподіяння якої надаватиме громадянину право звернутися до даного фонду, строки виплат компенсації і максимальну суму, яка підлягає відшкодуванню.

Список використаних джерел:

1. Інформація про стан законності у державі за 2011 рік (відповідно до статті 2 Закону України «Про прокуратуру»). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=183535
2. Інформація про стан законності у державі за 2012 рік (відповідно до статті 2 Закону України «Про прокуратуру»). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=183536
3. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України в редакції від 19.11.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80>

4. Антонюк О.І. Відшкодування на загальних підставах шкоди, завданої незаконними діяннями судових та правоохоронних органів // Правничий часопис Донецького університету. – 2012. – № 1(27). – С. 32-40.
5. Капля О., Дмитрієв А. Правове регулювання відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду // Вісник Академії управління МВС. – 2009. – № 1. – С. 62-68.
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 30 березня 2004 р. у справі «Меріт проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua/hr/case/ua/ua16.html>
7. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 29 лютого 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21841196>.
8. Рішення Кіровоградського районного суду Кіровоградської області від 8 жовтня 2010 р. у справі Кочетова О.С. до Державного казначейства України, прокуратури Кіровоградської області, УМВС України в Кіровоградській області, Кіровського районного суду м. Кіровограда про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів слідства, прокуратури та суду. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11578791>
9. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України №4 від 31.03.1995 р. [Електрон. ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

- У збірнику максимально точно збережено авторську редакцію матеріалів, поданих учасниками конференції;
- Відповідальність за зміст та достовірність поданих матеріалів несуть їх автори та рецензенти;
- Організатори конференції та редакційний комітет не завжди поділяють думки учасників конференції;
- Думки учасників конференції не обов'язково відображають офіційну точку зору організації, яких вони представляють на конференції;
- Надані учасниками конференції рукописи не рецензуються і не повертаються.

Науково-практичне видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Збірник наукових праць
Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Кіровоград, 11 грудня 2013 року)

(українською, російською та польською мовами)

Технічний редактор *О.М. Корнілов*
Комп'ютерна верстка *В.М. Яценко*
Оформлення обкладинки *Ю.В. Тарасова*

Підписано до друку 10.12.2013 року. Формат 60x84/16.
Гарн. Times New Roman. Обл.-вид. арк. 17,32. Зам. № 1909
Офс. друк. Папір офс. № 1 Тираж 100 прим.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції,
серія ДК № 2233 від 05.07.2005

Віддруковано ТОВ «ІМЕКС-ЛТД»
25006, Україна, м. Кіровоград, вул. Декабристів, буд. 29